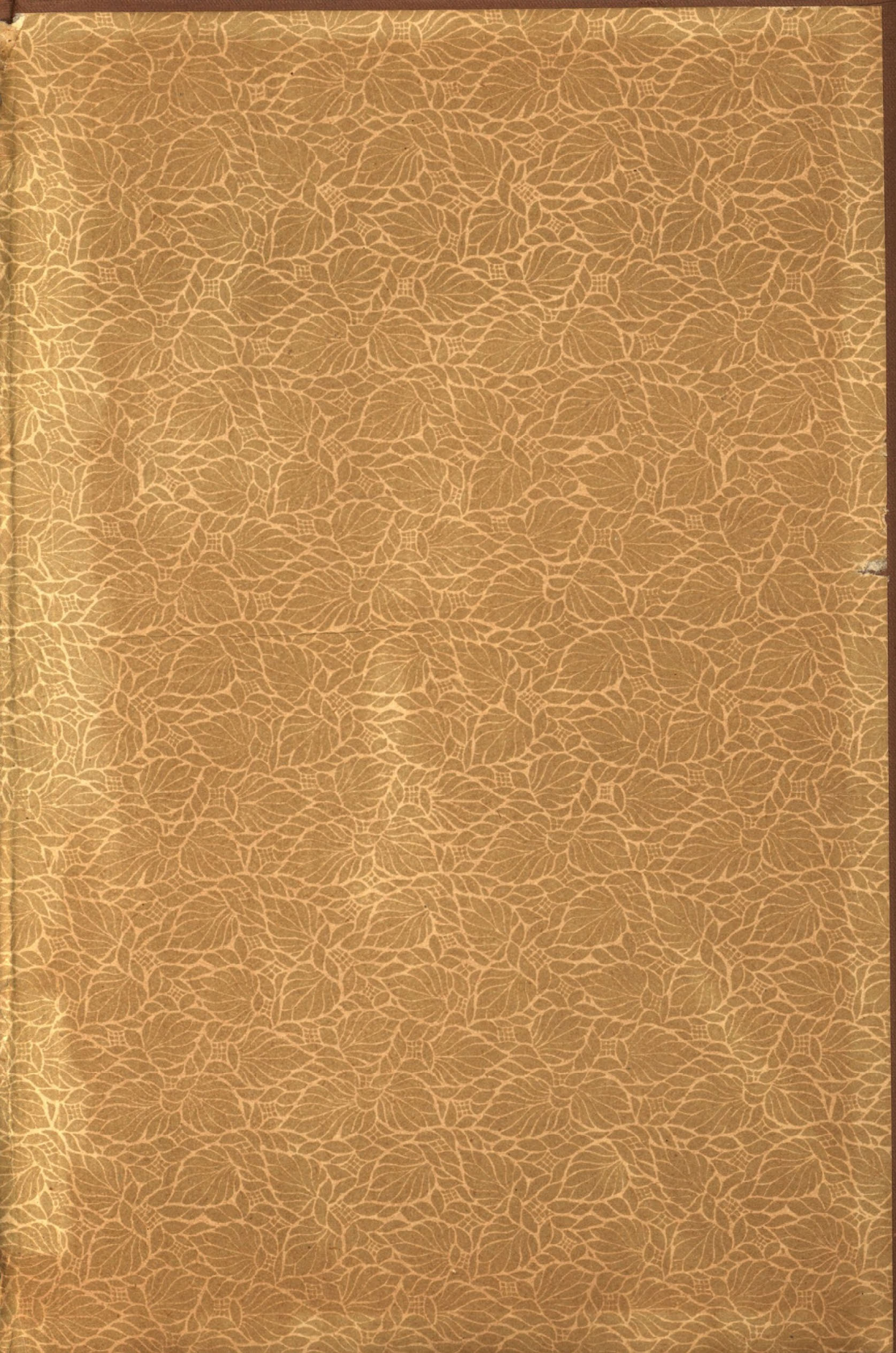

A
KISFALUDY-TÁRSASÁG
ÉVLAPJAI

L. KÖTET

A KISFALUDY-TÁRSASÁG
É V L A P J A I.

ÚJ FOLYAM

ÖTVENEDIK KÖTET.

1916—1917.

KIADJA A KISFALUDY-TÁRSASÁG.

BUDAPEST.

FRANKLIN-TÁRSULAT

MAGYAR IROD. INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA.

1917.

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.

TARTALOMJEGYZÉK.

I.

A LXXI. ünnepélyes közülés Arany János születése százados évfordulójának ünneplésére.

	Lap
Beöthy Zsolt elnöki megnyitó beszéde : Arany	7
Vargha Gyula titkári jelentése	12
Lévay József : Arany bölcsője (költemény)	18
Riedl Frigyes : Arany lelki élete (tanulmány)	21
Voinovich Géza : Arany ballada-költészetéről (tanulmány)	33
Beöthy Zsolt elnöki zárszava	46
Kozma Andor : Koboz krónikája az Arany-ünnepélyről (költemény).....	47

II.

A tagok munkálataiból.

Pekár Gyula : Cervántes (tanulmány)	51
Csengeri János : Euripides Phaëthonja (műfordítás)	68

III.

Jutalmazott pályamű.

Sajó Sándor : Jövendő (a Bulyovszky Lilla-díjjal jutalmazott költemény)	87
---	----

IV.

Bírálatok és pályázatok.

Alexander Bernát : Jelentés az 1916. évi Greguss-jutalom tárgyában. Első Szobrászati Évkör (1910—1915)	93
A Kisfaludy-Társaságnak 1916 okt. 31-én lejárt jutalomtétéleire beérkezett pályaművek jegyzéke	113
Szász Károly : Bíráló jelentés a Lukács Krisztina-jutalomról	116
Hegedüs István : Bíráló jelentés a Bulyovszky Gyuláné-jutalomról	122
Hegedüs István : Bíráló jelentés a Radó Antal-pályázatról	124
A Kisfaludy-Társaság jutalomtétélei	127

V.

Tájékoztató közlések.

	Lap
A Kisfaludy-Társaság személyzete (elnökség, tisztviselek, állandó bizottságok)	131
Rendes tagok névsora	132
Levelező tagok névsora	133
Elhunyt tagok névsora	135
Alapítók névsora	139
Kivonatok a Társaság jegyzőkönyveiből	147
Beöthy Zsolt elnöki beszéde az I. Ferencz József királyunk halálakor 1916 nov. 23-án tartott rendkívüli ülésen	161
Vargha Gyula búcsúztató beszéde Sebők Zsigmond ravatalánál	162
Beöthy Zsolt búcsúztató beszéde Dalmady Győző ravatalánál	163
Kozma Andor búcsúztató beszéde Somló Sándor ravatalánál	164
Alexander Bernát búcsúztató beszéde Ágai Adolf ravatalánál	165
Berzeviczy Albert másodelnök jelentése a Deutsche Shakespeare-Gesellschaftnak Weimarban tartott közgyűlésén való részvételéről	168
Vargha Gyula üdvözlő beszéde a kassai magyar színészet százéves múltjának jubileumi ünnepén	171
Sebestyén Gyula jelentése a népköltési gyűjtés országos szervezéséről....	173
Tagajánlások : I. A költővel betölthető rendes tagsági helyekre : Lampérth Géza ajánlása Berczik Árpádtól; Molnár Ferencz ajánlása Ábrányi Emiltől és külön Alexander Bernáttól; Pakots József ajánlása Ábrányi Emiltől; Sajó Sándor ajánlása Hegedüs Istvántól, Négyesy Lászlótól és Alexander Bernáttól s külön Zempléni Árpádtól; Szemere György ajánlása Pekár Gyulától. II. Az íróval betölthető rendes tagsági helyekre : Kéky Lajos ajánlása Ábrányi Emiltől s külön Négyesy Lászlótól és Alexander Bernáttól; Takáts Sándor ajánlása Angyal Dávidtól s Alexander Bernáttól	186
A Társaság vagyona	198
A Kisfaludy Társaság kiadványainak jegyzéke 1911—1917	199

I.

A LXXI. ÜNNEPÉLYES KÖZÜLÉS

ARANY JÁNOS

SZÜLETÉSE SZÁZADOS ÉVFORDULÓJÁNAK

ÜNNEPLÉSÉRE

1917 FEBRUÁR 11-ÉN.

ARANY.

Elnöki megnyitó beszéd.

BEÖTHY ZSOLTTÓL.

Fenséges királyi herczeg úr! Tisztelt ünneplő közönség!¹

Társaságunk mai ünnepi ülését Arany János emlékének szenteli, kinek földi útja kezdetétől néhány hét mulva betelik a századik esztendő. Koszorús alakja mintegy e század magyar történetéből emelkedik ma elénk. És «milyen történetből, melyben a fény szomszédja a homálynak!» Elejének nehéz, ólmos felhői közül, majd a szürkület derengéséből s az egyre erősödő hajnalfényből, azután a vészes, viharos villámjárásból, utána a kétségbeejtő vak éjtszakából, később ismét felderült dologtevő napunk világosságából, ma meg egész láthatárunkat elborító sötét felhők alól: Arany János emléke tiszta fényében, olthatatlan erejében, világító ragyogásában tündöklék elénk.

Ez az emlék nemcsak legméltóbb büszkesége a Kisfaludy-Társaságnak, melytől a költő első és utolsó koszorúját kapta, hanem szellemi életünk egész történetének, egész magyar műveltségünknek egyik legnagyobb dicsősége. Lelkében élt és ajkán megszólalt századának lelke, nem is csupán az, hanem úgyszólván minden századaink lelke, az örök magyar lélek. A lángelmének egyik ismertető bélyege, hogy lángján a különböző hagyományok összeolvadnak és újjá születnek. Így olvasztotta egybe az első nagy magyar költői génusz, Balassi Bálint a népi és a tudós, a vallásos és a katonai eszményt. Így Zrinyi Miklós a renaissancet és az antireformatiót, a históriás éneket és az époszt, a vallásos és a hazafias költészetet. Így Vörösmarty, nyelvében Zrinyit és Kazinczyt, alakjaiban és szellemében a klasszikust és romantikust. Így Arany is, csak hogy minden elődjénél messzebb-hatóan. Magába olvasztja s újjá alkotja mindazt a költészetet, tartalmi és alaki elemei szerint, a mi a magyar lélekből, ezt jellemzően, ezer év óta fakadt: a pogány myhost és a keresztény legendát, a csufondáros pasquilt és a hazafiúi ódát, a históriás éneket és a balladát, a népdalt és a népmesét, a hősi és a lovagi

¹ Az ünnepi ülésen József Ferencz királyi herczeg ő fensége is jelen volt.

époszt. Mind e hagyományokat a maga, kiváltkép alakító és kifejező, művészi adományával a költői művészetnek legfelső szintjére emeli. A leggyökeresebb magyar nyelv nála a leghajlékonyabbá és legzengőbbé fejlődik; a legnépiesebb formák a legváltozatosabb és legművészebb alakulásra lesznek képesek; a legegyszerűbb magyar gondolkodás felszárnyal a legmagasabb régiókba.

Így a magyar lélek benne és általa felmagasztalva és felmagasztosulva érzi magát, s a Petőfi halálát követő évtizedek nemzedékei egy szívvel-lélekkel elsőnek érezték és vallották a lesújtott haza, a «széltől össze-vissza tépett, holt bereknek» énekesi közt. Mikor a magyar lantnak nemes és tiszta szava, az idegenség századai után, újra érdemmé lett a magyar király szemében; mikor boldogult királyunk, koronázásának öröme s az új szellem sugallatára, a félszázad előtti magyar élet kiválóságait kitüntette: a költészetünknek szánt koszorút Aranynak nyújtotta. Ezt a kitüntetést mindenki, az egész nemzet egyhangú örömmel fogadta és szentesítette. Azt hiszem, nem volt ebben a hazában senki, sem kritikus, sem olvasó, a ki a forradalomra következett három évtized költői irodalmában Arany primátusát készen és büszkén ne vallotta volna. Mind vallottuk, fel egészen addig a fejedelmi magyar családig, mely tündérszigetén az agg költőt gyöngéd szeretettel vette körül, a «tölgyek alatt» művészi emléket állított neki s ime ma is elküldte közénk fenséges ifjú sarját, hogy a harcmező után itt a kegyelet oltárán is áldozzon magyar eszményének. Mind, mind egyező s egyre áhítatosabb tisztelettel gondoltunk és néztünk Aranyra, kinek lelkéből a magyarság költői lángja, legmélyebb és legtisztább tüzével ragyogott szemünkbe. És bizonyára ő volt maig az utolsó költőink között, kinek ez az egyhangú nemzeti hódolat, az elsőségnek ez a kész és osztatlan elismerése életében osztályrészeül jutott.

Ez a tisztesség, egy-egy kor költői primátusának fénye előtte is csak kevés költőnk pályáját ragyogta be. A dolog természete szerint itt elsősorban nem az időnek úgynevezett döntéséről, nem későbbi értékelésről van szó, hanem tényekről, és kétségtelen történeti adatok tanúságával irodalmunknak egész életfolyamában alig jelölhetjük meg Aranynak hatnál több elődjét. Az első Balassi Bálint, kinek verseivel rontottak harcba a katonák, járták az erdők kietleneit a bújdosók és udvaroltak «virágaiknak» a leventék. Gyöngyösi Istvánt egy egész század elsőnek nézte és hirdette nemcsak kortársai, hanem minden magyar költő között, «kihez hasonlót magyar anya még nem szült». Nehány rövid évig a magyar költészet legvígabb kacaját és legbúsabb zokogását visszhangozta az

egész ország, Csokonai Vitéz Mihályét, kit mindenki tenyerén hordott, kivéve tanárait, kritikusait és sorsát. Kisfaludy Sándor égő lyrája is felgyújtotta egész nemzete szívét; de költői primátusát át kellett adnia annak, kiben a nagy költőnek egész ünnepi grandiositása úgyszólván először jelent meg a nemzet szemei előtt: Vörösmarty Mihálynak. A *Szózat* énekese, a mint maga mondta, nem akart úgy meghalni, mint a nemzet első költője. Egypár rövid év, szinte csak egy nap a nemzet életében, az egünk ívén átszáguldo üstökösé, Petőfié volt. Arany előtt körülbelül ők azok, kiket kortársaik, nemzetők, hosszabb vagy rövidebb ideig, de még életök napján, első költőinek ismert és vallott.

Nemzetöket monddtam, mert nekünk olyanféle intézményünk, mint az angol poeta laureatusi, sohasem volt. A régi angol ioculator regis-ek, Oroszlánszívű Richárd Gulielmus Peregrinusától, megmaradtak királyaik udvarában és babérkoszorusokká lettek; a magyar ioculator regisek uraiktól nemzetökhöz pártoltak. Amazok Erzsébet királyné korától maig, Spensertől Bridgesig udvari költők, kiknek hosszú sorából alig maradt néhány név emlékezetben; emezek Balassitól Aranyig a nemzet koszorusai. Nem elsőknék kinevezettek, hanem elsőknék születettek; azok, a kik legmélyebben éreztek együtt népökkal és legmélyebben éreztették vele a költészetnek vigasztaló, lelkesítő, sőt fenntartó erejét. Nem, mint az angolok, udvari költők; nem ritkán inkább «walesi bárdok».

Voltakép milyen viszonyban állottak ezek az elsőknék kiválasztott költöink nemzetökhöz és korukhoz? Úgy hiszem, ennek a kérdésnek oksági kapcsolataiban való pontos vizsgálata és lehető tisztázása nem érdektelen tanulságot nyujtana költészetünk szellemének, de nemzetünk lelki életének ismeretéhez is. Csak felületén tekintve is a dolgot, a mint ez alkalommal tehetem, észrevehetünk bizonyos irányzó, eligazító mozzanatokat. Magában az, hogy a hét költő közül négyen harczos korokban «fegyverek és vitézek» énekesei voltak: nemzeti lelkünknek egy ősi elemére utalással még alig nyujt igazi felvilágosítást. Bizonyosnak látszik azonban, hogy mindnyájokban meg kellett lenni két feltételnek, két szárnynak, hogy a költő-elsőség magasába eljuthassanak. Ez a két szárnya meg is volt mindegyiköknék. Kétségtelenül kellett lenni bennök valaminek, a minél fogva nemzetők, közönségök megérthette, magához tartozóknak, a magáéinak érezhette öket; de kellett ezenkívül még valaminek, a minél fogva nemzetöket, közönségöket magukkal ragadhatták olyan magasba, hol kortársaik közt párjokat nem láthatták többé. Balassinál mindenestre gondolhatunk és gondolnunk is kell költészetének és egész

életfelfogásának sugallójára és színezőjére: katona kedvére; Gyöngyösinél nyelvének és nyelvünknek szeretetére és csak e szeretetből fakadhatott művészetére; Csokonainál komikumának szilaj őseréjére Kisfaludy Sándornál érzéseinek tüze és magyar önérzetére; Vörösmartynál nemzeti érzésének fenséges szárnyalására; Petőfinél örök ifjúságára, melyben a nemzet is a maga új erőérzetének dobogását hallotta. Világos mindnyájok részessége a közizlésben, a közszellemben, a közlélekben. De ennek a közléleknek gazdagítására és emelésére a magukéból is mindnyájan adtak valamit s épen a köznek és egyéninek ez a találkozás bennök, ez a költői erővel és művészi adománynyal egybeolvasztása az, a mi, ha a problémát nem fejtí is meg, de kétségtelenül a megoldásához vezető útra mutat.

A fényes sort hetediknek Arany zárja be. Hogyha életének halhatatlan munkáját ezekben a vonatkozásokban tekintjük: nemcsak helyzetét, holtáig megőrzött elsőségét érthetjük meg jobban, de jelentőségét is költészetünk, sőt egész szellemi életünk folyamában és ennek eredményében: nemzeti műveltségünkben. Művészetének fényes sugarait nem merem bontogatni; csak arra a két vezető eszmére utalok, melyet egész munkássága sugározott s a melyet költői primátusának örökségeül hagyott reánk. Költészetének épen ez a két mozzanata az, mely ép úgy magyarázza elsőségét a maga korában, mint jelentőségét minden korokra.

Egyik az, hogy a *Toldival*, a *Buda halálával* és a történeti balladák, mikor világukat egy-egy finom és titkos szállal korának előretörő, élet-halálharczát vívó és gyászában nyögő magyar lelkéhez fűzi: újra ébreszti szunnyadó történeti érzésünket. Ébreszti csodálatos meglevenítő művészetével is. Ez az érzés, mely nemzeti életünk egységének, szellemi folytonosságának őrizője: Vörösmarty historismusának elhangzásával s Széchenyinek és Petőfinek a jövőbe merülő szellemével mind jobban elhalkult. A nemzeti reformok és a forradalom korában csak a jövőt akartuk, a jövőt láttuk, a jövőben éltünk s mikor úgy látszott, hogy ez a jövő a világosi síkon eltemetkezett, egyszerre semmink sem maradt. Arany költészete és a történetírás mutatnak újra a multa, melyből új élet támadhat. A történetírás, mikor «a multa hatalmunk egyik elemének» hirdeti, a történeti tudatot táplálja s a benne rejlő tanulságokkal oktat. De hogy a zsidbadt lélek ez iránt a tudat iránt és tanulságai iránt fogékonytá elevenedjék: ahhoz érzés kell, történeti érzés, melynek tüzen a lelkünkbe fogadott multa hatékony, eleven erővé ízzék. Ez a magyar történeti érzés Arany történeti költészetével születik újjá, de nem is csak a történetivel, hanem az egészszel, mely az ezer

éves magyar szívnek minden dobbanását visszhangozza s minden szavát megzendíti. Íme az az eszme, mely Aranyt a magyar közlélekhez fűzi, koráéhoz és a jövő korokéhoz : *hűség magunkhoz*.

Ennek szellem hatja át egész költészetét. Ez vezeti a magyar néphez, melyen a századok változásai legkevesebbet változtattak, hogy szinte *élő ősrünknek* mondhatnók. Első ihletét népünk lelkéből veszi s munkájának képeré szíve még agg-korában is «tüzeesebben vér». Talán ódáit kivéve, nincs Arany költészetének olyan ága, mely nem a magyar népszellemből csirázott volna. De másik szárnyán, a maga lelkének szárnyán, tanulmányainak, érzésének, képzeletének szárnyán hova emelkedik ez a népies! Látókörében kitágul, távlataiban megvilágosodik, hangjában megnemesedik, zenéjében megtisztul, alakításában megerősödik, látásában megélesedik, képeiben meggazdagszik, eszméiben elmélyül, értékében az emberiség költői művészetének legmagasabb régióiba jut. Igenis, a mi népünk szelleme Arany szelleme által, hirdette, hogy erejében, igazságában, szépségében minden fejlődésre, haladásra, emelkedésre, eszmei útra képes és kész. Van-e biztatóbb, lélek-emelőbb tanulság költészetünknek egész történetében ennél, hogy : maradjunk hívek magunkhoz, de *hívek a haladékony időhöz* is s a koszorú készen vár. Magyarok voltunk, magyarok vagyunk és magyarok akarunk maradni ; lelkünknek ősi erejében képesek és készek ez emberi míveltség szolgálatára. Ezt ma határainkon kardok csatogása és ágyúk dörgése hirdeti. Az ágyúk el fognak némúlni ; de Arany János halhatatlan szava nem hangzik el.

A százados évforduló megindulásával fogadjuk ma lelkünkbe ezeket az eszméket itt, a Kisfaludy-Társaságban, Arany költői pályájának bölcséjében. Költészete legyen ez intézet körén messze túl, az egész nemzetnek ne csak gyönyörűsége, hanem mestere is. Az ő nagy emlékezete pedig áldott a magyar századoknak végeiglen.

TITKÁRI JELENTÉS.

VARGHA GYULÁTÓL.

Fenséges magyar királyi Herczeg Úr! Tisztelt ünneplő közönség!

Ez ünnepélyen, melyet Arany János emlékének szenteltünk, szinte **szent félelem** fog el, midőn megszólalok. Hogy' merjek szólni arról, a ki hitem szerint a nagyok közt is a legnagyobb, a kinél értékesebb tehetséget a magyar nemzet ezer éves fája nem termett, s a kit, ha nem kis nemzet fiának születik, ma talán az egész emberiség ünnepelne.

Adjunk hálát az isteni gondviselésnek, hogy minket, ezer bajjal küzdő kis nemzetet ajándékozott meg Arany Jánossal. Ne bánjuk azt, hogy dicsőségétől nem visszhangzik a világ négy tája, hiszen ő maga sem kívánt *világköltő* lenni, neki áldott volt az a bölcső, mely magyarrá ringatta.

Nálam sokkal hivatottabbak tesznek bizonytságot ez alkaiommal is Arany költői nagyságáról. Négyesy László társunk tollából **pedig egy kis füzetet adunk a közönségnek, különösen az ifjúságnak, hogy** szívért és elméjét minél közelebb vigyük Aranyhoz, a magyar génusz legigazabb képviselőjéhez.

De nem felejtkezhetünk meg Arany kortársáról s koszorús barátjáról, Tompa Mihályról sem, kinek centennáriuma szintén erre az évre esik. Irodalmunk egén, mint a legragyogóbb csillagképlet, sokáig együtt tündökölt Arany, Petőfi, Tompa költészetének hármasszövege. A két első ma is teljes fényében ragyog, de a Tompáé pár évtized óta elhalványodott. Korunk ítélete igazságtalan. Csak gyöngébb verseit tekintik; pedig a hegy magasságát nem lábán, hanem csúcsán kell mérni. Tompa születése százados évfordulójának emlékére Wallentinyi Dezső tanár úrral összegyűjtettük a költő leveleit s ha a nyomdaviszonyok megengedik, még ez évben közzéteszszük.

Társaságunk, saját nagyjaink mellett, a világirodalom nagyságairól sem felejtkezik meg. Az elmúlt évben két költőfejedelem: Shakespeare és Cervantes halálának háromszázados fordulóját azzal a kegyelettel ünnepeltük, mely az egyetemes emberi szellem legnagyobb képviselőit illeti. Képviseltettük magunkat a német Shakespeare-

társaság weimari ünnepélyén is s ott másodelnökünk, Berzeviczy Albert, általános tetszés között mutatott rá arra az erkölcsi magaslatra, melyen szövetségeseinkkel együtt állunk, midőn a gyűlölettől izzó brit nemzet nagy fiát oly bensőséges tisztelettel ünnepeljük. Shakespeare ünnepeléséről s a bizottság működéséről a *Shakespeare-Tár*nak épen most megjelent kötete számol be részletesen.

Havi üléseinket az elmúlt évben már rendesen megtartottuk, abban a meggyőződésben, hogy annak a kornak, mely a magyar vitézség páratlanul fényes példáival tündököl, irodalmilag sem szabad meddőnek maradni.

Mult évi nagygyűlésünk óta hét felolvasó-ülést tartottunk, tizenkilenc dolgozatot mutatva be, tizenhármát kötött, hatot kötetlen nyelven, tizenhatot tagoktól, hármát pedig vendégektől. A tagok felolvasásainak sorozata következő: Alexander Bernát: *Szobrázatunk az utóbbi hat év alatt*, tanulmány; Bárd Miklós: *A lélekmentés* című verses regényből; Bársony István: *Nagy uram mondurban*, elbeszélés; Berzeviczy Albert: *A kúszó virágok honában*, útirajz; Csengeri János: *Euripides Phaëthonja*, műfordítás; Hegedüs István: *Nepenthesz és Háromezer lányka*, két költemény; Heinrich Gusztáv: *Lope de Vega Magelona drámájáról* tanulmány; Jakab Ödön: *Szabad lett Erdély*, költemény; Kozma Andor: *Goethe Faustja* első felvonásának első részéből műfordítás; Lévy József: *A megváltó*, továbbá *Búcsú az öreg szülfától*, költemények; Pekár Gyula: *Cervantes*, tanulmány, *Napocska*, elbeszélés; Somló Sándor: a *Lélekvásár* című színdarab első felvonása; Vargha Gyula: *Verebek, Hóolvasás, Rozsvirágzás, Szénagyűjtés, Mákvirág, Nyári dél*; továbbá *Dalolj, Régi képek, Búzamosás, Vizimalom, Szárazmalom, Szélmalom*, költemények; Voinovich Géza: Mayer Konrád Ferdinánd költeményeiből: *Előhang, Alkonypir az égen, Magvetők, Canale grande, Az öreg padja, Egy zarándok*, műfordítások; Zempléni Árpád: *Hogy' telik-múlik, Az Aral-tónál, Este, A kányafa, Alkonyodik*, műfordítások; Sevcenko Tárász költeményeiből. A vendégektől bemutatott felolvasások: Kéky Lajos: *Zrinyi jellemrajzoló művészete*, tanulmány; Lovik Károly: *Feláldozás*, elbeszélés; Sajó Sándor: *Állók az éjben egymagamban és A halottak majd visszajárnak*, két költemény.

Társaságunk működésének súlypontja azonban, bár örömmel látjuk felolvasó-asztalunk előtt a művelt, műértő közönséget, nem felolvasásainkon nyugszik, hanem kiadványainkon, melyek ma már egész könyvtárt töltenek meg, számos oly művet mutatva fel, melyek nélkül hézagos lenne a magyar irodalom. Ezúttal megjelent Évlapjaink új folyamának 49-ik kötete, oly irodalmi tartalommal, mely méltán megérdemelné a közönség nagyobb figyelmét. Sajnos, közönségünk a

reklám után indul, sok ephemer értékű munkát mohón fal, s kapkodja az idegen munkákat, melyek elborítják könyvesboltjaink kirakatait.

Az 1916. és 1917. évre szóló alapítói tagilletmények négy kötet pár hét múlva egyszerre hagyja el a sajtót. Három nagy kötetben veszi itt az olvasó elhunyt jelesünknek, Baksay Sándornak külön gyűjteményben meg nem jelent munkáit s ezek sorában Homer Odysseájának kilencz első énekét. Örök kára irodalmunknak, hogy Baksay ezt a munkát már be nem végezhetette. De töredéknek is értékes, valamint igen becsesek az eredeti dolgozatok is, melyek Baksay meleg szívét, csöndes, derült humorát s tősgyökeres magyar nyelvét pazar pompájában tündököltetik. Társaságunk elhunyt jeles társunkat ez ön maga által emelt emlékkal ünnepelheti legméltóbban. A gyűjteményt Kéký Lajos társunk rendezte sajtó alá, kinek tollából *Költők és írók* című vállalatunkban Baksay Sándornak egy művészi gonddal megírt élet- és jellemrajza jelent meg. A tagilletmények sorozatának negyedik kötetét Kozma Andor társunknak *Hetedhét országból* című munkája teszi. Európa különböző országaiban folytatott barangolásainak színes és gazdag emlékei elevenednek meg benne.

A népköltési termékek gyűjtése és kiadása kezdettől fogva egyik legfontosabb feladata Társaságunknak. Tizenkilencz kötet őrzi már a felejtéstől s teszi hozzáférhetővé népköltészetünk kincseit. Arany hatalmas génusza is sokat merített ebből az örök forrásból. A népköltészet megújító erejére azonban talán sohasem volt nagyobb szükség, mint irodalmi életünknek most kezdődött korszakában. Ezelőtt szépíróink és költőink túlnyomólag a vidékről, a természet öléből s a nép kebeléről szakadtak, magukkal hozva a természet friss benyomásait s a magyar nép rómlatlan nyelvét s egészséges eszejárását. Városi életünk fejlődésével s idegen elemeknek a magyar értelmiségbe való tömeges beolvadásával mindez gyorsan megváltozott, s ha azt akarjuk, hogy a magyar irodalomból ki ne vesszen a magyar lélek s az irodalmi nyelv el ne korcsosodjék, mint a messze források tiszta vizét a városokba, úgy kell bevezetni a népköltészetet a városiassá s részben idegenszerűvé vált irodalomba.

A Kisfaludy-Társaság az elmúlt évben is szorgalmasan folytatta népköltési termékeink gyűjtését. Korábban egy-egy buzgó kutatót bízott meg a gyűjtés munkájával, jelenleg a Folklóre-Fellows magyar osztályának az egész országot behálózó nagy szervezetére támaszkodik. Ezzel gyűjteti a háborús költészet népi termékeit, melyek máris óriási anyagban halmozódtak fel. A kötet, melyet belőle kiadni szándékozunk, érdekesen fogja megvilágítani, hogy a magyar néplelek miképen nyilatkozott meg a nemzetnek ebben a páratlanul álló heroikus erőfeszítésében.

Népköltészetünk ügyére korszakos fontosságú, hogy a közoktatásügyi minster úr a Nemzeti Múzeum kebelében külön Folkloreosztályt szervezett s ennek élére a leghivatottabb szakembert, népköltési gyűjteményünk szerkesztőjét, Sebestyén Gyula társunkat állította. Az ő buzgóságának köszönhetjük, hogy a Folklore-Fellows magyar osztályának nagyszalontai gyűjtőszövetsége, Szendrey Zsigmond tanár úr vezetésével, összegyűjtötte Arany szülőföldjének népköltési emlékeit, különös gondot fordítva arra, hogy a régi emlékek is felkutattassanak, melyek a *Toldi* költőjének képzeletvilágára befolyást gyakoroltak. E gyűjteményből egy kötet a régi népdalok dallamaival együtt sajtó alá is készült, mint *Népköltési Gyűjteményünk* új folyamának XVII. kötete. Aranyt ünneplő Társaságunk még ez évben óhajtaná az ő tiszteletére kiadni, ha csak a nyomdai nehézségek meg nem akadályozzák tervünk kivitelét. Sajnos, a nyomdaviszonyok mostohasága miatt nem jelenhetett meg gyűjteményünknek már rég sajtó alatt levő XIV—XVI. kötete, Berze Nagy Jánosnak három kötetes meseszótára, e valóban monumentális munka. Reméljük, hogy ha az óhajtott béke visszatér, *Népköltési Gyűjteményünk* értékes kötetei gyors egymásutánban fognak megjelenni.

Népköltési gyűjtésünket a vallás- és közoktatásügyi minster úr nagylelkű évi adománya támogatja, ugyancsak ő teszi lehetővé a Shakespeare-bizottság működését s a Nemzeti Könyvtár kiadását. A Pesti hazai első takarékpénztár és az Első magyar általános biztosító társaság 400—400 koronás adományát ez évben is megújította, csepeli Weisz Manfréd 500 koronával gyarapította alaptőkénket, a premonstreirend rozsnýói főgymnasiauma és Vécei Béla pedig 200—200 koronával léptek alapítóink sorába. Fogadják mindannyian Társaságunk őszinte köszönetét, de külön köszönet illeti özv. Ráth Györgyné úrnőt is, ki 100,000 koronát ajánlott fel Társaságunknak, a Ráth-múzeum tartalmát művészi szempontból ismertető tudományos mű szerkesztésére és kiadására.

A kétezer koronás Greguss-jutalmat két jeles szobrászunknak, Szamovolszky Ödönnek és Csikász Imrének ítéltük, sajnos, hogy Társaságunk koszorúja már csak sírjukat díszítheti.

A tagválasztó közülésünk három lejárt pályázat felett döntött. A Lukács Krisztina-jutalomra beérkezett elbeszélések s a Radó Antal társunk által kitűzött jutalomra pályázó műfordítások közül egyet sem talált jutalomra érdemesnek. A Bulyovszkyné-díjra pályázó, szavalásra alkalmas lyrai-költemények közlését többséggel a 43. számú, *Jövendő* című «Új hit» jeligés pályamunkának ítéltük oda a jutalmat. A részletes bírálatokat Évlapjaink legközelebb megjelenő kötetében teszszük közzé.

Az elmúlt esztendő, tisztelt hallgatóság, a gyásznak éve volt. Ősz királyunk, az egész nemzet gyászából kísérve, örök nyugvásra hajtá megfáradt fejét, fiaink és testvéreink vére pedig még mindig patakokban öntözte a harczmezőt. Társaságunkat sem kímélte a halál. Négy társunk dőlt ki a rendes tagok sorából, kettő a patriarchák késő korában, kettő ellenben munkaerejének teljességében. Sebők Zsigmond társunk hagyott itt először bennünket, mélységes úrt hagyva maga után. Elbeszéléseinek nemes művészete s erkölcsi tisztasága, nyelvének hamisítatlan magyarsága legjobb elbeszélőink sorába emelik őt. Elhunyt Dalmady Győző is, a hatvanasévek népszerű lyrikusa, kinek lantján a baza és szerelem s később a családi érzések cultusa oly meleg hangokat talált. Dalmadyt a költő és színművész Somló Sándor követte, a művészet rajongó imádója, ki úgy a színpadon, mint a költészet világában mindig a magas eszmények után futott, sokszor megsebezve lábát az út töviseiben. A sort Ágai Adolf zárta be, egy sikerekben gazdag pálya késő alkonyán. A tárczaírodalomnak ő volt nálunk meghonosítója, csillogtatva benne szellemességét s művészileg csiszolt, de azért népies magyar nyelvét. Elhunyt társainkat őszinte gyászunk kísérte végső nyughelyökre.

Az ő halálukkal rendes tagjainknak ötvenben megállapított száma negyvenötre csökkent, a hús levelező tagsági hely közül pedig csak tizenhat van betöltve. Utolsó halottunk Hadzsics Antal volt, kiben a Vitkovics Mihályok lelke élt, s a ki haláláig hű munkálója maradt a magyar-szerb testvériességnek.

Megfogyatkozott levelező tagjaink sorát azonban nem láttuk czielszerűnek kiegészíteni. Napjaink nem alkalmasak nemzetközi szálak kötöztetésére, s ki tudja, a háború után, mely a magyar vitézségnek világgraszoló fényét ragyogtatja, a kulturnemzetek irodalmi köreiben nem támad-e az eddiginél nagyobb kedv irodalmunk megismerésére s ismertetésére? Érdemes idegen írók megjutalmazására kell fentartanunk az üres levelező tagsági helyeket.

Ellenben a rendes tagsági helyekről úgy határoztunk, hogy ne csak a most megüresedett négy helyet töltsük be, hanem azt az egyet is, melyet eddig a régóta várt, de soha meg nem jelent új csillag számára tartogattunk.

A költői helyekre megválasztottuk Molnár Ferenczet, ki mint elbeszélő tünt fel *A páltuczai fiúk* című gyönyörű munkájával, majd később, elbeszélései mellett, színműveivel szerzett magának hírnevet nemcsak nálunk, hanem a külföldön is. Megválasztottuk Sajó Sándort, a mélyérzésű lyrikust, kinek költeményei egyaránt kitűnnek nemes tartalmukkal s formatisztaságukkal; végül Szemere Györgyöt, a jeles

elbeszélőt, a régi Szemeréknek, kikhez társaságunkat erős kötelékek fűzték, méltó utódját.

A két írói hely egyikére Takáts Sándort választottuk meg, a XVI. és XVII. század kitűnő történetíróját, ki hazánk történetének e viszonytagságos századaiból nemcsak az ismeretlen adatok egész tömegét hozta napfényre, hanem művészi tollával életre keltette azt az egész kort, művelődéstörténetünknek új fényes lapjait rajzolva meg. A másik írói helyre Kéky Lajost választottuk, a jeles æsthetikust és irodalomtörténetíró, ki munkásságával már régóta a Kisfaludy-Társaság benső köréhez tartozik.

Szívünk szerint köszöntjük új társainkat s kérjük, támogassák egész erejükkel a Kisfaludy-Társaság működését. A nemzeti erők egyesítésére van ma szükség. A rettenetes vérvesztés, nemzetünk virágának szörnyű pusztulása arra int bennünket, hogy megacélozva lelkünket, tartsunk ki utolsó lehelletig nemzeti eszményeink mellett s zárjuk szívünkbe Arany János biztató jószavait :

Támadni kell, mindig nagyobb körökben
Életnek ott, hol a martir-tetem
Magát kiforrja csendes földi rögben,
Légy hű s bízzál jövődbe, nemzetem.

ARANY BÖLCSŐJE.

Születése századik évfordulójának ünneplésére.

LÉVAY JÓZSEFTŐL.

Jövel ma hozzánk, szállj alá egedből,
Rég megdicsőült halhatatlanunk!
Üdítő fény sugárzik szellemedből,
Nemes gyönyör veled társalguanunk.
Zord az idő; viharja zúg felettünk,
De téged a viharban sem feledtünk:
Száz év után a hű emlékezet
Bennünket íme bölcsődhez vezet.

Száz év előtt bölcső-dalt énekelve
Jámbor szegénység karja ringatott;
De éjjelenként, rád álmod lehelve,
Egy tündér: a múza csókolgatott.
Eljegyzett önmagának s a hazának,
Hogy csókjai majd gyöngysorokra válnak,
Arany-lantját csodásan pengeted
S elbájolva figyel rá nemzedet.

És útra keltél, mint bérczek tövében
Elrejtve fölbuzgó kristálypatak;
Melynek hullámi szinte észrevétlen
A nyílt szabad rónára omlanak.
Nőttön nő és merre hullámit önti,
Virágmező, egész tavasz köszönti
S tükrében, hogy folyammá változék,
Gyönyörködve nézi magát az ég.

Körünkben második bölcsőt találtál,
Az már nem ringatott, de fölemelt.
Versenyre érkező vendége voltál,
Csak kezdő, de egyszerre ünnepelt.

Az ifjúkor teremő ihletével
 Merész szárnyon körünkől röppenél fel.
 A pillanat fényes jövőre szolt,
 Vezérsillag feléje *Toldi* volt.

S feltűnt utána, mint varázsütésre
 Egy új világ, egészen a tiéd.
 Hatalmas képzelet gazdag vetése,
 Áldásosabb, mint önmagad hived.
 Együtt alkottak ott egy szép egészet
 Bájj és erő, természet és művészet,
 Remekművekkel dús, széles határ,
 A nemzet kincse, kincsányája már.

Kincs nálad a nyelv meglepő zenéje,
 Minővel senki más nem zenge dalt,
 Eszmék fönsége, érzés tiszta mélye,
 Mind a mit ihlető múzsád sugalt.
 S időt muló szép alkotásidon át
 Érezzük a magyar szellem fuvalmát,
 Mely lelkedből, mely lelkünkől fakadt
 S örökségül édes miénk maradt.

El-elmerengettél a régi multba,
 Keresve ott reményt és életet,
 Hol egykor annyi vész zaklatta, dúlta,
 De szét nem dúlta még a nemzetet.
 Fölébresztéd sírjokból a dicsőket
 S énekeddel márványba vésted őket;
 Zárt ajkukról nagy intés hangzik el:
 Hogy a hazáért élni, halni kell.

Oh! mily közel látnád ma itt csodáit
 A hőstetteknek, hogy dicsfénybe vond!
 Mily fölmagasztosúlva dallanál itt,
 Emelni a hősöknek pantheont!
 Vagy lantodon borongó hangra kelne
 A honfigond, a hon féltő szerelme;
 Csata mezőin rémes küzdelem,
 Vértengerrel kivívott győzelem.

De most pihenj ; — a hű emlék s a hála
Hadd ünnepelje csendben a napot,
Mely ápoló kis fészket megáldva
Jó kedvében téged nekünk adott.
Napok múlnak, évek évekre dőlnek :
Fénynapja lesz ez a nap az időknak
S míg annyi mást felejtés éje fed,
Sugárban föl-fölragyog neved.

Mint agg madár a költöző seregből,
Rég elmaradtam tőled, tőletek ;
Bölcsődre most száz éves föllegedből
Dalommal íme búcsufényt vetek.
Leszáll az éj, végkép elhallgat a dal :
Emelj föl engem a mennybe magaddal,
Hogy üdvözülten üdvözöljelek
S ott is csodáljalak, szeresselek.

ARANY LELKI ÉLETE.

RIEDL FRIGYESTŐL.

Mint egy elsötétített szobába, melynek egyes tárgyait csak figyelmes széttekintés után lehet megkülönböztetni, úgy kell belépünk Arany lelki világába. Kísérjük meg beletekinteni ennek a különös elmének — mely talán a magyar történeti idők legrendkívülibb elméje, kísérjük meg — mondom — beletekinteni idegéletébe és világnézetébe, abba, a mit előbb elhomályosított szobának neveztem: a ki ismeri a hangulatok boruját, annak könnyebb e feladat.

(Lelkületének tragikumai.)

Főgondolatom e részben a következő: Arany belső élete valóságos tragédia. Lyrája pedig, mely lelki életének legbizalmasabb vallomásait tartalmazza, lyrája olyan, mint Greguss meghatározása szerint a ballada: tragédia dalban elbeszélve. Arany egy belső tragédia hőse, a ki életben marad, mint Bánk Bán. Katona Bánk Bánja is Melinda halála után nem egészen idegen az élettől, sőt az élet örömeitől sem; de belsőleg örökre meg van törve. Arany is szorgalmasan dolgozott, humorizált, mulatott, az élet rendes jelenségei mind megfigyelhetők benne; de kedélyvilága és akaratereje gyógyíthatatlanul meg vannak támadva. Életén, mint valamely gyönyörű szoborművön, mély repedés fut végig. A szobrot kímélhetjük, bámulhatjuk: ép szobor nem lesz belőle már soha. Az élet csak boldogsága árán adta neki a nagyságot.

Arany különös természete az ötvenes években, az abszolutismus idején fejlődött ki. E szomorú kor kellő háttére volt hangulatának. Jellemének alapját ugyan már a negyvenes években is megfigyelhetjük: látjuk benne a mimosa-természetet, a túlságos érzékenységet, a kérlelhetetlen önkritikai hajlamot, gyakori tépelődését és lelki harczeit. Jelleme általán félénk, ingadozó, a hol élvezetről van szó és csak ott szilárd, a hol kötelességet kell teljesíteni.

Ezek a tragikus dispositiók nőttön-nőnek benne a szabadságháború után. Míg más írók oly őszintén bámulják önmagukat, Aranyban mindinkább fokozódik az önkritika. Előtte volt mindig eszménye: a

költészet, előtte volt, de meggyőződése szerint nem tudta elérni. És ezzel az elégtelenséggel együtt hevesebbek lettek benne a lelki harcok.

És mint vészföcske a hullám csatában
Magasra, mélyre száll önviharában.

Lyrái költeményei, melyek a Petőfi lyrájával szemben nem a képzelet mámorában élik ki magukat, hanem inkább az élet akadályait elpanaszlók és visszatekintők, Arany lyrái költeményei megható képet adnak ezekről a folytonos lelki küzdelmekről és tépelődésekről.

Sorsát legjellemzőbben az *Epilogus*ban fejezi ki, a hol a költészetet a Herakles-monda elperzselő Nessus-palástjának nevezi.

Bárha engem titkos métely
Fölemészt: az örök kétely;
S pályám bére
Égető, mint Nessus vére.

Idegennek érzi magát a földön, — «Bujdosunk e földi téreken» — idegennek az emberek és társai közt, mint a bolygó zsidó, rohan meg nem értve az élet sivatagján át.

Ködfátyol-kép az emberek:
Én egy arcot sem ismerek...
Tovább! tovább!

Ezt az emésztő nyugtalanságot dermesztő zsibbadtság váltja fel. A halál kőmerevsége és az élet minden kínja — úgy gondolja — egyesül sorsában. «Szenvedő halottnak lenni, írja 1858-ban meghitt barátjának, Tompának — örömet semmiben nem találni, sőt magától az örömtől futni, mert az is fáj, mint betegnek a kaczagás — mindezt én átéreztem a közelebbi évek alatt.»

Mint a szivárvány csak a viharnek vagy esőnek sötét falán ívlik, úgy Arany költészete, bizalma az eszményben csak lelki viharok után tűnik elő.

Ezek a fájdalom-rohamok, ezek az önharcok, önbírálatok azután rendkívül erős visszahatást idéznek elő benne. Aranynak feltűnő sajátossága, hogy idegrendszere gyakran elbágyadt. «Petrificálva vagyok merevül», mint ő mondja.

Megtompult kebellem, szemeim bezárva,
Óhajtom magamra a megsemmisülést.

Nagy izgalom és bágyadtság váltakoznak benne: a nagy emelkedés után gyorsan következik az esés. Költői tehetsége mintha hirtelen meg-megbénulna.

Ezt a visszahatást, ezt az idegbágyadtságot azután az önkritika még kiélesíti; kínját fokozza, mert ríktóan megvilágítja. Minduntalan azt képzei, hogy egészen elveszítette költői képességét, mint egy operadálár hangját (hogy az ő hasonlatával éljek). Önkritikája mindig újból és újból rámutat arra, hogy mily magasan van még felette a költői eszmény és mennyire nem tudja elérni. Szárnyaszegett madár nem tud repülni (így gondolta), csak hiába kínlódik.

Idegrendszerének ezt a beteges visszahatását, elernyedését, az önkritika fanyarságát, ezt a szellemi hypochondriát tán legyőzhette volna könnyen és biztosan az erős akarat, a szellemi energia. De ép ez volt afficiálva Aranyban. Az erős akarat kiemelhetné őt ebből a lethargiából, melyet lelki küzdelmei és kíméletlen önkritikája okozott: de ő nem tud akarni. Akarata csak a kötelesség teljesítésére tellett. Az akarat nyilvánulását belsőkben rendszerint motivumok küzdelme előzi meg: a motivumok különböző önerejük szerint tusakodnak, birkóznak, a míg azután a legerősebb győz és akarattá izmosodik. Arany-nak finom, bonyolult lelkében rendesen nagyon sok ilyen küzdő motivum, nagyon sok ilyen pro- és contra-harczos lépett fel, úgy, hogy Arany belefáradt a képzetek küzdelmébe, különösen, ha az írjak? ne írjak? kérdés volt felvetve. Belefáradt a tépelődésbe és nem írt, hiszen az önkritika, a tehetségében való kételkedés, izgékony idegrendszerének reactiója úgyis azt súgta: «Ne írd! Hiába írsz! Nincs kinek. Nincs minek. Úgy sincs elég erőd »

Ez az energiátlansága sötét testvére talált a csüggedésben, mely Aranyt oly hamar elfogta, a mélabúban, melynek hatása alatt bizalmát, bátorságát, reményét el-elveszítette.

Lelkének tragikus csiráit, az önkritikát, hajlamát a túlságos érzékenységre, az idegreactiókra, a csüggedésre, erélytelenségét még fejlesztette az a különös sajátsága, hogy ihlete, ámbár fenségesen erős és biztos röptű volt, mégis csak rövid ideig tartott, elszakadt, el-ellankadt. A nagy lendületre itt is idegbágyadtság következett. Az ihlet emelte, emelte a napba néző Icarust, míg egyszerre csak a prózai földre zuhant. Ihletének ezt a rövid életét, a kiábrándulás gyorsaságát fájdalmasan érezte Arany. Van egy szonettje, a melyben a költői ihletet mint a szerelmesnek boldog, de gyorsan elröppenő álmát festi. Egyszerre csak eltűnik a ihlet égi tüneménye. «Percz a tiéd, egy percz, az isteni!»

Mindezek a sajátságok, a tépelődő önbírálat, a költői hangulatot követő bágyadtság és levertség, akaratának gyakori elszibbadása magyarázzák, hogy Arany-nak oly sok a töredéke. Ő maga fájdalmasan azt vallotta, hogy élete is, műveinek nagyobb része is töredék. Nincs költőnk, ki annyi sok műbe oly nagy genialitással, oly nagy kedvvel

tűzzel belefogott volna és oly sokat abbahagyott volna. Szellemi szervezétével függ össze, hogy ihlete csakhamar elhagyta, kedve elmúlt, ideg-ereje kimerül, az önkritika lehűtötte, a fanyar józanság erőt vett rajta.

Az inspirációnak ezen könnyen elröppenő természete annál veszedelmesebb volt Arany költészetére nézve, mivel költőhöz képest úgysis feltűnő volt józansága. Az átgondolás, a logikai előkészítés költészetében is erősen jelentkezik. Megvolt benne minden, a mit elsőrangú költőben bámulunk, de e mellett megvolt benne a latolgató hideg érzék, a józanságnak maximuma, melyet a költészet eltűr. Idegeinek reactiója, önbírálata, elbágyadása csakhamar e hideg józanság felé vezetik. Toldi Miklóson is a szenvedély rohamában, midőn karjába zárja Rozgonyi Piroskát (ki már Tar Lőrinczé), egyszerre «erőt vesz keserű józanság», kibontakozik és fájdalmas bűgással örökre elhagyja.

Egyik lyrai költeményében ezt a kijózanodást, ezt a prózába zökkenést Arany tréfásan adja elő: «Meddő napok üres lapok» — így kezdi — kezdet elég: de semmi vég». A költemény végén mintha sikerülne neki lelkesülnie: de hiába!

Nézd a napot: bár alkonyul,
Képén vidor az'estbitor...
Ha infámis rosz kerti bor!
Az ember még kijózanul!

(Eszményei.)

Ilyen volt Arany belső élete: de ennek tragikumába, ennek borújába fényt lövelnek, mint a sarki jégvilág éjtszakájába az északi fény koronája, fénykéveket vetnek eszményei: Isten, a haza, a család, a költészet. Ezek emelték ki élete tragikumából. Ezek vezetői az élet tömkelegében; ezek állítják helyre belső harmoniáját. Ezek erőt, bizalmat öntenek szívébe, melyet a kétely reményétől, a tapasztalás ábrándjaitól megfosztott. Isten, haza, család, költészet — az ideálok eme csoportja: új élet a csüggedőnek, ruganyos erő a küzdőnek, gyógyulás és megváltás a roskadóknak. Milyen borzasztó megpróbáltatások, milyen súlyos lelki küzdelmek folynak benne! Mily nehéz megállania a tépelődés, a kétely, a beteges érzékenység okozta kétségbeesés roamaiban. De ő eszményeire támaszkodva megállta a tusát: bármilyen nagy volt lángelméje, szíve egyszerű és jámbor volt. «Arany — írja ifjúkori barátja, Rozvány György — legnagyobb költőnk: de mint ember még nagyobb volt».

Téves volna azt képzelünk, hogy Arany csak szenvedő idegzsálcsoport volt, mely meg-megrezzen a külső hatásoktól. Arany önmaga leküzdésében hős, különben is egész ember; ha betegesen fogékony is a

lelki fájdalom iránt, a mellett szeretetreméltóan hajlandó az örömré, a tréfára, igaz, hogy komoly alapdispozíciójánál fogva leginkább a tréfa azon nemére, melyet humornak nevezünk.

Minthogy a humor oly tréfa, melybe meleg érzelem és komoly, sőt néha méla felfogás vegyül, szükséges hozzá, hogy a humorizáló magasabban álljon, felette a nevetségesnek, és ne gúnynyal vagy iróniával, hanem szeretettel nézzen le reá (de ne nézze le). Átlátni az illető jelenség múltó, komikus, fonák voltán: ez egyik eleme (az észbeli) a humornak. Góg és megvetés nélkül lebegni felette, de lehajolni hozzá, felkarolni, ez második (érzelmi) eleme. Áttekintő eszű, nagyon érzékeny meleg ember, minő Arany, igen alkalmas a humorra; oly ember, kinek hangulata könnyen változik: férfikorában gyöngyházszerűen szivárványozik, agg korában pedig, mint az őszi erdő lombja, sárga, aranyos, vöröses tónusokban játszva búcsúzik a naptól, a fénytől.

Világnézete is e négy fenntartó eszménye (Isten, család, haza, költészet) köré jegeczesedett ki.

(Vallás.)

A hit Aranyra nézve a bizalom és vigasztalás kútfeje volt. Ő azt vallotta, hogy vannak halandó létünkben örvények, melyek elé keresztet kell állítani annak, a ki bírja. Az ő példája is mutatja, mily nagy előny a létért való ádáz küzdelemben a hit. Megnyugvás, vigasz a sors csapásai után, melyet más nem pótol. A mi emberi elménk — Arany felfogása szerint — nem tudja megérteni azt sem, a mi bennünket környékezik, a végezt: hogyan értenők meg a végtelent, azt, a mi időben örök, térben véghetetlen? Az emberi elme rövid mérő-ónja nem mérheti ki az örökkévalóság oceánját.

Arany aztán ironikusan bámulta is a korabeli materialista bölcsészeknek, a *Kraft und Stoff*-lovagjainak gyorsaságát, a melylyel a természet és az emberi lét összes rejtélyeit meg tudják oldani.

(A költészetről.)

Úgy mint a vallás, a költészet is a végtelenhez közelíti a gyors végű halandót. Aranyra nézve a költészet nemcsak a férfi alkotó-gyönyöre volt, hanem menhely, asylum. Azt a mondást, a mit mások csak sírkövekre írhatnak: asylum meum æternitas, az örökkévalóság, a végtelenség menedékem, — ezt ő költői működése révén már életében mondhatta.

Arany a költészettel elméletileg is sokat foglalkozott. Felfogása a költészetről elméletében és gyakorlatában nagy fejlődésen ment át. Eleinte neki a népies irány a főtendentia, később a népies csak æsthetikai eszköz. A *Toldi* első része és *Buda Halála* stílusa és egész előadásmódja közt igen nagy a különbség.

Felfogásában három stadium van. Első: a népies. Mint az *Ilias*-ban, a költő egyszerűséget fenséggel párosítson: ne legyen durva, de adja elő a legfőbb költői szépségeket népiesen, azaz a néptől élvezhetően.

Második stadiuma, második felfogása a költészetről: a költő legyen nemzeti, ha nem is népies. A nemzeti költészet a népiesen épül fel, ha már nem is népies.

Harmadik felfogása: A költő egyedüli célja a szép: az egyszerűt nem azért szereti a költő, hogy fű-fa által érthető legyen, hanem mert az egyszerűség emeli a szép hatását. Az igazi költő önkénytelenül is nemzeti.

A költészetet csak nemzeti alapon tudta elképzelni. Kazinczy kora a görög mintákban kereste az általános emberit. De a görög költészet is annyira nemzeti, hogy nincs is nála nemzetibb költészet. Ne tagadjuk meg — ezt tanítja Arany — a nemzeti jelleget az örök szép, a classikus kedvéért! Ne keverjünk a magyar költői jellegbe görögöt mint Kazinczy, vagy rómainkat, mint Virág Benedek, vagy németet, mint Bajza.

Minden valódi költő nemzetét tükrözteti. Tasso például alig használ népies kifejezést, hasonlatot, a melyet nem vett volna át Vergiliustól: mind a mellett, ha olvassuk Tasso eposát, nem rómainkat látunk magunk előtt, hanem szenteskedő, kéjsóvár, lágy, néha szemforgató olaszt.

Arany elméletében is mereven ellenezte Kazinczy korának neohellenizmusát. Goethe-Winckelmann általános emberi eszményét és ezzel szemben a nemzetit, az egyéniest, a realismust hangoztatta. Aranynak igaza volt, mind a mellett ne legyünk igazságtalanok az általános emberi, a görög classikus elv iránt. A classikus irány költői, például Goethe az *Iphigeniában*, azt hitték, hogy a görög szoboralaknak idegen, azaz görög viselete, görög ruhája az emberi test szépségéből többet enged látni, mint más nemzeti viselet, benne az emberi test inkább érvényesül, tehát többet ad az általános emberiből, mint más nemzeti viselet. Ezt alkalmazták Goetheék a költészetre is: szerintük a görög költészet is többet ad az örök, az állandó emberi sajátságokból, az általános emberiből, mint más nemzeti költészet. Az emberi lélek is inkább érvényesül benne. A görög művészetben ők is érezték az idegen nemzeti jelleget, csak hogy szerintük a görög mégis általánosabb és emberibb, mint más nemzeti költészet.

(Család, szerelem.)

Az élet hóviharából menekülve, a családi élet volt másik asyluma. Mély, de szemérmes szeretettel ragaszkodik hozzá. A családi élet mag-

nese vonta el a szerelmi lyrától. Feltűnő, meglepő jelenség: Aranynak nincsenek szerelmi költeményei. Miért nincsenek? Hisz a szerelem és a költészet rokonok: mindkettő az élet eszményítője. Tisza István egy szellemes előadásban ezt a hiányt dicsérőleg Arany költészetének férfias, komoly jelleméből magyarázta, a becsületességnek és erőnek jelét látván e különlegességben.

Herczeg Ferencz, ki kétségtelenül az emberi lélek egyik legnagyobb ismerője irodalmunkban, Herczeg Ferencz e hiányról ezt írja: A zord Toldi költője mindig idegen volt a gyöngéd szenvedélyek világában».

Arany maga azt vallja, hogy szerelme, mint a bimbó, lágy tavasszal nesztelenül pattant. Aranynak ez a szemérmes zárkózottsága különösnek tűnhetik fel mai nap, a hol fiatalok és nem fiatalok szerelmüket a kis hirdetésekben annoncirozzák (soronként 20 fillér) vagy sürgönyben jelentik (viszonválasz fizetve). E kérdésnél latba kell vetnünk azt a fontos körülményt, hogy Arany elsősorban epikus költő volt: ő ép úgy, mint Byron, szerelmi érzelmeit tárgyítva, elbeszélő költeményeiben fejezi ki. Mennyi elragadó szenvedély és mennyi gyöngédség van Toldi Miklósnak boldogtalam szerelmében! Mennyi bensőség, szemérem van a Piroskáéban! Mennyre más, de szintén mennyire igaz Etele szerelme a *Buda Halálában*! Minő lázas *Katalinban* a Forgács szerelme, minő érdekes studium az *Öldöklő angyalban* a menyasszony jellemzése! Tisza és Herczeg véleményétől eltérően, azt mondhatjuk: nagy költőink közül egy sem jellemezte a szerelmet több árnýéklátásban, mint Arany.

(A haza.)

A család mellett eszménye és asyluma volt a szélesebb értelemben vett család, a nemzet, a haza. Mennyi gyötrő aggodalommal kíséri lyrájában a haza sorsfordulatának útjait! Mennyi epedő gond, midőn az absolutismus letörésekor új remény tűnik fel a magyar láthatáron! Félve, kételkedve, lelkesedve közeledni érzi a döntés nagy perczeit:

Élet? halál? átok vagy áldás lessz? — Ah,
Ki mondja meg! ki élő mondja meg!
Vár tétován a nép, remegve bölcse,
Vakon előtte kétség és homály.
Idő! szakadna bár méhed gyümölcse...
Ne még, ne még — az istenért! — megállj!

Mint mélyen érző ember elfordult a kortes-hazafiságtól, de midőn Magyarország szabadságáért fegyverrel kellett küzdeni, sikra szállt.

Természetes, hogy ő, mint magyar költő, a szabadság költője is volt. Főlöszleges munkát végeznek azok az angol államférfi-lordok vagy

francia demagógok, kik most bennünket arra akarnak tanítani, mi a szabadság. Nemzeti költeményünk méltán mondja: «Szabadság, itten hordozák véres zászlóidat».

Legnagyobb lyrikusunk, a világszabadság költője, Petőfi is azt vallja *Csatadalában* a magyar zászlóról:

Hadd lássák és hadd olvassák,
Rajta szent szó van: Szabadság!

Arany pedig ezt mondja a 49-es nagy időkből:

Most hadd jöjjön az a muszka, ha ráér,
Lássa, hogyan harcolunk a hazáér',
Lássa víni a *szabadság* gyermekét,
Kiket a hon szeretete felhevít.

(*A humanitás.*)

Bármennyire nemzeti alapra helyezi is Arany a költészetet, egy tekintetben mégis számot vetett az általános emberivel. Az egyén elé azt az eszményt állítja, hogy legyen ember, ember a szó nemes értelmében. A mit az emberben nemest, czélszerűt találunk, azt emeljük ki gyarló sajátságai közül és alkossunk a jó sajátságokból eszményt. Ez a humanitás ideálja, melyet Herder, Goethe is szeretett.

Legnagyobb czél itt a földi létben
Ember lenni mindig, minden körülményben.

A humanitás, a nemes emberinek eszménye, melyet Arany elének tár, megnyugtató és biztató reánk nézve. Az az általános felfogás ellenben, hogy mi azért élünk, hogy boldogak legyünk — ez a felfogás a pessimismus forrása. Mert hányan, mily kevesen érik el a boldogságot! Ha ezzel szemben Arannyal azt valljuk, hogy czélunk embernek lenni, embernek a nemesebb értelemben, ki magát kiképezni törekszik, ki kötelessége után jár, ki a jót, a szépet, az igazat vezéricsillagnak tekint, — mondom, ha Arannyal ezt valljuk, akkor életünk elé elérhető vagy megközelíthető czél állítottunk.

(*Arany mint nevelő.*)

Arany azonban nemcsak a humanitás eszményét tűzte ki elének, ő műveinek egyik főproblémájával a nagy magyar nevelők közt foglalhat helyet. Ez a problema az önnevelés, a javulás, a nemesedés folyamata, melyet elbeszélő műveiben elének szeret tární. Goethe kedvelt erkölcsi tárgya a megváltás: mások nemessége, szentsége, mások szenvedése emeli a költő hőjét (így *Faustban* és *Iphigeniában*). Arany hőseiben

erkölcsi változás történik tulajdon akaratok ereje folytán. A megbánás gyógyító hatása következtében javulnak, önmagukat nevelik, belső erkölcsi rúgóik segítségével emelkednek előttünk: a fiatal Toldi, ki bűnbe esett, Imre, ki lopni indult, a betyár, ki elsőrangú katona lesz, Szécsi Mária, ki szerelme tüzeiben bájos nővé olvad, Nagy Lajos, ki önmagába száll és megbocsát Toldinak.

(Nézete a háborúról.)

A mint a nagy költő világnézetét jellemzem, nem mellőzhetem azt, mit gondolt a háborúról. Ma, midőn előttünk a vérnek egy oceánja, melyet viharok dúlnak fel, míg mi mindamellet megállunk szabadon ez iszonyú dúlásban, ma kétszeres érdeket kelthet Arany felfogása. A *Keveházában* leírja már, a mit ma tapasztalunk, hogy

A félvilág másik felére roskada,

az *Utolsó Magyar* című eposában foglalkozott a magyar nemzet végveszélyével, de e sötét látomás után ismét reményre derült, látván, hogy a magyar nemzet teremő ereje, életnedve, mint a természeté a fagyos tél után, ép maradt és új tavaszra készül. Bizalom és hit a jövőbe emeljen bennünket:

Szívünk egy vértanú imába'

Megedzve, kezdjük a győzelmi dalt!

Arany a háborúról, világtörténeti szerepéről, az örök béke kérdéséről nézetét egy gondolatokban gazdag költeményében fejti föl. Címe: *Gondolatok a béke-congressus felől*. 1850-ben a nagy angol politikusnak, Kossuth barátjának, Cobden-nek vezetésével nemzetközi tanácskozást tartottak Frankfurtban az örök békéről.

Cobden Richard, e békecongressus szervezője, különben is elvetette a hatalmak egyensúlyának régi elvét, szerinte hazájának, Angliának békés úton, különösen kereskedésével kellene hatalmát az egész világra kiterjeszteni. Ez a frankfurti békecongressus adott alkalmat Aranynak gondolatai felfejtésére.

Arany gondolatmenete — ha jól értem e nehéz költeményt — a következő: Az emberiség soká az örök mozgót, a perpetuum mobilét kereste. Most az örök békét keresi. Fenséges eszme Arany szerint. Az emberi nem egy nagy család, az igazságosság a legfő hatalom. Revanche-bosszúk nincsenek többé, a népgyűlölet nem uszít ezentúl fajra fajt. Az éhhalál sötét hollói nem fogják kísérni a véres harc vonalat. Az anya nem fogja siratni fiát, a nő férjét már halott gyanánt, míg él.

Szép volna mindez, mondja Arany, de hiába. A nagylelkűség, a

megáradott lelkek hiába ostromolják a sziklát, a megkövült gonosz-
ságot. Mily keveset gyalulhat le a hullám egy század alatt a sziklából.

Hiú szándék! vesztett erő
Ily küzdelemre szállni,
Megáradott nemes lelkek
Sziklába vert hullámai!
A megkövült gonoszságból,
Melynek tövén kihaltok,
Nem érdemes, ha mit talán
Századokig lenyaltok.

Nehezen kerülhető ki a háború a világtörténet nagy fordulójánál.
Különben is mindig lesz Arany szerint erős, ki elnyomni kész, és mindig
lesz gyenge, ki kénytelen az elnyomatást túrni. Az emberi szenvedélyek
mindig működni fognak. A világtörténet szomorú tanulsága, hogy nép
nép után mint buborék tűnik fel. Lehet, hogy ismét új népvándorlás
borítja el a megromlott műveltséget, a melyben

a munka és vagyon
Egymástól messzi esnek —
Midőn a gazdag megkövül
És a szegény elfásul.

Ne vitatkozzunk — így fejezi be Arany gondolatmenetét —
Isten az egész emberiségre fordít gondot, nem egyes részeire és kor-
szakaira.

Arany végül a humanitás eszményét állítja eléink: kövessük azt,
a mit nemesnek találunk az emberi természetben. Ez nemcsak rendes
időben, ez a háborúban is érvényesülhet :

Az ember tiszte, hogy legyen
Békében, harczban ember,
Méltó képmása Istennek
S polgára a hazának.

Aranynak igazat kell adnunk amnyiban, a mennyiben a világ-
történet menetében valóban van valami végzetszerűség, valami, a mit
emberi akarat nem bír irányítani. Igaza van arra nézve, hogy a háború
okai nem lehetnek minden esetben jogi alkuk tárgyai, hisz néha ellen-
állhatatlan szenvedélyek folyamánai. A népeket ugyanis ép úgy, mint
az egyes embert, szenvedély és érdek irányítják mint főrugók. Vannak
világtörténeti kényszerhelyzetek ; igaza van Aranynak, a népvándorlást
pld., mely úgy borította el Európát, mint a tenger viharos dagálya, — a
népvándorlást, mondom, nem lehetett volna békecongressussal elintézni.

Ez mind igaz : de viszont nem szabad elfelejtenünk (a mit tán Arany nem mérlegelt eléggé), hogy az emberi haladás útja végtelen és beláthatatlan. Gondoljuk meg azonkívül, hogy nemcsak a szenvedély, hanem az érdek is vezeti az emberiséget : tehát remélhető, hogy felismeri : nem az a valódi érdek, hogy kifáradjon az emberiség keze, ki-merüljön az emberiség elméje emberírtó gépek kigondolásában és készítésében ; nem az, hogy Isten áldásától viruló tájakat vértől mocsaras, embercsontokkal teleszórt holdkráterekké pusztítsanak, hanem az, hogy a természet és az élet mostohasága meg csapásai ellen közös segítséggel védekezve, az emberiségben az esprit de corps-t, a solidaritás szellemét ébresztve, az emberiség érdekközösségét, az öt világrész Egyesült Államait megteremtse.

Fájdalmas csodálkozással szólt Arany 1871-ben az Akadémiában a titkári asztal mellől a nagy francia-német háborúról :

«Oly világeseményeknek voltunk tanúi, csaknem részvevői a leviharzott esztendő folytán, melyek a szerény tudóst ép úgy megdöbentették circulusai közepett, mint a közélet emberét tanácskozó asztalánál. Mindabban, a mi történt, az emberiség évezredes haladásának tagadását véltük látni ; s a tudomány férfiát kétely zsibbaszthatá : vajjon a mit az ismeretvágy a messze multban elenyésző századok óta, hangyaszorgalommal, vastürellemmel összehordott, nem fogja-e azt ismét elsőpörni dúló vihar ; vajjon a fáklya, melylyel (a tudomány) az emberiség útját megvilágítja, nem fog-e ezentúl csupán kanóczul szolgálni minden eddigi építmény elhamvasztására ? Csoda lett volna-e, ha Clio eldobja tollát, midőn a népvándorlás iszonyait ismétlődni látja ; ha a jogtudós botrányozva veszi észre, annyi szép elmélet után, az ököljog visszatérését ; ha végre a természettudomány óriási haladása kiválóan arra fordíttatik, hogy a rombolás eszközeit tegye ellenállhatatlanokká?»

Hogyne ébresztene visszhangot szívünkben Aranynek ezen nyilatkozata a háború pusztításáról, midőn látjuk, hogy a politika a végveszély örvénye elé állította az európai művelődést?

Jobban értjük, mint valaha, Arany szavait, midőn tapasztaljuk, hogy a gyűlölet kiáltása végig fut az egész világon ; nem fogja azt fel az Alpesek égbe tornyosuló fala, nem az Óceán végtelensége ; átkel a gyűlölet Jeruzsálemből, «a hol Isten sírja reszket a szent honban», a mélységes kék tengereken át a Provence-nak különben dallal telt rónájáig : átriad a paradicsomos béke-szigetének, Tahiti-nek virágerdeiből egészen a Jenissei folyamnak az éjjeli naptól kísértetiesen megvilágított jeges kunyhóihoz, a hol a lehelet megfagy, — de a gyűlölet nem.

És tán csak egy sziget van, a mely kiemelkedik a gyűlölet világ-

áradatából : éppen az az ország, mely legtöbbet szenvedett idegenektől, melynek kincse Eötvös szavával élve : a szentelt fájdalom.

Még aggodóbb érdeklődéssel kísérte Arany 1877-ben a török-orosz háborút : a nagy török hadvezér, Ozman pasa a plevnai föld-sánczok mögül háromszor is visszaverte az óriás orosz támadó sereget. Ekkor Arany a *Plevna* című költeményében elragadva írja, hogy életének alkonyát megaranyozza ez a diadal.

Most pedig, 40 évvel később, születése százéves fordulóján, midőn népe, történetének legnagyobb válságát éri, most a nagy költő sírját glóriába vonja a győzelmes Magyarország.

ARANY BALLADA-KÖLTÉSZETÉRŐL.

— Költői tanulmány és eredetiség. —

Voinovich Gézától.

Arany munkáiban a költői szépségek alatt művészi tanulságok rejlenek, mint gyümölcs a virágkehely alján. Művei valóságos minták s még több tanulságot nyújtanak az által, hogy sokszor láthatni rajtuk a jegeczülés folyamatát. Kész műveinek összevetése forrásaikkal, nagy terveinek félbenhagyott s újra kezdett kidolgozásai, kéziratain minden javítás : egy-egy szikrányi fényt vet a költői képzelet titkába, a művészi alkotás rejtelmeibe. E kristályosodásban az egyes művek során egész műfajok fejlődését figyelhetni meg, a költő művészi erejének folytonos gazdagodását és emelkedését.

S ez nem csupán a tehetség természetes izmosodása. Arany csendes élete örökös benső küzdelem a tökéletesülés felé. Tehetségét ismeretei támogatják, fejlődését tanulmányai. Alig van párja a világirodalomban, kinél annyi költői tanulmány nyoma látszanék s még kevésbbé van, a kinél mindez ily erős nemzeti szellemmel s ily teljes eredetiséggel párosulna. A tehetség és tanulmány szövetsége, egymásra hatása egyik legnagyobb példa, melyet élete és munkái nyújtanak.

Ki is érezhetné jobban a tanulmány becsét, mint ő, a ki mostoha körülményei közt egész műveltségét önmagának köszöni? Egyhangú életében később is irodalmi hatásokkal pótolja mintegy az élmények és benyomások híját. Irodalmi útját folyvást a művészi öntudat és költői tanulmány világítja meg. Felléptekor a nép-nemzeti irány már utat tört magának Petőfi műveivel, de a hódítást Arany fejezi be s ő biztosítja. Petőfi inkább ösztöne, érzése után indult, szinte önkénytelenül emelve művészivé a népköltészet sajátságait : Arany elmerül tanulmányába, tudul szellemén, vizsgálja a műfajokat, gyakorolja versformáit s elvonja a magyar rhythmus elméletét. Mindketten fejleszteni kívánták a népköltészetet, üde báját, természetes egyszerűségét összeolvasztani a műköltészet gazdagabb eszmei és érzelmi világával : Petőfi e részben is jobban tehetségére támaszkodott, Arany tanulmányokra is, olvasva régi költőinket s a külföldieket. Ő kapcsolta össze megújuló nemzeti költésztünk egyrészt a régi magyar költészettel, másfelől a világirodalommal.

Mind a ketten érezték idegen írók hatását, de senki sem eredetibb náluk, a kik kivívták nemzeti költészetünk önállását. Arany tanulmányainak köre a classikai és a nyugati remekíróktól a perzsa eposon, hindu drámán át egészen a khinai irodalomig terjed. A szellemi kapcsolatok bűvára ő rá hivatkozik nálunk legtöbbet s az ily kutatásra is ő maga adta nálunk a legjobb példát, Zrinyinek s eposi mintáinak összevetésével.

E sokféle hatás már maga ellensúlyozta egymást. Mérsékelte azokat egyéni tehetsége, főként pedig az, hogy sohasem szakadt el a népi és régi magyar irodalom bűvárlatától. A tanulmány szomja mellett szentül hitt a tehetség s a nemzeti szellem erejében. Zrinyiről szóló fejtegetése a kölcsönzések után eredetiségét akarta fölmutatni. Egyik bírálatában azt írja: «Nem áll, hogy idegen minták szemlélése jóra való tehetséget kiforgatna eredetiségéből, hogy szükségképen letörlené róla a nemzeti zománczot...»

Ő maga a költőknek nem fogásait, nem modorát igyekszik el-sajátítani; műveiken a műfajok természetét s fejlődését vizsgálja. Ezzel nemcsak a maga művészetét fejleszti, hanem egész irodalmunkat. Nem utánoz, hanem tanul. Példái nem lenyűgözik, hanem szabadabb röptöt adnak tehetségének, változatosságuk ösztönzi, többet mer, jobban bízik önnön leleményében.

Magát is tanulmányozza s mindenből azt szívja magába, a mi saját egyéniségét erősíti. Béranger játszi könnyedsége, Burns naiv bája, Moore lágy dallamai s mélyen lüktető hazafi érzése láttán tulajdon egyszerűsége, biztonsága, zenéje fejlik s érzéseinek és kifejezéseinek rejtett, elfojtott ereje. Humorában kell lenni egy cseppnek az Aristophanes mézéből, de ki tudná eltalálni, mi való a hymettosi kasból? Dante mystikus költeményében, hol az alvilág örvénye tátong s a titokzatos rózsza nyílik, neki épen a realis vonások kötik le figyelmét, lépten-nyomon ezeket jegyzi meg a szövegben. Nem tudós, hanem költő módjára tanul: gyönyörűséget keres a költészetben s a műélvezet a tanító-mestere. Úgy van az idegen műremekkel, mint méh a virággal: mámorosan dúskál benne s midőn tovább száll, magával visz valamit aranyporából, hogy rejtélyes műhelyében a maga mézét szűrje belőle.

Mindezt fejtegetésnél jobban megvilágítják művei, főképen balladái. Ezek végigkísérik egész pályáján s három korszakuk a fejlődés három fokát mutatja, a mint e műfajt népies csirákból, idegen hatás segélyével, tehetsége oly magasra emeli, hogy Gyulai «a ballada Shakespearejé»-nek nevezte.

Első balladáit «csupán népdalunk után indulva» írta, mondja maga. Petőfi biztatja, «mert azoknak nemcsak szűkében, hanem pláne

teljes hiányában vagyunk.» Első mintái gyanánt *Fejér Lászlót* említi, mely leginkább ballada az alföldiek közül s a *Megöltek egy legényt — Hatvan forintjért...* kezdetűt, mely pusztá helyzetkép, a mint egy leány holt kedvesét költögeti. Arany első balladája — kiadásra szánt legelső kisebb verse — *A varró leányok*, tárgyára nézve hasonló ehhez ; ez is feldúlt szerelmet rajzol, a leány kitörő bánatát halott kedvesének láttán. Az egész tiszta párbeszéd (mire szintén van népi példa), öt leánypajtás beszéde ; minden szak egy-egy mozzanat, a mint a lakodalomnak nézett menetből temetés bontakozik ki ; egyik leány már a gyászolókra is ráismer, de nem meri megnevezni, mire éppen az, a kinek lakodalmon járt az esze, egyszerre mindent kitalál s szíven sebezve maga is szinte elhal. E feszültség, a képzelt vígaság és való gyász ellentéte, a hirtelen fordulat, az egésznek egy lélekbe nyílalása : mindebben Arany már első léptén felülmúlja példáit. *Szőke Panni* folyamatos előadásával inkább a másik példa felé húz ; itt, mint *A méh románczában*, az egyszerű esemény, a szerelmi alapeszme, a gyors és erős bűnhődés s némi példálódzás egy tőről hajt a népköltéssel, ép úgy a természet átlelkesítése : a megszólaló méh s haldokló rózsa. Életképeibe is vegyít ily eleven vonásokat, néhány buzdító népi versében, melyeket a maga epikai terére von. Ilyen csira lappang Rózsa Sándor szabadulásának eleven rajzán kívül a szökött katoná szavaiban, ki a honvédsereghez bujdosik s a betyár magánbeszédében, a mint börtönéből a csatatérre kívánczik, hogy ott veszsen, vagy jóvá tegye vétkét. E költemények, élön mutatva a hazafiérzést, melyet szítani kívánnak, a háború kivételes erkölcsét, mikor minden bűn és erény eltölpül a haza védelme előtt : tárgyias rajzukban a kor szellemét, tüztét fejezik ki, oly alkalomszerűn, akár a népi versek. Ily lelket önt első történeti balladájába is, *Rákóczi*-éba, melylyel, Petőfi lyrai balladáinak hatása alatt, az első lépést teszi a műballada megújhodása felé.

Ez Arany ballada-költészetének első, népies korszaka. Elfordul a szenvedő vagy szónokias műballadától s a népköltészet megifjító patakjához hajol.

1849 derekától fogva hosszú szünet következik. Gyér munka mellett sokat olvas, kivált angol költőket. Egy anthológiában ó-angol és scot balladákra bukkan ; kettőt le is másol magának.¹ 1853-ban már

¹ *The british classical Authors. Select specimens of the national Literature of England from G. Chaucer to the present time. With biographical and critical sketches. Poetry and prose. By L. Herrig Ph. D. Brunswick, 1852. Ebben Anciens English popular Ballads: The Chevy-chase ; The Battle of Otterburn ; Of the death of king Edward I. ; The Not-browne Mayd ; The legend of king Arthur. Anciens Scottish popular Ballads: Sir Patrick Spens ; The Jew's Daughter ; Edward, Edward ; The Gaberlunzie-man ; Lament ; O gin my love.*

azt írja Tisza Domokosnak : «...csak a magyar irodalomból nem ismerhetné meg a balladát.» Ugyanekkor első új balladáját, *Rozgonyinét*, azzal küldi föl Pákhnak : «...ez egyszerű népies jóság épen a külföld tanulmányozásának eredménye s előképe ama scot balladákban van meg, a melyek ezerszerre inkább balladák, mint azon ach-os és oh-os história, mit azokból később a németek gyártottak.»

E hatás a legjobb időben érte, a mag jó földbe hullott. A lyra szava el volt fojtva ; másrészt, mint maga írja, «az idő... nem vala alkalmas hosszabb költői dolgozatokra.» Így fordul az ötvenes évek elején a kisebb elbeszélő költemények, legendák, mondák, adomák felé, főként pedig a balladákhoz, mely műfaj régóta érdekelte. E rövid lélekzetű költemények tárgyi és alaki változatossággal, a gyors befejezés reményével kecsegtetik. Tárgyat talál a krónikákban, melyekben nagy tervei kedvéért buvárkodik.

E «rozsdás» balladák nem oltottak idegen elemet Arany költészetébe ; ez is mind népballada, csak hogy virágjában, fejlettebb fokon az akkor ismeretes hazaiaknál, számra több, alakra változatosabb, egyenként tökéletesebb, de rokon a miénkkel. Ha Kriza székely *Vadrózsái* elébb kerülnek napvilágra, bizvást pótolhatják ezek hatását, s akkor Arany egészen magyar földből virágoztatja ki a világirodalom legszebb balladáit. Épen e rokonságot tartja a hatás alapjának. Egyik bírálatában azt tanítja : «... vehetni át idegen nép költészetéből is, de rendesen csak az fakad meg ily ültetvényből, mely a mi népünk jellemében alkalmas földre talál. Így nálunk az éjszaki ballada : mert népünk is bír rokon költeményekkel, sőt az irodalom elébb behozta a ballada népi alakját, hogysem ismerős lett volna az éjszakiakkal.» E szavakban ballada-költészetének magyar eredetét védelmezi.¹

Egyéniségében csak szunnyadó erőket költött életre az új hatás. A tömör előadás, néhány erőteljes vonás elevenítő ereje, egy-egy mozzanattal a lélek mélyére világítás : mindez megvolt már műveiben. A drámai előadás most szárnyat ad epikai tehetségének, fölébresztve benne azt a rejtett drámai erőt, mely *Katalin* egyes jeleneteiben már elárulta magát s mely most hirtelen erőre kapva, későbbi epikai alkotásait is áthatja. Kifejlett az érzéke a tragikum iránt. A negyvenes évek a remény, a felbuzdulás kora, a költő is ifjú éveiben jár, a családi élet, az első sikerek örömet élvezi ; most a romok között tragikai levegő veszi körül.

E tanulmány első gyümölcse, *Rozgonyiné*, szembeötlő gazdagodást mutat. Az események egész serege rajzik benne : a Rozgonyi-pár készülődése, elindulása, megérkezésük a királyi táborba, a nagy csata a törökkel,

¹ V. ö. levelét Csengeryhez, 1856 jun. 23.

a férj és feleség szerepe, a király megmentése. Mindez színes és változatos, mégis gyorsmenetű s az egész egy hangulatba, szinte egyetlen képbe olvad. Ez a scot balladák hatása, mely azonban tárgyi és alaki tekintetben egyaránt nemzeti és egyéni vonásokkal vegyül. A történelem eseményeibe derűs családias jelenetek szövődnek, a mi a költőnél *Losonczija* óta állandó vonás. A pánczélt öltő amazon alakja a mi epikánk s műballadánk hagyománya is, fölfogása pedig egészen Aranyé, a ki a murányi Venus óta minden hősnőjével levetteti a pánczélt, hogy a női természet bájával hasson és győzzön. Rozgonyinén az egykorú kritika is kiemelte, hogy nem hősködő asszony, hanem férjét követi és oltalmazza a csatában. Az egész költeményen a főalak egyénisége uralkodik, még az élénk magyar rhythmus alaphangja is „mintegy Rozgonyiné kedélyében van”, mint Gyulai megjegyezte; míg Erdélyi János azon lelkesült, hogy némely sorok „egyenesen Szép Ilona románczának dialogjaira emlékeztetnek”. Így olvad fel a scot balladák tanulmánya irodalmi hagyományaink, a népköltés és a költő egyéni tehetségének elemeiben.

A költő maga mondja: «...a mese helyen egészen újat költöttem, ... a scot élet helyen magyar életet mertem vázolni, utánozva egyedül a ballada menetelét.» Kitűnő például szolgált ehhez a két ballada, melyet Herrig gyűjteményéből kiírt magának; megvan ezekben a ballada minden főbb sajátága. *Sir Patrick Spens*, melyet le is fordított, valóságos mintája a drámai előadásnak, mint lehet az eseményeket központosítani, a főmozzanatokot kiemelni és párbeszédbe szőni, mely sokat csak sejtet s mégis mindent megértet. E példa nyomán hamar fejlík drámaisága. Első újabb balladáiban még csak egy-egy mozzanat lendül drámaivá, Rozgonyinénál a gálya jött, Zsigmond menekülése, *Török Bálint*ban Buda megszállása s az ő elhurezoltatása; mindössze itt lüktet a párbeszédben valódi esemény.¹ A későbbiek már csak a főmozzanatokot jelenítik s szinte mindent megérthetünk a párbeszédből. *Zách Klára* kézírata meg is jelöli az öt szakaszt, melyben a cselekmény szálai összefutnak: a királyné és öcsce párbeszéde, a templomba menettel, Klára hazaküldése, Felicián, az ítélet. Ez egészen drámai szerkezet: egy tragédia öt felvonása; *Pázmán lovag* három felvonásos vígjáték. A házagosság, mely e központosítással jár, csak növeli a cselekmény izgalmát, a drámai lüktetést s egyes részleteket a kitalálásra bízva, fölserkenti az olvasó képzeletét s belevonja a költő munkájába. Arany

¹ *Török Bálint* balladájában számos mozzanat fölüljul a *Losoncziról* szóló énekből: a várnép meghitélése, a harcz a törökkel, a családi kapocs, a török csalfaság; de mindez mily drámaian perdül, milyen tömör, s a szűk keretben mennyivel gazdagabb, mélyebb!

nem is tartotta ezt kopásnak a közhiedelemmel, hanem különbséget tesz a tág olvasó-körnek szánt, meg a valódi népballada közt, mely az egész falu előtt ismeretes esetből termett, úgy hogy csak egy-egy emlékeztető szó kell, meglevenítni a részleteket. (Szász K. költ. bir.) Ép ebben látja e naiv vonás elevenítő erejét, de éppen ezért módjával él vele, inkább csak történelmi tárgyaknál, hol célzásai a köztudatra támaszkodnak, mint *V. László* s később *Endre királyfi* történetében.

Ép ily kitűnő másik példája, *Edward*, a drámai helyzet s a párbeszéd benső feszültsége dolgában. Az egész egyetlen szóváltás: a felbujtó anya nyugtalan faggatása, s az apagyilkos fiú kitérő válaszai, a mint a bűntudat és önvád belefojtja a szót, szeretné tettét kimondatlanul, mintegy homályban hagyni. Egy gyúpontról van itt megvilágítva két jellem, a lelkek benső küzdelme, a tett maga és a bűntudat csirája. Aranynál is vannak ily tragédiák, hol a tett hatásában él s a bűnhődés vall rá a bűnre. Ilyen *Ágnes asszony* s a későbbi *Éjféli párba*.

Mint bírálataiból látni, Arany egész elméletet szűrt le tanulmányaiból s a ballada fő jellemvonását éppen ebben látja, hogy «nem a tényeket, hanem a tények hatását az érzelemvilágra, nem a szomorú történetet, hanem annak tragikumát fejezi ki.» Fokról-fokra halványulnak nála a külső események, melyek még *Az egri leány*-ban a szerelmes pár románczát szemünk előtt fejlesztették balladává. *V. László*-ban már a tulajdonképeni cselekmény, Mátyás híveinek menekülése, a király lelkében tükröződik. A *Varró-leányok* magva, mint *Bor vitéz*-é, a halálos szerelem, de amaz még néprajzi vonásokkal gazdag külső kép, csak egy fénysugár villan a szívbe, emez már a lélekbe fúródik, minden ott fog, onnan ered.

Így húzódnak balladái mind mélyebbre a lélek belsejébe, szállnak alá félhomályú zugaiba, a szenvedély képzelődése, a lelkiismeret káprázatai közé. Ide is a scot balladák vezérlik, melyek rázkódtatásai sokszor fölkaparják a lélek örvényeit, hol a néphit kísértetei tanyáznak. Ama babonás századok hagyománya ez, mely a mi későbbi keletű népköltészetünkben jobbára kikopott, inkább a mesékbe szorult. Aranyt vonzza a felizgatott lélek e lidérczfénye, de e félhomályú világban erősebb vezetőre bízza magát.

A magyar ballada bölcséjébe nem egyedül a scot hegyek tündérette le ajándékait, hanem egy más hatalmas szellem is: Shakespeare geniusa. Egyiknek a műforma mintáit köszönjük, másiknak a lelki rajz mélységét. A scot balladák szereplői csak magukra öltik a mesét, ritkán többek puszta neveknél; Arany jobban kirajzolja alakjait: Rozgonyiné, Pázmán, Bor vitéz araja valóságos jellemek, tetteik egyéniségükből folynak. Shakespeare vezérli a lelki világ rejtelsei között is.

A népi kísértet többnyire meglepően eleven, úgy járnak-kelnek, mint az élők, alig is félelmesebbek. Aranynál, mint Shakespeare drámáiban, egytől-egyig subiectiv látomások, a lélek mélyéről merülnek föl, bennök a szenvedély monomaniája, a lelkiismeret önvádja, a bűntudat furiai öltének testet, csak «a lélek szemében» élnek, mint Hamlet mondja. Rajzain egy-egy vonás sokszor Shakespearere vall, de mindenütt a néphiedelem és saját megfigyelése bővíti. Már rajzolt egy őrültet, a vén Szunyogot *Katalin*-ban, de inkább csak külsőleg. Most Ágnes asszonyban a rögeszme hatalmát és fejlődését tárja föl, a mint egy archimedesi pontból kiemeli sarkaiból a világot; Ágnes folyvást látja a vérfoltot, mint lady Macbeth, s a bűntudat e káprázata sisyphusi munkára kényszeríti. A bűn esetlen leplezése, a mint vásznát a falu patakjában mossa, a kuszált beszéd, merő tekintet, a börtön félelmes csöndje és homálya, az ösztönszerű tettetés, melylyel ruházatát rendbehozza, «nehogy azt higgyék, megbomlott», a tébolytól való félelem, mely Leart e fölkiáltásra fakasztja: Irgalmas ég, ne hagyj megtébolyodnom! — mindez a rögeszmének nemcsak pathologiai képét, hanem fejlődését is rajzolja, nagyjából önállóan s a szűk keret ellenére gazdagabban Shakespeare-nél. Kisértetein sok a magyar néphit vonása, inkább csak lélektani előkészítésük shakespeareies. Az *Árva fiú*-ban az erős rágondolás idézi fel holt apja szellemét, mint *Hamlet*-ben; de itt a látomás átragad az anyára; a mint kezét emel a gyermekre, megérzi rajta a halál fagyát s hallja, hogy a fiú apját sohajtja: rögtön maga is látja a jelenést, ijedtében megtébolyul; lehányja ruháit, mint Lear: «Félre ezen toldalékokkal!», s egy ingben csatangol a temetőn. A falu e kőbóri bolondja haza kép, a kísértet is a népi képzelet fehér lepedőjét viseli; nem is csak vádolni és büntetni jó, mint Shakespeare-nél s a scot balladákban rendszeren, hanem, mint népünk tartja, azért, hogy magával vigye, a kít szeret. Ezzel jó vissza a holt férj *A honvéd özvegyéhez* is, midőn a költő még csak a nép hiedelméből merített. Ugyane körbe való *Bor vitéz* szintén. Tárnya rokon Bürger *Lenore*-jával; mindegyik a nemzetközi vándor mesekincsből sarjad, melynek örök tárgya a síron túl is tartó szerelem, a kedvese után haló szerelmes; de Bürgert egy német dal töredéke ihlette, Aranyt a magyar népi képzelet elemei. A németben a sírból kikelő vőlegény a kísértet félelmisségével uralkodik. Ez az alak is megvan nálunk, egy — igaz, később följegyzett — palócz mesében (*A halál vőlegény*¹), melyben Arany *Koszorú*-jának ismertetője, bizonyára Arany László, egy rém-ballada vázát gyanította s csakhamar elő is kerültek verses

¹ Pap Gyula gyűjteményében, 1865. Arany L. czikke *Koszorú* 1865. I. 522. l. — A töredékek Arany-Gyulai, I. 207. l.

töredékei, Curgóról, Baksay útján. Arany a buvában elhervadó leány egyszerűbb alakjánál marad, a sóvárgó lélek látomása a lázbeteg képzelet félhomályában rémlik, hol az *Erlkönig* tünderei tánczolnak. A testi erő fogytával egyre sűrűbben rajzanak a káprázatok, míg a népes éjtéli menyegzővel a leány átlép a szellemek országába. Ez is népünk képzeletében gyökerezik; a költő Ipolyi *Magyar mythológiá*-jában olvasott kísértetek éjtéli miséjéről rom-kápolnáknak, midőn «a templom ablakai felvilágosodnak, orgona és énekszó hallatszik ki a halottak gyülekezetéből... holt pap tarja az istentiszteletet» (363. l.). Ez a motívum lobban föl Kisfaludy Károly *Éjjeli menyegző* című fiatalkori rémballadájában. Arany általában az egész mesét kikerekíti népi motívumokkal, minő a szerelmesek búcsúja, a férjhez erőltetés, a leány elbujdosása, az úton billegő pacsirta, mintha a kedves üzenetét hozná, a sívó bagoly a romon.

Így szövődnek közbe mindenütt hazai szálak.

Egyetlen balladáját sem állíthatni bármily felületes párhuzamba sem valamely scot balladával; mindenütt érvényesül a magyarság és népköltészetünk szelleme, főként pedig a költő lángelméjének eredetisége. Ő a scot balladák hatására törekedett, a mi népköltészetünk és saját tehetsége útján. Tanulmányai alaki vonásokra szorítkoznak, a műfaj sajátságaira s ezeket is részint magyarosítja, részint művészibbé emeli.

Nemesak tárgya és alakjai magyarok, hanem az egész élet képe s levegője is. Az egykorú kritika álmélkodva ismert e balladákban a népdal zöngelmére. A nép is annyira magáénak ismeri ezt, hogy, mint Tolnai Vilmos kimutatta, egész versszakok visszaszállnak a nép ajkára s beolvadnak újabb népballadákba. Erdélyi lelkesülten vette észre, hogy az előadásban, a párbeszédben lépten-nyomon felcsillannak 'a mi népünk és dalunk formái'. A népi motívumok folyvást fejlődnek; mivé válik a nép hírvívő madara s a megszólaló méh Szilágyi Erzsébet hollójában, mely a Hunyadi-czímerről elevenül meg s mintegy a család véd-szelleme. Így váltja fel a scot balladák elemeit a magyar népköltés szépségeivel.

Más vonásokat régi költészetünkből fejleszt tovább. Egy-két költeményének megadja az ódon zománczot is, magyaros módon. Török Bálint alakját és sorsát Tinódi nyomán rajzolja, a ki legszebb éveit hősenek udvarában töltötte; Arany e közvetlen ragaszkodást is átveszi, mintegy az ő szívéből szól s az ő ajkával is, midőn költeményét a históriás ének módján szövi, annak is nevezi. A Zách-történetet egy régi hegedős kobzán énekli el, beleszöve párját régi énekesek feljajdulásainak: Sírva veszikel most szegény Magyarország! — Szegény magyarokat segítse az Isten! — Az énekes szerepe — Goethe *Balladájának*

módjára — drámaivá bővül *Szondi két apródjában*, kikben mintegy felújul a hős lelke és küzdelme, a mint Ali hírnöke előtt rettenhetlenül zengik éneküket, míg az átokig emelkedik, mi népballadánk gyakori záradéka.

A régi hangon az ének közeli hatásukban tükrözi az eseményeket, hitele van és patinája, mégis közvetlenebbül ömlik; mintegy visszragad a multba s mégis közletről szól hozzánk, mert a költő alakja egygyéforr az énekessel, lelkesülése egybeolvad az övével, mult és jelen összefolynak.

A scot balladákon látja a részletek elevenítő erejét s maga történelmi tanulmánynyal pótolja azt, a mit a régi énekesnek készen adott az események közelsége. Ezzel az epikai hitelt keresi s a mellett az élet színét nyeri meg. A scot ballada a történelmi nevek köré csak személyes eseményeket sző, Arany földézi a kor mozgalmát s hősi képek helyett valódi történelmi balladát nyújt, fölülmulva nemcsak a mi régebbi balladáinkat, hanem scot mintaképeit is. Általában túlszárnyalja ezeket művészi tekintetben, tömör szerkezet s változatos alakítás, bensőleg az élet és a kor vonásainak tömörsége, a történelmi élet elevensége, a mély lélekfestés dolgában. A scot ballada, ép úgy, mint a magyar, csak kiindulópontul szolgált ahhoz, hogy lángelméje művészi tökélyre emelje a balladát.

Maga a balladai ér, a bánya, honnan e kincsek napvilágra jöttek, a balladákat termő erő a költő lelkében rejlik. Balladái minden tanulmány mellett közvetlen lyrai magból sarjadnak, benyomásokból, érzésekből. Innen közvetlen lyrai hatásuk. Oly közvetlenül merít az életből, akár a nép, egyes balladái valósággal alkalmmilag teremnek. Gyulai Pál beszélte, hogy Arany sokszor látott Geszten egy csendes őrült parasztasszonyt, a ki reggeltől estig mosott. E képből fejlett képzeletében Ágnes asszony, oly közvetlenül, mint Petőfi *Sári néni* verse az öreg asszony láttán, ki a szalontai tűzvész után Aranynál vonta meg magát. Ép ily alkalmyszerűen, sőt czélzatosan támad Petőfiné második házassága idején a *Honvéd özvegye*.

Történelmi balladái sincsenek ily lyrai mozzanat híján. A régi dicsőség és gyász rajzai újabb sebeket tépnek föl, a mult képei a jelenhez szólnak. A Hunyadi ballada-kör a nemzet fénykorát kívánta felmutatni, biztatásul a jelennek, nemzeti eposaink módjára, csakhogy balladai képek mozaikjában. Erősen rávilágított e vonatkozásra Beöthy Zsolt: «Nem a külföldi börtönök rabjaiért remegő honfűszív dobog-e *Török Bálintban?*» kérdi. «És nem a nemzeti eszme rejtett oltárai előtt áldozók közös zsolozsmája-e az, a mi a *Ráchelből*, a *Szondi két apródjából*, a *Walesi bárdokból* harsog: az erőszaktól meg nem ölhető eszme erejéről?»

Midőn a hazafi érzés csak rejtve szóialhatott meg, az allegóriákhoz szokott nemzet kiérezte e czélzásokat. Csak egyetlen balladája idegen tárgyú, a *Walesi bárdok* s ez a legmagyarabb. Egészen alkalmi: 57-ben dicsőítő odát kívántak tőle s ő ezzel válaszolt. Csak évek múltán adta ki, akkor is mint *scot balladát*. Oly tökéletes annak, hogy senki sem vonta kétségbe a fordítást. Ma mindenki tudja, hogy scot eredetije nincs, csak tárgya idegen, érzése, lelke magyar. Olyan, mint Veronika kendőjén a lecsukott szem, a mely, ha mélyen rátekintünk, fölnyílik és szívünkbe hat.

Ez a hazafias vonatkozás, e kétfelé tekintő Janus-arcz, általában az epikai tárgynak e benső származása, lyrai vonásuk, világos bizony-sága a költő benső önállóságának, annak, hogy a scot balladák hatása csak az előadás drámai elevenségében, külső vonásaiban érvényesül.

A teljes önállóságot s azzal együtt a fejlődés csúcspontját a balladák harmadik korszakukban érik el. Ez «áldott év»-ig ismét két évtized múlik. Messze háta mögött van már a scot balladák tanulmánya, de hatásuk átment vérébe. Most mindent magából merít. Legtöbb tárgya eleven benyomásból sarjad s Péterfyvel szólva: rajtuk van a pszichológiai dátum. A közvetlen benyomás üdése érzik a «Duna vizén lefelé úsz a ladik» kezdetű, népdalba ömlő balladán. Egy Margit-szigeti séta terméke ez. Szinte látni a parton a ritkás fák között a figyelő költőt, mint Byront a maga rajzán, a Colosseum árnyékában. A Margit-híd avatásakor e napihírré megelevenül a költő képzeletében az öngyilkosok statisztikája, a főváros bűne és nyomora, egy csoportos balladában, mely mozgalmasságával s a képzelet erejével szinte az elkarhozottak csoportjára emlékeztet Michel Angelo *Utolsó ítéletén*. *Vörös Rébék* alapja egy népdal-töredék, mely addig zsong a költő fülében, míg életre kap s magától kiegészül. Ép így merít eleven emlékeiből. A *Tengeri hántás* tanyai történet és tanyai kép; Riedl a mesét is a költőnek egy fiatalkori próza-beszélyére vezeti vissza, — így itt maga-magának forrása. Mennyi változatosság e képekben s minő gazdagok egyenként! Mintha a parlag évek minden ereje egyszerre lobbanna ki bennök, mintha elvonultsága s a látása körére boruló köd a költő egész figyelmét s minden érzékét befelé fordítaná, képzeletének világára. Ez időszak egyetlen történeti balladájában Endre királyfi körül egy ötfelvonásos tragédiára való személyek és események tolonganak, szétfeszítve a költői forma szabályosságát: anyai szeretet és hitvesi képmutatás, a középkor talizmánhite és remetéje, olasz udvari ármány és orgyilkok, a mellett a magyar és olasz politika érintkezése, ellentéte, — s mindez egy tüzes harczi énekben, melybe belesüvit a bosszú rivalgása, beledöng a vonuló hadak robaja. Nem kevésbbé mozgalmasak a népi tárgyak. Mint vet, vízhe-

dobott kő módjára, egyre nagyobb gyűrűket az esemény *Vörös Rébék*ben! Ismét meg-megjelenik az egésznek elmondója, de új meg új leleménnyel: hol a tanyai mesélőt halljuk a tűz mellett, hol a vásári bódé kiáltója mutogatja képeit; már nem is csak a mesélőt látni, hanem a hallgató tömeget is s az olvasó beléje vegyül.

A régi egyszerűbb verselés helyébe bonyolult alaprajzú gazdag versszakok lépnek, melyekben a magyar rhythmus zöngelme sokszor káprázatos hangfestésbe olvad. Mily harsányan hozza el a nagy folyó visszhangja a csónakról a szerb muzsikaszót, a lakodalmas nép kurjongatását, a mint a vers rhythmusában összeolvad az evezők lágyabb ütemével s a parti hullámok szabályos csobbanásával. Az *Ünneprontók*-ban tisztán hallani a nagy harang kongását s közben a kicsinek éles csendülését; e komoly hang küzd a tivornya rekegő zajával, míg végre a kecskeduda gyors mekegése veszi át a vezérmotívumot.

Az események ilyen gazdagságát ritkán, ily sokoldalú rajzot, változatos előadást és rhythmust egyáltalán nem találni sem a scot, sem a magyar balladákban.

Legszembeszökőbb a fejlődés a rejtélyes elemnél. Az új balladák közt csak egy «kísértetes história» van, a mint maga nevezi az *Éjféli párbajt*. 1863-ban megjelentek Kriza székely balladáit, azokon a költő megfigyelhette a néphiedelem, a babona hatalmát, mely Kőmíves Kelemenné sorsát oly megrázóvá teszi.

A babonának nagy a költői értéke: egy rejtelmes világrend, mely egyaránt nyilatkozik a lelkekben és élettelen tárgyakban, benne a rejtett bűn föltárása és büntetése közben természetfölötti erő beavatkozását, egy magasabb hatalom kezét érezni. Így tűnnek föl nála rendre a babonák, a Tuba Ferkó holdkórsága, a boszorkányhit *Vörös Rébék*ben, a ki varjú-alakban jár, az *Ünneprontók* pokolra jutása egy ponyvahistória nyomán, mely a szerelmi bosszúból gyakori halálra-tánczoltatásnak¹ ad legendai fordulatot. A *Tetemre hívásban* a középkor babonája támad fel, a gyilkos előtt új vérre fakadó sebről, miről a Nibelung-énekben olvasott, honnan átszötte *Csaba királyfi* tervébe is. A tánczoló asztal a műveltek babonája, mely a költő kőrösi éveiben volt divatban, gyermekei is űzték. Mindez egészen új a műköltészetben, megkapó, s illik a balladák rejtelmes világához.

A közállapotok változása mellett a babonák beszövéseivel jár együtt, hogy a régi szerelmi és hazafias eszmék helyébe általánosabb

¹ L. pl. Gaál György Magyar népmese gyűjteménye, III. köt. 137. l. *Jóért jó*; Erdélyinél III. 154.; Pap Gyulánál *Sallai Kata*, Arany—Gyulainál I. 208—209. l.

erkölcsi igazságok lépnek, mint Goethe balladáiban (pl. a *Wandernde Glocke* rokon is az *Ünneprontókkal*).

Ezzel egyszersmind tragikái irányba fordul. Arany eddig nem szakadt el a derűs hős-románctól, sőt a balladás képtől sem, minő *Both bajnok özvegye*. Magát a balladát sem nézte tragikái műfajnak, csak műformának, melynek élénk előadása derűs jelenetekre is illik. Követte ebben scot és magyar példáit, hiszen népünk is üdül egy-egy víg balladán, s *Pálbeli Szép Antal*, midőn a terítőre fekszik s a gyász-hírről odacsalt kedvesének egyszerre nyakába borúl — csak derűs változata a *Megöltek egy legényt*... kezdetű helyzetképnek, mely Arany egyik mintája volt. Percy egész sereg király-tréfát közöl, minő *Pázmán lovag*, melyet a kézirat *trufának* mond. Aranyban sokkal erősebb volt a komikai ér, hogysem ne vonzotta volna a fonákság ártatlan vétsége, az úgy kell neki' nevető igazságszolgáltatása. A költő teremtménye kedve sokkal szélesebb mezőn csapongott, mint a mekkora kört utóbb az elmélet körülhatárolt. Tragikái balladáiban sem kereste mindig a tragikumnak azt a drámai, mondhatni shakespearei módját, mely a jellembe rejti a bűn csiráját, a bűnbe a bűnhődését, mint Ágnes, az *Árva fiú* anyja s Edward király rajzában, kiket a lelkiismeret kigyói marcangolnak. A ballada többnyire szűk is ehhez. S nem tragikai-e Zách Klára és Borvitéz arájának sorsa is? ¹ Arany a scot és magyar népköltészet nyomán beéri az eseményekből szövődő epikaibb tragikummal, mely váratlanul jó, mint a természet vihora, s épen következetlenségében fenyegető és megrázó. A körösi iskola nagyobb diákjainak dictált *Széptani jegyzeteiben* egyenesen azt mondja a költő: «... a balladákban ugyanazon végzetszerűség uralkodik, mint az eposban». Most a babona szinte a sorstragédiák körébe sodorja balladáit s a nép-ítélkezés naív túlságát juttatja szóhoz. Nem a végzet nehezül-e a *Hídavatás* csoportjára s az *Ünneprontókra*? Kund Abigél egy könnyelmű tréfával tönkreteszi kedvesét és magát, mint Toldit az álviadal meggondolatlan játéka. A tragikum e kegyetlenségét a székelly balladák hatása szítja s Keményé, kinek regényeit Arany a legjobb magyar tragédiáknak tartotta, s kinek felfogása szerint a bűnhődés nagysága meghaladja bűneinkét, a jó szándék is ellenünk fordul, a sors ártatlanokat is eltipor.

Íme, a fejlődés tetőpontján Arany visszatér oda, a honnan kiindult: a magyar népköltéshez. Az új balladák rokonabbak az első, népies, mint a második korszak termékeivel, csak hogy az egyszerű népies elemek többé nem mintául, csupán anyagul szolgálnak; minden szín-aranynyá válik a költő érintésére, mindenütt a lángelme fénye

¹ V. ö. Beöthy Zsolt: *A tragikum*. 19—20. l.

sugárzik. Az egyéni tehetség kora ez, az eredetiségé. Egyetlen ponton sem érezni a scot balladák eleven hatását. Ez az áradat kicsapott a mi mezeinkre, s visszahúzódva, dúsabb termőerőt hagyott maga után. Valódi hatásuk abban állott, hogy ismét fölszították Arany lohadó kedvét a balladák iránt, s fölébresztették tehetségének szunnyadó drámai erejét.

Ez a balladai erő föl-fölvillan ezután eposaiban is. *Toldi szerelmében* megkap egy-egy drámai jelenet: Toldi és Piroska első találkozása a menyegző után, meg Nagy Lajosé Máriával. *Keveháza* szinte balladai lüktetésű. *Buda halálában* a balladaköltőre vall a királynék versengése, a két testvér halálos párharca, az egésznek drámai menete, a lelkekbe nyomulása, s főképp az, hogy a költő az eposra is tragikai homályt vet.

Így olvad föl tehetségében az idegen hatás nagy munkáinál is. A hun epos terve már 1847-ben foglalkoztatja, nemzeti, népies czéllal. A tárgyi kapcsolat 53-ban a Nibelung-énekhez vezeti; e hatalmas mű eleven alakjai, zordon fensége, főképp pedig a szilárd szerkezet nagy hatást tesznek reá. *Csaba királyfi*nak 53-iki első dolgozata sokat olvaszt belőle magába. E töredékben Atilla háttérbe szorul, mindent Krimhild boszúja mozgat, melyet Detre szít; ebből sarjad Csaba és Aladár viszálya, s ezzel Atilla birodalmának szétomlása. Mindez a germán eposhoz kapcsolódik, mintegy folytatása annak. A második dolgozat, 1856-ban, még Nibelung-versszakban zendül, de már a magyar hagyományba ereszti gyökerét, Atilla lép az előtérbe, s a testvér-viszály, melyen a végzet átka súlyosul; Detre is ármánya ékét kettejük közé feszíti. Ez énekek tárgyából alakul *Buda halála*. Krimhild boszúja már nem a fő, csak egyik indíték, mely a trilogia harmadik részébe húzódik. Így távolodik a költő folyvást a Nibelung-énektől, de megőrzi annak leszűrt hatását, a „nibelungi compositio”-t.

Arany pályája azt mutatja, hogy a költői fejlődésben összehat tehetség és tanulmány. Példája azt tanítja, hogy a költészet közös kincse az emberiségnek, idegen remekművek tanulmánya megtermékenyíti a nagy tehetséget is s ez által emeli a nemzeti irodalmat — viszont a lángelme, midőn nemzeti alapon remekműveket alkot, tehetségével s nemzeti szellemével az egész világirodalmat gazdagítja.

ELNÖKI ZÁRSZÓ.

BEÖTHY ZSOLTTÓL.

Fenséges királyi herczeg úr!

Szívünk mélyéből köszönjük fenségednek, hogy nemzetünknek és Társaságunknak mai kegyeletes ünnepét kegyes volt megtisztelni. Ünne-
pünknek megindult hangulatában köszönjük a gondviselésnek is, hogy
fenségtek szívét már a negyedik nemzedékben nemzetünknek aján-
délkozta. Köszönve tisztelt közönségünknek is Arany nagy emlékének
őhíttatában végig kitartó nemes figyelmét, az ülést bezárom.

KOBOZ KRÓNIKÁJA AZ ARANY-ÜNNEPÉLYRŐL.

Az *Ujság* 1917 február 18-iki számából.

KOZMA ANDORTÓL.

Arany-ünneplés zordon időkben :
Bizalom-gyújtás magyar hívőkben.
A mikor vérzik nemzetünk teste,
Lelke ragyogjon égisz repesve !

Bár *inter arma* hőseink halnak,
A magyar múzsa, íme, nem hallgat.
Fenséges hangon zendül az ének
Örök dicséről a nagy költőnek.

Legnagyobb volt-e a nagyok közte? —
Őserdő fáit ki méri össze!...
Ám benne látjuk teljes magunkat,
Leghívebb tükrét egész fajunknak.

S most, lét s nemlét közt, jól hogyne esnék
Nekünk a sok nagy ősi ékesség,
A sok vérünkben rejlő nagy érték,
Nézve e költő szellemi képét !

Nincs egy hajszálnyi idegen rajta,
Minden vonása színmagyar fajta,
S a nemes zöngék, mik tőle telnek,
Bűvös szépségi egy örök nyelvnek.

Világnagy költők mellett ha állna,
A mi szemünknek ott is kiválna :
Felmagasúlva borongó fényben,
Magában egyúl, büszke szerényen.

Nagy nemzetek közt mi épp így állunk,
Testvére köztük dehogy találunk !

Bár soknál méltóbb, idegen mindnek —
Így ábrázolná Ő ott is minket.

Ha mi elvesznénk, Ő is elveszne,
S velünk és véle mennyi nagy eszme,
Mennyi mély érzés, mennyi szép hangzat,
Melylyel csupán a magyarság gazdag!

Benne, szent daczczal, ezt ünnepeltük,
Elszánt harcunkban lelkünkre leltünk,
S megteljesedtünk mi nagy hitünkkel :
Nem vagyunk rongy nép! Nem veszhettünk el!

Idéztük Benne küzdelmes multunk,
Jövőt remélni ebből tanultunk,
S hős fiainkat, véres jelenben,
Ebből értők meg leghelyesebben.

Nagy ünnep volt az, pompázás nélkül,
Nem kelle hozzá hűhó kellékül ;
A hol Arany van, minek a talmi?
Ha közförgalmi, ha társadalmi.

Politizáló torz törtetőket —
Jelenlevőkül nem láttuk őket ;
Társaságbéli léha zsúr-dámák
Nem szaporíták a köznép számát.

De nép volt bőven, java a jóknak,
Ezre meg ezre hű áldozóknak,
S élükön ifju királyi fenség,
A kinek szent, mi nekünk is szentség.

S mikor Aranyról hangzott az ének
Tiszta szívéből Arany hívének,
Ki aggul ifjan dalol és érez :
Mind közel jártunk Arany lelkéhez.

Éreztük annak nagy ihletését,
Alattunk volt a gyász, aggás, kétség —
S azt zengte mind az égi magasság :
Arany nem vész el, sem a magyarság!

II.

A TAGOK MUNKÁLATAIBÓL.

CERVANTES.

Halálának háromszázadik évfordulója alkalmából.

(Felolvasztatott a Kisfaludy-Társaság 1916 május 10-iki ülésén.)

PEKÁR GYULÁTÓL.

I.

A tavaszi nap bizonyára szépen süttött most háromszáz eszten-deje... de éltünknek ama másik napja, mely bensőnk egeről a lelkek-nek világít s lángelmék tüzevel a költészet örök tavaszát virágoztatja számunkra, — e szellemi nap akkor, 1616 április 23-án, hirtelen elhomá-lyosult, róla csudás napfogyatkozást jelez a világirodalom kalendárioma. E napon két ragyogó lángelme tüze aludt ki, messzire egymástól két nagy nemzet legnagyobb két költő-fia halt meg egyszerre: fenn a ködös angol északon Shakespeare, lenn a pálmás spanyol délen Cervantes húnyta le örökre szemét. Különös rendelése a végzetnek, avagy játéka pusztán a közönyös véletlennek... mindegy, higgyük: Shakespeare és Cervantes azért lettek testvérekké a halálban, hogy méltó testvérek-ként együtt ünnepelhessük őket a halhatatlanságban. Mi e nap nagy fordulóján önkénytelenül együtt látjuk a kettőt s ők e plutarchi pár-huzammal csak nyerne, egymás lényétől csak annál dicsőbben fényes-kednek. Együtt mentek el, és csudálatos! egyikőjük fénye sem apadt azóta; élnek szellemi gyermekeik ma is, sőt élőbbek, mint valaha; apjuk földi halála után e szellemi gyermekek kiállták már a nagy élet-próbát: megvívta háromszáz év közönyével, feledésével, megküzd-tek a vetélkedő többi szellemi gyermekekkel. Mert ez a lángelmék létért való harcza a bámuló utókor előtt, világcsata, melyről csak ők maguk, a sírban pihenők, nem tudnak többé. Hja, a kis ember csak addig küzd, a míg lehel; a nagyok küzdelme azonban csak aztán kezdődik igazá-ban: haláluk után a halhatatlanságért... Ők ketten diadalmasan állták meg e világcsatát, alakjuk legmagasabbra tornyosodik nemzeti geniúsuk piedestálján, oly örök-emberi magasra, hogy oda még e mos-tani világvihar gyűlölet- és szenny-hullámai se csaphatnak fel. Az ő kettős emlékü a barbarismus tengerében szigetként maradt fenn a régi világból: szent sziget, hol barát és ellenség békésen találkozhat-nak, a hová mindketten elzarándokolnak, hogy együtt ünnepeljenek, együtt hódoljanak.

A két nagy közül mi ma Cervántesnek hódolunk. A Shakespeare alakjainak száma is oly imponans emberiségével szemben Cervántes mögött úgyszólván csak egy alak, az elmés hidalgó, Don Quijote, áll; egy alak, de ez az egy oly közvetlenül emberi és örökemberi, oly döbrentően és neveltetően élő, hogy minden nemzetek, e föld minden nyelvén ösmérsésként üdvözlik három század óta e legspanyolabbspanyolt mind külön-külön már a magukénak tekintik. Páratlan egyetemes siker. Mi a titka annak, hogy Don Quijote e föld annyi nyelvű százmillióinak a szívéhez ily biztos kulcsot talált? E titok nyitja elsősorban kétségkívül a Búsképű Lovagnak kaczagató és ríkató nagyszerű tragikomikuma. Emberi dolog ez: vonz a kaczag, vonz a sírás, de a kettő együtt tán mégis a legellenállhatatlanabbul, — a komikumnak és a tragikumnak külön-külön más közönsége szokott lenni, a tragikomikum azonban ép a kettőt egyesítő nagyobb scálájánál fogva mindkét közönséget a magáénak vallja, a kaczagba fúló könnyek erejével a vígakat is, a komolyakat is, az egész világot magához csalja. Főként pedig akkor, ha komikum és tragikum oly örökemberi vonatkozásokban találkoznak, mint Don Quijotében. Elemezzük csak kissé hőnket. A komikum nála az, hogy a Búsképű Lovag voltaképp futóbolond, ki szélmalomokkal, birkacsordákkal és marionettekkel harczol, a tragikum pedig az, hogy a ki mindezt elköveti, voltaképp egy rokonszenves, nemes idealista, bátor és tisztalelkű, a gyöngék védője és nőtisztelő, szóval tetőtől-talpig lovag... igen, itt a tragikum magva: *Don Quijote voltaképp maga az ötszáz évvel elkészett Cid lovag!* Hisz épen azért oly «Búsképű», mert elkészett, mert ötszáz év múltán az egykori lovagerények az akkori «modern» XVII. században már csak szánandó nevetségek! Sunt lacrimæ rerum... a Don Quijote tragikomédiája nem más, mint a múlt és a jelen örök harcza; az, hogy a feltámadni akaró ósdi multat, még ha maga a hős Cid is, mindig legyőzi a fiatalabb jelen kaczaja. Ezért nevetjük mi a szegény manchai lovagot, de ugyanakkor szeretjük is őt, szánjuk, sajnáljuk s a regény végén halálakor őszintén megsiratjuk, — ép mert benne titokban voltaképp az elkészett Cidet siratjuk. Ám e tragikomikus végnek mindenképp el kellett következnie: Spanyolország szülte Cidet, teremtette meg az ő mintájára a lovagkor Amadis-ideálját s mikor ez az ideál már kiélte és túlélte magát, Spanyolorzágnak kellett a torzképpé vált eszményt kivégeznie. A spanyol genius meg is tette ezt és pedig a Cervántes tollával; e toll találta szíven az Amadisokat. Cervántes után nem nyomtattak több lovagregényt; mind eltűntek, de Don Quijote megmaradt, meg, mint a múlt és jelen örök harczának, az emberi mulandóságnak legneveltetőbb és legsiratnivalóbb tragikomédiája. Mint ily tragikomikus hős, a manchai lovag ma már egyetemes emberi sym-

bolum; Don Quijote felszállt, fenn van az emberi örök küzdés nagy típusainak az Olympusán, — ott áll *Faust*, *Don Juan* és *Hamlet* mellett, kiknek háromságában oly fenségesen játszódik le a Végtelen utáni törekvés emberi tragédiája. Egy pillantást e háromságra: Faust kezdi, — benne az ember esze akarja megostromolni az eget; indul Istennel, majd szövetkezik az ördöggel, mert tudni akar minden áron, — ám meddő e harc, a vége kudarc, s Faust végszava a choris mystikuson át: «az örökasszonyi...» Itt veszi fel utána a küzdést testvére, Don Juan: benne az ész kudarcza után az ember szíve akarja megostromolni az eget; Don Juan azt az emberfeletti nagy szerelmet keresi, melylyel kitörhessen az emberi korlátok földi ketreczéből és «sicut *Deus*» istenné lehessen s legalább szívvel érezze át az észszel át nem érthetőt: a Végtelent. Hiú remény! a Kőszobor lesujt rá, neki is buknia kell... Ő utána Hamlet áll előttünk, az akaratbeteg, szomorú dán királyfi; Hamlet az a Faust, a ki belátta az ész kudarczát s az a Don Juan, a ki túl van már a szív kudarczán is, a kinek tettvágya önkínozó töprengésbe foszlik szét, mert előre tudja minden eget-ostromló erőlködés tehetetlenségét. S a negyedik a sorban Don Quijote. Ő az előző háromság caricaturája, az ember tragikomédiája. Nézzék csak, figyeljék: Faust torzképeként könyvek közt kezdi ő is, könyvekből szedi, nem ugyan az alchymia mámorát, hanem más, de ép oly részegítő örületet: a lovagregények hóbortját. Mámorít ez is, szintén az érzékeket csalja, íme eszmények aranyává varázsolja előtte a köznapiság szeméjét s óriásoknak láttatja vele a szélmalomok kelepét. Mindegy, ő fut örülete után s nem veszi észre, hogy mialatt az eszmények délibábját úzi, egyre a nevetség földi rögébe botlik bele. Pedig oly szépek és nemesek tervei! Don Quijote a világot akarja reformálni, a merre jár, mindenütt a gyöngeket akarná védeni, mindig kész igazságot tenni s leghőbb vágya az eszményi szerelmet Dulceineája szemében föllelni. Torz Faust, torz Don Juan szegény, a végén torz Hamletként roskad össze kacagató tehetetlenségében. Plaudite... triumphál a földhöz ragadt józanság! a Sancho Panza fajtája szakadtig nevet, jólesően hahotázik az eget-ostromló bolond bukásán. Ez a komédia publikuma, de a másik, a tragédia közönsége, itt titokban könnyet ejt. S könny és kacaj közt Don Quijote tovább él halhatatlan testvérei mellett. Láttuk, négyen vannak: Faust német, Hamlet angol született, de a másik kettőt, Don Juant és Don Quijotét, a spanyol genius teremtette. Dúsgazdag, hatalmas genius, — hogy Cervántest méltón ünnepelelhessük, e geniust kell egy kissé megösmernünk.

Quien dice Espana, dice todo: «a ki azt mondja: Spanyolország, egy egész világot mond ki e szóval...» — tegyük hozzá: egy oly külön

világot, a mely semmi másához sem hasonlítható e földön. A spanyol félszigetet s véle a nemzeti szellemet a Pyrenék hegyfalá védte mindenkor minden idegen európai behatás ellen, — magából élve és magára hagyatva, egyedül küzdve a mórokkal nyolczszáz éven át s egyedül győzve le őket, e zárt magányban nőtt fel a hispán genius azzá a gőgös hatalommá, melylyel V. Károly korában a világ elé lép, hogy megreszkettesse s oly birodalmat teremtsen, melyben nem nyugodott le a nap soha. A nyolczszáz éves nagy harc volt az, mely Cid kardjával együtt a spanyol jellemet is toledói aczéllá kovácsolta. Bonyolult e jellem, mint maga a keverékfaj: keltibér komorság, phœniciai lelemény, karthagói kalmárszellem, de ugyanakkor római tetterő, gót büszkeség és mór fanatizmus keverednek bizarr fenséggel benne. A spanyol nem ösmeri sem a franczia életörömöt, sem az olaszos művészi gyönyört, sem a germán bölcselkedő nyugalmat, — a spanyolnak egyáltalán nincsenek középhangulatai; eleme a végletekben tomboló állandó idegizgalom. Életveszedelem, kaland, bosszú, szerelem s a *pundonor*, a becsület védelme: ezek a hidalgó sajátságai. *Obras y no palabras!* — «tetteket és ne szavakat» — mondja a spanyol példaszó s ehhez képest a cselekvés az ő igazi elemük. *Vengarse! Matar! Amar!* — «bosszút állni, ölni, szeretni!...» — e nagyon is cselekvő három szót halljuk folyton a spanyol színpadról s a spanyol költészetből. E költészet alig más, mint a régi harci erélynek kardhegyről tollhegyre való áttétele. Az a nyolczszáz éves régi harci erély ugyanis egyszerre fölöslegessé válik Granada bevételével (1492): nincs többé ölni való mór ellenség; a nemzet leteszi a kardot s polgári munka helyett pompáskodó semmittevéssel kezd pihenni, vagyis beledermesni a diadalgógba. Ám e gőg «spanyol etiquette-é» fajuló kényszerzubbonya alatt tovább él, tovább lüktet a fajban a militáns tetterő; mórok híján ennek másutt kell kitörnie, szelepet kell találnia valahol. Talál is. A vallás szelepén át a hitet tisztítja, az auto-da-fé-ket lángoltatja, a szerelem szelepén át pedig a férfiellenség híján nőket igázó Don Juan alakját teremti meg. A harmadik levezető út a költészet lesz. A költészet szelepén át kitörő tetterő most szellemül át költői lelkek ihletévé. A nagy haditettek után most majd a képzelet világában tesznek, vagyis álmodnak a spanyolok nagyot. Az a hangzatos, méltóságos spanyol nyelv, mely, mint II. Fülöp mondta: «egyedül méltó arra, hogy Istennel társalkodjunk rajta», classikus tökélyvel tárogatóként szólal meg a hispán költészet remekeiben. És nem az ömlengés olaszosan dalos nyelve ez, hanem a szenvedélyek kitörő férfiszava, melynek még a rímje is megannyi fegyversőre-nés. A tettek nyelve ez. A latin népek érvényesülési egymásutánjában az olaszoké a XVI., a francziáké a XVIII. század; kettőjük közt a

spanyol szellem a XVII. században ragyog fel, erre nyomja rá s véle az akkori egész Európára a maga diadalmas hispán bélyegét.

Voltaképpen rövid ez az aranykor, de tán sohse látott még a világ művészete és költészete ennyi elsőrangú lángelmét együttműködésben. A nemzet a mûzsák csatájában is isteni derűvel és bőséggel termi hőseit s fiatalos hévvel tombolja ki magát e pompás seregben, — tán mindörökre. E titánok mind egyszerre élnek; a festők nagyjai: Velazquez, Zurbaran, Murillo, nemcsak egymásnak és Lope de Vegának, Alarconnak, Calderonnak a kortársai, hanem mind személyesen is ösmerik egymást s a spanyol Parnassus fejedelmét, a mi Cervantesünket. Fejedelem? Szegény nagy ember, szegény lepantói hős rokkant, ő, ki életében csak nyomorult adószedő tudott lenni s annyiszor volt börtönben igaztalanul, ő, ki folyton csak küzdött, szenvedett, koplalt, szerénységében bizonyára ő mosolyogna legjobban e pompáskodó czímen! Nem fejedelmi, nagyon is inséges volt az ő keserves élete; a ki ebbe, mint egy bűvös résen át, be akar pillantani, annak ajánlom, menjen el Toledóba, ott is a Carmen Calzado-sikátorba, — ennek a végében ma is ott áll s a várhegyről ép a Tajó fölé rúg ki az a Cervantes korabeli ősrégi kurtakocsmá, a *Posada de la Sangre*, melyben egykor a költő lakott és dolgozott. Ma is mutatják azt az emeleti kis kamarát: siralmas odú, az embernek a szíve szorul össze... de itt mégis magunkba szívjuk a kor levegőjét, döbrentően érezzük az ő halhatatlan jelenlétét. S a Don Quijotét is... vajon melyik fejezetét írhatta itt regényének? Mert ráösmernünk a kocsmára: udvarán ma is korhű Sancho Panzák itatnak csilingelő öszvéreket és Rocinantékat; a nyikorgó falépcsőn maga Miklós mester, a regénybeli borbély szalad le egy valóságos szappanhabos Mambrin-sisakkal s az ivó ajtajában mintha Carrasco Sámson diák évódnék egy sárga *panuelós* paraszt Dulcineával... Mennyire igaz a regény realismusa és oh Spanyolország, mennyire e regény mintájára élsz te tovább ma is! Helyesen mondták, hogy Don Quijote voltaképp a legjobb Bædecker hispán földön. Örök-emberi volta mellett teljes nemzeti életkép e mű, — csak ép egy fejezet, magának a szerzőnek az élete, hiányzik belőle. Utolsó fejezetként ezt mi mondjuk el hozzá: odaváló, beleillik, a bús Cervantes hányatott élete nem kevésbbé phantastikus az ő Búsképű Lovagjának a kalandjainál.

II.

Kell e mondanunk, hogy a Búsképű Lovag álarca mögött leggyakrabban maga a szerző kaczag és kaczagtatja az emberiséget a maga küzdő, keserű életének hiábavaló szélmalom-harczai felett? Rántsuk

félre e masque-ot . . . Ő van ott, Cervántes, és arczát mégse láthatjuk : mint a hogy sírját nem tudjuk, arczáról se maradt fenn hiteles ábrázolás. Ám, ha nagy művészek önarczképeinek hitelt adhatunk, higgyünk a szerző ama tollal írt önarczképének is, melyet második főműve, a *Minta-novellák* (*Novelas ejemplares*), prologusában ad maga-magáról : «a kit itt láttok jellegzetes, éles arczezal, barna fürtökkel, nyílt homlokkal és erősen görbült sasorral, ez a férfi, kinek szeme mosolygó, de egykor szőke szakálla ma már ezüsfehér, bajusza lógó hosszú s kicsi szájában nem sok, már éppen csak hat foga van . . . ez a görnyedt ember nem más, mint a Don Quijote de la Mancha szerzője ; sok egyéb munkája futja az utcát, a nélkül, hogy a szerzőjük nevét tudnák s általán Miguel de Cervántes Saavedranak hívják őt . . . » Íme ez ünnepeltünk arczképe s valljuk be, kissé a Don Quijote-é is. Ismétlem, a Búsképű Lovag nemcsak a fia, hanem a testvére is Cervántesnek : gyakran tulajdon saját maga.

A nemes Don Miguel de Cervántes Saavedra, mint egy ősrégi, de koldusszegény család sarja 1547 okt. 7-én született s a spanyol kegyelet följegyzi róla, hogy Homérként hét város versengett a tisztességért, hogy a maga szülöttének vallhassa őt. E városok : Madrid, Sevilla, Lucena, Toledo, Esquivias, Alcazar de San Juan és Consuegra ; soká versengtek, míg végre hivatalosan kiderült, hogy Cervántes egy nyolczadikban, Alcalá de Henares-ben látta meg a napvilágot. Élte első szakáról vajmi keveset tudunk ; igen valószínű, hogy sohse volt ő salamancai diák s hogy az elemi kívül egyáltalán sohse koptatta ő semmiféle iskola padjait. De maga vallja egy prologusában : már gyermekkorában szörnyen szeretett olvasni s az utcán talált nyomtatott papirlapokból gyűjtött magának könyvtárat. Huszonegy éves korában ír legelőször : egy nagyon köznapi dicsérő iratot szerkeszt a Valois Izabella halálára s a tudós Lopez de Hoyos ebből az alkalomból «szeregett tanítványának» nevezi őt. Ezután eltűnik s csak 1570-ben, huszonhárom éves korában kerül ismét felszínre, Rómában, mint a nagyhírű Aquaviva bibornok-inasa. Hogyan került ide? mért kellett hazáját elhagynia? A spanyol Simancas város levéltárában van egy elfogatási parancs, mely, ha más helyesírással Miguel de Zerbantes-t említ is, mégis nyilván ünnepeltünkre vonatkozik : e parancs kézlevágásról és tíz évi száműzetésről szól, a mért nevezett egy királyi lakhely belterületén egy királyi őrt, *alguacilt*, karddal megsebzett s így a spanyol törvények szerint felségsértést követett el. Tehát kézcsontkítás . . . Az ifjú Cervántes Rómába menekült a szörnyű ítélet elől, de a végrehajtást csak egyelőre kerülhette el. Mindjárt meg fogjuk látni . . . Csakhamar katonaként szerepel a pápai seregben, majd egy spanyol *tercio*-ezredben,

utóbb Marcantonio Colonnával harczol Dalmáciában s hajótörést szenved Cattaro előtt. De megmenekül a bashibozukok elül s 1571-ben, okt. 7-én, ép huszonnegyedik születése napján, a hős Don Juan de Austria zászlaja alatt a híres *Marquesa* hadigályán áll a világszatóban Lepantónál. Láza van, beteg, a kapitány leparancsolja a hajófenékre, de ő vaczogó foggal is visszaéredzkedik a fedélzetre. Dicsően harczol az óriás török gálya, az *Alexandria* ellen, de két muskétalövés mellbetalálja s egy harmadik örökké bénára csonkítja balkezét. Íme, a mire a spanyol király nem volt képes, a végzet a szörnyű ítéletet mégis végrehajtotta, de úgy, hogy bűnössé bélyegzés helyett hőssé avatta Cervántest. Ám a beteg hős nem nagyon élvezheti a világiadialt; hét hónapig fekszik a messinai kórházban s mire felkelhet, Tunis ellen vonul szörnyű harcokra. 1575-ben végre hazavágyik s el is indul Rodrigo bátyjával olasz földről. Ekkor sújt le rá a végzet másodszor: hajójukat Mallorca előtt a hirhedt tengeri rabló, a renegát Arnaute Mami elfogja s a két Cervántest rabszolgának huzsolja Algirba. Barbár szenvedések közt öt és fél évig gyötrődik itt a költő, de bár minden rablázasádnak és menekülési kísérletnek ő a feje, még maga a vad Mami is elámul vitézségén és mindannyiszor megkegyelmez neki. Anyja s a trinitáriusok segélyével végre egybekerül a váltságdíj s Cervántes 1580-ban hazamehet. Persze nyomban katonának jelentkezik újra; megy a Figüeroa-ezreddel és Alba herczeggel a vérengző portugál hadjáratra. Becsülettel szolgál még négy évig, aztán megtörtén tér Madridba. Mit tegyen, mihez fogjon? A múzsák adják neki a tanácsot, a hős rokkant Mars után velük kezd társalkodni... s ő, kinek minden emléke eddig csupa szenvedés, keserűség, tollat ragad és ír egy örömteli, rózsaszín pasturale-t, a gyöngéd *Galateát*. Teszi ezt a valóság és a vágyak örök ellentéténél fogva s tán azért, mert a pasturale, mint a lovagregények kis huga, az akkori divatos műfaj.

A *Galateának* határozottan sikere volt. Pedig mennyire nehézkes és czikornyás, mily gyerekes szójátékokkal szövi *imbroglio*-it. De hát a spanyol közönség akkor még egészen a *Montemayor* híres *Dianájának* a hatása alatt áll s irodalomban a madridi negédesek királya, Gongora s az ő *estilo culto*-ja, «művelt stílus»-a szabja a divatot. A gongorizmusnak pedig az első szabálya az, hogy «*nada vulgar*», — «semmi közönségest!» — azaz legyen az író mennél finomkodóbb és keresettebb. E keresettséghez tartozott például az is, hogy a költő maga sohse fejezze be a művét. Más folytathatja, — hisz, én istenem, az *Amadist* is vagy tizenketten «folytatták» így, nyujtották, mint a rétestésztát, a míg csak végre a Don Quijote rozsdás kardja örökre el nem vágta ezt az émelegős tésztát. A *Galatea* sincs befejezve, ha csak nem azzal, hogy

Cervántes pastorális hangulatainak végaccordjakép megházasodott. Elvette a szintén ősi nemes családból származott Dona Catalina de Palacios Salazar y Vozmediot s kapott vele hozománykép kerekszám-ban 220,000 maravedit. Meg ne ijedjünk ettől az imposánsnak tetsző összegtől... mindössze alig 2000 korona ez. Cervántes hű maradt magához és szegénységéhez: szegény leányt vett el s véle az élet gond-ját. Dolgozni kellett, pénzt keresni, így hát a színpadra adta magát. Mint maga vallja, megírt «vagy húsz-harmincz darabot», melyeknek többé-kevésbé sikerük is volt, «minthogy» — teszi hozzá humorosan — «engem soha hagyomával, ugorkával, vagy más egyéb lövedékkel nem tiszteltek meg...»

A spanyol színpad!... nem érünk itt rá vele foglalkozni, de meg hisz ez még a Calderonék aranykora előtt volt. A színpadi ösztön azonban már is erősen élt a nemzetben; magában Madrid-ban húsz utczai komédiás-csapat működött, persze nagyon kezdetleges eszközökkel. Négy lóczára négy szál deszkát tettek, az ócska függöny mögül gitár czinczogott s a színész ruhatára — pár aranyos zeke, pár álszakáll s paróka, no meg néhány szalagos pásztorbot — bizony kényelmesen elfért egy zsákocskában. Szegény csepürágók voltak ezek, kik felvonásokra tagoltan pásztor-duetteket szavaltak, vagy énekeltek színfalatlan csupasz színpadukon. El kell ismernünk, Cervántes nagyot lendített e primitív állapotokon s a költő büszke is színpadi reformjaira. Maga mondja: ő előtt nem voltak «se felhők, se angyalok, se sülyesztőkblől előtűnő kísértetek», mindezeket ő hozta be, sőt állatokat, oroszlánokat is színre vitt s a Béke, Háború, Pestis stb, allegorikus alakjait is sikerrel szerepeltette. És ő volt az első, a ki a darabok nehézkes öt felvonását háromra egyszerűsítette. Pár darabja fennmaradt (egyben, a *Tratos de Argel*-ben, az *Algiri erkölcsök*-ben maga is szerepel és pedig a saját neve alatt), bizony sietve írt, rossz verselésű, nehézkes tákolmányok ezek s csak a *Numancia*-ban lüktet izzó drámai erő. E darab, mely a Scipiótól ostromolt Numantia keltiber lakosságának hősiességét dicsőíti, méltó Cervánteshez, de neki azért mégis félre kellett állania a színpadtól. Jött már a sokkal fiatalabb Lope de Vega s az ő első sikereinek tárogatója hamar elhallgattatta a lepantói rokkantat. Cervántes újra homályba kerül; élni kell! növekvő családját, nővérét s egyéb rokonait eltartani, így hát állást keres és tengerészeti ügynöknek, majd adószedőnek csap fel. Nehéz pálya, nem neki való, nem tud ő a pénzzel bánni, meg bizonyára inkább a poesisre gondol... szóval, ártatlanul többször börtönbe kerül. Utólag mindig kiderül igaza, de elég már neki ebből: 1597-ben a királyhoz könyörög, hogy lepantói béna karjára való tekintettel adjon kenyeret neki, neveztesse ki Ameri-

kába, Peruba corregidornak. Itt dől el a sorsa. A zord II. Fülöp megtagadta kérését, de ne nehezteljünk rá ezért; a világirodalom nevében inkább köszönjük meg a királynak, hogy nem eresztette ki Cervántest Amerikába. Így a költő otthon maradt s ha tovább nyomorgott is, megalkothatta *Don Quijotet*. De 1605-ig még hét keserű évet kellett átélnie; csak annyit tudunk erről az időről, hogy családjával együtt Valladolidban lakott a Rastro-utcának egy ma is álló nyomorult munkásházában, hogy nővére a Villafranca marquise varrónője volt s ő maga önhibáján kívül itt — véletlenül — ismét börtönbe került. Egy gavallér ugyanis ebben a Rastro-utcában egy éjjel szerenádott adott valami hölgynek s a spanyol szerelmi szokásokhoz képest kivont karddal zárta el az utcát a járókelők elől a szerenád tartamára: ebből verekedés támadt s egy santiago-lovagot véletlenül ép a bizonyára békésen alvó szegény Cervantes háza előtt szúrtak le. Így került páczba, — ártatlansága persze rövidesen kiderült s ő visszatérhetett készülő regényéhez.

Mert nyilván ezen dolgozik már ekkor. Csudás fejlődés: a költő a hatvanhoz közeledik már s annyi tévelygés után csak most talál rá végre önmagára. De hát szívós spanyol ő s nem hiába mondják: «ha egy spanyol szeget ver a falba s a kalapácsa eltörik, a fejével veri tovább azt a szeget». Körülte fiatalosan tombol a meginduló aranykor, de ő, a törődött öreg, nem csügged, hanem makacsul veszi fel a harczot az ifjú óriásokkal. Csak diadalmaskodják a könnyű genre-ban Lope de Vega... Isten annak adja a kemény diót, a kinek foga van hozzá s a kor örök-emberien nagy probléma-dióját mégis csak Cervantes fogja feltörni a maga megmaradt öreg hat fogával. Nem Calderon, nem Alarcon... béna kezével a lepantói rokkant alkotja meg azt a *Don Quijotét*, a ki élően actualis még ma is, midőn a spanyol aranykor többi élete már csak halaványuló emlék. Vajon hol, minő körülmények közt fogamzott meg Cervantes agyában a Búsképű Lovag gondolata? «E könyv, — mondja ő maga — börtönben keletkezett...» Tehát ismét a börtön, de vajon a sok közül melyik? Ismét ő maga felel és pedig a *Don Quijote* I. fejezetének mindjárt a legelső sorában, midőn így kezdi: «Élt Mancha tartomány egyik községében, melynek nevére nem akarok visszagondolni...» Nyomon vagyunk már! a költő valóban járt Manchában s van ott egy község, melyre nem szívesen gondolhatott vissza, azon egyszerű oknál fogva, mert, mint annyi más helyütt, itt is, Argamasilla de Alba-ban is bizony be volt csukva. Cervantes valamelyik protectorának a pénzkövetelését ment a községgel szemben érvényesíteni s becsületes küldöttként nyilván oly erélyesen lépett fel, hogy a mérges bíró, az alcalde, minden jog ellenére szégyenszemre lefogatta

s jó hosszú ideig börtönben tartotta. Nos, itt, ebben a tömlöczben kezdett bele a költő *Don Quijoté*ba s érthető bosszúból ezért játszatja egész satiráját Manchában. A ház, melyben raboskodott, megvan még ma is; a múlt század derekán egy kegyeletes spanyol infáns, Don Sebastiano, meg is vette s az épületben Rivadeneyra nyomdászszal nyomdát állíttatott fel, melyből utóbb *Don Quijoté*nak két gyönyörű új kiadása — egy nagyobb és egy kisebb — került ki. A regény Első Részének legelső kiadása azonban, sajnos, sokkal szerényebb körülmények közt láttott napvilágot 1605-ben. Szegény Cervántes először is hatalmas protectort keresett; a spanyol példaszó szerint «erős fához akart támaszkodni, hogy jó árnyékba kerüljön». Nagyfélénken a navarrai királyi házból származó Béjar hercegnek ajánlotta fel művét; e kényes és gőgös grand azonban ki akart térni, úgy, hogy az ötvennyolcz éves dadogó költő könyörgésre fogta a dolgot: legalább egy fejezeteskét hallgatna meg ő herczegsége *Don Quijotéból*! A kegy, kelletlenül bár, de megadatott. Cervántes olvasni kezdett... ő herczegsége a krónika szerint a hasát fogta s az ajánlást végre is elfogadta. Sajnos, a pompásan mulató nagyrúrral szemben annál komorabb maradt a felolvasásnál szintén jelen volt házi káplán. Hja, nem hiába mondja a spanyol példaszó: «félj a bikától előlről, az öszvértől hátulról, a csuhás baráttól pedig minden oldalról...», a szerzetes-káplán a legdurvább szitkokkal támadt rá Cervántesre, sőt még urának is szemrehányásokat tett, a mért «ily hülyeségeket» meghallgat. A költő szokott szerénységével védekezett, de a barát kitörését mégsem felejtette el: leírta élethíven s felvette, beleillesztette a *Don Quijote* Második Részének a XXXI. fejezetébe. Bátran megtehetette; a mérges káplán ugyanis végeredményében mégis győzött, vagyis elidegenítette urát Cervántestől: Béjar herceg nem szerepel többé a költő protectorai közt, a nagyúr nyilván levette a kezét róla.

Nos, a közönség annál lelkesebben karolta fel a regényt. Nem igaz az, hogy *Don Quijote* iránt eleinte senki sem érdeklődött s csak a szerző *El Buscapies* című magyarázó pamfletje hívta volna fel rá a figyelmet; nem, ez a *Buscapies* egy sokkal későbbi, XIX. századbeli szellemes hamisítvány, melyre nem volt szüksége Cervántesnek. A regény első percztől fogva diadalmasan hatott az udvartól le az egész spanyol közönségre. Mondják, mikor az apathikus III. Fülöp egyszer madridi palotájának ablakából az utcára nézett s ott lenn egy könyvet olvasó és hangosan kaczagó embert látott, így szólt: «No, ez vagy bolond, vagy a *Don Quijote*t olvassa...» Leküldetett egy kamarást s a kaczagó tényleg Cervántes művét olvasta. Ily vígan és mohón olvasta egész Spanyolország: két év alatt kerek harmincezer példány kelt el

*Don Quijote*ből. Páratlan siker, de érthetővé válik, ha az akkori közönséget kissé közelebbről szemügyre vesszük.

III.

A kortársak a századnak egészen különös betegségeként említik a lovagregények akkori hóbortját. Mint ma a bűnügyi és detectivtörténetek Sherlock Holmes-ai, a XVI. században *Amadis de Gaula*, *Tristan*, *Primaleon* és társaik fanatisáltak borzongató kalandjaikkal a közönséget. Csakhogy az *Amadisok* tömeghypnosisa hasonlíthatatlanul nagyobb lehetett, hisz sem a törvények, sem a királyi rendeletek, még maga a mindenható inquisitio sem volt képes felvenni velük a harczot. V. Károly legyőzhette a világot, de *Amadisszal* szemben a rövidebbet húzza; a császár 1553-ban külön törvénnyel tiltja el Spanyolhonban s a spanyol gyarmatokon e lovagregények nyomtatását, mindhiába! a hóbort csak annál veszedelmesebben terjed tovább. Már az egyes tartományok rendjei is tiltakoznak; ott van a valladolidi Cortes erélyes petíciója, mely sürgős orvoslást kér, mert «már is rettentő az a lelki romlás, a melybe *Amadis* s a hozzá hasonló többi hazug és hívalkodó regények olvasása e királyság ifjait és leányait dönti; leányok és ifjak már egyebet se csinálnak, mint hogy hanyatthomlok belevetik magukat e regények képtelen kalandjaiba, ernyesztő ábrándjaiba és immár az anya hiába venné el a könyvet leányától, hiába akarná őt négy fal közt lakat alatt tartani: *Amadis* még a czellákba is követi áldozatait s nem ereszt el őket a lelkiismeret s a szent keresztyéni hit szörnyű romlására...» Mekkora úr volt *Amadis* a lelkek felett! Don Francisco de Portugal írja 1582-ben: «Egy lovag nagyon megjárta a minap, — vadászatról hazatérve, otthon jajveszékelve, könnyzáporban találta nejét, leányait, komornáit s midőn rémülten kérdezte: «az istenért mi baj, mi történt, mért jajgattok, ki halt meg?» — Ők megsemmisülten mutattak a grófné ölében levő regényre s a legőszintébb gyászszal kiáltották: «*Amadis* halt meg!... őt siratjuk, olvasás közben épen ideértünk...» Persze *Amadis* csak a regényben halt meg, a közönség érdeklődésében annál mindenhatóbban élt tovább. *Amadis* az elfajult lovagi ideál típusa s a típus teljesen megfelelt az erjedésben levő akkori spanyol társadalomnak.

E nagy átalakulást kétségkívül a politikai változások idézték elő: hajdan a mór háborúk hősi korában a valóság Cidjei, Gran Capitánjai s a költészet nemes Cid-románczai és igazi Arthus-hősei voltak divatban, de 1492 óta, hogy a nemzet az utolsó mórokat is kiűzte Granadából s nyolczszázévi szakadatlan harcz után végre letette a kardot,

mindez egyszerre megváltozott. Említettük már a hetvenkedő semmittevés s a diadalgóbe való beledermedés e különös folyamatát, mely sorvasztó hűdésként kezdi ki s bénítja fokozatosan a nemes faj élet-erejét. Az első, a ki belederméd a gőgbe, vagyis ennek külső nyilatkozásába, az egyre szigorúbbá való spanyol etiquette-be, természetesen maga a király; a spanyol királynak minden percze, minden mozdulata, minden gondolata szertartásosan elő van írva; úgy mozog, mint egy automata, melyet a főudvarmester húz fel a temetésszerűen komor ceremóniák véghezvitelére. E ceremóniakon kívül semmi kezdeményezés, semmi külön mozdulat nem illeti meg őt. III. Fülöp p. o. abba halt bele, hogy egy izzó kékikályha, egy *braseiro*, összeégeti az arczát s a *braseiro* kezelésére hivatott grand nincs jelen, hogy elkapja a tüzes jószágot a király elől... A királyné egyszer leesik a lóról s az a két lo-
vag, a ki a felséges asszony illethetlen szent személyéhez hozzányúl s megmenti a vágatató ló patája alól, csak gyors futással menekülhet a mentésért járó halálbüntetés elől... Ily békók közt elsorvad minden egyéniség, az embernek együgyűvé kell lennie s III., IV. és V. Fülöp, II. Károly azok is: felséges idioták, komor lélekbetegek, vagy ijesztő maniakusok. A mint Velazquez képein látjuk őket, mind szenvedélyes vadászok; a vadászat ugyanis az egyedüli időtöltés, mely alatt az etiquette némi szabadságot enged a ceremóniák e felséges rabjainak. De tovább: a király után az udvar, az udvar után a nemesség, vagyis az akkori java olvasóközönség dermed bele a nagy nemzeti gőgbe. E «hatszor elsőosztályú grandok», kik a görög félistenig, Heraklesig viszik vissza a családfájukat, csakis a maguk nemesi önértetének a túltengésével foglalkoznak. Egész Spanyolország heraldikai örületben tobzódik; még az utcai cipész is kardosan ül a csiriz mellett s foltozás közben hangosan esküdözik, hogy ő is «a mörverő gót királyoktól» származik. A rendes szólásmód az: «nemes vagyok, mint a király... *y poco mas!* sőt még nála is különb kissé!» Gőgös a férfi, de a nőt is az előkelőség hóbortja üldözi, — hisz tudunk oly spanyol síriratot, a mely így szól: «Itt nyugszik Dona Mercedes, a ki meghalt ép harmincz nappal az előtt, hogy grófnévá lett volna...» Ime, ez az a hóbortos és phantastikus közönség, a melynek számára azok a hóbortos és phantastikus lovagregények készültek! A józan kisebbség régóta felemelte már tiltó szavát *Amadis* ellen, de a baj ép ott volt, hogy józan szóval léptek fel ellene. Józan szó nem járhatta át az *Amadis* vértjét, nem sebezhetette meg őt. Más kellett ide; ott, a hol sem a törvény, sem a királyi parancs, sem a mindenek közt legkomolyabb inquisitio nem boldogult, biztos sebzett ott és pedig halálra, a nevetség, a satira szava. Regény regény ellen: *Don Quijote* az *Amadis* ellen! Ezt a korbácsot várta a világ

józanabb fele már régóta s ezért volt oly általános a Cervántes diadala.

Vajon ez volt-e a költő tudatos czélzata is? Kétségkívül. Bátran sutba dobhatjuk azt a háromszáz év óta összeírt sok tudákos könyvet, melyek más egyebet akarnak bizonyítani. Tudjuk, egész irodalom keletkezett a Cervántes szándéka körül: némelyek a világhatalom szélmalmával küzködő V. Károlyt akarták látni *Don Quijot*eban, mások a Fülöpök kormányának, Lerma miniszternek a satiráját, ismét mások a kor erkölceinek a «Gargantua»-szerű kritikáját vélték felismerni a regényben. Voltak olyanok is, kik a Búsképű Lovag és Sancho ellentétében az ősrégi themát, a lélek és test örök harcát látták. Ámultan kérjük: mire való e sok szürke elmélet, mikor a költő aranytiszt szóval mondja ki mindjárt az első előszók egyikében, hogy igenis «az annyit szidott és másoktól viszont imádott lovagregények fundamentum nélküli épületét akarja feldönteni!» Tíz év mulva, a Második Rész megjelenésekor, ugyanezt ismétli a prólóban, mondván: «Egy czélom van csupán, végkép megutáltatni azokat a sületlen lovagregényeket, melyek *Don Quijot*em hatása alatt már is inognak, rombadúlnak...» Hát igazat mondott: a siker teljes volt, de, fájdalom, csak erkölcsileg. A könyvek édeskeveset jövedelmeztek akkor s bár *Don Quijot*et csakhamar minden nyelvre lefordították, a szerző bizony édeskeveset látott a kiadók hasznából. Cervántes még 1608-ban is csak adószedő; hiába könyörög valami nyugalmat biztosító stallumért, de azért, mikor a szegénységén megbotránkozó francia követ a francia király nevében nyugdíjat ajánl fel neki, szerényen elhárítja a kegyet magától, nehogy hazáját szegyenítse. Inkább tovább küzködik, tovább dolgozik. És ismét teremt valami újat és nagyot, kiadja a Lemos grófnak ajánlott *Novelas ejemplares*, a *Minta-novellák* kötetét 1613-ban. E mű, mely hét komoly (*seria*) és nyolcz vidám (*jocosa*) beszélyt tartalmaz, a spanyol irodalom Boccaccio-jává avatja Cervántest; maga mondja a prólóban: «Én vagyok az első, a ki eredeti novellákat írtam spanyol nyelven, ezek nem idegenből fordított, utánzott, vagy lopott elbeszélések, hanem egészen és teljességgel az enyéme...» S e novellák teljesen méltók is hozzá és halhatatlan *Don Quijot*éhez. Ő, ki a könnyűtollú Lope de Vega mellett csak nehézkes verselő tudott lenni, fejedelmien első a spanyol prózában s utólérhetetlen tökélylyel kápráztatja a nyelv castillai gazdagságát. Itt van ő elemében, itt bontakozik ki ragyogó képzelme s melegszik fel az ő örökemberi jó és nagy szíve.

E *Minta-novellák* a maguk tökélyében ma is meglepnek minket örökmodernségükkel s valóban mintául szolgálhatnak minden kor és irodalom számára; nem a Boccaccio hosszúlére eresztett érzéki adomái

ezek, sem a Navarrai királyné *Heptameron*jának szintén szabadszájú, gall szellemű szerelmi történetei, nem, Cervántes magasabb nézőpontból látja a világot s méltatlannak tartaná a tollát ilyesmire. Ebben spanyol ő egészen s a spanyol túlkomoly, túlméltóságos arra, hogy akár a léha olasz Aretinóban, akár a mocskosszájú francia Rabelaisban gyönyörködni tudna. Pláne szerelem dolgában nem ösmer komédiát, gúnyt, cynikus mókát a spanyol, — a szerelem s a vallás bizonyos fokig mindig szent marad a Pyrenéken túl... Nos, Cervántes novelláiban egy Velazquez színpompájával s egy Zurbaran döbrentő verizmusával festi korát, illetőleg azt a valóságos Spanyolországot, mely csavargóival, cigányaival, tolvaj alguaciljaival, kétes hidalgóival, mulatós diákjaival stb. az udvari fény árnyékában nyüzsög. Bizonyára adószedői pályáján figyelte meg mindezt; annyi bizonyos, hogy az a tolvajtanya például, mely a *Rinconete* és *Cortadillo* című novellában le van írva, nemcsak Zolát és Eugène Sue-t szégyeníti meg, hanem aprólékos naturalismusával, bámulatos jellemfestésével valóságos és utólérhetetlen remekmű. Költőnk különc szeretettel keresi fel a társadalom e festői nyomorultjait: ott a *Hazug házasság* csudás erővel rajzolt beteg katonája és bűnös Estefanája, s ott vannak mindennekelett a *Madridi cigányleányban* s a *Kutyák beszélgetésében* leírt cigánytypusok, melyek bármily phantastikusak is, mindig érezhetően és döbrentően igazak. Tán legbősegebben tárja fel az akkori spanyol életet az utóbb említett novella, melyben egy Berganza nevű kórházi kolduló kutya mondja el egy Scipio nevű ebtársának élettapasztalatait, vagyis vezet végig bennünket a gyarló és önző emberek legkülönbözőbb társadalmi rétegein át. Mind e beszélvényekben étellel teli, fortélyos és erőteljes mese lüktet, mely a legizgatóbbra tán a *Cornélia* című novellában csúcsosodik ki; e novella olasz földön, Bolognában játszik s két spanyol diákot szerepeltet a ferrarai herczegnek egy szerelmi kalandjában, a legkövetlenebb valószínűség, a legmegvesztegetőbb természetesség akkora erejével, a milyen realismust különben csak a modernek Flaubertjei és Maupassantjai ismernek. Bájos ez a *Cornélia* nagyon, verismusa mellett is a Shakespeare meseszerű olasz játékaiknak levegőjét érezzük benne; hercege kedves ismerősünk, tán Mercutiónak, vagy a *Sok hűhó* Claudiójának az édes testvére... Mennyi rajz, mennyi szín, mily gazdagsága a jellemeknek e *Minta-novellákban*! Cervántes nagyrészt a bűnös, gyöngé embert mutatja nekünk, de nem hogy kétségbeejtsen, hanem hogy érző szívvel, meleg humorral vigasztaljon és felemeljen.

A humor, melyet a dél alig ösmer, mely a latin népek szellemes és satirikus hajlamaival szemben az északi germán nemzetek privilegiumának látszik, ez egyszer — csudás, majdnem egyetlen kivételkép! —

délre merészkedik, hogy egy nagy déli lángelmét egészítsen ki annál tökéletesebbre. Ez az északi meleg szív, meleg humor a dél emberében: ez ismét egyik érdekes titka a Cervantes egyetemességének. Ez a humor játszik nemcsak *Don Quijotéban*, hanem a novellákban is, főként abban a legkedvesebb és leghantastikusabb történetben, mely a tudós és bogaras Vidriera diákról szól, ki azt hiszi magáról, hogy — üvegből van, de minden bolondsága ellenére is a legokosabb tanácsokkal látja el a hozzáforduló gunyolódókat... Mennyi derű, mennyi mosolygó bölcsesség! pedig a szegény nyomorgó költőnek nem sok oka lehetett a vígságra. Kiténik ez a következő évben (1614) megjelent *Parnassusi utazás* című különös satirájából. E satirában Apolló magához idézi a jó költőket, hogy segítsenek neki a Parnassusról elkergetni a rossz fűzfa-verselőket; Mercur követként Cervanteshez jön, hogy kikérje tanácsát a spanyol poétákat illetőleg s így alkalmat adjon neki kortársainak kritikai méltatására. Sok keserűség van e méltatásban... de Cervantes azért szót fogad és felmegy a Parnassusra Apolló elé, ki felszólítja, üljön le a körben. A költő körül néz — azonban nincs üres szék, minden hely el van már foglalva! Az isten nógatja:

— Vedd köpenyedet, hajtsd össze s ülj le rá!

— Nagy Apolló, — válaszol Cervantes — nem tehetem, mert hisz láthatod, nekem, szegénynek, még csak köpenyem sincs!

— Sebaj, — toppant Apolló — azért így is szívesen látlak: érdemed, érényed a te köpönyeged, mely alatt szegénységed méltóan rejtí szegényét s legalább nem hívja ki senki irigységét...

Hát ebben az egyben azért tévedt Apolló: a lovagregények írói és védői a legirigyebben tekintettek rá s csúf bosszúra esküdtek össze a *Don Quijote* szerzője ellen. 1614-ben egyszerre csak megjelent Tarragonában a Cervantes művének folytatásaként egy ál-*Don Quijote*. E gyöngé férczmunka a regény «Második Részé»-nek nevezte magát s szerzőként valami Alonzo Fernandez de Avellaneda szerepelt, mely álnév alatt, mint ma már igazolva van, egy Fray Luis Aliaga nevű epés dominikánus rejtezett. A csúf könyvnl csak előszava csúfabb még; e prológban Aliaga a legocsmányabb rágalmakkal sértegeti Cervántest, fegyencznek titulázza s még lepantói béna kezéért is kifigurázza. Nyíltan megmondja: «Azért folytatom *Don Quijotet*, hogy elvegyem szerzőjétől azt a hasznót, a mit a regény folytatásával különben ő kereshetne...» Szegény öreg költő! Nagyon bántotta a méltatlan támadás, de azért nem csüggedt. Egy spanyol közmondás azt mondja: «A rágalmazó szava szén: ha nem éget, feketít...» nos, ez egyszer e példaszó nem bizonyult igaznak. Az ál-*Don Quijote* se fel nem perzselt, se el nem homályosította a Cervantes dicsőségét; ne is igen haragudjunk

a botor dominikánusra, — voltaképp mégis csak az ő sértő kihívásának köszönhetjük, hogy az ál-Második Rész ellenében a költő megírta a regény igazi Második Részét, azt a szép befejezést, mely satirikus erőben tán nem vetekedhetik a mű elejével, de bölcséleti tartalomban annál gazdagabb. Cervántes hanyatló életerejének utolsó lobbanásával írta meg e Második Rész-t s adta ki nagy diadallal 1615-ben. Hatvan-nyolcz éves ekkor s a Lemos grófhhoz szóló ajánlásban már nagy törődöttségét és vizibetegségét említi. Olvassuk el a regény végén a *Don Quijote* oly meghatóan ecsetelt halálát... azt kell hinnünk, a költő, ki annyiszor búvik hősenek álarcza mögé, itt voltaképp már a maga közelgő végére gondol, azt írja le. S mennyi naiv elővigyázattal védekezik az esetleges jövődő hamisítók ellen Tudjuk, a regénybeli plébános külön halotti bizonyítványt állíttat ki a jegyzővel, mely szerint Don Quijote tényleg és valósággal és természetes halállal meghalt s így semmiféle hamisító vagy illetéktelen «regényfolytató» számára többé fel nem támasztható... Maga Cervántes az, ki a mű legvégén Ben Engeli szavaival búcsúzik tollától, mondván: «Kis tollam te, erre a szegre, magasra akasztalak fel, oly magasra, hogy onnan semmiféle galád le ne vehessen, hanem te hosszú századokig élhess ott fenn... Mert Don Quijote egyedül az én számomra született s én az ő számára, mi ketten egyek vagyunk, bármit mondjanak is azok a vakmerő hamisítók, kik költő-penna helyett legfeljebb csak durva struczttollal tudnak írni...»

Maga mondja: egyek ők ketten... így Don Quijote halála után neki is a nagy útra kellett készülődnie. Megtette. Egyelőre Esquiviasba költözött s ott a ferenczrendi tertiáriusokhoz állt be laikus testvérnek. De élte napjának búcsúzó sugaraí azért még itt is tovább játszanak képzeletével; betegágyában *Theagenes és Kharthleia* mintájára még egy utolsó pastort ír *Persiles és Sigismonda szenvedései* czímen. Ő legjobb művének tartja e kéziratát... mi legyünk annyi tisztelettel a nagy haldokló iránt, hogy ne elemezzük e munkáját kritikai élel. Hisz maga írja protectorának, a külföldön utazó Lemos grófnak: «Lábam a kengyelben már a másvilág felé, agóniámból írok, uram, tegnap 1616 április 18-án vettem fel az utolsó szentségeket... időm rövid, reményem apad, pedig kegyelmességed hazatérte, érzem, az élet visszatérte lenne az én számomra... Csak annyit: Kegyelmességed hű szolgáját vesztendi el bennem, ki még írni szeretnék, mert van még pár tervem... még a *Galateát* is szeretném befejezni...»

Ám a nagy præceptor, a halál, e tervekhez már nem adott időt; négy nap mulva, április 23-án, pontot tett a nagy lepantói rokkant életébe. Madridban halt meg s a trinitérius apáczáknál temették el...

de ezek az apácák elköltöztek onnan, halottaik csontjait össze-vissza hányták, keverték, úgy, hogy ma bizony senki se tudhatja többé, merre porladnak a spanyol irodalom fejedelmének a romlandó, halandó maradványai. A meg nem romolható halhatatlan rész azonban tollával együtt magasra van tűzve s az ő jóslásához képest, im él századok óta s élni fog századokon át tovább.

Magában Spanyolországban négyszáznál több kiadást ért Don Quijote, de a fordítások tán még imposánsabban tüntetik fel világsikerét. Íme: 200 kiadása szerepel angol, 170 francia, 100 olasz, 90 portugál, 80 német, 15 svéd, 10 lengyel, 6 dán, 3 orosz s 1 kiadás latin nyelven. Magyarra egy igaz költő tökéletes műgondjával Győry Vilmos ültette át.

* * *

1916 április 23: csudás napfogyatkozás napja a szellemi világban, a világirodalom kalendáriumában... Most, hogy búcsúzunk tőle, ismét Shakespeare-rel látjuk Cervántest együtt, — testvérek a halálban, e nap nagy fordulón mindenkor együtt fognak ők feltámadni az utókor előtt. Dicső feltámadás! Im' talpon előttünk a Shakespeare egész emberisége, a britt lélekteremtő éjszaki hősei: Lear, Macbeth, a Henrikek, Richárd és Hamlet... s talpon mellettük a költészetben méltó testvérük, a dél Búsképű Lovagja. Színes jelmezekben együtt vonulnak el előttünk s mi a világvihar közepett is hódolva állunk meg s élmélkodva nézünk utánuk: győztek három századon át s most győzőkként mennek tovább a századok új harczára, a halhatatlanság további meghódítására.

EURIPIDES PHAËTHONJA.

(Felolvastatott a Kisfaludy-Társaság 1916. december 6-iki ülésén.)

CSENGERI JÁNOSTÓL.

«Hellásznak kincse egy elomló rom» — mondja Eötvösünk. Valóban, az Akropolis fenséges omladékaira, Olympia és Delphi nagyságának beszélő köveire ma is álmélkodva tekint a művelt világ. Egy-egy oszloptöredék, egy-egy márvány torso, ütött-kopott bronzfő vagy festett váza-darab egyaránt régi nagyságnak, a művészet cultusában maig utól nem ért világnak beszédes documentuma, mely azt hirdeti, hogy az, a mi valamikor szép volt a világon, nem veszhet el nyomtalanul, egészben vagy részben vagy legalább hatásában fennmarad, kedvező viszonyok közt megújul, sőt növekedik és erősödik.

Ugyanezzel a jelenséggel találkozunk a művészet édes testvérében, az irodalomban. Maig sincs irodalom, melynek az emberi művelődésre tett hatása a görög irodaloméval vetélkedhetnék. S a görög irodalom aktái ma sincsenek lezárva: a napfényre kerülő pergamének és papyrusok a legutóbbi évtizedekben beláthatatlan perspectivát nyújtottak a további kutatásoknak és nem remélt kincsekkel gazdagították az irodalom pantheonát.

Ezek a leletek olyan írókat és költőket támasztottak fel többézer éves sírjukból, a kiknek névleg ismert műveit — azt hittük — sohasem olvashatjuk, a kikről alig tudtunk egyebet a nevüknél. Így támadt új életre a bámuló világ előtt a lyra ünnepelt fejedelemasszonya, a ma is hódolatot parancsoló Sappho; így a görög dithyrambos, a ballada kedves szavú énekese, Bacchylides, az alexandriai kor drámai életképeinek veristikus rajzolója, Herondas.

Nem kevésbé becses az a gyarapodás, melyben a más műveikből már ismert nagy költők részesültek. A vezérszerepet a tragédia s fölkent papjai közt Euripides viszi. Nemcsak a legtöbb teljes tragédia, hanem a legtöbb jelentékeny töredék is az ő költői működésének monumentuma.

Euripidesnek nagy elődeihez méltó nagyságát Goethe hangsúlyozta először. Azóta a philologia is lelkesen buzgólkodik, kivált napjainkban, hogy a sokáig háttérbe szorított nagy költőnek igazságot

szolgáltasson. S Euripidesnek korunkban nemcsak abban kedvezett a szerencse, hogy napját ismét földerítette, hanem abban is, hogy örökre elveszettéknek hitt műveiből a legjelentékenyebb részletek épen *tőle* bírt örökségünket gyarapították, úgyhogy ma már nemcsak a teljesen fennmaradt 18 drámáról beszélhetünk, nemcsak 56 más darabjából fennmaradt kisebb-nagyobb töredékekről, melyek a «színpad bölcsse» gondolatvilágának kincsesbányáját mélyítik és gazdagítják, hanem vagy hat olyan darabjáról is, melyekből érdekes jelenetek, sőt jelenet-sorozatok kerültek napvilágra.

E jelenetek, melyek az egész drámára világot vetnek, érdekesség dolgában szinte vetekednek a teljesen fennmaradt darabokkal, mert problémákat állítanak a kutató elé, melyeknek megoldása épen olyan szép és vonzó feladat a philologusra nézve, mint az archæologusra egy szobortöredéknek vagy rombadőlt régi templomnak képzeletben és rajzban kiegészítése. Szavaim bizonyosságul a legnagyobb és legjelentékenyebb töredékekben tíz évvel ezelőtt napvilágra jutott *Hypsipylét* kellene önökkel megismertetnem, de mert ez meghaladná egy felolvasás kimért keretét, jobbnak láttam, ha ezt egyelőre a Philologiai Közlöny útján juttatom az érdeklődőknek kezébe,¹ s a jelen alkalommal Euripidesnek egy olyan drámájára térek vissza, melynek egypár nagyobb töredéke már szinte száz év óta ismeretes a párizsi *Codex Claromontanus*ból, mely különben Szent Pál leveleinek a Kr. u. IV. századból való kézírata. Szent Pál leveleinek másolóján ugyanis megesett, hogy másolatának két foliója megrongálódott; kapta magát, egy keze ügyében levő Euripides-codexből szakított ki két pergamenlapot, azt másolatának méretéhez szabta, kivakarta a rajta levő classikus szöveget s helyébe írta Szent Pál szavait. Csakhogy a régi szöveg azért nem tűnt el egészen a palimpsestosról, chemiai szerekkel sikerült a tudós kutatásnak (Hase, Bekker) a kivakart szöveget kibetűzni. Így adhatta ki aztán a Szent Pál szavai alatt lappangó *Phaëthon* című drámának olvashatóbb részeit az angol Burges (1820) és a német Godofred Hermann (1821). A közzé tett töredékek alig ragadták meg a lelkét valakinek hatalmasabban, mint a Goethéét. «Ich glaubte hier — mondja ő — eine der herrlichsten Produktionen des grossen Tragikers vor mir zu sehen; ohne mein Wissen und Wollen schien das Zerstückte sich im innern Sinn zu restaurieren, und als ich mich wirklich an die Arbeit zu wenden gedachte, waren die Herren Professoren Göttling und Riemer in Jena und Weimar behülflich durch Übersetzen und Aufsuchen der noch sonst mutmasslichen Fragmente dieses unschätzbaren Werkes.»

¹ Megjelent az Egyet. Philologiai Közlöny 1916. évi októberi füzetében.

Goethe tehát arra vállalkozott, hogy a napvilágra került s Göttlingtől — sajnos, nem a legjobban — fordított töredékeket, a hol lehetett, saját verseivel kiegészítse s a dráma épületét restaurálja. Bár ez a *Wiederherstellung* nem sikerülhetett kifogástalanul, ma is tiszteletre méltó emléke Goethe költői génusának, görög lelkének. Azóta a tudósok egész sora foglalkozott a Phaëthon-töredékek tisztázásával; egyik gyönyörű, de hézagos kardala egy nemrégén fölfedezett papyrus ép-verseiből nyert kiegészítést és nagyon megcsonkult, érthetetlen sorok szakavatott bűvárok fáradságos munkája következtében váltak teljessékké és érthetőkké. Így, legalább némi részben, teljesült Goethe jóslatszerű óhajta: «Möge die Folgezeit noch einiges von dem höchst Wünschenswerten entdecken und die Lücken authentisch ausfüllen; ich wünsche Glück denen, die es erleben und ihre Augen, auch hiedurch angeregt, nach dem Altertum wenden, wo ganz allein für die höhere Menschheit und Menschlichkeit reine Bildung zu hoffen und zu erwarten ist.»

Lássuk most a tragédia cselekvényét, a mint ma megállapítható és mutassuk be — helyükre illesztve — a fennmaradt, részben kiegészített töredékeket. Azonban fogadjuk meg Goethe tanácsát és felejtsük el mindazt, a mit Ovidiusnak és Nonnosnak előadása — mindkettő egy alexandriai korbéli ismeretlen költő elbeszélésének (epyllion) visszhangja — köztudomásúvá tett és szinte képzeletünkbe plántált.

A darab cselekvénye az Okeanoshoz közel lakó aithiopsok földjén, Helios napisten palotájától nem messze, jórészt még napkelte előtt megy végbe. Az aithiopsok királya, a már hajlottkorú Merops Okeanos isten leányát, Klymenét bírja nőül, mint a prologust mondó Klymene maga tudtunkra adja: ¹

Engem Merops vett nőül, ama föld ura,
Melyet először ér arany sugárival,
Négyes fogatával Hélios ha égre száll.
Ezért hívják hollószínű szomszédai
Eosnak és fényes napállomásnak ezt.

De egy nagy titkot is közölnie kellett Klymenének ebben a prologusban a nézőkkel. Fiát, t. i. a daliás Phaëthont Merops a magáénak hiszi, pedig Phaëthon annak a szerelmi viszonynak gyümölcse, melyet Klymene — még férjhezmenetele előtt — Helios nappistennel kötött. S Klymene nemcsak nekünk vallja be titkát, hanem rászánja magát, hogy fiának is tudtára adja származását. Épen e célból rendelte kora

¹ Goethe még egy ör szájába adta a prologust.

reggel a palota elé. Igen, mert Meropsnak eltökélt akarata, hogy Phaëthont épen e napon egy kincsekben gazdag istennővel (Aphrodite leányával?) házassítja össze. A nagyratörő, önérzetes Phaëthon visszariad oly násztól, melyben meg kellene alázkodnia, azért elleneszegeül vélt atyja akaratának. Külső fényért, kincsekért nem hajlandó feláldozni magát és szabadságát. A szerető anya, hogy fia nagy szerencsáját és boldogságát előmozdítsa, közölni akarja vele származása titkát. Ha Phaëthon tudni fogja, hogy Heliosnak a fia, bátran nőül veheti az istennőt, nem kell kisebbségtől tartania. Abbeli kíváncsiságunknak, ki lehet ez a Phaëthonnak szánt isteni ara, a töredékek — sajnos — nem tesznek eleget.¹

Az anya és fiú közt lefolyt jelenetnek egy része fennmaradt. Klymene közölte volt Phaëthonnal származása titkát. Azt a 37 verset, melyeknek csak a végén maradt fenn egy-két szó a *Claromontanus*-ban, meglepő sikerrel próbálta meg kiegészíteni e töredékek legújabb kiadója, Arnim.² Ime, itt következik.

PHAËTHON.

Az istenekkel mily egyességet kötött
Atyám, Kyprishez küldve tegnap követet?

KLYMENE.

Az istenasszony lányát kérte meg neked.
Az szívesen fogadta a szót, a frigyet
S azt válaszolta, hón óhajtja ezt a nászt.
Hát te se vesd meg e hozzád méltó kötést.

PHAËTHON.

Még nem biztos, hogy származásom isteni,
Az égiek nászával hagyj békét nekem!
Úgy látom én, semmit se nyer, ki arra tör,
Önmagánál hogy különbet végyen el.

¹ Welcker szerint Okeanos egyik leánya az ara, Wecklein szerint Selene, Rau és Bangert szerint Eos (Aurora). Wilamowitz megvesztegetően ügyes és szellemes argumentációval magát *Aphroditét* jelenti ki Phaëthon menyasszonyának; csakis ez oldja meg szerinte a dráma rejtélyét. Azonban a szövegnek egy helye ellene mond e föltevésnek, úgy, hogy Wilamowitz szövegjavításhoz kénytelen folyamodni. Épen ezért a tőle kimutatott eredményt mellőzni vagyunk kénytelenek.

² *Supplementum Euripideum*. Bonn 1913. p. 68.

KLYMENE.

Hisz' jól tudod, hogy Hélios adta éltedet!

PHAËTHON.

De más nem tudja, hogy az atyám Helios.

KLYMENE.

Atyádnak ha besúgják, végünk van nekünk!

PHAËTHON.

Reményeimnek ez már rég' útjában áll.

KLYMENE.

Kérlek, fiam, fogadj atyádnak ebbe' szót

PHAËTHON.

Mi a tanácsod? Ismételd előbbi szód.

KLYMENE.

Fogadd el a nászt, a melylyel kínál atyád.

PHAËTHON.

Atyámnak mondod azt, ki erre ösztönöz?

KLYMENE.

Dehogy! Hisz' mondám, Heliosnak vagy fia.

PHAËTHON.

De ő nem támogatja szép reményimet.

KLYMENE.

Az istenség nem szolga, teljesen szabad.

PHAËTHON.

Bizony, anyám, ő régen nem gondol velünk.

KLYMENE.

Homályba rejti fényét, a mikor leszáll.

PHAËTHON.

Istenleánynyal kötni nászt! Ez megzavar.

KLYMENE.

Kivel kívánna ő s te inkább ily kötést?

PHAËTHON.

Mért nem méggy hozzá s kérdezed meg őt magát?

KLYMENE.

Kellő időre várok a végzet szerint.

PHAËTHON.

Hát én kitől tudom meg a kellő időt?

KLYMENE.

A józan észnek megjelenti az magát.

PHAËTHON.

Mihelyt tudom, Helios házába indulok.
Csak támogass te, jó anyám s mondd meg nekem,
Ildomosan hogy' szóljak ott, atyám előtt
S igaz fiának hogy' tanúsítsam magam?

KLYMENE.

El kell titkolnod, a mit megtudsz, gyermekem.

PHAËTHON.

Oh jó anyám, én el nem árullok, ne félj!
Megtudva mindent s rendbe hozva dolgomat
Elmondom aztán, nászomat pártolja-é.

Néhány sornyi hézag után következik a párbeszédnek már Goethe által ismert s részben önkényesen kiegészített folytatása.

KLYMENE.

Juttasd eszébe, mit mondott, midőn ölelt,
S kérj Heliostól egy kegyet; mert nem szabad
Többet kívánnod. Ezt ha megnyered, való,
Hogy ő atyád, ha nem, akkor — hazug vagyok.

PHAËTHON.

De hogy' hatoljak Phoibos lánglakába, mondd!

KLYMENE.

Lesz gondja rá, hogy baj ne érje testedet.

PHAËTHON.

Ha atyám valóban; úgy van, helyesen beszélsz.

KLYMENE.

Ezt tőle bölcsen és legottan megtudod.

PHAËTHON.

Elég! Én bízom abban, hogy nem csal szavad.

Hát menj lakodba; látom immár jönni ott

A szolgák csoportját, kik a palotát,

Atyám míg alszik, s háza drága kincseit

Naponként tisztogatják és bejáratát

Honi illatszerekkel hintik, füstölik.

Ha majd fölébred álmából öreg atyám,

Az én házasságomról szólni fog velünk

S elmegy hazulról: Helioshoz indulok,

Anyám, hogy meggyőződjem, mily igaz szavad.

(Mindketten el a palotába.)

Föllép a királyi pár szolgálóiból álló kar jelzett dolgait végezni s énekli ezt a gyönyörű reggeli fohászt,¹ mely természeti képeivel az antik költészetben ritkítja párját.

KAR.

1. STROPHE.

Már megjelent az egen

Eos és száll a földeken át.

Fejem fölött tova tűnt

A Pleias ² hét csillaga is.

¹ E paradosnak egypár hézagát szépen kiegészítette egy nemrég talált papyrus.

² A Fiastyúk.

A lomb között kora reggel
Csattog a fülemile,
Bájos dala Itysét,
Itysét keseregve.

1. ANTISTROPHE.

Megfujják a furulyát
A bérceknek pásztorai ;
A sárgaszőrű csikók
Indulnak a legelőre.
Megy a vadász az ebekkel
Fölverni a vadakat,
S az Oczeán vizein
Édes hattyui dal zeng.

2. STROPHE.

Evezők kiröpítik a gyors ladikot
Vagy a jó fuvalom keltette habok,
S felhúzza a vásznakat énekelik
A hajósok: «Oh vigy, te, szelid fuvalom,
— S hallgassanak a habok árját
Feltornyosító viharok —
Hadd lássuk a gyermekeink' s feleségünk'!»
És vígan duzzad előre a gyoics.

2. ANTISTROPHE.

De mind ez a mások gondja leszen ;
Míg engem a hű gond és szeretet
Készítet kis uram lakodalmi dalát
Elzengeni ; mert az uraknak
Örömmünnepe kedvre deríti
Házuknak a népét ;
Ha pedig sorsuk vésszszel fenyeget,
Félelme csak úgy átjárja szívünk'.

EPODOS.

Meghozza a szép házasságkötést e nap,
A melyre oly rég' készülök
A szívem óhajival
Kedves hymenaiost
Kedves uramnak zengeni.

Ég megadta, idő meghozta
Nagy uraimnak ezt a nászt :
Szóljon hát a lakodalmi ének!

KARVEZETŐ.

De jön ím' a király palotája elé,
Jön a szent hiradó s Phaëthon, a fiú,
— Hármass hatalom — hát illik a nyelvünk'
Tartani féken.
Nagy dolgokról fog szólani, midőn
A fiára, miként ő mondja, reá
Teszi a nász édes igáját.

Föllép Merops és Phaëthon. Előttük jó a Hiradó. Népesoport
tódul a palotához.

HIRADÓ.

Ókeanos-melléki lakók, legyen
Áhitatos csend!
Félre vonuljatok a palotától,
Félre, ti népség!
Hirdetem, itt fejedelmek ülik ma toruk',
S gyermekáldást
Esdek e frigyre, melyért kijövének
A palotából
A fiú s az atyja, hogy megkössék e napon
A házasságot. Csendbe' legyen minden ajk.

Következik a Merops és Phaëthon közötti jelenet, melyre már
elő vagyunk készítve. Az elveszett sorokban Merops közölte Phaëthonnal
elhatározását, hogy egy istennővel akarja megházasítani és látva vona-
kodását, szándékát okokkal is támogatja.

MEROPS.

.....
Lásd, egy vasmacska a hajót nem tartja meg
Oly jól, mint három; a városnak egy vezér
Nem biztosságos, sokkal jobb, még egy ha van.
Új sarjat ültess hát nekem, hogy így e föld,
A mely atyádról volt évek során hires,
Ezentúl rólad s gyermekidről legyen az.
A többi égieknek is tetsző e nász

És bőven ád háznak Kypri kincseket.
Ifjú aránál ifju ember kaphat-é
Valami édesebbet? . . . .

Phaëthon felelete hiányzik, de a Stobaios Anthológiájában fenn-
tartott sorok nyilván az ő szavai és ide tartoznak. Ha teljesítené atyja
kívánságát, azt mondhatnák róla :

Szabad létére a nyoszolya rabja lett,
Testét eladta s érte hozományt kapott.

Megrója a gazdagoknak telhetetlenségét :

A gazdagokkal, sajnos, velük születik
A balgaság. Vajon mi ennek az oka?
Tán a szerencse, mely vakon velük hajóz,
Vaksággal az hálózza bé értelmüket?

Úgy látszik, később apja trónjáról lemondani és más hazát
keresni, hogysen a maga felett való rendelkezésről lemondjon :

A föld, ha táplál, mindenütt hazánk lehet.

Az apát fölingerli fia botor ellenkezése. Az öreg király paran-
csoláshoz szokott, ellenszegülést nem tűr. Ő mondhatja :

Nagy balgaságnak tartom azt, ha valaki
Éretlen gyermekének vagy polgárinak
Kezébe adni kész hatalma gyeplűt.

Phaëthon kétségkívül fenntartotta ellenkezését, de abban a tudat-
ban, hogy ő most úgyis Helioshoz megy, kívánsága megnyerése esetén
egész nap távol lesz s az apja tervezte nász ma úgysem mehet végbe,
talán némi engedékenységet mutatott; («der Sohn muss Vorsicht
brauchen, dass die Absicht, während der Feierlichkeiten noch einen
abenteuerlichen Versuch zu machen, nicht verraten werde.» Goethe);
mert távozása után apja, fia ellenkezésével nem törődve, zavartalarul
készül a nász ünnepére. Hogy mily gondolat vezérli Phaëthont, vajjon
az-e, hogy, ha isteni származásáról meggyőződik, akkor megalázkodás
nélkül eleget tehet Merops akaratának, vagy az, hogy mint isten fia,
annál könnyebben és biztosabban ellenszegülhet az illetéktelen kény-
szerítésnek, azt bajos eldönteni. Annyi bizonyos, hogy igazi atyjától
várja a kérdés eldöntését. Mindenesetre sietnie kellett, hogy Helios
még napkelte előtt otthon találja. Az is nagyon valószínű, hogy magá-
ban már megállapította, mit fog kérni Heliostól s nemcsak akkor támad

lelkében a kocsi elkerésének vágya (mint Goethe hitte), mikor az indulásra kész, fúvó paripákat meglátja. Abban is tévedett Goethe, hogy Helios és Phaëthon közt külön párbeszédet és így színváltozással járó jelenetet vesz föl. Mindazt, a mi Helios és Phaëthon között történt, egy híradó szemtanú (Helios egyik szolgálja vagy leánya?) elbeszéléséből tudjuk meg.

Helios természetesen elismerte fiának Phaëthont, de épen mint atya, le akarta beszélni arról a meggondolatlan kívánságáról, hogy egy napra kezébe kapja a **napkocsi** hajtását. Phaëthon nem tágított s Helios — ígérete szerint — kénytelen volt e kívánságot teljesíteni. Ezért legalább jó tanácsokat ad neki, hátha azokat **szem előtt** tartva, mégis sikerülne fiának a nagy feladat megoldása. E tanácsokból valók a Longinosnál fennmaradt sorok :

Hajts úgy, hogy Libya egére át ne csapj,
Mert ott a légben nincs elég nedv és kocsid
Áttüzessednék . . . . .
Tarts a Pleias hét csillagának egyenest.
. . . . .
E szóra megragadta a gyeplőt fia ;
Megcsapkodá a szárnyas kanczák oldalát,
S azok repültek át a levegő-egen.
Az apja meg a lógósnak hátára ült,
Úgy lovagolt, intvén fiát : Most arra hajts,
Most erre fordítsd, erre a kocsit, fiam!

Minden hiába! Phaëthon halandó keze gyöngének bizonyult az istenkezekhez szokott halhatatlan paripák fékentartására. Euripides nem nyújtja hosszúra a kétségbeesett kísérletet, mint Ovidius, kinek előadása szerint Phaëthon rettenetes erőfeszítések után, mikor már az egész világot a lángbaborulás veszedelme fenyegeti, Zeus villámától sújtva, nyugaton hull alá az Eridanos (Po) folyamába. Néla mindjárt a vakmerő próbálkozás kezdetén kitűnik, hogy Phaëthon képtelen a magára vett feladat teljesítésére, s Zeus, hogy minden további zavar-
nak és bajnak elejét vegye, azonnal villámmal sújtja a meggondolatlan ifjút. Így aztán Phaëthon nem messze nyugaton, hanem kiinduláshoz közel, keleten, saját földjére hull. Helios ott lévén a lógós hátán, mindjárt kezébe ragadhatta a lovak gyeplőit s habár fiát végzetétől meg nem menthette, tisztét kötelességszerűen folytatta s a világra másnap sem borult egész napig tartó sötétség, mint Ovidiusnál.

Ezalatt a mitsem sejtő Merops a nász előkészítésével foglalkozik; ellenben Klymene, ki sejtheti, hogy Phaëthon valami nagy dolgot fog kívánni Heliostól, a karral együtt, mely az anya lelkiállapotának be-

avatott tanúja, aggodalommal van eltelve a várható események miatt. Valószínű tehát, hogy a derült égből való villámcsapás, melylyel Zeus Phaëthont lesújtotta, nem kerülte ki aggódo figyelmüket.

Phaëthon a királyi palotától nem messze, a szántóföldeken zuhant alá. Ott találja meg volt nevelője, ki szabadságot nyerve, földjét műveli s a Phaëthon holttestét vivő szolgákhoz csatlakozva ő jelenti Klymenének a gyászos esetet.

NEVELŐ.

Jövék sietve, hívott a gondoskodás.

— — — — —
 Oh mert a ház, ha elveszté ifjú urát,
 Szavát ki csak fogadta, mind boldogtalan. .
 Ezért jövék és hagytam a juh-aklokat,
 E gyermeket hogy földbe tégyem véletek,
 Hogy ő, ki már-már átvevé a dús vagyont,
 Sírjába' kapjon dísz és italáldomást.

— — — — —
 Oh hintsetek a vér nyomára balzsamot,
 A levegőt ne mételyezze meg szaga.
 Fényes végtisztességben részesülve hadd
 Szálljon homályos sírja néma mélyibe.
 Az uralomra ok nélkül irigykedik,
 Kinek kevés van, ám törvény szerint szabad ;
 Ok nélkül irigyli a szegény a gazdagot.
 Erősb a kisebb város jó kormány alatt
 A nagynál, hol törvény helyett önkény az úr.

KLYMENE.

Mely útra készíté, dícsérem buzgalmatát.
 Mi a teendő, arra nézve nem vagyok
 Most bölcs ; mi járna még haszonnal, nem tudom.

NEVELŐ.

Mindig a nőknek vannak bölsebb terveik.

NEVELŐ.

Nekem bizony nincs! Hisz mindenre képtelen
 A megrémült szív. S e dologban egy nehéz,
 Nagy szövevény van. Ah tudom s átérzem én!

KLYMENE.

Akármily tarka, mint mondják, e szövevény,
Én e bajodban el nem árulak soha.

KLYMENE.

Hogyan rejsük sötét homályba szem elől
E szörnyüséget? Sírba vajh mikép tegyük
Holtunkat úgy, hogy atyja észre ne vegye?
Hogyan vigyük ki lopva őt a városon?

NEVELŐ.

Én azt remélem, Helios majd megsegít,
Holt fiaikkal ha törődnek istenek.
A sorscsapásban elcsüggedni nem szabad:
Tettekre kell serkenni mentől hamarább.

(6 sor hiányzik.)

KLYMENE.

A bosszuló tűz, mely a holttetemben él,
Im' szemmel láthatólag most is füstölög.
Végem nekem már! Vigyétek be holtamat.
Oh férjem, férjem, hol vagy? Jöjj! Nászéneket
Dalol, szegény, vezetve szűzeink karát!
Mit késtek itt? Töröljétek fel íziben
A földön szerte hullott vérnek cseppjeit.
Siessetek, cselédek! Én elrejttem őt
Legfényesebb szobánkban, ott, a hol Merops
Kincseit őrzi s lepecsétlem ajtaját.
Fényes napisten, tönkre tettél engem is
Fiammal együtt! Apollonnak helyesen
Neveztek el, kik tudják, mit jelent e név.¹

(El a szolgálkkal és a holttesttel.)

Klymene most már nemcsak fia gyászos sorsán kesereg, hanem maga miatt is halálos aggodalom gyötri. Phaëthon esete, ha kitudódik, Klymene titkáról, leánykori ballépéséről is lerántja majd a leplet Merops

¹ Apollon = pusztító.

előtt. Nőies meggondolatlansággal azt hiszi, hogy ha Phaëthon holttestét elrejtí Merops elől titkát is megőrizheti. Viszi tehát a villámütéstől füstölgő holtat a kincsesházba, mert hallja közeledni Meropsot a nászdalt zengő leánycsoporttal (Mellékkar.) Micsoda tragikus ironia, mily megrendítő dissonantia most az örvendő Merops a nászdalt éneklő leányokkal!

KAR.

STROPHE.

Hymen, Hymen,
Zengjük Zeusnak égi leányát,
A szerelmek asszonyát, Aphroditét,
Ki nászra vezérli a lányt.
Kypris, oh mennybeli nők legszebbje, néked
Zengem el én e nászdalt
És a te nőül ígért
Sarjadnak, a kit te az égben
Rejtegetsz magadnál ;

ANTISTROPHE.

Ki városunk
Nagy fejedelmi fiát viszi nászra,
Csillagos palotának drága gyermekét,
Kit úgy szeret Aphrodite.
Oh milyen üdv a tiéd, boldog királyfi!
Nőd egy istennő lesz
És egyedül te leszel
A föld kerekén, a ki istent
Mondhat ipának.

MEROPS (*egy szolgálóhoz*).

Menj és vezesd a házba e leányokat,
Buzdítsd a nőmet, hogy rendezzen tánczokat
Az isteneknek. Járják házamat körül
Szent nászdalokkal s Hestiának tűzhelyét
— Hisz minden józan elme onnan indul el —
Imádja meg — — — — —
— — — — — [Egy szolgát látok ott]¹
Házambul istennőnk szentélyéhez siet.

SZOLGA.

Uram, a házból íziben kifordulék,
 Mert ott, a hol te őrzöd arany kincseid
 Dús halmazát, fekete füst fuvalmai
 Csapnak ki a ház ajtajának résein.
 Oda tartva arczom, nem láttam bár lángokat,
 Csak telve ronda füstgomolylyal a szobát.
 Siess tehát, hogy Hephaistos haragja benn
 Tűzzel ne dúlja épen most a palotát,
 Phaëthonunknak lakodalmi ünnepén.

MEROPS.

Mit mondasz? Nézd, nem a meggyújtott füstölők
 Terjesztik-é házamban azt a füstgomolyt?

SZOLGA.

Megnéztem én már: füstölők nem égnek ott.

MEROPS.

És tudja ezt vagy még nem tudja hitvesem?

SZOLGA.

Az isteneknek áldoz, gondja arra van.

MEROPS.

Megyek tehát, mert ily dolgok, hahogy balúl
 Fogják fel, nagy vihart szoktak támasztani.
 Déméter lánya, tűznek istenasszonya,
 S Hephaistos isten, kíméljétek házamat.

(El.)

KAR.

Oh jaj, miért nincsennek szárnyaim,
 Tova szállni, szegény fejem!?
 Hogy fölrepülnek a magasba velük,
 Vagy föld alá süllyednék!
 Oh jaj, jaj nekem! Szomorú sors ijeszt.

A királyi anyát s a fiút oda benn
 Halál lepte meg!
 Ohohohó! Zeus villámcsapása, te,
 Oh jaj, Hélios balsikerű frigye!
 Oh mérhetetlen sorscsapás sujtottja, te,
 Ókeanos-leány,
 Menj s az atyádhoz esdj,
 Tartsa a végzetet
 Messze fejedtül, ah, messze a zord halált!

MEROPS (*belülről*).

Oh jaj, jaj nekem!

KARVEZETŐ.

Halljátok-é, mily siralomba kezd urunk?

MEROPS.

Jaj, magzatom!

KARVEZETŐ.

Fiát kiáltja s az, szegény, nem hallja már
 — — — — — látható világosan.

(26 vers hiányzik. *Merops jó fia holttetemével.*)

Imé a házból ott jó országunk ura,
 Kezébe' hozva holt fiának tetemét.

MEROPS (*a nevelőhöz*).

Maradj, mert látva téged biztat a remény,
 Hogy megtudhatjuk, olyan vakmerő ki volt,
 Hogy fiamat, az istenasszonynak vejét,
 Elpusztította égő tűznek lángival?

NEVELŐ.

Oh jaj!

MEROPS.

Csak sírj, zokogj, de kérdésemre válaszolj.

NEVELŐ.

Jaj, jaj!

MEROPS.

Ha nem felelsz, majd kétszer is megsiratód.

NEVELŐ.

Miről hallgatni kell, mért készletsz mondanom?

MEROPS.

Ki tette tönkre ily méltatlanúl fiam?

NEVELŐ.

Tudom, de félek a valót kimondani.

MEROPS.

Nyíltan jelentsd ki, azt parancsolom neked.

NEVELŐ.

Könnyű szavakkal oly nagy bút hogy' mondjak el?

MEROPS.

Nálad hatalmasb', a ki nyíltan szólni kész.

NEVELŐ.

Nálad hatalmasb tette tönkre: Zeus urunk!

Ezzel minden töredék véget ér. Abból, a mi következett, Klymene ügyének megoldásából, semmi sem maradt. Arra nézve, mi módon történt a megoldás, találgatásokra vagyunk utalva. Klymene titka kétségkívül kipattant, Merops megtudta neje leánykori bűnét s kimondta rá a halálos büntetést, azonban valamely isten (Okeanos? Aphrodite?) közbelépése kieszközölte Klymene számára Merops bocsánatát s a házastársak kibékülve, a fájdalomban és gyászban osztozva temethették el összetört reményüket, Phaëthont, az ifjú nagygyratörés tragikus áldozatát.

III.

JUTALMAZOTT PÁLYAMŰ.

JÖVENDŐ.

A Bulyovszky Lilla-díjjal jutalmazott költemény.

SAJÓ SANDORTÓL.

Te szív, szivem!
Te szomorúság ringatója,
Te bús magyarság könnyes kelyhe,
Te éjtszakába zengetője
Nagy, ezredéves bánatoknak:
Csillaghullásos éjtszakából
Mondd, tudsz-e bízón átsuhanni
Egy szebb jövődő hajnalába,
És mersz-e fejfák erdejében
Egy csonka ágra települve
Új kedvvel új dalt zengedezni,
Mint vihar tűntén a madár?

Sejtelmek selyemszövetén
Még félve himzed a Jövendőt,
Képét se látod tiszta szemmel,
Csak könnyeidnek fátyolán;
Tán nem hallod még új Időknek
Közelgő szárnya-csattogását:
Még ágyúdörgés zúg füledbe,
És omló vérnek zuhatagja,
És holttesteknek zuhanása,
És zokogás és siralom, —
Óh most még minden büszke hangot
Elfojt e földön a haláljaj,
Mint halk madárdalt a vihar...

De jönni fog a szebb Jövendő
És új világ lesz e világon, —
Ezt hinned kell, te szív, szivem!
Most, most kell hinned szent csodában,
Egy nagy-nagy olvasóba fűzve
A sok könny minden gyöngyszemét,

Mely magyar szemből fájva csordult
 Egy hosszú ezredév alatt, —
 Hogy minden titkolt fájdalom,
 Mely magyar szíven ült borongva,
 Most egy-egy létrafok leszen,
 A melyen sorsunk magasára,
 A csúcsra végre feljutunk!
 Óh jönnöd kellett, zord idő,
 Hogy megtaláljuk minmagunkat ...
 Nagy, megadásos némaságban
 Már búja sem volt a magyarnak, —
 Az élet itt már rothadás volt
 És hajh! a romlás — élvezet ...
 De most, most új hit erejével,
 A nemléttől megiszonyodva,
 Most belezúgjuk az időbbe :
 Még nem haltunk meg, — még vagyunk!

Nagy világozmlás idején
 Születtünk újra, magyarok :
 Honvédek véres szuronyával
 A világ homlokára írtuk
 E nagy, s szent újjászületést!
 Sorsunknak harcos építői
 Nagy szenvedések kőszikláit
 Nagy gránitkoczkákká faragván
 A lét ormára görgetik
 És fölépítik a csodát :
 Magyarságunknak büszke várát
 Soha nem romló csoda-mésszel :
 Hősök hamvával elkevert
 Sok magyar könnyel, drága vérrel ...
 — Óh, az lesz majd a büszke vár :
 Egy ezredévnek kőalapján
 Vervakolattal megerősült
 Világraszóló szép Jövendő!
 Sugárzó tornya égbe csúcslik
 És onnan — Isten közelébül —
 Harangok zúgnak majd a légbe
 S érezhangon zengik végtelenbe
 A diadalmas szózatot :
 Vagyunk, vagyunk!

Te szív, szivem!
Te por leszel, tán nemsokára
És elvegyülsz az anyafölddel;
De hinned kell a sírban is,
Hogy bételik majd egy napon
A diadalmas nagy Jövendő, —
S te hamvadón is földobogsz majd
A magyar élet himnuszára :
Vagyunk, vagyunk !

IV.

BIRÁLATOK ÉS PÁLYÁZATOK.

JELENTÉS AZ 1916. ÉVI GREGUSS-JUTALOM TÁRGYÁBAN.

Első Szobrászati Évkör (1910—1915).

ALEXANDER BERNÁTTÓL.

I.

Ez a feladat, mely váratlanul és kevésbé elkészülve ért engem és mely elől mégsem lehetett kitémi, különös nehézségekben bővelkedik. A Greguss-jutalom szabályzatának azt a pontját, hogy a megbízott előadó «a hat év alatt felmerült figyelemreméltó művekről rövid följegyzéseket tesz», természetesen nem követhettem, minthogy csak néhány hét előtt vettem e megbízást. De nem tudom, hogy ily följegyzések ebben az esetben nagy segítségemre lettek volna-e, mert a jelentés legfontosabb mozzanata, a kiváló művek összehasonlítása, akkor is csalóka emlékképeken alapult volna. A szoborművek szét-szóródnak, csak egy részük kerül muzealis gyűjteménybe, nyilvános terekre, vagy a temetőbe, a két utóbbi helyre pedig épenséggel nem mindig a legjobbak. Hogyan menekülünk meg az első benyomás véletlenségeitől, mikép tudjam ismételt figyelmes, összehasonlító szemlélet által azt a benyomást ellenőrizni? Igaz, vannak fényképek, képes újságokban, folyóiratokban, kiállítási katalogusokban megjelent reproduktiók; de ép a szoborról nehéz fénykép alapján csak némileg is helytálló ítéletet mondani, nem is említve, hogy ezek a fényképek többnyire minden művészeti érzés nélkül és sokszor technikailag is gyarló módon készülnek. Az is említendő, hogy e hat év alatt a szobrászati műveknek hihetetlen mennyisége keletkezett, sok száz, és ezeknek nagy részéről még fénykép sem áll rendelkezésre. Ezek bizonyára súlyos és részben legyőzhetetlen nehézségek. Igaz ugyan, hogy a mi a végeredményt illeti, vállalkozásunk biztatóbb képet mutat, Abból a sok száz műből a legtöbb nem tarthat számot a jutalomra, de még a figyelmes megtekintésre sem. Mindkét tekintetben csak egy-két tucat mű jöhet szóba, melyet mégis ismerünk és jó részt újra is megtekinthetünk. Csak ezért mertem e megbízást elfogadni. Az egész feladatot azonban hiány nélkül természetesen nem oldhattam meg. A Greguss-jutalomnak nemcsak az a célja, hogy valamely legjobb művet megjutalmazunk, hanem hogy a jelentésben

igenis áttekintését adjuk ez időszak egész művészi termelésének és ezzel a kritika magasabbrendű, összefoglaló, irányító feladatát iparkodjunk teljesíteni. Ennek a követelménynek az említett körülményeknél fogva csak fogyatékosan tudok megfelelni.

De kötelességemnek tartom elmondani, mikép szereztem meg a jelentésemhez szükséges anyagot. Elsősorban a Szépművészeti Muzeumban fordultam meg, melynek azonban ép szobrászati gyűjteménye ép most van rendezés alatt. Csak a Szépművészeti Múzeum igazgatósága előzékenységének köszönöm, hogy mégis felhasználhattam. Nyilvános tereken e hat év alatt felállított szobor nem igen jöhet szóba, a vidéki városokban készült szobrászati emlékműveket épenséggel nem kereshettem föl, de egy részüket Budapestben láthattuk, kiállításokon. Kettőt-hármat kivéve, nem állanak azon a színvonalon, hogy tanulmányozni kellene őket. A temetők számára újabb időben sűrűn készülnek nagyobb igényű szobrászati alkotások, de ezek közt igen gyéren akad igazi művészeti mű. Egy elhunyt szobrászunk elhagyatott műtermét több ízben fölkerestem, a miért Wildner fővárosi tanácsos úrnak, ki erre az engedélyt megadta, ezen a helyen is köszönetet mondok. Ezzel az összes közvetlen forrásaimról beszámoltam. A többi anyagot a kiállítási katalógusokból, a Művészet című folyóiratból és a Vasárnapi Ujságnak illető köteteiből kellett merítenem. Ezeket iparkodtam emlékezetemmel meg-eleveníteni. Ezek alapján két jegyzék készülhetett el, az egyik az egyes évek, a másik az alkotó művészek szerint, melyekből alább rövid kivonatokat közlök.

Legbecsesebb támaszomat azonban a Társaságunk által fölkért két szakértőben, Dr. Petrovic Elek és Dr. Meller Simon urakban találtam. Ezek az urak nem egyszer-kétszer, mint külső emberek, vettek részt a munkában, hanem a magyar művészet ügyéért való tiszta lelkesedésből a feladatot a magukénak is tekintették, finom ízlésükkel és alapos tárgyismeretükkel nagy segítségemre voltak, nagy elfoglaltságuk mellett is sok időt szenteltek nekünk. Bizonyára nemcsak nekem, hanem a Társaságnak és a művészet iránt érdeklődő közönségnek is megnyugvására szolgál, hogy a mi eljárásunk végeredményét illeti, teljes egyértelműséggel határoztunk. Ezen a helyen is, egyénileg is, hálás köszönetet mondok nekik, nagyon megkönnyítették munkámat és azt az örömet is ki kell fejeznem, hogy együttmunkálkodásomból azt a meggyőződést is szereztem, hogy egyik legfontosabb művészeti intézetünk vezetése és fejlesztése arra való emberekre van bízva.

II.

Némely általános szempont megjelölését előre kell bocsátanunk, hogy a részletekben el ne tévedjünk.

A laikus talán azt vélné, hogy ily pályadíj odaítélését más ily díjakkal szemben a nagy szobrászati pályázatok, minő ez időszakban kettő is volt, az Erzsébet királyné- és Munkácsy szoborműé, nagyon megkönnyíthetik. E tekintetben ép a szobrászat ad az összehasonlításra oly alkalmat, melyet más művészetben alig találunk. Itt a versenyző művészek egyazon művészi feladat megoldására vállalkoznak és így erejük és gyöngeségük pályatársaikkal szemben nyilvánvalóvá lesz. De minket e pályázatok eredményei nem igen igazítottak útba és nagyon is belevág feladatunkba, hogy erről is néhány szót mondjunk. Az első az, hogy hiszen sem a Munkácsy-pályázat, sem az Erzsébet királynéé nem jutott révbe, noha az utóbbi már a harmadik volt (a térpályázatokat nem számítva), melyhez azután a folyó évben egy negyedik is csatlakozott. Mindamellett még így is okulhatnánk e pályázatokból, de majd minden pályázat más sorrendben mutatta be a kitüntetett művészeket; olyanok, a kik az egyikben első díjat nyertek, a másokban nem részesültek díjban és viszont előtérbe jutottak, a kikről más alkalommal alig történt említés. Ezeket és egyebeket látva nagy kétkedéssel kell fogadnunk az ily bírálóbizottságok döntését. Valóságos dilemma előtt állunk; pályatársak nem elfogulatlan bírálók, laikus megbízható bírálónk kevés van, külföldi szakértők sem keltethetnek megnyugvást, mert esetleg különböző irányok képviselői, a mi a művészi gondolat és stílus megítélésénél nagyon is számba jó. Csak két tényt említek. Fadruszunkat az első pályázatban gyilkos mellőzés érte; ez az egyik. A másik ez: Az egyik külföldi szakértő úgy nyilatkozott, hogy a budai Várhegynek egy bizonyos része oly alkalmas a szobor felállítására, hogy más helyre még gondolni sem szabad. Az eredmény az volt, hogy a következő pályázatban igen sok pályázó, talán a többség, szabad választás lévén adva, a városligeti köröndre tervezte a szobrot. A hely megválasztását pedig csak az nem tartja fontosnak, ki a szobrászatnak az architektúrához való viszonyát nem ismeri. Egy csecsebecsét vagy akár egy mell-szobrot mindenhová állíthatok; de egy nagy emlékmű vagy bele van komponálva környezetébe, a mi első sorban architektonikus feladat, vagy egészen el van hibázva.

A második, a mit erről mondanunk kell, az, hogy ezeken a pályázatokon nem kész művészi alkotások, hanem csak ilyenek tervei

kerülnek bírálat alá. A tervnek is lehet nagy művészi jelentősége, de a terv mégis többé-kevésbé ígérlet; az az egyötöd nagyság nem azt jelenti, hogy most már a tervet csak ötször nagyobbítani kell, és kész a mű. A kinek még nem volt alkalma tervet összehasonlítani kivitelével, csak az gondolhat ilyet. Ha a művész nem tudja fejleszteni művét, biztosan rosszat csinál. Arról nem is szólnunk, hogy valamely terv kicsinyben tetszősnek látszhatik, de megnagyobbítva nagy kiábrándulást szűl. Kevés művész tud igazán monumentálisan tervezni művet és azért ez a disharmonia egészen rendes jelenség.

Végül, hogy a szót hosszúra ne nyújtsam, művészeink érdekében tartózkodunk a pályaművek nagyon hangsúlyozott tekintetbe vételétől. Művészeink éppen nem a pályázatban mutatják meg igazi erejüket. Ha pl. visszaemlékszünk a Vörösmarty-szobor pályázatra, még a megemlékezés is fáj. Igen derék művészeink képteleneknek bizonyultak phantasiájukkal, érzésükkel, gondolatukkal még csak megsejteni is a feladatot. A monumentális szobrászat leggyöngébb oldala nemcsak a magyar, hanem az egész európai szobrászatnak. Nem tudom, nem kell-e kérdezni, hogy művészi lemondások és compromissumok nélkül van-e általában monumentális emlékmű? A ki az ellenkezőt állítja, bizonyára többre tart egy nagyszerű, ragyogó szónoklatot, egy hatalmas tirádát egy finom lyrai költeménynél vagy egy benső drámánál. De ha a retorika el is vesztette régi jelentőségét, támad új, melynek óvakodnia kell a régi formáktól. Retorika ma is kell, legalább úgy látszik, törvényszéki tárgyalásoknál, a törvényhozó testületekben, a hol pedig mutatkoznia sem volna szabad, és igazán kell nagy történeti pillanatokban, melyeket azonban észszel is föl kell érni. A monumentális szobrászat ellenben oly műfaj, mely ma hagyományok nélkül tévelyeg; a szobrászat nem alkalmas medium gondolatok, eszmék kifejezésére. Egy szobormű lehet nagystíliú, hatalmas, akkor monumentálisnak mondjuk, ha semmi köze sincs is történeti eseményekhez, eszmékhez vagy alakokhoz. Viszont eszmék, események, emberi nagyság csak annyiban találhat kifejezést szoborműben, a mennyiben a test felszíne, tartása, mozdulata ezeket tükröztetheti és ez bizony csak igen szűk mértékben lehetséges. Ezek a gestusos szobrok, minők az emlékszobrok többnyire, még akkor is banálisakká lesznek, ha kezdetben, az első meglepetés alkalmával jól hatottak. Vagy gondoljunk egy legmodernebb szobrásznak, Rodinnak, a munka dicsőítésére szánt, csak tervezett emlékművére; tetején állott volna a gondolkodó, mint koronája a műnek. Ez jelentheti, hogy a munkának is a Gondolat az életetője, királya. A gondolkodó elkészült: egy hatalmas férfi

act, kidagadó izmokkal. Ez volna a Gondolat? Nem inkább a tornázás istene vagy symboluma? Mégis Rodinnak van igaza, a mennyiben igaza lehet. Mert emberi erőt mégis inkább az izmok fejeznek ki, mint pl. valamely szokott gestusa a gondolkodónak, mely egészen mást is jelenthet. Az igazi monumentális szobrászat különben föl nem bontható kapcsolatban van az építészettel, ez a kapocs pedig nálunk és másutt is majdnem elszakadt. A közszellem követeli a monumentális szobrot, legalább szereti, ámbár alig tudok szoborról, mely a közönséget nagyon kielégítette volna. Méltó feladat e köz-kívánságnak eleget tenni, még ha a művészetből sokat föl is kell áldozni, de nálunk nézetem szerint csak Fadrusban volt igazi monumentális érzék. A nagy pályázat természetesen nagyon csábítja a művészeket, kik maguk sem ismerhetik mindig tehetségük körét és irányát és ezzel kizökkenti őket útjukból. Ezért nem akarjuk a pályázatok eredményeit rovásukra írni. Valaki lehet igen jó szobrász, ha a monumentális szobrászat terén nem ér is el nagy sikereket, sőt, ha szabadna tréfát kockáztatni, még akkor is, ha elér.

A mi az időhatárokat illeti, a szabályzatból világosan kitűnik, hogy az utolsó hat évhez nem tartozik az 1916. Tehát az 1915., 1914., 1913., 1912., 1911., 1910. évre kellett szorítkoznunk. A mi a kiállításokat illeti, az 1909-ben megnyílt téli kiállítás nem jöhet tekintetbe, ámbár 1910-be nyúlik át; viszont az 1915-ben megnyílt kiállítás, mely 1916-ban is nyitva van, ide tartozik, mert amannak művei már 1909-ben megvoltak, emezéi pedig 1915-ben. Ezt azért kellett külön kiemelni, mert a szabályzatban megállapított két testület, melynek joga van ajánlatot tenni a díj odaitétele dolgában, t. i. az Orsz. Magyar Képzőművészeti Főiskola és az Orsz. Magyar Képzőművészeti Társulat és mely ez alkalommal élt is eme jogával, az időhatárokra nézve tévedésben volt. Az O. M. Képzőművészeti Társulat Róna József *József és Putifár felesége* című fából faragott szobrát ajánlja, de ez már 1909-ben ki volt állítva; a Képzőművészeti Főiskola pedig Strobl Alajos szobrászművésznak Berzeviczy Albert márványba véssett mellszobrát ajánlja, mely azonban csak 1916-ban került kiállításra. Magától értetődik, hogy a két nagytekintélyű testület ajánlatát kellő tisztelettel fogadjuk, de ez a két alkotás ez esetben mint jutalmazandó mű nem jöhet szóba. Az alapító intentiója nyilvánvalóan az, hogy egy bizonyos meghatározott mű, nem pedig egy művész egész pályája, vagy ennek e hat évre eső része részesüljön a jutalomban; csak a színészi jutalom alkalmával mondja a szabályzat, hogy «ha jutalomra méltó egyes szerep nem találkozónék, a jutalom valamely színésznek vagy színésznőnek

általában hat évi jeles működéseért is megítélhető. A többi jutalmaknál erről nincsen szó, tehát a szabályzat, a hagyományozó akarata ellen cselekszünk, ha ettől eltérünk. De akkor igen fontos, hogy az időhatárookra és meghatározásra nézve egészen pontosan járjunk el. Szobrászati mű attól az időtől számít, a mikor kiállítják a nyilvánosság előtt vagy nyilvános téren, temetőben felállítják, vagy bármikép a közönségnek bemutatják. Hogy az a mű esetleg már régebben készen áll, de a szobrász visszatartotta, vagy más okból nem állíthatta ki, azt nem vehetjük számításba. Végül pedig őszintén kimondjuk, hogy az alapító akaratát már azért is szívesen követjük és nem valamely elismert kiváló művésznek egész *œuvre*-jét tartjuk tekintendőnek, mert hiszen abban az esetben fiatalabb tehetség, mely kitűnt, soha sem jutna jutalomhoz. Ha valamely művész-vezérünknek egyik gyöngébb alkotását addigi műveinek talapzatára állítjuk, bizonyára leverné a legjelesebb fiatal művész művét is. Azután a szobrászatban más jelentősége van ily jutalomnak, mint más téreken. Nagy szobrászaink dicső pályájuk folyamán oly kitüntetésekben részesültek, hogy a mi szerény jutalmunk alig számít. Ha a szóban forgó időszakban ily elismert művészünk alkotta a legjobb művet, akkor mindezek a megfontolások semmiesek. De ha a véletlen úgy akarta, hogy egy fiatal tehetség válik ki, annak benső örömmel kell odaitélnünk a jutalmat.

III.

Évek szerint fogjuk a művészi termést áttekinteni, de kedvező alkalommal egyes művészeknek előbbi tevékenységét is méltatni. Az 1910. évet a véletlen juttatja ahhoz a szerephez, hogy mintegy határévnek tekintjük, holott épenséggel nem az. De nekünk a szabályzat jelöli meg a határokat, melyeket csak irányzó visszatekintés végett lépünk itt-ott át.

1910.

Ez évben Damkó József reliefjét, *A magyar szent korona adományozásának emlékművét* a Lateranban, helyezik el. Láttuk a relief első tervezetét, melynek alapján Damkó a Fraknoi-féle művészi jutalmat nyerte el, láttuk a kész mintát és többen közülünk látták a művet a Lateranban. A relief jó képviselője a magyar művészi tudásnak, széles módon oldja meg epikus feladatát, és némi festői elemet visz be előadásába. Azóta Damkó szorgalmasan dolgozik, majd minden kiállításon megjelenik több művel, a Szalonban is kiállí-

tott arczkép-tanulmányokat, népies alakokat, női fejeket, phantasiából merített compositiókat. A relief terén említendő az 1914-ből való *Páris ítéllete*. Nem érzem, hogy a laterani relief óta nevezetes haladást tett volna. Az istennők az utóbbi műben igen morosus képet mutatnak, Paris hátat fordít nekünk, Venus meg egészen genreszerűen kirí a csoportból, melyben igazi összefoglaló compositiót nem találunk. Sokkal sympathikusabb Síremléke a kerepesi-úti temetőben, egy bánatos férfi és nő, melyben különösen a nő alakja kifejező. A művész, úgy látszik, még keresi a maga útját.

1910-ben figyelmet kelt Kisfaludi Strobl Zsigmond néhány jó arczképe, melyek közül a Guttmann Gézáé talán a legkiválóbb; az arcz structurája erősen van hangsúlyozva, az egész igen eleven. Már ezen a helyen mondhatjuk, hogy Kisfaludi Strobl Zsigmond ereje főképp az arczképben van, melyekből egész csarnokot alkotott. Ezek közül hadd említsük későbbi évekből Bárczy Bertuska és Piroska képmását, Follért Károly-, Görgői Artur-, Berczik Árpádét stb. Egyéb művei közül a legsikerültebb a *Finale* című 1912-ből, három női act, bronzból, kettő csoportot alkot, a harmadik kartávolságnyra távol van tőlük, a szélső és középső kifeszített karja egymásba fonódik. Jó studiuna a női testeknek és állásoknak. A Rudits-díj nyertese. Ő alkotta meg 1910-ben Szentirmai Elemér síremlékét. Kétségtelenül egyik legjobb arczképművészünk, ki az arcz jellemző vonásait jól ellesi és kitűnő technikával ábrázolja.

Hasonlót kell mondanunk Körmendi Frimm Jenőről, kinek 1910-ben csak egyik mellszobrát látjuk, *Miss Margarete Brown*, de azután majd minden évben egész sorozatát a jóhatású portraiteknek. Csak emlékeztetünk a jó Vámbéry-fejre 1913-ban. Ugyanebben az évben reliefet alkot, ülő alakot, mely jól bele van komponálva egy körbe, festői hatást is tesz, de az alak pose-a mégis mesterkéltnek látszik.

Nem akarunk nagyon sok nevet felsorolni, azért egyes művészek ez évi alkotásait inkább más évek termése közt fogjuk említeni, de nagyobb figyelmet kelt ép ez évben Sámuel Kornél, ki a magyar szobrászatnak egyik igazi reménye volt és, fájdalom, fiatalsága delén halt meg az uzsoki csatában. Ebben az évben — miután 1909-ben először jelent meg a nyilvánosság előtt — állít ki öt művet: *A merengőt*, *A kis szegénylőt*, *Évát* stb. Majd megjelenik a *Menekülővel*, melyet a Szépművészeti Múzeum szerzett meg, később néhány tanulmányfejjel, egy *Fortunával* stb. Alig egy tuczat mű mindössze. Sámuel itthon tanult, majd Olaszországban a régi mestereket tanulmányozta s hatásuk alatt közel jutott ahhoz az irányhoz, a melynek Hilde-

brand a legkiválóbb képviselője. Inyese ő a formának, keresi a puha, érzékes vonalat, az erős, zárt szerkezetet, jól ismeri az anyag természetét, melyből formáit alakítja, főleg márványban gondolkodik, majd minden műve márványban vagy márvány számára készült. Talán legjobban mutatja be művészetét *A menekülő*, melyben a sietés is, a kétségbeesés is tompultan jelenik meg; szenvedélyesebben kifejezve nem *thema* egy Hildebrand-követő számára. Inkább neki való az *Éva*, melynek pose-a nem minden affectatio nélkül való, míg *A kis szégyenlős* jó act, de a testet nem eleveníti igaz érzés és az egész geszteszerűségbe vész. *Kinizsije*, Csikász művének átdolgozása vagy helyettesítése, és *Dávidja* nem éreztetik velünk, hogy ilyféle érzéseknek megtalálta volna már a kellő formáját. Bájos a *Fortunája* 1912-ből, mely ennek az iránynak igen jó képviselője. A cím nem jelent sokat, ne is vezessen bennünket félre, a fő a vonal szépsége, a nyugodtság a mozgásban, a csöndes báj és tisztaság. Sámuel 31 éves korában halt meg. Még alig bonthatta ki szárnyait, de művészetének mesterségében már nagy készséggel rendelkezett, jó uton volt, önállósággal és friss érzéssel dolgozott. Emlékét meg kell őrizni. E cyklusban kezdődik és végződik a pályája.

Strobl Alajos legjelentősebb alkotása ez évben nagykorúsi Arany-szobra, egy gazdagon díszített oszlopon Arany mellszobra, a talapzaton Arany vén számadója a maga kutyájával. Az ifjú Arany igen sikerült, kifejező fő, a vén számadó talán nincs szoros szobrászati összefüggésben Arany mellszobrával, de egyszerű alakja sajátosan odahajolva a gazdag díszű szögletes oszlophoz jó ellentétben van vele. Ugyanabból az évből való szobrászatunk ez egyik vezérének, ki ép oly termékeny mint kiváló, még több műve: gr. Széchenyi Gyula mellszobra, Koburg Klementina szobra Gothában és más mellszobrok, *Az igazság*, *Párka*, *Díszkút-tervezet*, *Diana*, *Szt. Ferencz*. A következő években is inkább mellszobrokat kapunk tőle, Augusztá főhercegnő és József főherceg nagyszerű képmását, majd Székely Bertalant, gr. Apponyi Albertet, közben *Tanulmányfejet*, *Assisi Szt. Ferenczet* és *Vasmunkását*. Mostani Berzeviczy- és Benczur-mellszobra csak folytatásai e gazdag szoborpantheonnak, melyben mind alkotójánál, mind pedig alkotásainál fogva örömminket leljük. Itt volna az ideje, hogy e művésznünk beható méltatásra találna. Ebben kellene kifejteni, mily bámulatosan sokoldalú ő szoborképmásaiban, mily verve-vel, melyet magasfokú technikai tudás oly készségesen támogat, dolgozza ki az arcz jellemző vonásait és kapcsolja szinte egy lendülettel egységbe. De legnagyobb alkotásai ezen a téren mégsem ez időszakból

valók. Csak rámutatok egyik legjobb alkotására, Görgei-jére, mely 1898-ból való, Jászai Mari, Tisza Kálmán, Náday sat. sat. **kitűnő mellszobra**, nem is említve *Anyánk* című szobrá, mely mégis legmonumentálisabb műve és a Szépművészeti Múzeum gyűjteményének egyik dísze. Ez kapta 1900-ban a Grand prix-t Párizsban. Nagy emlékművei közül a Kossuth-mauzoleumot tennők első helyre. A szabadság szárnyas geniusza, fáklával a jobbában és az oroszlán mellette, nagy erővel hatnak a nézőre és ily retorikai művek sorában ez egyike a legigazabbnak. De ezek mind nem tartoznak jelentésünk keretébe. Csak épen a hódolat adóját akarjuk lerakni a művész előtt.

Róna József sokoldalú, szellemes és virtuóz tehetségének sem ebben, sem a következő években nem kapjuk oly erős bizonyítékát, mely a saját tehetsége magaslatán állana. A *József és Putifárt*, mely mint említettük, nem tartozik a mi időszakunkba, sem tekintjük ilyennek. Elismerjük benne a virtuóz művész nagy készségét, de a művész sem a naturalismus, sem a romanticismus közt nem tud igazán választani. Nézetünk szerint a fa mint anyag ép erre a témára alkalmatlan, habár a művész szellemesen eltakarja ezt az alkalmatlanságot. A női testet ily helyzetben a márvány sokkal jobban tudta volna ábrázolni. Ha nézzük, mindig ösztönözve érezzük magunkat márványba transponálni. Akkor a vonalak jobban érvényesültek volna. Bronzban talán szenvedélyesebbnek alakult volna a csoport. A fa bizonyos genreszerűséget, futólagosságot ad az egésznek, legalább ez volt az én benyomásom. A mi időszakunkba esik *Meglepett bachanszóné* (1910) és *Boccaccio* (1915), de a *József és Putifár* tanulmány is 1915-re. Debreczeni Kossuth-emléktervezete (1910) a III. díjat nyerte. A Putifár-genreban mégis magasabban áll a régebbi *Utolsó szerelem* és emlékművei közt a legértékesebb Szavoyai Jenő szobra, melyet a maga nemében és stílusában igen értékes alkotásnak kell mondanunk. Róna a domborműben is érdekeset és szépet alkotott és síremlékei közt a Telepy-féle érzésben igen jó, magasan föléje helyezzük az 1915-iki síremléknek, melynek azonban az az érdeme, hogy a művész örök-ifjú szelleme új irányban is meg tud próbálkozni. Róna a naturalismusból indult, de legjobb alkotásában iparkodik megszabadulni tőle. A barokban való próbálkozásai az emlékműszobrászatban tán a legsikerültebbek. Nem könnyű őt egy formulával jellemezni, annyira sokoldalú és kísérletező, fejlődő. A genre és a relief most az ő igaz birodalma; erre látszik a Képzőművészeti Társulat ítélete is mutatni.

De végzünk ezzel az évvel, mely oly számos kapcsoló pontot

mutatott a reá következő évekkel. A nevek nagy részét nem is említettük, holott Beszédes László, Bory Jenő, Csillag István, Gács István, Gimes Gindert Péter, Holló Barnabás, Istók János, Kallós Ede, Lányi Dezső, Margó Ede, Markup Béla, Simay Imre, Szentgyörgyi István, Telcs Éde, Csiszér János, Moiret Ödön (*Forrás* nevű művével megnyeri a Ráth-díjat) ebben az évben is figyelmet érdemelnek és a teljes névsort még ezek sem adják. De néhányra a következő években lesz alkalmunk visszatérni.

1911.

Az éveknek megvan a maguk szeszélye. Bő termésűek néha soványokkal váltakoznak. Az 1911 a szürke évek közül való. De ebben az évben tűnik föl a fiatal nemzedéknek egyik legerősebb tehetsége, Csikász Imre *Fiatal leány* és *Ülő leány* nevű két szobrával, melyet a következő évben az *Ifjúság* című szobor követ. Azután meghalt, még nem egészen harmincz éves korában. Tanult Münchenben, Brüsszelben, Van der Stappennál és Rómában. Ott mintázta a *Fiatal leányt* és az *Ifjúságot*; mindkettő a Szépművészeti Múzeumban van és a *Fiatal leány* a müncheni tárlaton állami arany érmet nyert. *Az ülő leány* a Ráth-díjat nyeri. Így buzdították a művészt, ki oly fiatalon elhagyott bennünket. Ki tud róla? Leginkább Petrovics és Meller urak, kiknek finom és biztos ítélete nem engedi veszni az ifjú tehetség jogát. Csikászáról nem elég azt mondani, hogy a müncheniekhez tartozik. Hatott rá Rodin, és bizonyos, hogy különösen főművében, a *Fiatal leány* szobrában Hildebrand-tól is sokat tanult. Mondhatni, hogy az övé az igazi öntudatlan művészet, mely azonban sok mindent tud, csak nem fogalom, öntudatos elv formájában, inkább ösztönszerűen, objectiv módon. Szinte az ártatlanság stádiumában van még. Szigorú szobrászati módon componálja a testet, nem akar semmit kifejezni, mint a testet, főleg a fiatal test vonzza, conturjainak élességével, formáinak soványságával, melyek még nem ismerik az érettséget és az érettség tobzódását és hanyatlását. A hogy' az a fiatal leány felénk lép, valami oly öntudatlan báj van e fejletlen testben, mely holnap ki fog virágozni, szinte mystikus egyszerűség és mozgás, egyensúlyozottsága a test tömegeinek, — ha ugyan itt tömegekről lehet szó — hogy első látásra, a helyes és egyedüli alkalmas szempontból nézve, rabúl ejt bennünket. Mégis csak a fiatalság tudja a fiatalságot kifejezni. Csikász keveset alkotott, de az a kevés fenn fogja tartani nevét.

Egyébként többnyire a régi nevekkal találkozunk, oly alkotá-

sokkal, melyekről haladást nem igen lehet megállapítani. A legtöbb művészt ez évben bizonyára az Erzsébet királyné-émlékpályázat izgatja és foglalkoztatja, melynek a legjobb akarat mellett sem tudok jó hatást tulajdonítani művészetünkre. Sok izgató törekvés, nemes becsvágy és megfeszített munka — kevés igazi eredmény. Van egy ismert latin közmondás: *In magnis etc.* Mint a legtöbb közmondás, ez is csak egyes esetekben igaz, ebben nem az. Mit használ, ha valaki tehetsége körén kívül eső feladatra tékozzolja erejét? De erről még az 1913. év alkalmával kell beszélnünk. A sok Kossuth-szobor a vidéken hasonló hatású. Művészeink keresethez jutnak, de nem igazi művészi feladatokhoz, melyekről már a rendelkezésre álló eszközök csekélységénél fogva sem igen lehet szó. Hozzá nem értő emberek számára szobrokat csinálni kín és gyötrelme a művész számára, ki végre is kénytelen engedményeket tenni a közízlésnek, ha ugyan ezt ízlésnek lehet nevezni. Egyébiránt így van ez Budapesten is. Miért készül annyi arcképszobor? Mert élni kell és arckép is kell. Ritkák a Csikászok, Sámuelek, kik elmélyednek egy látomásba, kialakítják és megformálják, pedig ez az igazi szobrászat. De térjünk vissza 1911-hez. Csak épen megemlítem Gárdos *Ledáját*, Holló mellszobrát, mindketten emlékszobrokat is alkotnak, amaz Gondossal Kossuthot Sátoraljaújhelyen, emez Györgyivel egy II. Rákóczi. Istók arcképeket mintáz és Csányi László emlékszobrát Zalaegerszeg számára (1. díj), ugyancsak ő tőle van Bartha Miklós szobra a Városligetben, melyről nagy dicséretet nem tudnék mondani. Strobl Zsigmond jó arcképekkel jelenik meg és néhány tanulmánynyal, Körmendi Frimm arcképekkel, Lányi Dezső szép női acttal és egyebekkel (*Leda a hattyúval* egyik legfinomabb műve), Margónak *Dankó Pistája* Szegeden említést érdemel, Markup állatképeket mutat be, de ugyancsak ő Krennerrel együtt megkapja a II. Sándor császár emlékmű-pályázaton az egyik díjat. Hadd említsük itt Margó decoratív műveit a Kereskedelmi Bank palotájában, melyek kiváló finom diszító ízlésről tesznek bizonyosságot. Murányi Gyulát már 1910-ben is említhettük volna a *Kupaktanács* nevű genrejelenetével, ebben az évben jobb themákat választ (*Juczi, Nevető leány, Fohása*); de nem ad tiszta szobrászati megoldásokat. Pongrácz Sándor, ki az Erzsébet-mű pályázaton kétszer kitünt finom Erzsébet alakjával, itt arcképet, genret és egyebet állít ki, Reményi József egy sor arcképpel és szoborművel jelenik meg, Rubietzky kissé érzélgős genre-csoportokat és alakot mutat be, Szentgyörgyi jó portrait-t és egy jó érzésről tanuskodó álló alakot e különös címmel *Va-t-en*. Csiszér Jánostól vannak arcképek, Tóth Istvántól egy jó Hazs-

linszky. A kerepesi-úti temetőben egyik síremléken Tóth pompás leányalakot mintázott. Telcs Ede gazdag tehetségét már régen tanultuk megbecsülni, néhány jó értelemben vett *genre-jelenete* van és egy arczképtanulmánya. De Telcsről még lesz szó. Itt is kissé taláalomra választottunk ki a fölmerülő sok név közül egynehányat.

1912.

Ez az év sem gazdag meglepetésekben. Kiss Györgytől megemlíjtük a három kassai vértanút az Esztergomi bazilikában, a melyekre nem kell vidéki mű mértékét alkalmazni. Kolozsvári Szeszák F. egy *Danaidát* és egy *Tánczosnőt* mintáz, Liipola, ki mint külföldi nem tartozik ide, mégis említést érdemel mint jó művész és hozzánk vonzódo finn ember, Moiret Ödön kissé puha és tetszeni vágyásával a modorossághoz jár közel, de érti az emberi testet. Pásztor Jánostól van egy igen jó szobor (*Az elűzött*) mely a Szépművészeti Muzeumban látható; ugyanő kiállt egy csinos *Vízholdó leányt*. Radnai Béla Damjanics-szobra Szolnokon érdekes mozdulatban mintázza a várból kirohanó csoportot, Simay föltűnik nagyszerű állatképeivel, melyeket még nem stilizál túlságig, ifj. Vastagh Gy. II. Rákóczi Ferenczet Szeged számára mintázza. (Megnyeri az Ipolyi Arnold-díjat). Vedres föltűnik egy érdekes síremlék-plaquette-tel. Nem említünk többet, mert nem akarjuk a hallgatókat művész- és szobornevekkel elkábítani. A középseren kevesen emelkedtek fölül; vannak, a kik alatta maradnak. Ha legalább jó fényképekkel támogathatnók jelentésünket!

1913.

Igen különös, mintha természeti jelenségekkel volna dolgunk, midőn száraz évek után nagyon bő következik, az 1913. év emlékezetes lesz szobrászatunk történetében, bőven kárpótol bennünket az előbbiekért. Hogy betűrendben menjek, először Beck Ö. Fülöpön akad meg a szemem, ki ebben az évben rendez collectiv kiállítást. Beck legjobb plakettistánk, kinek első sorban köszönjük e műfaj felvirágzását. Sajnáljuk, hogy nem térhetünk ki e műágra, melyben azután igen jeles művészeink is megpróbálkoztak. De Beck más téren is érdekes és vissza kell térnünk hozzá. Csikász *Ifjúságát* már említettük. Damkóról is volt szó; föltűnnek Gács és Szamovolszky, a Szabadságszobor-pályázat szerencsés nyertesei, mert a külföldi szakértők: Bartholomé, Van der Stappen, Calandra, egyhangúlag nekik

juttatják az első díjat. Holló Barnabás ebben az évben alkotja Greguss-szobrát, melynek leleplezését kegyelettel néztük. Horvay János megnyeri a genfi Calvin szobor-pályázaton a második díjat, collectiv kiállítást rendez műveiből, megalkotja a Rákosi-család síremlékét; Kallós Ede Bánffy-síremléke a kerepesi-úti temetőben a művésznek egyik legjobb alkotása és ily összevetés nélkül is figyelemreméltó. Sok arczkép-szobrászunk is jó dolgokat állít ki. Ligeti Miklós is collectiv kiállítást rendez az Ernst-múzeumban és hajlékony, leleményes tehetsége sokoldalúan mutatkozik be. Ligeti tán főképviselője most a szobrászat festői irányának. Ebből az évből valók *Mars és Venus, Madonna a gyermek Jézussal, Krisztus sirbatétele* nevű művei. Behizelgően hatnak, a mester nagy technikai készségéről és friss merészségéről tanuskodnak. Hogy az impresszionismus hová fogja vezetni, nem tudhatjuk, de sejtjük, hogy el fogja hagyni vezérét. Maróti Gézától való az ez évben leleplezett Ráth György-emlék a temetőben. Murányi Béla a golyódobó régi szobrászati problémáját jól oldja meg. Radnay Béla Pázmány-szobra ebben az évben készül el. Sámuel Kornél utoljára állít ki, szobrának neve *Szeretet*. Szamovolszky Horvay jó mell-szobrát mintázza és ő meg Gács *Hadurt* meg *Hadur lovait* állítják ki, melyek Münchenben arany érmet kapnak és nagy, szenvedélyes mozdulatukkal ellenállhatatlanul hatnak. Megjelenik Vedres Márk hosszú külföldi tanulmányutak után két kis plastikával (*Korsós nő* és *Fésűlködő nő*), melyekben Csikász és Sámuel mellé mint egyben-másban rokonuk helyezkedik el. Soós Vilmostól jó plaqueetteket látunk. Mennyi irány, gazdaság, egyéniség és érdem!

Ehhez járul a nagy Erzsébet szobormű-pályázat, melyben a legjobb művészek vesznek részt.

A pályázatról nem akarunk részletesen szólni. Hiszen azóta új pályázat volt, hasonló eredménnyel, illetőleg eredménytelenséggel. Mégis néhány adat tanulságos. Nem kevesebb mint 24 pályamű érkezett be. Az első díjat Telcs Ede és Györgyi Dénes nyerték meg. (Az építész nevét el nem hagyhatjuk, mert a kettő csak együtt alkothat értékeset.) A másodikikat Hikisch és Szentgyörgyi, itt főleg az architektura tetszett, a harmadikat Maróti Géza. Tizenhárom pályaművet megvett a bizottság, ebben a sorrendben: Zala-Bálint—Jámbor, Margó—Pongrácz, Tóth István—Foerk, Róna, Kolozsváry Szeszák—Pásztor, Füredi—Lechner, Kriesch—Györgyi, Menyhért—Moiret, Bory, Graef—Reményi, Vas—Gindert—Berrieh, Verő, Gyalus—Kallós—Ujvári (festő). Külföldi szakértők voltak Bartholomé és Lagae brüsszeli művész, Hildebrand nem jött el. A *Művészet* című

folyóirat 1913. évi kötete közli véleményüket. Ha ez véleményük egész szövege, akkor ez a legkülönösebb, a mit ilyenekre vonatkozólag olvastunk. Egy szót sem szólnak a művekről, csak a helyről. Véleményük így kezdődik: «Az Erzsébet királyné dicsőítésére szánt emléktervek futólagos megvizsgálása után, figyelmes vizsgálat tárgyává tettük az emlékeknek szánt helyet . . . » (A terveket *futólagosan* nézték — miért is néznék behatóan? — a helyet pedig *figyelmesen* vizsgálták). A vége: «Itt van igazán helye egy dicső emléeknek. Bartholomé, Jules Lagae.» Meglehet, hogy a szobortervekről szóbelileg nyilatkoztak, ámbár csak futólagosan nézték őket. Mindenesetre szavaztak. De ennél mégis többet érdemeltek szobrászaink. Telcs királynő-alakja valóban szép, bájos; csak az kérdéses, hogy monumentalis kivitelre való-e? Telcs egyébként most tavasszal is az első díjat nyerte és erre a maga finom királyné-alakjával rá is szolgált. A mit annyira becsülünk arczképeiben, az átszellemültséget, az élő fölszint, a gyengédséget, az praedestinálja oly feladat megoldására, melyhez szobrász nem lehet eléggé *finoman* mintázó. Zala György királyné-alakja nem oly finom, viszont nyugalmas fenség gyönyörűvé teszi ezt az alakot is. Róna József királynéja igen elegáns megjelenésű, méltó arra, hogy márványban lássuk. Füredi alakjában is szép királynői tartást találunk. Másokban is egy-egy sikerült vonást vagy részletet kapunk, de meggyőzni egyik sem győzött meg bennünket teljesen. De a mit fent a pályázatokról mondtunk, talán ebben bizonyságokat talál. Kivéve Telcset talán egyik pályázó sem állott saját tehetsége magaslátán, mert Róna is már Gödöllő számára első formát adott az ő Erzsébet gondolatának, melyet azóta mégsem tudott igazán fejleszteni, vagy ujjal fölcserelni. Hogy mit köszönjünk ezeknek a pályázatoknak, jót-e vagy rosszat, még most nem tudhatjuk. Az majd ki fog tűnni, ha egy nagyobb tehetség a feladatot új színben, új szemmel, új lélekkel fogja látni. Mi ezeket a szoborterveket nem igen vehetjük tekintetbe. Csak mint az év nevezetes mozzanatát említettük és némi tanulságot merítettünk belőle.

1914.

Az 1913-ik év még *néhány* meg nem beszélt fontosabb művészi jelenségeinek tárgyalását későbbre halasztva sietünk szemlénket befejezni, hogy áttekintésünk némi teljességre tarthasson számot. Minthogy az előbbieken egyes művészek *œuvre-jére* is tekintettel voltunk, gyorsabban végezhetünk. Ebben az évben állítja ki Horvay Kossuth emlékének egyik főalakját, az arczképszobrászok hosszú sorban

vonulnak föl, kik közt Teleséi kiválnak, de Csizsér Jánoséi is jó hatást tesznek. Beck Ö. Fülöp kísérleteket tesz különböző anyagokkal, így Liszt fejét harashti márványból faragja, *A szenvedés* nevű szobrát harashti kőből, egy női alakját galíciai márványból. Majd a következő évben még érdekesebb problémákkal küzdök, a primitívek módjára kőből farag alakokat, egyeseket reliefszerűen és néha a monumentalishoz közeljáró hatást tesz. Egészben véve kísérleteiben talán nem ért végleges eredményeket, hanem hogy ő maga művészi tevékenységében, alkotó erejében meggazdagodott, alig szenved kétséget. A *chablon* lealacsonyítja, majdnem géppé értékteleníti a művészt; kísérletezés, újak keresése a *tehetségeseknek hasznukra van*. Ez évben dült el a Munkácsy szobor-pályázat, azaz nem dült el, mert a négy pályázó művész közül egy sem kapta a megbízást. Pályáztak Pásztor, Szeszák, Kisfaludi Strobl és Pongrácz. Pásztor és Pongrácz művei kiválnak, de véglegesen nem oldották meg a problémát, a mely pedig mégis könnyebben megoldhatónak tetszik, mint az Erzsébet-emléké. A pályázat el van intézve, nem akarjuk új kritikával a már megkritizáltakat bántani, de nyilvánvaló ebből és sok egyéből, hogy egész emlékszobor-ügyünk súlyos válságba jutott. Nem mintha régiebb és újabb művészeink most rosszabbak volnának, mint azelőtt, ellenkezőleg változatosabbak, tanultabbak és ízlésük is javult, de a közönség kritikusabb lett és a bíráló bizottságok félénkebbek. Egyébként — mint már mondtunk — ez körülbelül így van egész Európában. Az olasz monumentális emlékeket alig lehet megnézni, földön csúszó naturalismus és üres declamatorikus phrasisok közt imbolyognak. A francziák bizonyára a legtöbb ízléssel, technikai készséggel és inventióval dolgoznak. Szobrászatot és festészetet, úgy látszik, még ezentúl is hosszabb ideig Párizsban lehet tanulni. Ott nem szakítottak egészen a traditióval, a mely mindenben utbaigazító, az egyéni önkényt és szeszélyt jótékonyan megfékező erő. Az a hyperindividualismus, melyet egyes művészek affektálnak, (többnyire tehetetlenségből) és egyes æsthetikusok tanítanak (minden positiv meggyőződés hiányából), egyik tévelyítő gondolata a mai művészi élet chaosának. A legnagyobb művészek mindig a hagyományból indultak és csak abban voltak nagyok, hogy tovább fejlesztették, de nem önkényesen, hanem magának a hagyománynak útmutatása szerint. De a merész individualismus Párizsban is lábra kapott és a Rodin-utánczók nem kis csapata a mester genieje nélkül a mester szabadságát önkényre magyarázza. A német szigorúbb stilus, mely a classicismusból indul, de útközben a renaissanceból sokat föl-szed, actban és phantasiabeliekben szépet alkotott, de a nagy emlék-

szobor terén mégis kevesebb sikereket ért el. A nyugalmas pose lehet nem kevésbé conventionalis, mint a szenvedélyes. A német stílus, mely a szigorú vonalszépséget keresi, a test formáinak tektonikáját jogához juttatja, új emlékszobor-stílust keres, részben visszatér a jó renaissance-mesterekhez. Ellensége annak, a mit emlékszobortól a romantikusok megkívánnak: gondolatoknak, tetteknek elbeszélését, kifejezését, symbolisatióját. A német æsthetikusok nem kevésbé panaszkodnak az ő emlékszobor-bajaikon, mint mink. Nálunk ehhez hozzájárul, hogy hajlamunk lévén a retorikához, nagyon is nagy számban kaptuk a declamatorikus, üresen pózoló alakokat és az összes rhetorikai figurák lassan-lassan bitelüket vesztették. A kinyújtott kéz, az összefont karok, a lehajtott fő, a fölvetett fő, a jobbra, a balra kilépő láb stb. stb. hol vannak, ki meri őket adni, ki akarja elfogadni? A traditio megszakadt és művészeink azt hiszik, hogy kedvük, lendületük, lelkesedésük vagy erős akaratauk párosulva routine-nal, ügyességgel, szorgalommal, majd csak kitaláltat velük valamit. Az igazság az, hogy az emlékszoborban is az egyszerűség, természetesség, igazság és objectivitas hatnak, nem a rendkívüli, hanem a rendes, melyet igaz érzés sugalmaz és igazít. Művészeink nem mernek igazak lenni. Egészen üdítően hat összes újabb szoborműveink közt Gács és Szamovolszky Szabadságszobor-tervezete. A középén Hadúr, jobbra-balra csoport (az egyiknek élén Kossuth, a másikén Petőfi alakja) és elül a Harez a bigáján, mely embertesteken gázol keresztül. Csak a csoportok ellen van kifogásunk, mert szobrászatilag nem elég megokoltak és egyszerűek — mire valók itt tömegek? Többet tudnak ezek mondani? Kell-e sokat mondaniok? — A Hadúr alakja majestatikus és a biga a lovakkal, melyet már említettünk, remek. Ez kapott Münchenben is állami aranyérmet. Szamovolszky meghalt, Gács orosz fogásba került, mi lesz az ő művükkel?

Ez év alkotásaiból említést érdemel Istók János *Király József pécsi püspök* jó szobra, Ligeti Miklósnak néhány szép mellszobra, Moiret műve (*Válás*, a czéhbeliek kiállításán) és Margó-Pongrácz Kossuth-szobra Debreczenben.

1915.

Ebből az évből már említettük Beck Ö. Fülöp kőszobrai, bronz szittyá lovasa is említésre és elismerésre méltó eleven mozdulatával és tetsző silhouette-jével. Holló Barnabás Mátyás szobrát készíti el a sajógömöri templom elé, néhány mellszobrot is láttunk tőle, de

ereje megroppanóban volt. Horvay részleteket állít ki a Kossuth-szoborból, de az egésztől, mely a részleteknek is megállapítja végleges értékét, nincs igaz képünk. Lányi Dezső hajlékony tehetsége most állatábrázolás felé fordul, Pongrácz Szigfrid *Sárkányölő*t, *Salomét* és Munkácsy-tanulmányt állít ki, Radnay Béla Leiningen tábornok emlékét faragja. Zutt és Liipola az 1915. kiállításon is föltűnnek, amaz érmeivel, emez *Ifjúság* és *Siró nő* nevű szobraival. Istók János *Fiatal alakja* szép fejlődésben mutatja a művész tehetségét. Ligetinek néhány szép arcképszobra van. Egy megsejtetésben részesülünk, a kerepesi-úti temetőben a korán elhunyt Szamovolszky sírján egy bronz alakot látunk, női acetot, a művész saját művét, mely valóban méltó emléke az elhunynak. Azóta megtudtuk, hogy ez a műve már 1911-ben ki volt állítva Münchenben, a hol állami aranyérmet nyert. A heves fájdalom kifejezése arczban és testtartásban, finoman kezelt felszíne a fejnek, tartózkodás a festői hatás túlszáraitól, mégis a fájdalom mint heves áradat szinte végigszágul a testen, melyet a szakításig feszít. Nem tudom, hogy jól szolgál-e engem most az emlékezet, mert még fényképe sincs e jeles műnek. (Azóta láttam egy reproductióját, de ez nem ad képet az eredetiről). De láttam a temetőben és láttam a gipszöntvényt a művész elhagyatott műtermében és mindkét esetben vérbeli szobrászati alkotás, erős, temperamentumos érzés hatását tette rám.

Szamovolszky Nagyberczán született 1878-ban. Tanult itthon és Münchenben, Párizsban, Olasz- és Görögországban. Már 1902-ben magára vonta báró Bárfy és Berzeviczy figyelmét. 1906-ban megalkotta Horvayval együtt a kassai Honvédszobrot. A szabadságszobor pályázaton 1907-ben győzött Gáchcsal együtt alkotott tervével. A Bazilika kapuján levő 12 apostolfej és a főoltár szentségtartó ajtajának ezüst relíeffje is az ő munkája.

Zala, a nagy szobrászatnak Strobl mellett hazánkban legelső képviselője, ez évben, sőt az egész időszakban alig állított ki valamit, csak már régebben kész részeit a Millenniumi emlékműnek és 1915-ben Deák mellszobrát. Olvastuk, hogy egy most kiállított mellszobrát a társulat juryje ötezer koronával jutalmazta és az állam megvásárolta. Az utolsó részlet a Millenniumi emlékből, melyet kiállítva láttunk, a Háború alakja bigával, a nagyon összetett műnek bizonyára egyik legszebb részlete. A Városligetben ez a biga és a temetőben Kossuth mauzoleuma legméltóbb képviselői a nagy, részben szertartásos, architektúrával kapcsolatos monumentalis szobrászatnak. Nem zárhattuk be ez ismertetést, hogy alkalmat ne kerestünk volna Zala nagy tehetsége előtt is tiszteletünket kifejezni. Nem sokára itt lesz ideje annak,

hogy a nagy millenniumi emlékművet a maga egészében tanulmányozhassuk és megítélhessük.

IV.

Már az eddigiekből is látni a helyzetet, melyet a mi felfogásunk szerint magunk előtt találtunk. Az első sorban álló Zala és Strobl, azután Róna és Telcs nem alkottak ebben az időszakban oly művet, mely, mellőzve előző nagy művészi érdemeiket, a díjat nekik juttathatná. A többiek sorából kiemelkednek Szamovolszky és Horvay, továbbá Csikász, Sámuel, Vedres. Ezek mintegy két táborba tartoznak, ámbar ez természetesen csak képletes beszéd és a művészetben ily éles határok nem vonhatók. Mégis mondhatni, hogy Szamovolszky és Horvay a szobrászat romanticismusának, Csikász, Sámuel, Vedres különböző mértékben ugyan, de nagyjában mégis inkább a classicismusnak képviselői. Csakhogy ezek a kifejezések nem egészen egyértelműek a szobrászatban, a festészetben és az irodalomban. Itt a classicismus jelenti a szobrászatit a szónak szűkebb, sőt legszűkebb értelmében. Az emberi test a fő, szépsége, karaktere, ereje, egész structurája, érzése, de nem a mint az a szobor nevében vagy valamely conventionalis gestusban megnyilvánul, hanem a test fölszínén, szinte testileg, megfoghatólag, mindenesetre szemmel láthatólag. A classicista szobrász nem a képzettársulásokkal, a szobor exegesisével, «eszmékkel», «programmokkal» dolgozik. A mit testileg ki lehet fejezni, a szobrászat körébe tartozik. De testileg kell kifejezni, nem festőileg, nem a fény és árnyék játékaival, hanem vonallal, fölszínnel, testtel. Ezért szereti a classicista a márványt, kivéve a kis plastikában. Ezért idegenkedik a nagyszabású monumentumoktól, melyekben a monumentalitas rendesen a művésziesség rovására megy. A monumentális szobrásznak rendesen azok a problémái, hogy elvont gondolatot miféle symbolitással fejezhessen ki és hogy csoportjait, mert ilyenekre szüksége van, mikép tartsa össze és hozza egyensúlyba, rhythmikus kapcsolatba. Ezek tulajdonképen, kivéve az utóbbit, nem szobrászati problémák. A classicistának a problémái mindig tisztán művésziek, a test helyzete, mozgása, a testiség minden mozzanatának igaz és kifejező ábrázolása. Ilyeneket találunk Csikásznál, Sámuelnél és Vedresnél, a ki kisebb formátumban dolgozik, örökön kereső, de mindig szerencsésen találó lélekkel. Mert mihelyt a problémája meg van adva, meg is van oldva. Ezt a régiektől és az olasz renaissance mestereitől tanulta, ezektől is csak a fénykorszakban, nem az eklektikus alexandriai, vagy a már modorosabb barokk időben. Vedres kitűnően ismeri a

testet, ismeri és szereti és igazságához hévvel ragaszkodik. Sokat láttam kis plastikájából, mindig meglepett igazságával. Említtem a *Nő tükörrel*, *Tánczosnő* sat. nevű szobrokat, a nyugalmas lábak plastikus kifejezései, mert még a *Tánczosnő* mozgása is mértékében távol van a hevességtől. Olyanok, mint Vedres, tekintetbe veszik az anyag sajátságait is. Vedres kitűnően tud bánni az anyaggal, a kóvel, bronzsal, hosszú éveken át Firenzében művészetének mesterségét is megtanulta. A classicisták nemcsak az anyagot tekintik, értik, érzik, ők elvüknél fogva a szobrászatnak az építészettel való lazult kapcsolatát is helyre akarják ismét állítani. A szobor a térben kapcsolatokat keres a környező világgal, nem állhat a maga helyén minden vonatkozás nélkül, ha másképp nem lehet, terem magának ily viszonyt, vonatkozást, más szóval architecturát, vagy már készen találja és fölhasználja. Szívesen megosztozik a hatáson az építészettel. A classicismus természeténél fogva decorativ természetű is.

Ezzel szemben a romantikus szobrászat ki akarja tágítani a szobrászat birodalmát, többet akar tudni kifejezni, mint a classicisták, complicált érzéseket, melyeknek ábrázolásához segítségül hívja a fény és árny játékát, a vonalak és felületek szigorúságának feloldását, a csoportok festői elrendezését. Itt azután tág tér nyílik mindenféle elvek alkalmazására, van naturalismus, van in- és expressionismus, van festői szobrászat stb. stb. Míg a classicismus mozgalmának főképviselője ma a német Hildebrand, a ki, mint könnyen elképzelhető, irtózik a monumentalismus szokásos formáitól és egyszer se jött el hozzánk pályadíj-bíráói meghívásokra, addig a romantikusok nagy képviselői a francziák és belgák; Rude *Marseillaise*-e, melyet mindenki ismer, talán legszebb, legelragadóbb példánya e művészetnek. A harcz furiája a csoport felső részében heves előretörő mozgásában száz meg száz rossz utánzatot hordoz a lelkiismeretén. A kedvesség irányában idevaló Carpeaux tánczcsoportha a párizsi nagy Operában. Viszont a csöndes mozgást, de festői csoportban, képviseli Bartholomé híres temetői emléken. A mi Szamovolszkynk ennek az iránynak tehetséges képviselője és száguldó lovai valóban gyönyörűek. Horvay igen közel áll hozzá.

Melyik irány jogosult? Vakmerő állítás volna, csak az egyik mellé állani. Az alkotó szobrásznak az ilyféle egyoldalúság nincsen ártalmára, ha arra viszi, sarkalja, hogy tehetségének javát adja ebben az egyoldalú központosításban és erőfeszítésben; de mi nézők, mi közönség nem tagadhatjuk, hogy a művészi feladatokat mindig az élet tűzte ki, nem az actért csinálja a művész az actot, hanem egy művészi feladatért, melylyel az élet a maga művészi szükségle-

teit ki akarja elégiteni. Vannak művészi feladatok, melyeket a classicismus a mai formájában nem tud kifejezni. Hagyjuk ezt az egyoldalúságot a régészeknek, a pártembereknek és keressünk magasabb szempontot a dolgok megértésére. Bizonyos, hogy a szobrászat a legobiectivabb művészet valamennyi közt, a subiectivitásnak kevesebb a helye, a szerepe benne, mint akár a festészetben, akár a költészetben, míg a zene tán a legsubiectivabb és az építészet a legobiectivabb. Azonban a szobrász is érzést és életet lehel testeibe, különben nem művészeti alkotások, és hogy mit érez, gondol, mit él át, az mégis csak subiectiv folyamat, ha obiectiv kifejezést keres is. Szóval obiectivitas és subiectivitas is, közelről vizsgálva, jelszavak, melyek valamit jelentenek, de könnyen félremagyarázhatók. Minden igaz művész a maga lelkéből merít és a mit merített, obiectivvá s ezzel egyetemessé alakítja. A különbség romanticismus és classicismus közt tehát az érzésekben és az érzések megtestesítése módjában van. Hiszszük, hogy jó egy *synthesis*, mely az ellentéteket összefogja és ezzel a művészetet új magaslatra emeli. Ennek jelei már mutatkoznak. Még az itt szóbanforgó esetben is Szamovolszky sírszobra, habár jó romantikus act, nem áll oly nagyon távol Sámuel actjaitól.

Egyhangúlag ahhoz a határozathoz jutottunk, hogy két lehetőségben egymáshoz közel álló művészünk lévén, a kik maguk is nagyobb csoportnak, majdnem egyenrangúak csoportjának képviselői, a díjat megosztjuk és az egyiket Csikász Imre *Iffjú* nő-jének, a másikat Szamovolszky sírján álló saját szobrának ítéljük oda. Megjegyezzük, hogy ép úgy odaitélhettük volna, ugyanezen elvek alapján Vedresnek és Horvaynak, vagy Sámuelnek. De Horvay és Vedres élnek, erejük teljében dolgoznak és így még biztosan sok jutalomban fognak részesülni, míg Csikász és Szamovolszky ezt a mi jutalmunkat mint utolsó üdvözlét az élőknek, érdemük elismerése gyanánt, kapják. Fáj nekünk, hogy elvesztettük őket, de örülünk, hogy a mieink voltak és hogy tehetségük ráczáfol arra a nagyon sokszor hangoztatott nézetre, melyet még Széchenyi is vallott, hogy a magyarban nincs szobrászati tehetség. Tehetségeink bőven vannak, ezt ebből a hevenyészett áttekintésből is láttuk, csak a légkör, melyben élnek, a talaj, melyből táplálkoznak, a meleg, mely fenntartja őket, nem mindig alkalmas. A légkörben nincs az az izgató érdeklődés, mely munkára sarkalja a művészt; a talajban nincs az a megértés, mely a művészt bátorítja és irányítja; végül pedig hiányzik itt az igazságosság szent melege. Nálunk a művészetben is van *protectio*, takargatása az igazságnak, dédelgetése a stréberségnek. Ennek a vészes bajnak csökkentéséhez szerettünk volna e gyorsan papírra vetett jelentéssel is hozzájárulni.

**A KISFALUDY-TÁRSASÁGNAK 1916 OKTÓBER 31-ÉN
LEJÁRT JUTALOMTÉTELEIRE BEÉRKEZETT
PÁLYAMŰVEK JEGYZÉKE.**

I. Lukács Krisztina-jutalom. (Elbeszélés vagy kisebb regény.)

1. Dr. Szuhay Gergely története. J. i. Egy schlemil epopoeája.
2. Koppány. J. i. Gönczölszekér.
3. Hajótörötten. J. i. Flórián.
4. Jouissance. J. i. Lukács Krisztina-díj.
5. Történet a multból. J. i. Emlékezzünk régiekről.
6. A khalifa sakkozik. J. i. Allah.
7. Anthropokalypsis. J. i. Megnyílt a jövőndő.
8. Az erős férfiú. J. i. Tudhatok és hihetek.
9. Ecce Deus, ecce homo. J. i. Életerő.
10. Elhibázva. J. i. János püspök.
11. Az örök nemzet. J. i. Beati pacifici.
12. Az ebesi gát. J. i. Duna.
13. Rezeda hercegnő. J. i. Mindig előre.
14. Egy hazug szó. J. i. Túl a Királyhágón.
15. János a tisztiszolga. J. i. Hazám.
16. Pusztai éjszakák. J. i. Pusztán születtem stb.
17. Napkeltétől napnyugtáig. J. i. Ha csonkán, ha bénán stb.

II. Bulyovszky Gyuláné-jutalom. (Szavalásra alkalmas lyrai költemény.)

1. Mint a kopár sziklán. J. i. Egy a sok közül.
2. Teknő mellett. J. i. Szeresd hazádat.
3. Leveleim. J. i. Kedves levél.
4. Magyar hadi fogoly J. i. Hazádnak rendületlenül.
5. Tersattói emlék. J. i. Jaj a fényt de túlélte az árnyék.
6. Harangok. J. i. A torony áll még egyes-egyedül.
7. Maradok. J. i. Örök szerelem.
8. Hazavágás. J. i. Oblomov álma.
9. Téli alkonyat. J. i. Egyedül.
10. Vers egy kis cselédről. J. i. Borcsa.

11. Ima. J. i. Ments meg Uram.
12. A fagyöngy önérzete. J. i. Botond.
13. Vasvári Pál emlékoszlopa előtt. J. i. Hass, alkoss, gyarapíts.
14. Honvédhuszárok. J. i. Győzni fogunk.
15. A falábú. J. i. Tőrekvő.
16. Akkor és most. J. i. Arad.
17. Megemlékezték-é. J. i. Anyám, az álmok nem hazudnak.
18. Tűz előtt. J. i. Egy gondolat bánt.
19. Jelenés. J. i. Nem kedveli az agynak börtönét.
20. Ima. J. i. Margit.
21. Hajók föl. J. i. De profundis.
22. Megfáradtam. J. i. Múlik, mint az árnyék, ez az élet.
23. Az én boldogságom. J. i. Fehér élet, fehér álom.
24. A szívem megfagyott. J. i. Nem kell dér az őszi lombnak.
25. És kilobban. J. i. Mindig így volt a világi élet.
26. Titkok nyomába járok. J. i. És eljön a nap.
27. Vándorló tót legény. J. i. Jártam a jelenben stb.
28. Megy a menetszárad. J. i. Ha későn, ha csonkán stb.
29. Ott a hol a hegyek. J. i. Mily rövid az élet.
30. Az öreg Dallosi. J. i. Népköltészet.
31. Ha az éj leszáll. J. i. Lesz még egyszer ünnep a világon.
32. Ehn-Áten könyörgése a naphoz. J. i. Pax.
33. Ifjúság. J. i. Az ifjúság megvénül bennem.
34. Ébredj magyar. Magyar lobogó alatt. Kivágják az akáczfákat.
- Madárfészek a jegenyefán. J. i. Ho nuoren, vaiva vanham.
35. Van-e remény. J. i. Bizton bizzál.
36. Hazafelé. J. i. Tiszteljed apádat és anyádat.
37. Nándorfejevárvár. J. i. Legyen már béke.
38. A mi szerelmünk. J. i. Engedjék meg, hogy felolvassam egy ülésen.
39. A fekete lovag. J. i. Wer reitet so spät durch Nacht und Wind.
40. Levél. J. i. Új csapáson.
41. Pünkösdi emlék. J. i. Igaz történet.
42. Kiért? J. i. Alea jacta est.
43. Jövendő. J. i. Új hit.

III. Radó Antal jutalma. (Rövidebb műfordítás az utolsó 30 év német iyrájából)

1. A vándorlás vége. Tagadás. Hol az ördög? A vándor Bhaddigo. És mégis. Walter Markgraf. J. i. Hirtenlieder.

2. A kis passio. (Gottfried Keller.) J. i. Misztérium.
  3. Katonasír. (Ludwig Ganghofer.) J. i. Őszi lombok.
  4. Mi voltam én? (Karl Ernst Knodt.) A meg nem valósultak.
(Isolde Kurz.) J. i. Virág.
  5. Februári hó. (Cäsar Fleischlein.) J. i. Kikelet.
  6. Tavaszí hírnök. (Hugo Hoffmannsthal.) J. i. Tavasz.
  7. A fekete lovag. (Hermann Hesse.) J. i. Koszorú.
  8. Späte Rosen. (Gustav Falke.) J. i. Ősz.
  9. Álomszerűn. (Cäsar Fleischlein.) J. i. Álom.
  10. Májusi eső. (Else Lasker-Schüler.) J. i. Májusi eső.
  11. Ketten. (Hugo v. Hoffmannsthal.) J. i. Szerelem.
  12. Márcziusi nap. (Detlev v. Liliencron.) J. i. Felhők szárnya.
  13. Tavaszí költemény. (Rudolf Presber.) J. i. Jede Übersetzung
ist Notbehelf.
  14. A házasság madonnája. (A. de Nora.) J. i. A műfordítás is
alkotás.
  15. Gyermekem láttán. (Wildgans Anton.) J. i. A béke jámbor
művét fölperzselik a vad hadakozók.
  16. Műfordítás Hammerling Róbert költeményeiből. J. i. Szépség
és értelem.
  17. Három német vers fordítása. J. i. Negotiis procul.
- A pályamunkák jeligés leveleit az elnök és titkár jutalomdíjak
szerint külön-külön borítékba helyezve lepecsételte.
- Budapest, 1916 november 8-án.

Vargha Gyula
titkár.

BIRÁLÓ JELENTÉS

A LUKÁCS KRISZTINA-FÉLE PÁLYÁZATRÓL.

SZÁSZ KÁROLYTÓL.

A Lukács Krisztina-jutalom 1914. évi februárius hó 4-én — 1916. évi október hó 31-iki lejáráttal — elbeszélésre vagy kisebb regényre tüzetett ki, s a határnapig 17 pályamű érkezett be.

A pályaművek közül öt, és pedig a 10. sz., *Elhibázva* című, «János püspök» jeligéjű, — a 11. sz., *Az örök nemzet* című, «Beati pacifici» jeligéjű, — a 3. sz., *Hajótörötten* című, melynek jeligéje talán ez a felírás: «Irta Flórián», — az 5. sz., *Történet a multból* című «Emlékezzünk régiekről» jeligéjű és a 9. sz., *Ecce Deus, Ecce homo* című, mely cím, úgy látszik, jeligéül is szolgál, — oly kezdetleges tákolmányok, hogy a komoly bírálatnak lehető legalacsonyabbra eresztett színvonalát sem érik el.

A 7. számú pályaműben, az *Anthropokalypsis, azaz Jelenések az emberiség jövődjéből* címűben, melynek jeligéje: «Megnyilt a jövőndő» — az elbeszélő, Rómában, egy régi Domokos-rendi zárdában rátalál Jeromos barátának a XV. század végén írt naplójára, mely régieskedő stílusban tartott írás — a mennyire valahogyan megérthető — egy, a szerelem lázától gyötört és kielégülést nem találó szerencsétlen barát homályos vallomása és eszelős látomása. Az elbeszélés kerete tehetséges író keze nyomát mutatja, a mi egyébként a napló szövegéből is látszik; ám ez a napló annyira mesterkélt és zavaros, az egyszerű józan ész előtt annyira érthetetlen, hogy a külön munkák termelésére is hivatottnak látszó író nem jutalmat vagy dícséretet, hanem inkább megrovást érdemel.

A 8. számú, *Az erős férfiú* című, «Tudhatok és hihetek» jeligéjű munka legnagyobb részt párbeszédes formában van írva, a nélkül, hogy színdarabbá jegeczesednék. De nem is elbeszélés ez, hanem a satira borsos mártásával leöntött olla potrida, az úgynevezett budapesti magyarság emészthetetlen különlegességeivel körítve. Tagadhatatlan, hogy írójában van bizonyos ügyesség, de zavarosságnak sincs híjával.

A 4. számú, *Jouissance* című, «Lukács Krisztina-díj» jeligéjű

munka szerzője ért az íráshoz, s tud elég jó képet rajzolni is a régi nemesi világból, a sárosi gentry köréből — de mesét elgondolni és elbeszélni teljességgel nem bír, miért is műve hamarosan nagyon unalmassá válik.

A 6. számú, *A Khalfa sakkozik* című, «Allah» jeligéjű pályamunka rettenetesen elnyújtott történet, bosszantóan szenvedő, különczködő nyelven elmondva. Ha ez a jókaian elgondolt história Jókai stílusában és sokkal rövidebben lenne megírva — még érhetne talán valamit. Különösen unalmasan hosszú a béka-királyról szóló mese, a mit sakkozás közben a fiatal költő mond el a khalifa leányának.

A 17. számú, *Napkeltétől napnyugtáig* című, jelige nélküli mű regényesen elgondolt történet, ez irányzat nem éppen legértékeltenebb fajtájából. Zsarnóczay huszártiszt a szegény Csillát szerette, ez is őt, de a tisztnek gazdag feleséget kellett elvennie, s Csilla is máshoz megy. A háborúban — egy élénken, hatásosan leírt csatában — Zsarnóczay úgy megsebesül, hogy otthon holt híre kél s felesége — ki sohasem szerette — készül is új házasságra lépni. Zsarnóczay már a nagy csata alatt értesül rajongva szeretett fiacskája elhunytáról — «virághervadás»-ról a «földindulás»-ban — s mikor hazatér, elfogja az irtózás az élettől és a vonat elé akarja magát vetni. De az időközben özvegygyé lett Csilla visszatartja, a régi szerelmesek egymáséi lesznek s indulnak «új küzdelmek, új szenvedések — új élet felé».

El kell ismerni, hogy ez a divatjamult történet sok helyen költői erővel van írva.

A 2. számú, *Koppány* című, «Gönczölszekér» jeligéjű munka elég érdekesen megrajzolt képe a nyakas pogány vezér elpusztításának, bár István király alakjának rajza ellenkezik a történet tanúságaival és a nemzeti köztudattal. Nyelve különös dícséretet érdemel: magyaros, erőteljes, színes. Képei is költőiek. Írója határozott tehetség, a ki a magyar mythologia emlékeit szépen szövi bele munkájába, s Koppány és István drámai és elbeszélő formában sokszor megírt tusájának rajzához itt-ott új színeket is tud találni. Voltaképpen meséje azonban úgyszólván nincs e műnek, melyben csak halványan dereng egy indíték, — Sarolta özvegy fejedelemné vonzódása Koppányhoz — de szerző ezt is teljesen kihasználatlanul hagyja.

A 13. számú, *Rezeda hercegnő* című, «Mindig előre» jeligéjű, csinos, de kisebb jelentőségű elbeszélés cselekvénye nem érdektelenül halad, lélekrajza is jó, de némi homály — Eszter és Mihály szerelmének kevésbé kifejtett volta, Mihálynak nagyon is a háttérben hagyása, s ezzel kapcsolatban Eszter szerelme indokolásának hiánya és az egésznek bizonyos újdívatú bevégzetlensége — leszállítják e mű értékét.

A 14. számú munka címe: *Egy hazug szó*, — jeligéje: «Túl a

Királyhágón». Bálint és Évi — unokatestvérek — kora ifjúságukban szerették egymást, de a fiút a becsvágy elvitte falujukból, a leány pedig daczból hozzámént a haszontalan Zsigó főbíróhoz. Évek mulva Bálint hazatér s a lábát kificzamított főbíró őt kéri meg távollevő felesége hazakísérésére. Bálint és Évi egy viczinális állomáson rekednek, s az éjszakát a falusi kocsmá egyetlen vendégszobájában töltik, az asszony az ágyban, a férfi egy karosszékekben. A férj feltámadó méltatlan gyanúja hazugságba ragadja az asszonyt, ki a végén a bottal rátámadó férj elől — Bálinttal együtt menekül.

Hogy az írni jól, sőt érdekesen tudó szerző hogyan kapaszkodhatott ebbe a gyenge tárgyba s hogyan állhat elő minden fordulónál lehetetlen indítékokkal — alig érthető. A főbíró mulatozása az oláh lányokkal, s a kritikus éj leírása az író erős érzékiségének bántó bizonyítékai.

A 16. számú, *Pusztai éjszakák* című, «Pusztán születtem, pusztán is lakom» jeligéjű, Jókai gyönyörű *Sárga rózsá*-ja nyomán készült elbeszélés a múlt század ötvenes éveiben történik s szerzője az akkori betyár-romantika eszközeivel és alakjaival dolgozik. Kos István hazakerülve a katonaságtól, régi szeretője : Orgonás Judit után tudakozódik. Magó Tecza, a gulyás leánya — ki csitri kora óta bolondul István után — igazítja nagy önmegtágadással útba. István rá is talál a Morgó-csárdában a híres Juditra, a ki akkor is éppen a pusztabíróval enyeleg. István és a pusztabíró szembekeverülnek, István — a régi szerelmet mutató Judit közbelépése folytán — lelövi a pusztabírót, de a nem kért segítség felháborítja, s megvetéssel fordul el őt gyilkossá tett régi szeretőjétől és elbujdosik. Ám a pusztabíró nem halt meg, s a kis Tecza vezetésével hazahozza a nádi betyárok közül Istvánt — új életre, a hűséges Teczával.

Az elég gyenge mesét indokolatlan fordulatok viszik; de a nyelv tisztasága, magyarossága nagy előnye, erőssége az elbeszélésnek.

Az 1. sz., *Dr. Szuhay Gergely története* című, «Egy schlemil epopoeája» jeligéjű munkában egy délvidéki városunk barakk-kórházát meglátogató hirlapíró mondja el az ottani kirendeltséghez beosztott diákkori ismerősenek, a Herkules-termetű, de szívbajos és naiv lelkű Szuhay Gergely törvényszéki jegyzőnek történetét. Szuhay — a hivatalmoki pontosságnak és a becsületességnek rajongója — leleplezi a kirendeltség vezetőjét, a hitványlelkű, megvesztegetett Vajay Elemért, ki aztán agyonlövi magát, Gergely pedig összekerül Viktával, a szegény, de szép cenzor-kisasszonynyal, kinek Vajay sikertelenül udvarolt.

Ez a pályamű határozottan tehetséges elbeszélő munkája, a ki a nagy orosz írók iskolájába járt, a honiak közül pedig Ambrus Zoltánra emlékeztet. Érdekesen mesél és életigazsággal jellemez, felfogása fölényes, nyelve szellemes, eléggé magyaros is, de apróbb pongyolaságok több

helyen szemet szúrnak, mint a hogy az író ízlése általában ingadozó, — s ráért volna a műre egy utolsó, gondos átsimítás.

A még hátralévő két mű a pályázat legjobb darabjai.

A 15. számú, *János, a tisztiszolga* című, «Hazám» jeligéjű munka — mint a hogy mintegy alcímként maga a szerző megjelöli — «egy magyar typos»-t mutat be a világháborúból. Tizennyolcz rövid fejezetre van osztva e mű, melynek hőse a nem túlságosan eredeti, de határozottan találó vonásokkal rajzolt ötletes és élelmes, hűséges és jószívű, de néhol nagyon is bizalmaskodó kutyamosó, a ki végigkíséri hadnagy-gazdáját az orosz harcztéren. Műveltségük foka természetesen különböz, de a gondolkodás egyenességét s a szív nemes indulatait illetőleg egyforma a két ember, az úr (ki ugyan teljesen passiv alak marad) és a solga — s így lélekben és érzésben teljesen egybefornak a nagy világfelfordulásban. E mű írójának elméssége — ha néha az alsóbb rétegekben mozog is — s beszéltető tehetségének jóízű magyarossága egy-egy kisiklás ellenére is tagadhatatlanul rokonszenvet kelt az olvasóban, úgy maga az író, mint hőse iránt. A *János lódit* című fejezet — melyben a jó svádájú kutyamosó egy nem kevésbé agyafúrt magyar paraszt előtt háryjánoskodik, a ki teszi magát, mintha elhinné a lódításokat, pedig nagyon tudja, hogy hányadán van, — mikszáthi megfigyeléssel és humorral van megírva. Kár, hogy az író ízlése nem egészen biztos, — régi, közönséges viccek felmelegítése is elég gyakori a munkában, melyben némi pongyolaság s az írásművészetben elengedhetetlen gondosság hiánya is bántóan hat. Legnagyobb hátránya azonban e műnek az, hogy voltaképpen csak egymás mellé rakott epizódokból áll, miket csupán a hősnék alakja tart össze, — de a művészi szerkezetnek teljességgel híjával van, sőt a szerkesztésre való törekvésnek sincs benne semmi nyoma. A tizennyolcz fejezet egymásutánját fel lehetne forgatni a nélkül, hogy ez a munka hatásának rovására menne, s művészi értékének legkisebb sérelme nélkül el lehetne belőle hagyni több fejezetet.

A 12. számú pályamű címe: *Az ebesi gát*, — jeligéje: «Duna».

Fejér Tamás fiatal segédmérnök — tehetséges, de magába zárkózott, igen komoly és szemérmes ember — a nagyfejűek véleményével szemben megjósolja, hogy a Pozsony alatti Dunarész szabályozása rosszul történt. A következmények neki adnak igazat, s a minisztérium őt bízza meg, hogy saját tervei szerint építse meg az ebesi gátat. Csinálja is — ott élve *Etel* nevű hajóján — mikor a bécsi gőzösről egy leány a Dunába ugrik. Tamás embere kifogja a leányt s az *Etelre* viszi, hol az aztán Tamás társaságában lappang. E leány egy német katonatiszt-báró leánya, kit hitvány mostohaanyja — pénzt szerzendő vele — rossz életre vitt, úgy hogy Bécs éjjeli világa csak Rici baronesse néven ismerte

és emlegette. A dunai munkáknál dolgozik — helyesebben «amerikázik» — két csavargó, két elcsapott katonatiszt: Anberg és Novák, kik ráismernek Ricire s mostohaanyjának megígérik, hogy visszaszerzik a leányt. De ekkor a beállott jégzajlás elviszi Tamás gátját, s vele a szegény kis mérnök jóhírét, sőt önbizalmát is. Tamás és Beatrix — kik megszerették egymást — együtt akarnak elveszni a jég között, nyomuk is vész, de később megtudjuk, hogy áthajóztak Amerikába, új életre.

E pályamű írója érdekesen tud embert rajzolni. Tamás és Beatrix is jó alakok, csak az a kár, hogy inkább csak körvonalaikat látjuk, lelkükbe nem enged bepillantani a szerző, a ki e tekintetben oly szűkszavúnak mutatkozik, mint a milyennek e két főalakját rajzolja. Erőteljes színekkel vannak azonban festve a mellékszereplők: a két csavargó — kiknek képéhez különben Krisztyán Tódor ült modellül — a dunai halászok és hajósok népe: Tamás púpos szolgálja, — a vízmester, — az öreg kormányos, — a faragatlan, de igazlelkű Czompó Gyuri, a kit «égett gerenda» melléknéven ismernek, — az istenes nazarénus munkás, — a zsidó korcsmárosné, a nagy, puha asszony, a ki szétlottyanna, mint a tészta, ha az öve nem tartaná össze, — a báróné és kísérőnője, mind jól ellesett és jól színezett figurák.

Az elbeszélés nehézkesen indul, fölösleges részletezésekkel a vízepítészeti szakma köréből, szükséges részek bővebb kifejtésének rovására. De az érdeklődést — a munka első harmada körül — mégis fölkelte az író s ügyesen fokozza a mű végéig. Elgondolásban és meg szerkesztésben, s a megírásban is figyelemreméltó művészi erővel dolgozik a szerző, ki sok helyen igazán költői, jellemző képeivel különösen meg ragadja az olvasó lelkét s kinek e művétől az irodalmi érték nem tagadható meg. De nyelve ellen a bíráló-bizottságnak súlyos kifogásai voltak. A névelő értelemzavaróan fölösleges használatának szerencsétlen ragálya — mely immár, sajnos, legjobb elbeszélőink írásait is rontja — megérintette e pályamű íróját is, ki egyéb nyelvtani hibák nélkül sem szűkölködik, s szórendi rendetlenkedése és nyelvének nehézsége — ha néhol, némi jóakarattal, különczködő stílusa művészi folyamányának mondható is — gyakran grammatikai megrovást érdemel.

Így — bár a *János, a tisztiszolga* című munka jóízű magyarsága, s hőségének ügyes jellemrajza, valamint *Az ebesi gát* című elbeszélés művészi conceptiója és költőisége a jutalomra ajánlás tekintetében alapos megfontolásra s részletes vitára készítették a bírálókat, — mégis, az előbb említett mű szerkezetének feltűnő fogyatékosága s a másiknak a nyelvtisztaság ellen minduntalan történő vétkezése végre is arra a megállapodásra vezette a bizottságot, hogy a Kisfaludy-

Társaságnak az önálló becsét feltételező Lukács Krisztina-jutalommal nyújtandó koszorújával e pályázat eme két legjobb darabja közül sem lehet egyiket is kitüntetni.

Ehhez képest a kiküldött bíráló-bizottság — a melynek tagjai Pekár Gyula (elnök), Ferenczi Zoltán és Szász Károly (jelentéstevő) — egyhangúlag hozott határozattal arra kéri a tek. Társaságot, hogy az 1916-ra hirdetett Lukács Krisztina-féle jutalmat ne méltóztassék kiadni.

Budapesten, 1917. évi februárius hó 6-án.

Pekár Gyula
elnök.

Szász Károly
jelentéstevő.

Ferenczi Zoltán
bizottsági tag.

BIRÁLÓ JELENTÉS A BULYOVSZKY-FÉLE PÁLYÁZATRÓL.

HEGEDÜS ISTVÁNTÓL.

A Társaság bírálókul küldte ki Ábrányi Emilt, Voinovich Gézát és e jelentés íróját.

Ábrányi Emil elutazván Budapestről, levélben írta meg véleményét, melyet Voinovich Géza tagtársammal tekintetbe vettünk. Ábrányi a jutalmat a 43. sz. pályaműnek kiadni hajlandó, mint a mely emelkedett ódai szárnyalásával, nemes hazafias rajongásával, nyelvének színes és erőteljes voltánál fogva igazán szavalásra alkalmas költeménynek tekinthető. Voinovich Géza levélben írt véleményében a jutalomra határozottan érdemes költeményt nem igen talált. Ez ellentétes nézet mellett magam alább kifejtendő okból az Ábrányi véleményéhez csatlakoztam. Voinovichcsal tanácskozván, ő neki sem volt ellenvetése, hogy a 43. sz. *Jövendő* cz. költeménynek adassék ki a jutalom.

Tanulságos pályázat, a rendes kísérletezés színvonalát sok költemény meghaladja. Itt-ott az egyes versekben megcsendül a valódi érzés hangja. Gondolatokban sem szegények e költemények, mi örömdetes jelenlég. A szertelenség mellett, mely pl. a Nietzsche-szellemben írt rhapsodiában, melynek czíme: *Ehn Áten imája a Naphoz*, a világpusztulás képét az egyiptomi mythos körében vont rajzzal tünteti föl a Naphoz intézett ima formájában (32. p.-mű), sok erőteljes részletet tartalmaz. A háború hangulatát, meleg képben fejezi ki egy pár költemény (így a *Hazavágyás* (8. sz.) *Magyar menetszázad* (28. p. m.) *Kiért?* (42. sz. p.-mű); de azért nem emelkednek a költői meghatottság, őszinte mélység fokára. Az *Ódák* pedig, melyeket egy-egy szoborünnep alkalmára szánt a költő, melyek pedig a Bulyovszkyné-pályázat egyik feltételének: a szavalásra alkalmas költemény czéljának legjobban megfelelhetnének, nagy szóhalmazba vesznek el (13. sz. p.-mű: három óda Vasvári Pál, Rákóczi és Bessenyei György emlékére).

Csinos lyrai költemény is van egypár, de ezek nem keltenek mélyebb hatást. Volna egy ballada is: *A fekete lovag* (39. sz. p.-mű), de ez már igazán az *Erlkönig*, *Bor vitéz* zűr-zavaros emlékeiből van összeállítva.

A régi romantika hangja is meg-megcsendül, mint a hírlapok hasábjain megjelenő költeményekben.

A többi felett kiemelkedik, mint már fentebb jeleztem, a 43. sz. pályamű: *Jövendő*. Ábrányi levelében e költemény jól van jellemezve. Rímtelen jambusok vannak itt és a szerző mélységes hite a magyarság nagy jövőjében fölemelő hatású. Ez a tulajdonsága szavalásra is alkalmassá teszi. Szép részletei közt egy-egy kitűnő sorra is bukkanunk. Például:

Az élet itt már rothadás volt,
És hajh, a romlás — élvezet...

Nem ízléstelen bombast, sőt a vers természetéből folyó kép a vers vége, hogy a magyarság büszke várát megépítik majd

«Soha nem romló csoda-mészszel,
Hősök hamvával elkevert
Sok magyar könnyel, drága vérel.»

Ábrányi társamnak itt idézett véleményét készséggel elfogadom. Az utolsó versszakot érdemes idézni:

Te szív, szívem!
Te por leszel már nemsokára
És elvegyülsz az anyafölddel,
De hinned kell a sírban is,
Hogy betelik majd egy napon
A diadalmas nagy Jövendő, —
S te hamvadón is feldobogsz majd
A magyar élet himnuszára:
Vagyunk, vagyunk!...

Azt hiszem, hogy teljesen indokolt a bírálóbizottság egyhangú véleménye, mely szerint a 43. sz. pályamű, a *Jövendő* cz. költemény szerzőjének a Bulyovszkyné-féle pályadíj kiadandó.

Budapest, 1917 febr. 3.

Hegedűs István
mint előadó.

Hozzájárult

Ábrányi Emil
r. tag.

A Társaság szavazattöbbséggel a *Jövendő* című, «Uj hit» jeligéjű, 43. számú pályaművet jutalmazandónak ítélte. Mint az ünnepélyes közlésen felbontott jeligés levélből kitűnt, a pályamű szerzője Sajó Sándor, gymn. tanár, Budapest.

BÍRÁLÓ JELENTÉS A RADÓ ANTALTÓL KITŰZÖTT 200 KORONÁS PÁLYÁZATRÓL.

Radó Antal társunk, ki a műfordítás terén maga is elévülhetetlen érdemeket szerzett és a műfordítás elmélete terén beható tanulmányai-
val nagy figyelmet keltett, tapasztalván azt, hogy műfordítóink a német irodalmat elhanyagolják, bizonyára azért, mert a német költők műveit Magyarországon is szélesebb körben ismerik, mivel az eredeti szöveget is értik, a figyelmet a szomszéd német világ költészetére kívánta terelni és ezért nagylelkű áldozatot hozott e célra. 200 korona pályadíjat tűzött ki azok számára, kik a legújabb német lyrából kiválasztott fordításra legérdemesebb költeményeket fordítják le.

A Kisfaludy-Társaság Radó ajánlatát elfogadta és a pályázást kihirdette. Bíráló-bizottsági tagokul Radó Antalt, Császár Elemért és alulírottat küldte ki.

Beérkezett 17 pályamű, melyek közül némelyik egyszerre több költeményt is tartalmaz.

Radó legelőbb olvasta el a költeményeket. Bírálati észrevételeit széljegyzetek, aláhúzások alakjában megtette, de azután, hogy a maga elégedetlenségét félre ne magyarázzák, a bírálati tagságról lemondott. A Társaság a múlt év decz. 29-én tartott zárt ülésén méltányolva Radó finom gyöngédségből származó lépését, a lemondást elfogadta és helyébe Ferenczi Zoltánt választotta meg bizottsági tagnak.

A bizottsági tagok a műveket elolvasták, széljegyzetek és aláhúzások és más jelek útján véleményüket kifejezésre juttatták és alulírottat bízták meg a jelentés megtételével.

Van szerencsém jelentésemet a következőkben megtenni.

Pályázott 17 pályamű. Fordították Markgraff, Keller, Ganghofer, Knodt, Isolde Kurz, Flaischlein, Hoffmansthal, Hesse, Falke, Else Lasker-Schüler, Detlev v. Liliencron, R. Presler, A. deNora, Anton Wildgans, Hammerling, Busse, Leopold és Ehrenbraun költeményeit. Csodálatosképen nem a legjobb költeményeket választották ki, sőt ép a leghosszabb egyik költemény ízléstelen, durva, az újabb realistikus és impressionista iskola gyengébb terméke. Egy elbeszélő satirikus költemény terjedelmé-

nél, hangjánál fogva figyelmet kelt és a műfordítói ügyességet is próbára teszi. A többi lyrai költemény futó hangulat terméke, kisebb igényű alkotás, melynek értéket csak a műfordító művészete bírja adni.

A fordítások szomorú benyomást tesznek. A bírálók sűrű aláhúzásai, kérdő és felkiáltójelei, széljegyzetei oly tarkává tették a kéziratokat, mintha csak iskolai pensum emlékei volnának.

Formaérzék hiánya, az eredeti szöveg teljes félreértése, erőltetett rímek, versmértékek rhythmustalan alkalmazása, magyartalanság, laposság, mondatalkotásbeli botlások, nyelvszegénység, az eredeti színének, zamatának — bár ez a benyújtott német eredeti költemények közül sincs meg mindenikben — halvány visszaadása úgy elrontják a hatást, hogy a gazdag német lyra selejtes szegénységgé zsugorodik össze e mutatóványokban.

Három pályaműben legalább nem jelennek meg e hibák oly rikító formában és oly sűrűen.

Ilyen a 4. sz. pályamű, Ernst Knodt két költeménye közül az egyiknek fordítása, a 14. sz. pályamű, A. de Nova : *Die Madonna der Ehe* cz. szabad formában, hosszabb elbeszélő, satirikus és parodikus hangon írt költeményének fordítása, de maga a költemény sem éri meg a fordító fáradságát és a 17. sz. pályamű. Három csinos lyrai költemény K. Bussetól, Albert Leopoldtól és Hans Ehrenbrauntól. Egyik bírálótársam maga is hajlandó e fordításokat dícséretben részesíteni ; de harmadik társunk ez ellen élénken tiltakozik.

Igazán a szövetséges német nemzet iránt tartozunk azzal a figyelemmel, hogy ily fordításokkal ne rontsuk le a német kedély meleg forrásából eredt költemények hatását. Mily csinos gondolat pl. Rudolf Prester *Das Lenzgedicht* cz. költeményének alapeszméje. A költőt meghatja a tavasz, elkészíti egy vers vázlatát, de széttépi. A széttépett papírszeleteket a verebek fészek építésére használják (13. sz. pályamű). Egy ily könnyed, Heine szellemében gondolt finom iróniát a fordító meg sem érti. Álljon itt négy sor:

Az ihletem hamar elhagyott
Látván, a tavasz hogy tombol.
Szeletekre szakítám szét a lapot
S kidobtam ablakomból.

Alább ez a rím :

Szemem utána nézget

• • • • •

Igy foltozza a fészket.

Azután az a pályázó, kit izlése eltévelyített arra, hogy Anton Wildgans *Im Anschau meines Kindes* physiologiai versét fordította le, ily sorokat képes leírni:

Álmodban rádhajolva kis pihegő
Dermedt-némán áll itt a hű nemző
Te emberré lett láza a nagy gerjedelemnek ...

Szegény Hammerling magyarul így írt volna (16 pályamű):

Szerelmed szülte üdvözült
Szerelmi fájdalomba' —
Csodás fény rá ettől derült, —
Bár mindig ott ragyogna.

Hová lesz az eredeti szép gondolat:

Die Liebe war's, die sie gebar,
Der selige Schmerz der Liebe,
Dum schimmert sie so wunderbar,
Ach, dass sie ewig bliebe.

Ez idézésekkel csak jelezni kívánom azokat a hibákat, melyek a pályaművekben szélteben előfordulnak. Ki Hoffmannsthal *Die Beiden* cz. (11. sz. pályamű) csinos költeményében a «leicht und sicher»-t «szilárd és lenge»-vel fordítja, nem is érzi, hogy milyen ellenmondást visz bele a költeménybe. Hiszen a mi szilárd, az nem lenge. Itt a lány járásáról van szó, mely biztos és könnyű: a szűzesség nyugodt biztonsága és a lánykedély játszi könnyedsége. Hoffmannsthal e költeménye csak három versszak, de mély és megható. Itt minden szónak súlya, értéke van.

Bírálotársaim egyhangú nézetével egyetértve, sajnálattal kell megállapítanom, hogy a pályázat nem sikerült és a jutalom kiadását nem hozhatom javaslatba. S mivel egy fordítás sincs, mely úgy tartalom, mint alak, érték és becs tekintetében méltó volna a feltétlen dícséretre, egypár fordítás gyakorlottabb kézre valló érdeme mellett sem indítványozhatom, hogy valamelyik dícsérettel legyen kitüntetve.

Budapest, 1917 jan. 27.

Hegedűs István
biz. előadó.

Hozzájárult:

Ferenczi Zoltán
bíráló tag.

Császár Elemér
bíráló tag.

A KISFALUDY-TÁRSASÁG JUTALOM-TÉTELEI.

Kihirdették az 1917 február 11-iki ünnepélyes közülésen.

I. LUKÁCS KRISZTINA-JUTALOM: Magyar történeti vagy mondai tárgyú költői elbeszélés. (Kitűzetett 1916 febr. 2-án.)

Jutalma a Lukács Mórictól nejének, Birly Krisztinának emlékére tett alapítványból 1000 kor.

Benyújtásának határideje 1918 október 31-ike.

II. LUKÁCS KRISZTINA-JUTALOM: A lyra fejlődése a XIX. század második felétől kezdve, különös tekintettel a magyar irodalomra. (Másodszor kitűzetett 1914 febr. 4-én.)

Jutalma a Lukács Mórictól nejének, Birly Krisztinának emlékére tett alapítványból 1000 korona.

Benyújtásának határideje 1917 október 31-dike.

III. LUKÁCS KRISZTINA-JUTALOM: Elbeszélés vagy kisebb regény. (Másodszor kitűzetett 1917 február 7-én.)

Jutalma a Lukács Mórictól nejének, Birly Krisztinának emlékére tett alapítványból 1000 korona.

Benyújtásának határideje : 1918 október 31-dike.

IV. LUKÁCS KRISZTINA-JUTALOM: A mondai és történeti anyag költői feldolgozása Aranyánál. (Kitűzetett 1917 febr. 7-én.)

Jutalma a Lukács Mórictól nejének, Birly Krisztinának emlékére tett alapítványból 1000 korona.

Benyújtásának határideje : 1919 október 31-dike.

V. BULYOVSZKY GYULÁNÉ SZÍN-MŰVÉSZNŐ JUTALMA: Szavalásra alkalmas lyrai költemény. (Kitűzetett 1917 február 7-én.)

Jutalma 400 kor.

Benyújtásának határideje : 1918 október 31-dike.

VI. SZÉHER ÁRPÁD-JUTALOM: Költői elbeszélés vagy rajz a magyar népeletről, verses formában. (Kitűzetett 1916 február 2-án.)

Jutalma 1000 korona.

Benyújtásának határideje : 1917 október 31-dike.

VII. SOMOGYI-DEZSŐ JUTALOM: Kisebb tanulmány Henszmann Imréről. (Kitűzetett 1916 febr. 2-án.)

Jutalma 200 frank aranyban.

Benyújtásának határideje : 1917 október 31-dike.

VIII. Ifj. BOJÁRI gróf VIGYÁZÓ SÁNDOR-JUTALOM: Magyar történelmi tárgyú prózában irandó kisebb elbeszélés, a mely fél nyomtatott ívtől két ívig terjedhet. (Kitűzetett 1916 febr. 2-án.)

Jutalma a bojári gróf Vigyázó Josefín által elhunyt testvére, Vigyázó Sándor nevére tett alapítványból 480 korona. A jutalom 1918 április 28-dikán adatik ki.

Benyújtásának határideje : 1917 október 31-dike.

IX. RADÓ ANTAL ADOMÁNYÁBÓL: Rövidebb műfordítás az utolsó 30 év német lyrájából. (Kitűzetett 1917 február 7-én.) A pályamunkához az eredeti is melléklendő.

Jutalma 200 korona.

Benyújtásának határideje : 1917 október 31-dike.

X. A Kisfaludy-Társaság, egykori másodelnökének *Greguss Ágostnak* és feleségének, született *Kemény Máriának* alapítványából 1917 december 29-én, vagyis az alapítók egybekelésének napján 2000 koronával fogja jutalmazni az 1910–1916. évkörben felmerült legjelesebb zenei művet.

*

A pályaművek idegen kézzel, tisztán és olvashatólag másolva, bekötve, lapozva, a szerző valódi nevét rejtő lepecsételt, jelmondatos levél kíséretében, a fenn kitett határideig a Társaság titkárához küldendő.

Megjegyzendő, hogy mindegyik pályadíjért versenyző munkák közül csak az nyerhet jutalmat, mely nem csupán aránylag jobb a többinél, hanem a melynek önálló bece is van.

A jutalommal kitüntetett pályamunkák a szerző tulajdona maradnak. A Társaság fenntartja magának, hogy azokat Évlapjaiba díjtalanul fölvehesse, sőt ha szerzőjük egy év lefolyása alatt ki nem adná, külön is, minden díjazás nélkül közrebocsáthassa.

A pályamunkák kéziratai a Társaság levéltárában maradnak.

V.

TÁJÉKOZTATÓ KÖZLÉSEK.

A KISFALUDY-TÁRSASÁG SZEMÉLYZETE

1917-İK ÉVI FEBRUÁR 11-ÉN.

Elnökség és tisztviselők:

Elnök ..... BEÖTHY ZSOLT.
Másodelnök ..... BERZEVICZY ALBERT.
Titkár ..... VARGHA GYULA.
Másodtitkár ..... KOZMA ANDOR.
Pénztárnok ..... MAGYAR FÖLDHITELINTÉZET.
Ügyész ..... DR. SZŐCS FERENCZ.

Gazdasági bizottság:

BERCZIK ÁRPÁD. HEGEDÜS ISTVÁN. NÉGYESY LÁSZLÓ.

Könyvkiadó-bizottság:

BEÖTHY ZSOLT, elnök.

ALEXANDER BERNÁT.	RADÓ ANTAL.
ANTAL GÉZA.	RIEDL FRIGYES.
FERENCZI ZOLTÁN.	VADÁSZ LIPÓT.
HERCZEG FERENCZ.	VARGHA GYULA.
KLEBELSBERG KUNÓ GRÓF.	VÉGH ARTÚR.
KOZMA ANDOR.	WODIANER ARTÚR.
ORMODY VILMOS.	

A Magyar Népköltési Gyűjtemény szerkesztője:

SEBESTYÉN GYULA.

A Kisfaludy-Társaság Nemzeti Könyvtárának szerkesztői:

BEÖTHY ZSOLT, NÉGYESY LÁSZLÓ és CSÁSZÁR ELEMÉR.

A Társaság Költők és írók című életrajz-vállalatának szerkesztője:

FERENCZI ZOLTÁN.

Shakespeare-bizottság:

Elnök: BERZEVICZY ALBERT.

Igazgató: ALEXANDER BERNÁT.

Előadó: RADÓ ANTAL.

Szerkesztő: FERENCZI ZOLTÁN.

Belső tagok (a fentiekén kívül): ANGYAL DÁVID, APPONYI ALBERT GRÓF, BAYER JÓZSEF, BEÖTHY ZSOLT, HARASZTI GYULA, HEGEDÜS ISTVÁN, HEINRICH GUSZTÁV, KOZMA ANDOR, LÉVAY JÓZSEF, NEUGEBAUER LÁSZLÓ, PEKÁR GYULA, RÁKOSI JENŐ, RIEDL FRIGYES, VARGHA GYULA, VÁRADI ANTAL, VOINOVICH GÉZA, YOLLAND ARTÚR.

Külső tagok: BODROGI LAJOS, GYULAI ÁGOST, HEVESI SÁNDOR, IVÁNFÍ JENŐ, LATZKÓ HUGÓ, RÓZSA DEZSŐ, RUSZT JÓZSEF, SEBESTYÉN KÁROLY, TÓTH IMRE.

Rendes tagok:

ÁBRÁNYI EMIL	1885	Budapest.
ALEXANDER BERNÁT	1899	Budapest.
AMBRUS ZOLTÁN	1899	Budapest.
ANGYAL DÁVID	1910	Budapest.
⁵ APPONYI ALBERT GRÓF	1893	Budapest.
BÁNFFY MIKLÓS GRÓF	1916	Budapest.
BÁRD MIKLÓS	1905	Nagykőrösön.
BÁRSONY ISTVÁN	1898	Budapest.
BAYER JÓZSEF	1888	Budapest.
¹⁰ BENEDEK ELEK	1900	Budapest.
BEÖTHY ZSOLT	1876	Budapest.
BERCZIK ÁRPÁD	1873	Budapest.
BERZEVICZY ALBERT	1899	Budapest.
CSÁSZÁR ELEMÉR	1913	Budapest.
¹⁵ CSENGERI JÁNOS	1904	Kolozsvárott.
DÓCZY LAJOS BÁRÓ	1887	Budapest.
ÉNDRÖDI SÁNDOR	1882	Budapest.
FERENCZI ZOLTÁN	1903	Budapest.
FRAKNÓI VILMOS	1903	Budapest.
²⁰ GÁRDONYI GÉZA	1903	Egerben.
HARASZTI GYULA	1906	Budapest.
HEGEDÜS ISTVÁN	1893	Budapest.

	HEINRICH GUSZTÁV	1882	<i>Budapest.</i>
	HERCZEG FERENCZ	1893	<i>Budapest.</i>
25	JAKAB ÖDÖN	1895	<i>Budapest.</i>
	KÉKY LAJOS	1917	<i>Budapest.</i>
	KISS JÓZSEF	1914	<i>Budapest.</i>
	KOZMA ANDOR	1893	<i>Budapest.</i>
	LÉVAY JÓZSEF	1862	<i>Miskolc.</i>
30	MOLNÁR FERENCZ	1917	<i>Budapest.</i>
	NÉGYESI LÁSZLÓ	1904	<i>Budapest.</i>
	PEKÁR GYULA	1901	<i>Budapest.</i>
	RADÓ ANTAL	1895	<i>Budapest.</i>
35	RÁKOSI JENŐ	1869	<i>Budapest.</i>
	RÁKOSI VIKTOR	1897	<i>Budapest.</i>
	RIEDL FRIGYES	1900	<i>Budapest.</i>
	SAJÓ SÁNDOR	1917	<i>Budapest.</i>
	SEBESTYÉN GYULA	1909	<i>Budapest.</i>
	SZABOLCSKA MIHÁLY	1899	<i>Temesvárott.</i>
40	SZÁSZ KÁROLY	1916	<i>Budapest.</i>
	SZÁVAY GYULA	1910	<i>Debreczenben.</i>
	SZEMERE GYÖRGY	1917	<i>Budapest.</i>
	SZILÁDY ÁRON	1867	<i>Kiskunhalason.</i>
	TAKÁTS SÁNDOR	1917	<i>Budapest.</i>
45	THEWREWK EMIL P.	1885	<i>Budapest.</i>
	VÁRADI ANTAL	1889	<i>Budapest.</i>
	VARGHA GYULA	1883	<i>Budapest.</i>
	VOINOVICH GÉZA	1912	<i>Budapest.</i>
	ZEMPLÉNI ÁRPÁD	1911	<i>Budapest.</i>
50	ZICHY GÉZA GRÓF	1878	<i>Budapest.</i>

Levelező tagok :

	BRÁBEK FERENCZ	1899	<i>Prágában.</i>
	BUTLER DUNDAS EDE	1879	<i>Londonban.</i>
	GENETZ ÁRVÉD	1911	<i>Helsingforsban.</i>
	JONES HENRIK	1893	<i>Mumby Vicarageben (Alford, Lincolnshire).</i>
5	KALUZA MIKSA	1911	<i>Königsbergben.</i>
	KROHN KÁROLY	1913	<i>Helsingforsban.</i>
	MADLUNG AAGE	1916	<i>Berlinben.</i>
	MOLDOVÁNY GERGELY	1909	<i>Kolozsvárrott.</i>

	NEUGEBAUER LÁSZLÓ	1882 <i>Budapest.</i>
10	NORSA UMBERTO	1913 <i>Mantovában.</i>
	ORSZÁGH PÁL	1912 <i>Alsókubinban.</i>
	SCHNITZER IGNÁCZ	1910 <i>Bécsben.</i>
	SCHUMACHER SÁNDOR	1898 <i>Kopenhágában.</i>
	SIROLA FERENCZ	1912 <i>Fiumében.</i>
15	STEINBACH JÓZSEF	1912 <i>Bécsben.</i>
	YOLLAND ARTUR	1909 <i>Budapest.</i>

Az évszám az illetőnek taggá választása idejét jelöli.

A KISFALUDY-TÁRSASÁG ELHUNYT TAGJAI.

AZ 1917-IK ÉVI FEBRUÁR HÓ ZÁRTÁIG.

A Kisfaludy-Társaság tagjai 1866-ig csak egyfélék voltak. 1867-től fogva belsők meg külsők. 1879-től rendesek meg levelezők.

- 1838 KÖLCSEY FERENCZ aug. 24.
1841 CSATÓ PÁL febr. 15.
1842 DESSEWFFY AURÉL GRÓF febr. 9.
1844 KISFALUDY SÁNDOR okt. 28.
1846 ⁵ VAJDA PÉTER febr. 10.
KIS JÁNOS febr. 19.
1847 SCHEDIUS LAJOS nov. 12.
1849 PÉCZELY JÓZSEF máj. 23.
1851 HAZUCHA FERENCZ (KELMENFI LÁSZLÓ) ápr. 21.
1852 ¹⁰ HELMECZY MIHÁLY decz. 1.
1853 GARAY JÁNOS nov. 5.
1854 NAGY IGNÁ CZ márcz. 19.
1855 VÖRÖSMARTY MIHÁLY nov. 19.
1857 SZENVEY JÓZSEF jan. 22.
1858 ¹⁵ BAJZA JÓZSEF márcz. 3.
BÁRTFAY LÁSZLÓ máj. 12.
SZONTÁGH GUSZTÁV jun. 7.
CSÁSZÁR FERENCZ aug. 17.
1860 SZENCZY IMRE febr. 2.
1861 ²⁰ SZEMERE PÁL márcz. 18.
VACHOTT SÁNDOR ápr. 9.
SÁROSY GYULA (LAJOS) nov. 16.
1864 KAZINCZY GÁBOR ápr. 18.
SZALAY LÁSZLÓ jul. 17.
²⁵ FÁY ANDRÁS, a társaság első igazgatója, jul. 26.
KUTHY LAJOS aug. 27.
MADÁCH IMRE okt. 5.
1865 JÓSIKA MIKLÓS BÁRÓ, a társaság első elnöke, febr. 27.
1866 KISS KÁROLY febr. 17.

- ⁹⁰ GAÁL JÓZSEF febr. 28.
 EGRESSY GÁBOR jul. 30.
 ZÁDOR GYÖRGY aug. 17.
 CZUCZOR GERGELY szept. 9.
 1867 PÁKH ALBERT *belső tag* febr. 10.
³⁵ BÉRCZY KÁROLY *belső tag* decz. 11.
 1868 ERDÉLYI JÁNOS *belső tag* jan. 23.
 TOMPA MIHÁLY *belső tag* jul. 30.
 1869 GREGUSS GYULA *belső tag* szept. 5.
 1871 EÖTVÖS JÓZSEF BÁRÓ, a társaság második elnöke, febr. 2.
 1872 ⁴⁰ SIR JOHN BOWRING *külső tag* nov. 23.
 1875 KRIZA JÁNOS *belső tag* márcz. 26.
 SZEBERÉNYI LAJOS *belső tag* jun. 4.
 TOLDY FERENCZ, a társaság negyedik elnöke, decz. 10.
 KEMÉNY ZSIGMOND BÁRÓ, a társaság harmadik elnöke, decz. 22.
 1876 ⁴⁵ TÓTH EDE *belső tag* febr. 26.
 SZÉKÁCS JÓZSEF *belső tag* jul. 29.
 1877 DÖMÖTÖR JÁNOS *belső tag* jan. 8.
 STEINACKER GUSZTÁV *külső tag* jun. 7.
 FÁBIÁN GÁBOR *belső tag* decz. 10.
 1878 ⁵⁰ SZIGLIGETI EDE *belső tag* jan. 19.
 HORVÁTH MIHÁLY *belső tag* aug. 19.
 1879 TOLDY ISTVÁN *belső tag* decz. 6.
 1880 CSENGERY ANTAL *rendes tag* jul. 13.
 1881 TÓTH KÁLMÁN *rendes tag* febr. 3.
⁵⁵ SZEMERE MIKLÓS *rendes tag* aug. 20.
 LUKÁCS MÓRICZ, a társaság ötödik elnöke, nov. 5.
 DUX ADOLF *rendes tag* nov. 20.
 1882 ARANY JÁNOS *rendes tag* okt. 22.
 GREGUSS ÁGOST *rendes tag* decz. 13.
 1884 ⁶⁰ FRANKENBURG ADOLF *rendes tag* jul. 3.
 SZŰCS DÁNIEL *rendes tag* okt. 6.
 1885 GERMANECZ KÁROLY *lev. tag* febr. 1.
 GYÓRY VILMOS *rendes tag* ápr. 14.
 1886 TÁRKÁNYI BÉLA *rendes tag* febr. 16.
⁶⁵ KOVÁCS PÁL *rendes tag* aug. 13.
 IPOLYI ARNOLD *rendes tag* decz. 2.
 1887 BALÁZS SÁNDOR *rendes tag* aug. 1.
 1888 RING MIHÁLY *lev. tag* okt. 4.
 HENSZLMANN IMRE *rendes tag* decz. 5.
 1891 ⁷⁰ P. SZATHMÁRY KÁROLY *rendes tag* jan. 15.

- PACHLER FAUST *lev. tag* szept. 5.
 CSIKY GERGELY *rendes tag* nov. 19.
 HUNFALVY PÁL *rendes tag* nov. 30.
 1892 SZABÓ ISTVÁN *rendes tag* márcz. 24.
 75 SALAMON FERENCZ *rendes tag* okt. 9.
 1894 PAULAY EDE *rendes tag* márcz. 11.
 1895 STIER TEOFIL *lev. tag*.
 PHILLIPS HENRIK *lev. tag*.
 1896 GR. SZÉCSEN ANTAL *rendes tag* aug. 23.
 80 DEGRÉ ALAJOS *rendes tag* nov. 1.
 1897 VAJDA JÁNOS *rendes tag* jan. 17.
 PULSZKY FERENCZ *rendes tag* szept. 7.
 PÁLFFY ALBERT *rendes tag* decz. 22.
 1898 SAYOUS EDE *lev. tag* jan. 19.
 85 ABONYI LAJOS (MÁRTON FER.) *rendes tag* ápr. 28.
 ZICHY ANTAL *rendes tag* máj. 19.
 SZÁSZ BÉLA *rendes tag* jul. 7.
 ARANY LÁSZLÓ *rendes tag* aug. 1.
 HORVÁT BOLDIZSÁR *rendes tag* okt. 28.
 1899 90 BARTALUS ISTVÁN *rendes tag* febr. 8.
 PATTERSON ÁRTÚR *lev. tag* szept. 29.
 PÉTERFY JENŐ *rendes tag* nov. 5.
 1900 IMRE SÁNDOR *rendes tag* decz. 21.
 1901 SAISSY AMADÉ *lev. tag* április.
 1902 95 SZIGETI JÓZSEF *rendes tag* február 26.
 TOLNAI LAJOS *rendes tag* márczius 19.
 DOBSA LAJOS *rendes tag* julius 8.
 VADNAY KÁROLY *rendes tag* julius 27.
 KELETI GUSZTÁV *rendes tag* szeptember 2.
 100 MÜNTZ JENŐ *lev. tag* december.
 BARTÓK LAJOS *rendes tag* december 31.
 1903 TÓTH LŐRINCZ *rendes tag* márczius 17.
 1904 JÓKAI MÓR *rendes tag* május 5.
 JOVANOVIĆS JÁNOS *lev. tag* junius 13.
 105 ÖMAN VIKTOR EMANUEL *lev. tag* augusztus 23.
 1905 SZÁSZ KÁROLY *rendes tag* október 15.
 1906 BACHAT DÁNIEL *levelező tag* április 13.
 HANDMANN ADOLF *levelező tag* december 8.
 1907 VULCANU JÓZSEF *levelező tag* szeptember 9
 1908 110 SZANA TAMÁS *rendes tag* február 11.
 1909 STURM ALBERT *lev. tag* február 14.

- JALAVA (ALMBERG) ANTAL *lev. tag* július 3.
SZÜRY DÉNES *rendes tag* október 28.
GYULAI PÁL, *a társaság hatodik elnöke* november 9.
- 1910¹¹⁵ HEVESI LAJOS *lev. tag* február 27.
MIKSZÁTH KÁLMÁN *rendes tag* május 28.
CASSONE JÓZSEF *lev. tag* július 31.
BIGAULT DE CASANOVE KÁROLY *lev. tag* október 23.
- 1911 VÉRTESI ARNOLD *rendes tag* augusztus 1.
¹²⁰ JÁNOSI GUSZTÁV *rendes tag* augusztus 15.
- 1912 VRCHLICKY JAROSLAV *lev. tag* szeptember 9.
KONT IGNÁ CZ *lev. tag* december 23.
- 1913 DE GUBERNATIS ANGELO GRÓF *lev. tag* február 24.
ÁBRÁNYI KORNÉL *rendes tag* márczius 11.
- 1914¹²⁵ LECHNER GYULA *lev. tag* június 10.
- 1915 FIÓK KÁROLY *rendes tag* május 21.
BAKSAY SÁNDOR *rendes tag* június 18.
- 1916 HADZSICS ANTAL *lev. tag* január 16.
SEBŐK ZSIGMOND *rendes tag* június 4.
- ¹³⁰ DALMADY GYŐZŐ *rendes tag* június 30.
SOMLÓ SÁNDOR *rendes tag* szeptember 2.
ÁGAI ADOLF *rendes tag* szeptember 22.
-

A KISFALUDY-TÁRSASÁG ALAPÍTÓI

AZ 1917-IK ÉVI FEBRUÁR HÓ ZÁRTÁIG.

ACZÉL BÉLA BÁRÓ.

ADLER DÁVID.

ADÓDY ISTVÁN.

ALMÁSSY EDMUND.

ALMÁSSY PÁL.

ANDRÁSSY GYÖRGY GRÓF

(1860 előtt).

ANDRÁSSY GYÖRGYNÉ GRÓFNÉ.

ANDRÁSSY DÉNES GRÓF (400 K).

ANTAL GÉZA.

ANTONOVICS KÁLMÁNNÉ.

APÁTHY ISTVÁN (1860 előtt).

ARANY JÁNOS (100 aranynyal).

ARANY JÁNOSNÉ, ERCSEY

JULIÁNNA

(400 K.)

ARANY JÁNOS SZOBOR-ALAP

Az Arany János budapesti szob-
rára befolyt összeg feleslegéből
2868 K 27 f.

ARÁNYI MIKSA dr.

ÁCS KÁROLY.

BAGHY IMRE.

BAJAI KATH. FŐGYMNASIUM.

BALABÁN ADOLF.

BALASSA ANTAL BÁRÓ.

BALLAGI MÓR (1860 előtt).

BALOGH ISTVÁN.

BARBÁS JÓZSEF (400 K).

BARCZA SÁNDOR.

BARKASSY GÉZA.

BARKASSY KÁLMÁN.

BARKASSY MARGIT.

BAROS GYULA.

BARTAL GYÖRGY.

BARTHA MIKSA.

BATTHYÁNY FÜLÖP HERCEG.

BATTHYÁNY GÉZA GRÓF

(1860 előtt).

BATTHYÁNY KÁZMÉR GRÓF

(1860 előtt).

BATTHYÁNY LAJOSNÉ GRÓFNÉ.

BAUER ANTAL.

BAUMGARTEN FERDINÁND.

BAUMGARTEN FÜLÖP.

BAUMGARTEN IGNÁ CZ.

BAUMGARTEN KÁROLY.

BAY ILONA.

BÁRÁNY PÁL ÉS DÉNES.

BÁRON BENEDEK (6000 K).

BEDŐ ALBERT.

BELGRÁD IGNÁ CZ.

BENICZKY ÖDÖNNÉ KEGLEVICH

STEFÁNIA GRÓFNŐ.

BENKE GYULA.

BERCZIK ÁRPÁDNÉ (400 K).

BEREGSZÁSZY PÁLNÉ.

BERÉNYI FERENCZ GRÓF.

BERNÁTFY IDA BÁRÓNŐ.

BERNÁTH GYULA (400 K).

BERZEVICZY ALBERTNÉ (400 K).

- BETHLEN BÁLINT GRÓF.
 BETHLEN JÓZSEFNÉ GRÓFNÉ.
 BEZERÉDJ PÁL (400 K).
 BEZERÉDJ ISTVÁNNÉ (2200 K).
 BISCHITZ MÓR.
 BLASKOVICH BERTALAN.
 BOCZKÓ DÁNIEL.
 BOHUS JÁNOSNÉ SZÖGYÉNY ANTONIA.
 BOLZA ISTVÁN GRÓF.
 BRÁZAY KÁLMÁN.
 BRÓDY ZSIGMOND (400 K).
 BUDAI IMRE.
 BUDAI NÉPSZINHÁZ.
 BUDAPESTI I. KER. ÁLLAMI FŐ-GYMNASIUM SZÉCHENYI-ÖN-KÉPZŐKÖRE.
 BUDAPESTI VI. KERÜLETI ÁLLAMI GYMNASIUM KÖNYVTÁRA.
 BUDAPESTI KER. IFJAK TÁRSULATA.
 BUDAPESTI NEMZETI KASZINÓ.
 BUDAPESTI NEMZETI SZINHÁZ.
 BUDAPESTI REF. FŐGYMNASIUM ÖN-KÉPZŐ KÖRE.
 BUDAPESTI SZINÉSZEK (1860 előtt).
 BUDAPESTI TANÁRKÉPZŐ INTÉZET GYAKORLÓ FŐGYMNASIUMÁNAK IFJÚSÁGI KÖNYVTÁRA.
 BUKOVINSZKY JÓZSEF (400 K).
 ÖZVEGY BULYOVSZKY GYULÁNÉ SZILÁGYI LILLA (4000 K).
 BURJÁN PÁL.
 BUTH KÁROLY.
 BUZÁS ELEK.
 CSABAI KASZINÓ (Békés).
 CSANAK JÓZSEF.
 CSAPÓ KÁLMÁN.
 CSAPÓ VILMOS (ifjabb).
 CSÁKY ALBIN GRÓF.
 CSÁKY LÁSZLÓ GRÓF.
 IFJ. CSÁVOSSY BÉLÁNÉ BÁRÓNÉ (SZ. BEÖTHY KLÁRA).
 CSENGERY ANTAL (1000 K).
 CSEPELY SÁNDOR.
 CSURGÓI REF. GYMNASIUM CSOKONAI-KÖRE.
 CZIRBESZ GYULA.
 DANIELIK JÁNOS.
 DARAY IMRE (1000 K).
 DARÁZSI ALBERT dr.
 DARUVÁRY GÉZA (400 K).
 DEÁK FERENCZ.
 DEBRECZENI H. H. FELSŐISK. TANULÓK OLVASÓ EGYLETE.
 DEBRECZENI KERESKEDŐ IFJAK ÖN-KÉPZŐ EGYLETE (1860 előtt).
 DEBRECZENI POLGÁRI KASZINÓ.
 DESSEÖFFY JÓB.
 DESSEWFFY AURÉLNÉ GRÓFNÉ (400 K).
 DESSEWFFY EMIL GRÓF (400 K).
 DESSEWFFY ÖDÖN.
 DEUTSCH MÓR (ifjabb) (400 K).
 DEVILLE JÁNOS (600 K).
 DITTRICH VILMOS dr.
 DOMOKOS LÁSZLÓ.
 EBNER EDE (400 K).
 EGE MIKLÓS (400 K).
 EGRESSY GALAMBOS SÁMUEL.
 ELSŐ MAGYAR ÁLT. BIZTOSÍTÓ TÁRSASÁG (Alapítványát évenként 400 K-val megújítja).
 EMICH GUSZTÁV.
 EMICH GUSZTÁVNÉ.
 EÖRDÖGH JÓZSEFNÉ S SZENTIVÁNYI FARKASNÉ.
 EÖTVÖS DÉNES BÁRÓ.
 EÖTVÖSJÓZSEFBÁRÓ(200 arannyal.)
 EÖTVÖS JÓZSEF B. ALAPÍTVÁNY (4000 K).

ERDEY ANTAL.	GYULAI PÁL	(2000 K).
ERDÉLYI PÁL,ÉDESANYJA,ERDÉLYI	HAJDU LÁSZLÓ.	
JÁNOSNÉ EMLÉKÉRE.	HAJDUSKA ALBERT.	
ERDŐDY KAJETÁN GRÓF	HAJDUSKA EMIL.	
(1860 előtt).	HAJÓS JÓZSEF.	
FARKAS LÁSZLÓ dr.	HALÁSZ GEDEON.	
FÁY ANDRÁS	HAMARY DÁNIELNÉ.	
(1860 előtt).	HAMVAY RAJSZ IZABELLA.	
FENYVESSY ADOLF.	HANVAY ZOLTÁN.	
FERENCZY LAJOS.	HARKÁNYI FRIGYES.	
FIÓK SÁNDOR (ifjabb).	HARKÁNYI FÜLÖP	(2000 K).
FLESCH TIVADARNÉ.	HATVANY-DEUTSCH SÁNDOR.	
FLUSS JÓZSEFNÉ.	HECKENAST GUSZTÁV.	
FOGARASI JÁNOS (1860 előtt).	HEGEDÜS SÁNDOR	(250 K).
FORGÓ ISTVÁN (csongrádi).	HELTAI FERENCZ.	
FORSTER GYULA BÁRÓ.	HERTELENDY-KARÁCSONYI MÁRIA.	
FŐVÁROSI ORVOS (névtelen, 400 K).	HOFFMANN ALFRÉD.	
FRANK ANTAL.	HONTMEGYEI KASZINÓ.	
FRAKNÓI VILMOS	HORVÁT BOLDIZSÁR	(2000 K).
(400 K).	HORVÁTH DÖME.	
FRANKL-VARGA MARGIT.	HORVÁTH LAJOS.	
FRIDECZKY BARNÁNÉ BARKASSY	HORVÁTH MIHÁLY.	
BEATRIX.	HORVÁTH-ROHONCZY ILONA	
FÜLÖP LAJOSNÉ.	BÁRÓNÉ.	
GÉVAY ANTAL	HÓDMEZŐVÁSÁRHELYI KASZINÓ.	
(1860 előtt).	IHÁSZ LAJOS.	
GHYCZY FERENCZ	ILLYÉS LAJOS (sófalvi).	
(400 K).	IPOLYI ARNOLD.	
GHYCZY KÁLMÁN.	IVÁNYOS LÁSZLÓ.	
GICZEY SÁMUEL.	JÁLICS GÉZA.	
GÖNCZY PÁLNÉ GÖNCZY ILONA	JÁNOSI GUSZTÁV.	
EMLÉKÉRE.	JÁSZBERÉNYI ÁLLAMI FŐGYMNA-	
GÖRGEY GUSZTÁV.	SÍUM.	
GÖRGEY ISTVÁN.	JEKELFALUSSY LAJOS.	
GREGUSS ÁGOST ÉS GREGUSS	JENY LAJOS.	
ÁGOSTNÉ	JOANNOVICS GYÖRGY.	
(45,800 K).	JÓKAI MÓR	(2000 K).
GRUBER JÓZSEF.	JÓNY TIVADAR.	
GRÜNWALD BÉLA.	JÓNÁS KÁROLY	(300 K).
GUNDEL JÁNOS.	JÓSIKA SAMU BÁRÓ	(720 K).
GYENE GUSZTÁV.		
GYENE KÁROLY.		
GYENES JÓZSEF.		
GYÖRGY ALADÁR.		
GYŐRI TAKARÉKPÉNZTÁR.		

- JÓSIKA SAMU BÁRÓNÉ (2000 K).
 JUST JÓZSEF.
 KACSKOVICS IGNÁZ.
 KAJDACSY ISTVÁN (4000 K).
 KÁLNOKY DÉNES GRÓF.
 KANDÓ KÁLMÁN.
 KAPOSVÁRI FŐGYMNASIUM VIRÁG
 BENEDEK ÖNKÉPZŐ-KÖRE.
 KARAP FERENCZ (végrend. alap.
 4000 K).
 KARÁCSONYI GUIDÓ GRÓF.
 KARCZAG BÉLA.
 KARCZAG ISTVÁN.
 KARSAI ALBERT (400 K).
 KASSELK JENŐ (10,000 K).
 KAUTZ GYULA.
 KÁLLAY ÁKOSNÉ.
 KÁLLAY BÉNI.
 KÁROLYI TIBOR GRÓF (400 K).
 KECSKEMÉTI KASZINÓ.
 KEGLEVICH BÉLA GRÓF.
 KEGLEVICH EMMA GRÓFNŐ.
 KEMÉNY JÁNOS BÁRÓ (8000 K).
 KEMÉNY ZSIGMOND HAGYATÉKÁ-
 BÓL (800 K).
 KENESSEY ALBERT.
 KENESSEY KÁLMÁN.
 KÉGL GYÖRGY (400 K).
 KÉGL JULIA.
 KIRÁLYI PÁL.
 KISS LAJOSNÉ (1860 előtt).
 KISUJSZÁLLÁSI REF. FŐGYMNASIUM
 IFJÚSÁGÁNAK ÖNKÉPZŐ-KÖRE.
 KLEBELSBERG KUNÓ GRÓF.
 KOLOZSVÁRI FERENCZ JÓZSEF TUDO-
 MÁNYEGYETEMI KÖNYVTÁR.
 KOLOZSVÁRI RÓM. KATH. FŐGYMNA-
 SUMI IFJÚSÁG ÖNKÉPZŐ-KÖRE.
 KORNFELD ZSIGMOND.
 KOVÁCS ALADÁR.
 KOVÁCS EDE (berenczei).
 KOVÁCS FERENCZ ÉS NEJE KÜRY
 TERÉZ (400 K).
 KOVÁCS KÁLMÁN (400 K).
 KOVÁCS LŐRINCZ (400 K).
 KOVÁCS MÁTYÁS (1860 előtt).
 KOVÁTS GYULA dr.
 KOZMA FERENCZNÉ DOMOKOS JUDIT.
 KÓNYI MANÓ ÉS NEJE.
 KÖNIG GYULA.
 KRALOVÁNSZKY GYÖRGY.
 KRIEK MÁRIA (1000 K).
 KUBINYI FERENCZ (idősb.)
 KUN GÉZA GRÓF (végrend. alap.
 4000 K).
 KÚN JÓZSEF (400 K).
 KVASSAY EDE.
 LANDAU HORÁCZ EMLÉKÉRE ÖRÖ-
 KÖSEI (2000 K).
 LÁNYI GYULA.
 LÁNYI GYULA (végrend. alap.
 400 K).
 LATINOVICS ILLÉS (400 K).
 LEDERER BÉLA.
 LEHOCZKY TIVADAR.
 LETHENYEY LAJOSNÉ.
 LÉBER IGNÁZ.
 LÉVAY HENRIK BÁRÓ (600 K).
 LÉVAI KASZINÓ.
 LÉVAY JÓZSEF.
 LIPCSEY TAMÁS.
 LIPÓTVÁROSI KASZINÓ (1000 K).
 LIPTHAY BÉLA BÁRÓ.
 LIPTHAY LAJOSNÉ.
 LIPTHAY SÁNDOR (kisfaludi).
 LÓNYAY GÁBOR.
 LÓNYAY MENYHÉRT GRÓF.
 LUKÁCS ANTAL.
 LUKÁCS GYÖRGYNÉ S TAR
 SÁMUELNÉ.

LUKÁCS JÓZSEF	(400 K).	NÉMETHY ANNA, IMRE	(400 K).
LUKÁCS MÓRICZ	(20,000 K).	NÉVTELEN	(1860 előtt).
MADAS KÁROLY.		NÉVTELEN	(1860 előtt).
MADÁCH IMRE.		NÉVTELEN	(400 K).
MAGYAR ORSZÁGOS KÖZP. TAKARÉK- PÉNZTÁR	(400 K).	NÉVTELEN	(1904 december).
MAILÁTH GYÖRGY.		NŐKÉPZŐ EGYLET FELS. LEÁNY- ISKOLÁJÁNAK ÖNKÉPZŐ-KÖRE.	
MAILÁTH JÓZSEF.		NYIRBÁTORI KASZINÓ.	
MAJER KÁROLY.		ORCZY ZOLTÁN.	
MARKUSOVSKY JÓZSEF.		ORDÓDY ISTVÁN KÁROLY.	
MAROSVÁSÁRHELYI KAZINCZY- ALAPÍTVÁNY	(400 K).	ORMODY VILMOS.	
MASZÁK ELEMÉRNÉ.		ORSZÁGOS NŐKÉPZŐ-EGYESÜLET VÖRÖSMARTY-ÖNKÉPZŐKÖRE.	
MAY LAJOS.		PAJOR ISTVÁN.	
MÁRMARÓSSZIGETI REF. FŐGYMNA- SIUM ÖNKÉPZŐ TÁRSULATA.		PALLAVICINI SÁNDOR ŐRGRÓF.	
MÁNDY ELEK.		PANTOCSEK-PERESZILÉNYI IRMA	
MÁRTON FERENCZ (ABONYI LAJOS).		PAPP ELEK.	
MECHWARTH ANDRÁS.		PAPP GÉZA.	
MÉSZÁROS KÁROLY.		PAULAY EDE	(400 K).
MEZŐTÚRI REF. FŐGYMNASIUM.		PEKÁR IMRE	(400 K).
MIKÓ ANNA GRÓFNŐ	(400 K).	PESTI HAZAI ELSŐ TAKARÉK- PÉNZTÁR (Alapítványát évenként 400 K-val megújítja).	
MIKÓ IMRE GRÓF.		PESTI NAPLÓ SZERKESZTŐSÉGE.	
MISKOLCZI TAKARÉKPÉNZTÁR.		PÉCSI NEMZETI KASZINÓ.	
MOLNÁR GYÖRGY.		PÉCSI TAKARÉKPÉNZTÁR.	
NADÁNYI ALBERTNÉ	(400 K).	PÉTERFFY ISTVÁN.	
NADÁNYI FERENCZ	(400 K).	PFEFFER JÁNOS	(400 K).
NAGY ELEK (káli).		PILASZANOVICS JÓZSEF.	
NAGY GEDEON (tolcsvai).		PILTA JÁNOSNÉ	(1860 előtt).
NAGY IVÁNNÉ, CSATÓ MÁRIA	(400 K).	PIUFSICS LAJOS.	
NAGY KÁROLY	(1860 előtt).	PODMANICZKY ÁRMIN BÁRÓ.	
NAGYBECSKEREKI FŐGYMNASIUM ÖNKÉPZŐ KÖRE.		PODMANICZKY ÁRMINNÉ BÁRÓNÉ.	
NAGYMIHÁLYI KASZINÓ.		PODMANICZKY FRIGYES BÁRÓ	(1860 előtt).
NAGYVÁRADI TAKARÉKPÉNZTÁR.		PODMANICZKY GÉZÁNÉ BÁRÓNÉ.	
NÁDASDY LIPÓT GRÓF.		POLL IMRE.	
NEMZETI SZÍNHÁZ KÖNYVTÁRA.		POMPÉRY JÁNOS	(400 K).
NEUWELT ÁRMIN.		PONGRÁCZ ANNA.	
NÉMETH LAJOS.		PONGRÁCZ LAJOS (honti).	

- RADÓ ANTALNÉ.
 RAKOVSKY ISTVÁN, FŐSZÁMSZ. ELN.
 RÁCZ GYÖRGY.
 RÁNOLDER JÁNOS (400 K).
 REMÉNYI EDE.
 REVICZKYNÉ BAY SAROLTA.
 RÉVAI TESTVÉREK, IROD. INTÉZET.
 RIMASZOMBATI KASZINÓ.
 RITOÓK ZSIGMONDNÉ TORMAY
 MÁRIA.
 ROSTI PÁL.
 ROTTENBILER LIPÓT.
 ROZSNYÓI PREMONTREI-RENDI FŐ-
 GYMNASIUM.
 RÖKK SZILÁRD.
 RUPP KORNÉL.
 RUSZT JÓZSEF (1000 K).
 RUTTKAY MÁRTON.
 SAMARJAY KÁROLY.
 SÁRKÖZY KÁZMÉR (ifjabb).
 SCHEDIUS LAJOS (idősb. 1860 előtt).
 SCHLICHTER IZIDORNÉ.
 SCHMIDT MÁRIA dr.
 SCHREIBER IGNÁCZ (Kautz Gyula
 emlékezetére 1000 K).
 SCHOSSBERGER VILMOS (tornyai,
 800 K).
 SCHWANFELDER JÓZSEF.
 SELMECZI MAGYAR OLVASÓ-KÖR.
 SIGRAY FÜLÖP GRÓF.
 SINGER ZSIGMOND.
 SOMSSICH PÁL.
 SOPRONMEGYE (1860 előtt).
 SRÉTER KLÁRA (1000 K).
 STEIN I. NÁTÁN (2000 K).
 STERN DÁVID.
 STÉPÁN GÁBOR.
 STIASSNY ILONA.
 STRÁDA BÉLA.
 SVÁB JAKAB.
 SZABADY FERENCZNÉ.
 SZABÓ DÁVID.
 SZARVASI KASZINÓ.
 SZÁSZ BÉLA.
 SZÁSZ GERŐNÉ PAP ANNA.
 SZÁSZVÁROSI KÚN-KOLLÉGIUM.
 SZÁSZVÁROSI REF. KÚN-KOLLÉGIUM.
 SZATHMÁRY KÁROLY (50 arannyal.)
 SZATMÁRNÉMETI R. KATH. TANÍTÓ-
 NŐKÉPZŐ-INTÉZET.
 SZECSKAY KORNÉL.
 SZEGED VÁROS KÖZÖNSÉGE.
 SZEGEDI SÁNDOR.
 SZEMERE PÁL (1860 előtt).
 SZENDE KÁROLY.
 SZENGER EDE (300 K).
 SZENTANDRÁSSY LAJOS.
 SZENTESI ÁLLAMI FŐGYMNASIUM
 (Pálya Ferencz tanár adományá-
 ból).
 SZENTGYÖRGYI ALBERT.
 SZENTIVÁNYI KÁROLY (300 K).
 SZENTIVÁNYI MÁRTON (ifjabb).
 SZENTIVÁNYI MIKLÓS.
 SZENTPÁLY KLEMENTINA.
 SZERB GYÖRGY.
 SZÉCSEN ANTAL GRÓF.
 SZÉCHENYI GYULA GR.
 SZÉCHENYI ÖDÖN GR. (400 K).
 SZÉHER ÁRPÁD, SZALÓKI (400 K).
 SZÉHER MIHÁLY, FIA, ÁRPÁD, EMLÉ-
 KÉRE (10,000 K).
 SZÉKELY FERENCZ, TAKARÉKPÉNZ-
 TÁRI VEZÉRIGAZGATÓ.
 SZÉKESFEHÉRVÁRI KATH. FŐGYMNA-
 SIUM ÖNKÉPZŐ-KÖRE.
 SZELESTEY LÁSZLÓ.
 SZIGETVÁRI IVÁN (400 K).
 SZIGLIGETI EDE (600 K).
 SZIJJÁRTÓ SÁMUEL.

SZILÁGYI DEZSŐ.	TORDAI NŐEGYLET.
SZILÁGY VÁRMEGYE KÖZÖNSÉGE.	TORMAY BÉLA (ifjabb).
SZILY KÁLMÁN.	TORMAY CECIL.
SZINNYEI JÓZSEF id.	TORMAY GÉZA.
SZINYEY-JEKELFALUSSY VALÉRIA.	TÓTH GYÖRGY.
SZITÁNYI ADOLF.	TÓTH LŐRINCZ.
SZITÁNYI BERNÁT.	TÖKÖLY PÉTERNÉ GYÍOKÓ IRMA
SZITÁNYI ISZIDOR.	(400 K).
SZITÁNYI VILMOS.	TÖLTÉNYI MIKLÓS.
SZLÁVY JÓZSEF (400 K).	TÖRÖK ELEMÉR (400 K).
SZMRECSÁNYI JÁNOSNÉ SZMRE-	TÖRÖK SÁNDOR.
CSÁNYI PAULA.	TÖTTÖSSY ISTVÁN.
SZOMBATHY LAJOS.	TREFORT ÁGOSTON (1860 előtt).
SZONTÁGH PÁL (4148 K).	UDVARDY CSERNA VINCZE.
SZONTÁGH TIVADARNÉ.	ULLMAN KÁROLY.
SZŐCS FERENCZ (2000 K).	ÚJVIDÉKI KATH. MAGYAR FŐGYM-
SZŐKE LAJOS.	NASIMUM VÖRÖSMARTY-ÖNKÉPZŐ-
SZŐLLŐSY ETELE.	KÖRE.
SZŐLLŐSY JÁNOSNÉ (1860 előtt).	UNGVÁRI FŐGYMNASIUM DAYKA-
SZTANKOVÁNSZKY IMRE.	KÖRE.
SZTROKAY BOLDIZSÁRNÉ EDVI	VADÁSZ LIPÓT.
ILLÉS MATILD.	VADNAY ANDOR.
SZTUPA GYÖRGY.	VADNAY KÁROLY HAGYATÉKA
SZÜCS LAJOSNÉ.	(2400 K).
TANÁRKY JULIA.	VAJDA ÖDÖN ZIRCZI FŐAPÁT
TÁRKÁNYI BÉLA (600 K).	(800 K).
TELEKI DOMOKOS GRÓF (idősb).	VAJDAFY GUSZTÁV.
TELEKI SÁNDOR GRÓF.	VALICS ANTALNÉ.
THAN KÁROLY.	VARGHA GYULA (400 K).
THANHOFFER PÁL.	VAY ÁDÁMNÉ LÓNYAY MÁRIA
THÓTT REZSŐ.	GRÓFNÉ.
TIHANYI FERENCZNÉ.	VAY KÁROLYNÉ GRÓFNÉ (400 K).
TISZA KÁLMÁN.	VÁRADY JÁNOS.
TISZA KÁLMÁNNÉ DEGENFELD	VÁRADY KÁROLY (400 K).
ILONA GRÓFNŐ (400 K).	VESZPRÉMI NEMZETI KASZINÓ.
TISZA LÁSZLÓ.	VÉCSEI BÉLA.
TISZTVISELŐK ORSZÁGOS EGYESÜ-	VÉGH ARTÚR.
LETE.	VÉGH ISTVÁN (verebí).
TOLDY FERENCZ (800 K).	VÉGHELYI IMRÉNÉ PÁZMÁNDY
TOMORI ANASZTÁZ (10,000 K).	KAROLINA.

VÉREY JÓZSEF.	WENZEL GUSZTÁV.
VÉSZTŐI KASZINÓ.	WENINGER VINCZE (400 K).
VIDA KÁROLY.	WESSELÉNYI JÓZSEF BÁRÓNÉ.
VIGYÁZÓ (BOJÁRI) JOZEFIN GRÓFNÉ, TESTVÉRE, IFJABB BOJÁRI VIGYÁZÓ SÁNDOR EMLÉKÉRE (8000 K).	VÁSÁRHELYI WODIANER ÁRTUR (régőbbi rendes alapítványán kívül újabb 10,000 K).
VIKTORIN JÓZSEF.	WOLFNER TIVADAR.
VIOLA JÓZSEF (1860 előtt).	ZACHAR ISTVÁN.
VISONTAI SOMA dr.	ZENTAI FŐGYMNASIUM KOSSUTH ÖNKÉPZŐ-KÖRE.
VIZAKNAI ANTAL dr.	ZICHY ANTAL (8000 K).
VOJNICS MÁRK.	ZICHY DOMOKOS GR. (1860 előtt).
VOJNICS TIVADARNÉ.	ZICHY GÉZA GRÓF (1000 K).
WAHRMANN MÓR (2400 K).	ZSENY JÓZSEF.
WEISZ BERNÁT FERENCZ.	ZSILINSZKY MIHÁLY.
WEISZ MANFRÉD (700 K).	ZSIVORA GYÖRGY (1800 K).
WELLISCH ALFRÉD.	ZISKA JULIA, SOMOGYI DEZSŐ EM- LÉKÉRE (1200 K).
WENCKHEIM BÉLA BÁRÓ.	
WENCKHEIM KRISZTINA GRÓFNÉ.	

■ Az 1860 előtt tett alapítványok rendes összege 100 korona, az 1860 után tettek 200 koronásak. A nagyobb alapítványok külön megvannak jegyezve.

KIVONATOK A TÁRSASÁG JEGYZŐKÖNYVEIBŐL.

1916 márczius 1.

1. Titkár jelenti, hogy az újonnan választott két rendes tag, gróf Bánffy Miklós és Szász Károly, megválasztásukat köszönettel elfogadták. Ezt tartalmazó leveleik felolvastatnak. Elnök üdvözlí a két megjelent új tagot s kifejezi a Társaság örömét azon, hogy a közös munkában résztvenni készek.

2. Titkár jelenti a könyvkiadó-bizottság nevében, hogy Baksay Sándor hátrahagyott munkáinak gyűjteménye, Kéký Lajos szerkesztésében, továbbá Kozma Andor művészeti útirajzai az alapítói könyvjárlék-sorozat részére szedésben vannak s egyúttesen legalább 120 ívet fognak kitenni. A háború miatt a nyomatás lassabban megy, mint rendesen s így az új kiadványok esetleg később lesznek készen, mint máskor. Javasolja a bizottság részéről, hogy úgy ezért, valamint a kiadványok ívszámának két évre elegendő volta miatt, a jelzett munkák egyúttesen az 1916. és 1917. évi alapítói könyvjárlék kielégítéseül határozottassanak meg. A Társaság tudomásul veszi a jelentést s a javaslatot elfogadja.

3. A jövő évi ünnepélyes közűlés tárgysora, az ügyrend szerint, előzetes megbeszélés tárgyává tétetik. Elnök emlékezteti a Társaságot, hogy a jövő évben következik el úgy Arany János, mint Tompa Mihály születésének századik évfordulója, a mire az ünnepélyes közűlés tárgysora tervezésénél gondolni kell. Felmerül a megbeszélés folyamán több eszme a két nagy költő emlékezetének a Társaság részéről miként leendő megünneplésére vonatkozólag, melyek közül különösen, Arany Jánost illetőleg, sorozatos Arany-előadások tartása s azok összegyűjtése s könyvben kiadása általános tetszéssel találkozik. Végül is a Társaság az elnök indítványára a következő határozatot hozza: az elnökség tagjaiból, valamint Angyal Dávid és Voinovich Géza r. tagokból bizottság alakuljon, azzal a rendeltetéssel, hogy úgy a jövő évi ünnepélyes közűlés tárgysorára, valamint a két nevezetes évforduló miként leendő méltó megünneplésére vonatkozólag konkrét javaslatot dolgozzon ki és terjesztszen kellő időben a Társaság elé.

4. A premontrei rend rozsnói főgymnasiuma kéri, hogy az egyes személyektől alapszabály szerint megkívánt alapítványi összeg befizetése, illetőleg kamatfizetési kötelezettség vállalása ellenében a Társaság alapítói közé felvétessék. A Társaság a kérelmet örömezt teljesíti.

1916 április 5.

1. Titkár jelenti, hogy a premontrei rend rozsnói főgymnasiuma 200 koronával a Társaság alapítói közé lépett s bemutatja a szegedi Dugonics-Társaságnak kis emlékfüzetét néhai Lázár Györgyről. Köszönettel fogadtatik.

2. Titkár jelenti, hogy az Otthon, írók és hirlapírók köre meghívta Társaságunkat huszonötéves jubileumi ülésére. A Társaság képviselőiben Vargha Gyula, Pekár Gyula és Radó Antal fognak megjelenni.

3. Sebestyén Gyula r. tag jelentést terjeszt be a Folklore Fellows magyar osztályának eddigi gyűjtéséről. Az Évlapokban Sebestyén Gyula kísérő levelével együtt közzé fog tétetni.

4. Berzeviczy Albert másodelnök jelentést tesz a Shakespeare-bizottságnak Shakespeare halála háromszázados évfordulójának megünneplésére vonatkozó határozatáról. Örvendetes tudomásul vétetik.

5. Pekár Gyula r. tag felhívja a Társaság figyelmét, hogy Cervántes halálának háromszázados évfordulója április 23-án lesz. A Társaság felkéri Pekár Gyulát, hogy tartson emlékbeszédet Cervántesről májusi ülésünkön. Az ünnepségről értesíteni fogjuk a madridi akadémiát, megküldve a magyar *Don Quijotét* Györy Vilmos művészi fordításában.

1916 május 10.

1. Elnök a felolvasó-ülést, melyet a Társaság Cervántes emlékeztetének szentel halála háromszázadik évfordulója alkalmából, a világirodalom e kimagasló nagyságának hódoló rövid beszéddel nyitja meg s üdvözli a Társaság ez irodalmi ünnepén résztvevő közönséget, melynek soraiban a spanyol nemzet is képviselve van a spanyol királyi kormány budapesti főkonzulának és helyettesének megjelenése folytán.

2. Másodelnök szóbeli jelentést tesz a Társaság s főként az ennek kebelében alakult Shakespeare-bizottság kezdeményező tevékenységével Budapesten rendezett Shakespeare-emlékünnepekről a nagy költő halála háromszázadik évfordulója alkalmából. Ugyancsak részletesen jelenti eljárását a weimari Shakespeare-emlékünnepeken. A Társaság nevében az elnök mély köszönetet mond a jelentéstevőnek, a ki, mint a Shakespeare-bizottság elnöke, úgy a budapesti emlékünnepek szervezésével és vezetésével, valamint a német Shakespeare-társaság weimari

ünnepén a Társaság méltó képviselésével a Társaságnak újabb díszet és tiszteletet szerzett.

3. Titkár jelenti, a) az Első Magyar Általános Biztosító Társaság, mint évenként rendszeren, ez évre is 400 K-val növelte a Társaságnál tett alapítványát; azonképen a Pesti Hazai Első Takarékpénztár Egyesület szintén 400 K-val; Vécsei Béla úr pedig 200 K-val a Társaság alapító-tagjává lett. A Társaság köszönettel fogadja.

b) A Magy. Tud. Akadémia meghívta a Társaságot f. hó 7-én tartott nagygyűlésére s azon a Társaság elnökei s számos tagja képviselték. Hasonló meghívást kapott a Társaság a Kassán működő Kazinczy-Körtől s felkérte Vargha Gyula titkárt, hogy a Kör ünnepélyes évi ülésén képviselőtében megjelenjen. Tudomásul szolgál.

4. Másodtitkár indítványozza, hogy Cervántes *Don Quijote*-ja Győry Vilmos elhunyt tag fordításában újból adassék ki, mert az első kiadás már teljesen elfogyott. A Társaság megbízza az indítványozót, hogy az elhunyt fordító családját, mint a melyé a fordítás tulajdonjoga, a Társaság nevében kérje fel vagy a mű új kiadására, vagy arra, hogy az hatalmazza fel a Társaságot az új kiadás rendezésére. A Társaság az utóbbi esetben is biztosítja a családot, hogy a kiadásért esedékes tiszteletdíjat egészen a család rendelkezésére bocsátja.

5. Másodtitkár jelenti, hogy a Társaság 1915—16. évi Évlap-kötete, dús tartalommal elkészült. Szívesen vétetik tudomásul.

6. Elnök közli, hogy Pap Károly, a debreczeni egyetem tanára kéri, hogy a Társaság rendelkezésére álló kiadványaiból adjon ingyenpéldányokat a debreczeni egyetem magyar irodalmi seminariuma könyvtárának. A Társaság szívesen teljesíti a kérelmet s minden kiadványából ad példányt, melyről közvetlen maga rendelkezik. Ezenkívül felkéri a Franklin-Társulatot, hogy a mely kiadványok rendelkezése alá tartoznak, lehetőleg mérsékelt áron adassanak a nevezett debreczeni seminariumnak.

1916 június 7.

1. Elnök meleg szavakban emlékezik meg a Társaság kitűnő és szeretett rendes tagjáról, Sebők Zsigmondról, ki e hó 4-én elhunyt s kinek mai napon végbement temetésén a Társaság testületileg jelen volt, ravatalára koszorút helyezett s kitől a Társaság nevében Vargha Gyula a ravatálnál tartott beszéddel vett búcsút. Elnök végül indítványt jelent be a legközelebbi közgyűlésre, mely szerint a Társaság festesse meg Sebők Zsigmond arcképét és helyezze el azt képes termében. A Társaság Sebők Zsigmond halálán érzett mély fájdalmát a jegyzőkönyvben is kifejezni rendeli; az elhunyt özvegyéhez részvétiratot

intéz; az elnökségnek a temetésre vonatkozott intézkedéseit jóváhagyja; Vargha Gyulának köszönetet mond búcsúbeszédeért; az elnök indítványát a közgyűlés tárgysorozatára előjegyezteti.

2. Titkár jelenti, hogy a) Weisz Manfréd 500 K összeg befizetésével gyarapította alapítói tagdíját. Örvendetes tudomásul szolgál.

b) Hegedűs István benyújtotta költemény-gyűjteményét, hogy az a Társaság alapítói könyvilletmény-sorozatában kiadassék. A Társaság a költemények megbírálására Alexander Bernátot és Császár Elemért kéri fel.

3. Kozma Andor jelenti, hogy a Társaság megbízásából eljár Győry Vilmos elhunyt tag özvegyénél és gyermekeinél Cervantes *Don Quijote*-ja magyar fordításának új kiadása ügyében. A család, mint a fordítás tulajdonosa, örömmel vette, hogy a Társaság új kiadást kíván s felhatalmazta szóbelileg a Társaságot, hogy a kiadást saját belátása szerint s akkor, a mikor az időt arra alkalmasnak látja, megvalósítsa. Tudomásul vette viszont a család, hogy az új kiadásért járó tiszteletdíj teljesen a családot fogja illetni s hogy a Társaságnak a kiadásra szóló felhatalmazást annak idején írásban is meg kellend adnia. Tudomásul szolgál. Az új kiadás megvalósítására szükséges további teendők a háború után fognak megtétetni.

4. Elnök előterjeszti az Arany János születése jövő évben elkövetkező századik évfordulójának megünneplésére vonatkozó bizottsági javaslatokat. Ezek alapján, hosszabb eszmecsere után a Társaság a következő határozatokat hozza: a jövő évi február hó 11-én tartandó ünnepélyes közülést a Társaság teljesen Arany János emlékezetének szenteli. Az elnök megnyitó beszéde, valamint a titkár évi jelentése vonatkozásban lesz a nagy irodalmi évfordulóval; Riedl Frigyes r. tag emlékbeszédet fog felolvasni Arany Jánosról; Voinovich Géza, megfelelő tájékoztató felolvasás keretében, Arany Jánosnak eddig még kiadatlan verseit fogja bemutatni; a Társaság költő-tagjai eleve felkéretnek, hogy a mennyiben Arany Jánosról az ünnepélyes ülésig lenne költeményük, azt az ülésre tartsák fenn, hogy esetleg azon legyen felolvasható. Igen kíváncsú lenne, ha Lévy József r. tag, Arany barátja, megnyerhető volna, hogy az ülésen Arany-vonatkozású költeménnyel szintén részt vegyen. Kozma Andor megbízást nyer, hogy erre Lévy Józsefet a Társaság nevében felkérje. Az ünnepélyes közülés utolsó számául Arany János szerzette dallamokból karének kíváncsú; vagy, ha ez nehézségekbe ütköznék, a Hymnus előadása férfikar által. Erre az utolsó zenei számra a budai dalárda vagy más megfelelő énekes-testület közreműködése fog igénybe vétetni.

A közgyűlés utáni időszakban, de még husvét előtt a Társaság

Budapesten több Arany-matinéet fog rendezni tagjai és művészek közreműködésével. Ezek valamelyikén, Jakab Ödön javaslatára, Arany János zenei dalszerzeményeit, melyek egy hangra írt intim művek, magánénekes művész fogja bemutatni.

Elnök javaslatára a Társaság Nagyszalontán emlékoszloppal jelöli meg azt a telket, melyen egykor Arany János szülőháza állott. Ezt az oszlopot a nagy költő születése napján (márcz. 2.) avatja fel; ugyanezen a napon megkoszorúzza az összes Arany János-szobrokat, úgy a fővárosban, mint a vidéken.

A Társaság felterjesztést intéz a Vallás- és közokt. m. kir. miniszterhez, hogy rendelje el az ország minden iskolájában a jövő évi márcz. 1-én egy-egy Arany-ünnepély tartását. Erre a Társaság egy, Arany János nagy költői és nemzeti jelentőségét megfelelően ismertető munkát nyomtat és osztat ki az iskolákban ingyen. A munka megírására Négyesy László kéretett fel, ki szívesen vállalta a megbízást. A mű körülbelül 20—25 ezer példányban fog megjelenni. Ezenkívül felkéri a Társaság az oktatásügyi kormányt arra is, hogy az iskolákban a jövő év folyamán minél nagyobb számú Arany János-kötet osztassék ki jutalomkönyvül a tanulóknak.

Sebestyén Gyula javaslatára felkéri a Társaság az elnökséget, hogy ez az Athenæum könyvkiadó vállalatnál hasson oda, hogy a már kész nagyszalontai népköltési gyűjtemény-kötet *Arany János emlékezetére* jelzéssel a nagy költő születésének századik évfordulója idején jelenjen meg.

Végül Alexander Bernát kívánságára a Társaság felkéri az elnököt, hogy a Franklin-Társulatnál tegye szóvá, mennyire óhajtanó volna a nevezetes évforduló idejében Arany János műveiből olcsóbban megszerezhető kiadványokat, csinos kötésben kibocsátani, esetleg a Magyar Könyvtár útján.

1916 október 4.

1. Titkár a folyó ügyek során szomorúan jelenti, hogy a Társaság legutóbbi nyilvános ülése óta négy kiváló és szeretett rendes tagját veszítette el. Ezek: Sebők Zsigmond, Dalmady Győző, Somló Sándor és Ágai Adolf. Az elsőnek ravatalánál Vargha Gyula, a másodikénál Beöthy Zsolt, a harmadikénál Kozma Andor, a negyedikénél Alexander Bernát mondott a Társaság nevében búcsúbeszédet. A Társaság mind a négy kedves halottja koporsójára koszorút tett s családjaiknak írásban is kifejezte fájdalmas részvétét, melyet az elhunytak özvegyei köszönőlevelekkel viszonzottak. A Társaság meghatottsággal veszi tudomásul a jelentést, az elnökségnek a gyászesetek alkalmából tett összes intéz-

kedéseit jóváhagyja ; a búcsúbeszédnek mondóinak köszönetét nyilvánítja s beszédeiket az Évtapok legközelebbi kötetében közzététeti ; végül elhunyt rendes tagjai halálán érzett mély fájdalomát a mai ülés jegyzőkönyvében is kifejezni rendeli.

2. Titkár jelenti, hogy folyó hó 31-én a Társaság pályázatai közül lejár a Lukács Krisztina-féle, mely elbeszélésre ; a Bulyovszky Lilla-féle, mely szavalható versre és a Széher Árpád-féle, mely a magyar népeletből vett költői elbeszélésre tűzetett ki. A bíráló-bizottságok zárt ülésen alakíttatnak meg. A Lukács Krisztina-pályázat bírálói : Ferenczi Zoltán, Pekár Gyula, Szász Károly ; a Bulyovszky Lilla-pályázatéi : Ábrányi Emil, Hegedűs István, Voinovich Géza ; a Széher Árpád-pályázatéi : Jakab Ödön, Négyesy László, Zempléni Árpád. Minthogy lejár e hó 31-én a pályázat Radó Antal jutalmára is, melyet nevezett rendes tag, a Társaság útján, az újabb német lírából veendő műfordításra tűzött ki, e pályázat bíráló-bizottsága is megalakíttatik ; tagjai : Császárs Elemér, Hegedűs István és a jutalom kitűzője, Radó Antal. A Greguss-jutalomról, mely ezúttal az 1910—15. évi időközben készült legjobb magyar szoborművet illeti meg, a Társaság, a bíráló-bizottság jelentése alapján, a folyó évi december 29-re kitűzött rendkívüli zárt ülésben fog dönteni. Tudomásul szolgál.

3. Elnök a felolvasások során meleg méltató szavakban figyelemzteti a Társaságot és a közönséget, hogy a következő felolvasás Lévay Józsefnek, a Társaság legidősebb, immár 91 éves tagjának egy legújabb költeménye lesz, mely szinte csodaszerű bizonyossága a ritka magaskorú nagy magyar költő máig is töretlen nemes szellemi erejének. Ezután Lévay József rendes tag *Búcsú az öreg szülfától* cz. költeményét Vargha Gyula mutatja be. A Társaság az elnöknek Lévay Józsefről mondott szavait, valamint Lévay József költeményét rendkívül nagy tetszéssel fogadja.

4. A zárt ülésen elnök a jövő évi ünnepélyes közülésre vonatkozólag jelenti, hogy a Vallás- és Közoktatásügyi m. kir. miniszter elvállalta azon, Arany Jánosról szóló könyv kiadásának költségeit, melyet a Társaság felkérésére Négyesy László ír meg. A Franklin-Társulat ugyanerre az alkalomra egy nagy Arany János költemény-kötetet fog kiadni 5 K. árral, melyet Voinovich Géza állít össze. Kozma Andor jelenti, hogy bár Lévay József, kit a Társaság megbízásából felkért, hogy az ünnepélyes közülésen Arany Jánosra vonatkozó költeménynyel vegyen részt, határozott feleletet még nem adott, de remélni lehet, hogy Lévay József a kérést teljesíti. E jelentéseket a Társaság örömmel veszi.

1916 november 8.

1. Elnök jelenti, hogy özv. Ráth Györgyné úrnő a Társaságot kéri fel egy, a Ráth-múzeum egész tartalmát művészettörténeti szempontból részletesen ismertető tudományos mű szerkesztési és kiadási munkáinak elvállalására. Az ezzel járó összes és mindennemű kiadásokat nevezett úrnő fedezné; hogy pedig ez minden eshetőséggel szemben bizonyos legyen, erre a célra a Társaságnak végrendeletileg is 100,000 K hagyományt utalna ki. A Társaság örömmel fogadja a megtisztelő ajánlatot. A Társaság zárt ülésen foglalkozik részletesen az ügygel s a megbeszélést egyelőre egy különlegesen ezzel az ügygel foglalkozni hivatott bizottság megválasztásával fejezi be. E bizottság tagjai: Beöthy Zsolt, Berzeviczy Albert, Alexander Bernát, gróf Bánffy Miklós, Császár Elemér és Pekár Gyula. A bizottság elnöke, Beöthy Zsolt, özv. Ráth Györgyné úrnővel a Társaságnak ez ügyben hozott készséges elhatározását közölni fogja.

2. Titkár jelenti, hogy a) a múlt hó 31-én lejárt Lukács Krisztinapályázatra 17, a Bulyovszky Lilla-féle 43 és a Radó Antal-féle 17 pályamunka érkezett. Tudomásul szolgál.

b) A kisújszállási ref. egyház ajándékából az ereklyetár Igaz Sámuelnek, a XIX. század elején működött úttörő magyar ujságíró literátornak arcképével gyarapodott. Köszönettel vétetik.

3. Wallentinyi Dezső Tompa Mihály felkutatott leveleinek gyűjteményére vonatkozó feldolgozási tervezetét azzal a kéréssel terjesztette be, hogy ezt a Társaság megfontolás alá vegye s őt a netán abba még felveendő Tompa-levelekre figyelmeztesse. A Társaság felkéri Ferenczi Zoltánt a gyűjtemény és a tervezet megbírálására. Ferenczi Zoltán a megbízást elfogadja.

4. Kozma Andor jelenti, hogy Lévy József rendes tag hozzá intézett levelében hajlandónak mutatkozik a jövő évi februárban tartandó ünnepélyes közgyűlésen Arany Jánosra vonatkozó költeménynyel résztvenni. Nagy örömmel vétetik. A Társaság hivatalosan is felkérő levelet intéz Lévy Józsefhez, hogy ígéretét véglegesen kikérje. Mint-hogy pedig Lévy József e hó 18-án tölti be életének 91-ik esztendejét, a Társaság felkéri Beöthy Zsolt elnököt, hogy e napon a nagy öreg költőt, a Társaság legrégebbi rendes tagját, az egész Társaság nevében üdvözlje.

5. Hegedüs István költemény-gyűjteményét Alexander Bernát és Császár Elemér bírálók jelentése alapján a Társaság könyvkiadványainak sorozatába felveszi.

6. Sebestyén Gyula, mint a népköltési ügy vezetője jelenti, hogy

a Vall.- és közokt. m. kir. miniszter a Nemzeti Múzeum keretében külön magyar néplélektani osztályt létesít s ezután minden gyűjtött és gyűjtendő népköltési anyag ott fog feldolgozásra s megőrzésre kerülni. A Társaság tudomásul veszi, fenntartja azonban jogát, hogy a gyűjtött népköltési anyagnak könyvben kiadásra alkalmas részét ezután is csak a Társaság adhassa ki. E régi kiadói jogának elismerését a Társasága miniszter vagy az illető nemzeti múzeumi osztály részéről írásban is megállapítani kéri.

7. Ugyancsak Sebestyén Gyula hosszabb, részletes előterjesztést tesz a szalontai népköltési gyűjtemény folyamatban levő sajtó alá rendezéséről, mely készülő népköltési kiadvány részére a dalszövegek dallamait Bartók és Kodály zeneakadémiai tanár urak, a Társaság megbízásából, szintén összegyűjtik. A Társaság a dallamokra vonatkozólag azt határozza, hogy a kiadandó könyvben csak a legértékesebb s különlegesen csakis a szalontai dalszövegekhez tartozó, eddig még nem közismert dallamok hangjegyei tétessenek közzé, még pedig függelékül, nem pedig az irodalmi részbe keverten. Minthogy pedig a szalontai gyűjtemény kiadása szintén az Arany János születése 100-ik évfordulójának ünnepléséhez tartozik, a Társaság a leghatározottabban figyelmezteti a gyűjtemény szerkesztőjét, hogy az összes kéziratok legkésőbb 1917 január havában a nyomdába adandók, mert különben, a háború okozta lassúbb munka mellett, a becses gyűjtemény nem készülhet el a kellő időre. A gyűjtemény szerkesztője megnyugtatta a Társaságot, hogy a kéziratok a kívánt időben a nyomdában lesznek.

1916 november 23.

(Rendkívüli ülés.)

1. Elnök megnyitja az ülést, melyet a nemzeti közgyász alkalmából összehívni kötelességének tartott. Megilletődött hangon, fájdalmas szavakkal, költői szármalással emlékszik meg a nemzet gyászáról, melyből Társaságunk is kikéri részét, hiszen *szegény urunk* volt első királyunk háromszáz év óta, ki irodalmunkat a magyar közélet fontos tényezőjének látta s költészetünk, irodalmunk jeleseit mind szóval, mind tettel kitüntette. Indítványozza, hogy nagy királyunk elhunytán fejezze ki Társaságunk s általa a magyar irodalom legmélyebb gyászát, emléke iránt soha el nem múló háláját. A gyászülés fölhatalmazza az elnökséget, hogy a király halálán érzett részvét megnyilatkozását a kormány útján juttassa el a trón számolyához s alkalmas időben tegyen javaslatot emlékének megtisztelésére.

1916 december 6.

1. Titkár jelenti, hogy a zárt ülés legfontosabb tárgya annak megállapítása, hogy a megüresedett tagsági helyek közül hányat kíván a Társaság betölteni s a rendes tagsági helyeket hogyan kívánja megosztani a költők és írók között. Jelenti, hogy rendes tagsági hely öt áll rendelkezésünkre, négy a folyó évben üresedett meg, egy a hosszabb idő óta üresen állott és fenntartott hely; levelező tagsági hely négy üres. A rendes tagsági helyeket Hegedüs István indítványára a Társaság mind be kívánja tölteni. Hegedüs az öt helyből négyet költővel s csak egyet kíván íróval betölteni, mivel Társaságunk első sorban költői társaság. Ezzel szemben a titkár az alapszabályokból kimutatja, hogy a Társaság céljai elérését nagyrészt íróktól, æsthetikusoktól várja s ezért a költők számára három, az írók számára két helyet kíván lefoglalni. Ferenczi Zoltán, Szász Károly s Császár Elemér fölszólalása után — az első Hegedüs, a másik kettő a titkár indítványát pártolta — Hegedüs visszavonja indítványát s a Társaság kimondja, hogy három helyet költővel, kettőt íróval tölt be.

A levelező tagsági helyeket, tekintettel arra, hogy a világháború után a szövetséges külföldön előreláthatólag nagyon megnő nemzetünk és irodalmunk iránt az érdeklődés s megszorodik a magyar költői termékek átültetőinek száma, a titkár és az elnök érvelésének hatása alatt a Társaság nem kívánja ezúttal betölteni s így levelező tagot 1917-ben nem választ.

2. Titkár jelenti, hogy az ezidei Greguss-jutalom előadója, a ki még a bizottság megalakulásakor választatott meg e tisztségre, Riedl Frigyes, októberben megbízásáról lemondott s erre a bizottság a szobrászati pályázat előadójául Alexander Bernátot választotta meg. Jelenti továbbá, hogy az Ügyrend értelmében a bizottság nevében fölkérte szakértőként Petrovics Eleket, a Szépművészeti Múzeum igazgatóját és Meller Simont, a Szépművészeti Múzeum tisztviselőjét. Mindketten írásban bejelentették, hogy készséggel állanak a bizottság rendelkezésére. Jelenti még, hogy mivel az Ügyrend értelmében az Orsz. Rajztanoda tanári testületének és a Képzőművészeti Egyesületnek is joga van a jutalmazásra ajánlatot tenni, fölkérte a két intézet vezetőségét, s Várdai Szilárd, a Képzőművészeti Főiskola igazgatója, tett is javaslatot, melyet a titkár a bizottság elé terjeszt. Jelenti végül, hogy a bizottság tárgyalásai folyamatban vannak s az előadó munkássága szintén; a határozathozatalnak az Ügyrend szerint s az alapító-levél értelmében decz. 29-én kell történnie. Ajánlja, hogy a Társaság a 29-iki ülés időpontjának megállapítását bízza az elnökre. A bejelentések tudomásul szolgálnak

s a Társaság az elnök indítványára elhatározza, hogy az Ügyrendben az *Országos Rajztanoda* cím helyett az intézet új címét használja: *M. Kir. Képzőművészeti Főiskola*.

3. A titkár jelenti, hogy Antal Géza följánlotta a Társaságnak kiadásra Wallis A. holland író *Zivataros napok* című regényének tőle készített fordítását. Az elfogadás a könyvkiadó-bizottság körébe tartozik, de mivel a bizottság csak olyan művet fogadhat el, melyet a Társaság már megbíráltatott, ajánlatára Antal Géza fordításának megbírálására a Társaság Angyal Dávidot kéri föl.

4. Ferenczi Zoltán beterveszti jelentését Wallentinyi Dezső előterjesztéséről. Wallentinyi tervét a Tompa-levelek kiadására vonatkozólag egészében és részleteiben elfogadja s csak jelentéktelen módosításokat kíván. Az előterjesztésben ajánlott Tompa-szobor tervét úgy gondolja csak megvalósíthatónak, hogy a Társaság készíttessen egy márványmellszobrot s ezt az Akadémia egyik termében helyezze el. A Társaság Ferenczi jelentését és a benne foglalt indítványt elfogadja.

1916 december 29.

(Rendkívüli ülés.)

1. Elnök jelenti, hogy a lejárt Radó-féle műfordítás bírálói azt a benyomást szerezték a pályamunkákból, hogy a díjra egyik sem érdemes, ezért Radó Antal, a kit mint a díj följánlóját a Társaság kiküldött a bíráló-bizottságba, arra kéri a Társaságot, mentse föl tisztsége alól. A Társaság méltányolván Radó r. tag kérését, őt fölmenti és helyébe Ferenczi Zoltánt küldi ki bírálólul.

2. Az ülés tulajdonképeni tárgyára, a Greguss-jutalom szobrászati részének eldöntésére térvén, fölkéri az elnök a Greguss-bizottság ezidei előadóját, Alexander Bernátot, a bizottsági jelentés előterjesztésére. Alexander r. tag a jelentés során kifejti, hogy meghallgatván a bizottságtól fölkért két szakértőnek, Petrovics Elek és Meller Simon uraknak tanácsait, velük teljes összhangban arra a meggyőződésre jutott, hogy a jelen hatéves cyklus alkalmával a jutalmazandó szoborművet a fiatalabb szobrász-nemzedék alkotásainak sorából kell kiszemelni, mert az idősebb, elismert és nagyhírű szobrásművészek ez alkalommal nem alkottak oly művet, mely a többi alkotás közül kiválva, nagyságukhoz méltó módon a többit elhomályosítaná. A képfaragás újabb két irányának megfelelően a legkiválóbb alkotások szerzőitül Csikász Imrét és Szamovolszky Ödönt jelöli meg, előbbi a romantikus, utóbbit a classicizáló nemben, s hozzájuk legközelebb állnak egyfelől Sámuel Kornél és Vedress Márk, másfelől Horvay János. Ennek alapján a két szakértővel teljes egyetértésben a bizottság azzal az ajánlattal járul a Társaság elé, hogy

az ezidei Greguss-díjjal az 1910—15. évkörbe tartozó szobrászati művek közül egyenlően megosztva Csikász Imre Női actját (1913) és Szamovolszky Ödön saját síremlékét (1915) jutalmazza. A Társaság egyhangúan határozattá emeli az ajánlatot, s mivel már egyik művész sincs az élők sorában, a díj felét-felét (1000—1000 kor.) az örökösöknek kiadatni rendeli.

3. Az elnök méltányolva azt az óriási, szinte vakmerő föladatot, a melyre az előadó vállalkozott, s azt a csodálatos eredményt, hogy pár hét megmérhetetlen munkájával egy alapos, minden részletre kiterjedő, meggyőző jelentéssel tájékoztatta a közönséget, a Társaság nevében hálásan köszöni fáradságát és nagy szellemi munkáját. Indítványozza továbbá, hogy a két fölkért szakértőnek önzetlen fáradozásukért, lelkiismeretes, nagybuzgalmú támogatásukért fejezze ki a Társaság legnagyobb, leghálásabb köszönetét és erről az elhatározásáról értesítse jegyzőkönyvi kivonat útján őket. Egyhangúlag elfogadtatik.

1917 január 3.

1. A felolvasó ülés során Alexander Bernát felolvassa tanulmányát a legutóbbi hat esztendő folyamán alkotott magyar szoborművekről és azok alkotó művészeiről. E tanulmány jelentésül készült a legutóbbi Greguss-jutalomról döntött bíráló-bizottság részére.

2. Zárt ülésen a titkár bejelenti a szabályszerű időben és formában beérkezett tagajánlásokat, melyek felolvastatnak. Tudomásul szolgál, hogy a három betölthető költői helyre Berczik Árpád rendes tag Lampérth Gézát, Alexander Bernát Molnár Ferenczet, Ábrányi Emil ugyancsak Molnár Ferenczet és Pakots Józsefet, Hegedüs István és Zempléni Árpád Sajó Sándort és Pekár Gyula rendes tag Szemere Györgyöt ajánlja, a két betölthető írói helyre pedig Ábrányi Emil Kéky Lajost és Négyesy László ugyancsak Kéky Lajost, Angyal Dávid pedig Takáts Sándort ajánlja. A választás ezen ajánlottakra vonatkozólag a jövő hó 7-re kitűzött előzetes és választó-közülésén fog megejtetni. A Társaság ezúttal a tagajánlásokat nem fogja külön kinyomatni, hanem a jelöltek neveit csupán a sajtóban hozza előzetesen nyilvánosságra s az ajánlásokat majdan az Évlapokba fogja egész terjedelmükben felvenni.

3. Az ünnepélyes közülésre vonatkozólag megállapíttatik, hogy az elnöki megnyitó beszéden kívül Riedl Frigyes rendes tag Arany lelki életéről, Voinovich Géza pedig Arany költői fejlődéséről fog felolvasni. Minthogy Kozma Andor jelentése szerint Lévy József rendes tag a tőle ez alkalomra kért Aranyról szóló költeményt ez ideig még nem küldte meg, a Társaság felkéri Vargha Gyulát, hogy arra az esetre, ha netán Lévy József magas kora miatt a várva-várt költeményt nem küld-

hetné el, ő legyen szíves Arany emlékezetének szentelt költeménynyel résztvenni az ünnepélyes közülésen.

4. Négyesy László s utóbb Sebestyén Gyula tájékoztatják a Társaságot Arany János emlékezetének Szalontán tervezett és előkészületben levő megünneplésének módjáról és körülményeiről. A Társaság köszönettel veszi az értesítéseket, melyek alapján bizonyosságot nyert a felől, hogy a szalontai ünnepség ügye méltó, kegyeletes kezekben van s a Társaság nyugodtan halaszthatja az Arany emlékezetének Szalontán szánt oszlop megrendelését és felállítását arra az időre, a mikor a szalontai ünnepséget rendezők idevágó felszólítását megkapja.

5. Angyal Dávid rendkívül kedvező szóbeli jelentést tesz Wallis hollandus író regényéről, melyet, Antal Géza jeles fordításában, a Társaság alapítói könyvilleték-sorozatában kiadásra ajánl. Tudomásul szolgál s az úgy a könyvkiadó-bizottság elé terjesztetik.

1917 február 7.

(Tagválasztó és előzetes közülés.)

1. Titkár előterjeszti a Társaság 1916. évi zárszámadásait, a pénzügyi bizottságnak ezekre vonatkozó jelentésével együtt. A Társaság a zárszámadásokat a jelentés szerint általánosságban, majd pedig részleteiben is egyhangúlag elfogadja; az 1916. évre vonatkozólag a felmentvényt az elnökségnek és a társasági vagyont kezelő Magyar Földhitelintézetnek, valamint a kézipénztárt kezelő titkárnak megadja; a Magyar Földhitelintézetnek és az intézetnél a Társaság ügyeit kiváló gondossággal intéző Tóttössy István főtisztviselő úrnak köszönetet szavaz.

2. Titkár előterjeszti a Társaság bevételeinek és kiadásainak a folyó, 1917. évre tervezett előirányzatát. A Társaság ezt általánosságban, majd részleteiben is egyhangúlag elfogadja s Szócs Ferencz társasági ügyésznek nemes buzgalmaért köszönetet szavaz.

3. Elnök, megállapítván, hogy a tagválasztásokhoz alapszabályszerűen megkívánt rendes taglétszám az ülésen jelenlevőkből feles módon kikerül, elrendeli a tagválasztások megejtését. Választható a Társaság előzetes határozata szerint öt rendes tag: három költő és két író, azok közül, a kik szabályszerűen ajánltatván, jelöltekül már előzetes társasági határozattal elfogadtattak. Ábrányi Emil Pakots Józsefre vonatkozott ajánlatát visszavonja. Alapszabályszerűen és az ügyrend kívánta módon megejtett választási eljárással, titkos szavazás útján, rendes tagokká megválasztottak: Molnár Ferencz 21, Sajó Sándor 19, Szemere György 18 szavazattal, 28 beadott szavazat közül, költő helyre — és Kéky Lajos 24, Takáts Sándor 26 szavazattal, 27 beadott szavazat közül, író helyre. Kívülök még Lampérth Géza, költő

helyre ajánlott is kapott 7 szavazatot. Az öt megválasztott rendes tag a Társaságba a szokásos módon írásban meghívandó.

4. Elnök elrendeli a titkos szavazást a Társaság régebbi ülésén tett amaz indítványra, hogy Sebők Zsigmond elhunyt tag arczképe a Társaság részére megfestessék és a Társaság helyiségében kifüggesztessék. A Társaság az indítványt az ülésteremben akkor jelen volt rendes tagok számának megfelelő 22 szavazattal elfogadta.

5. Elnök a lejárt pályázatok eldöntését tűzi ki tárgyalásra.

a) A Lukács Krisztina-jutalomról (elbeszélés) Szász Károly tesz bíráló jelentést, melyhez bíráló-társai, Ferenczi Zoltán és Pekár Gyula is hozzájárultak. A jelentés a pályaművek közül a *János a tisztiszolga* és *Az ebesi gát* címűeket említi fel, mint a melyekben tehetség jelei mutatkoznak, a jutalom kiadását azonban nem javasolja. A Társaság elfogadja a bírálók javaslatát s a jutalmat nem adja ki.

b) A Bulyovszky Lilla-jutalomról (szavalható költemény) Hegedüs István tesz jelentést, mely szerint ő és bíráló-társai egyike, Ábrányi Emil a jutalmat kiadni javasolja a *Jövendő* című pályaműnek, ellenben a harmadik bíráló, Voinovich Géza rendes tag, noha ugyanezt a pályaművet viszonylag szintén legjobbnak ítéli, a jutalomra teljesen érdemesnek ezt sem tartja. Elnök, hogy az ülés az így megoszlott bírálói vélemények közt dönthessen, elrendeli a *Jövendő* című pályamű felolvasását, majd pedig a szavazást. Minthogy 10 szavazat esett a mű jutalmazására és 8 ellene, a Társaság a *Jövendő* című pályaművet szavazattöbbséggel jutalmazandónak ítélte.

c) Radó Antal jutalmáról (műfordítás az újabb német lyrából) Hegedüs István bíráló-társai, Császár Elemér és Ferenczi Zoltán nevében is jelenti, hogy a pályaművek közt jutalomra érdemes nem találtatott. A Társaság a bíráló jelentés értelmében a jutalmat nem adja ki.

d) A jutalomban vagy dícséretben nem részesült pályaművek jeligés leveleinek megsemmisítésére az elnök Heinrich Gusztávot és Vargha Gyulát kéri fel. A felkért rendes tagok a jeligés leveleket, az egyetlen jutalmazandó pályaműének kivételével, megsemmisítik.

6. Új jutalom-tételek kitűzése: a) Lukács Krisztina-jutalom kitűzetik a következő tételre: «A mondai és történeti elem Arany János költői feldolgozásában», — széptudományi tanulmány; b) Bulyovszky Lilla színművésznő jutalma az alapítólevél rendelkezése értelmében, mint mindig, most is szavalható költeményre tűzendő ki; c) Radó Antal jutalmát az adományozó ismét műfordításra tűzi ki az újabb német lyrából.

7. A f. hó 11-én megtartandó évi ünnepélyes közülés végleges tárgysora: 1. Hymnus, éneklük az egyetemi énekkarok; 2. Beöthy Zsolt

elnöki megnyitó beszéde Arany Jánosról; 3. titkári jelentés; 4. Lévy József költeménye: Arany bölcsője, felolvassa Kozma Andor; 5. Riedl Frigyes tanulmánya: Arany lelki élete; 6. Arany János dallamaiból, éneklik az egyetemi énekkarok; 7. Voinovich Géza tanulmánya Arany ballada-költészetéről; 8. Arany utolsó balladája, felolvassa Vargha Gyula; 9. Szózat, éneklik az egyetemi énekkarok; 10. Elnöki zárszó.

8. A budapesti Nemzeti Színház meghívta a Társaságot a Kisfaludy Károly emlékeztető rendezendő ünnepi előadásra s megfelelő számú jegyet bocsátott a Társaság rendelkezésére. Köszönettel fogadtatik.

9. A Shakespeare-bizottság kezdeményezésére ugyancsak a Nemzeti Színház a jövő hó 1., 2. és 3-án Arany János emlékeztetőre az általa fordított Shakespeare-műveket hozza színre. Az első napon az előadást a Társaság elnöke tanulmány felolvasásával vezeti be. Örömdetes tudomásul szolgál.

10. Pest vármegye alispánja a közmunkák tanácsától kéri, hogy Dalmady Győzőről, a Társaság elhunyt tagjáról Budapesten egy utca neveztesse el. Megkereste a Társaságot is a kérelem támogatására. A Társaság a legnagyobb készséggel tesz eleget a szíves megkeresésnek.

11. A nagyszalontai Arany-ünnepre, mely a jövő hó 2-ára van tervezve, a Társaság a hivatalos meghívást megkapta. A Társaság már előzetesen is felkérte Négyesy Lászlót, hogy ezen az ünnepen képviselje. E kérelmet most ismétli s egyben örömmel veszi tudomásul, hogy azon Négyesyn kívül még Sebestyén Gyula is szíves lesz a Társaság részéről megjelenni. Kéri a Társaság még ezen felül, hogy a tagok közül lehetőleg minél többen csatlakozzanak a Társaságnak Nagyszalontára készülő két képviselőjéhez.

BEÖTHY ZSOLT ELNÖK BESZÉDE AZ I. FERENCZ JÓZSEF KIRÁLYUNK HALÁLAKOR

1916. nov. 23-án tartott rendkívüli ülésen.

Meg vagyok győződve róla, hogy a Társaság érzésének megfelelően jártam el, mikor a nemzeti közgyász alkalmából a mai ülést összehíttam. Irodalmunk elejétől fogva része volt nemzeti közéletünknek s intézetei, közöttük a Kisfaludy-Társaság, részesei, tolmácsai ezt a közéletet vezető lélek minden mozzanatának. A mi házunk is gyászba borult királyunk halálával. Gyászunk mély és nagy közösségének érzetében nem is kívánok különösebb súlyllyal azokra az adatokra hivatkozni, melyek ravatalon fekvő királyunk emléke iránt a mi magyar irodalmunkat külön kegyeletes hálára szólítják. Háromszáz év óta *szegény urunk* volt első királyunk, ki irodalmunkat a magyar közélet fontos tényezőjéül látta és becsülte s jeleseihez kitüntető szavakat intézett. Hogy mit jelent ez nemzetünk szellemi fejlődésében, elég egy futó pillantást vetnünk a történet lapjaira. I. Ferdinándnak a lantos Tinódit megnemesítő határozata óta, három százados idegen némaság után, a költészetünknek jutó elismerés legelső királyi szava az volt, melyet Ferencz József koronázása után Arany Jánoshoz intézett. De nemcsak elismerő szó jutott tőle irodalmunk és költészetünk jeleseinek, hanem tett is : minden fejedelmeink között az első volt, ki magyar költőnek emlékművet emelt. Azonban ne kérjünk mi külön szót ; olvadjon bele a mi fájdalmas megrendülésünk a nemzeti hálába. Lelkünket nemzeti életünk feltámadásának, biztosításának, megerősödésének, szabadságának félszázad óta méltán növekvő önérzete tölti el. Ezt az önérzetet Isten után, ki az igazság és élet lelkét belénk oltotta, neki, az ő bölcsességének, igazságszeretetének, kötelességérzetének és hűségének köszönjük. Mikor trónra lépett, lázas harci indulóink harsogtak, sikoltoztak hazaszerte ; ezután busongva remélő nemzeti énekeinkben tolult ajkunkra hazaférfésünk. Ha majd egykor magyar lanton meg fog születni nemzeti nagyságunk Rule Britanníája : e fejlődés alapját elköltözött királyunk rakta le. Fejezzük ki elhunytán a Kisfaludy-Társaság s általa a magyar irodalom legmélyebb gyászát, emléke iránt soha nem muló háláját.

SEBŐK ZSIGMOND RENDES TAG RAVATALÁNÁL.

Vargha Gyula búcsúztató beszéde 1916 jun. 7-én.

A Kisfaludy-Társaság nevében búcsúzom tőled, szeretett társunk. Bár a halál véres aratásának borzalmai, a hosszú két év alatt, megkérgesítették szívünket, mély megilletődéssel állunk ravatalod körül s fájdalmasan esik kimondanunk az utolsó istenhozzádót. Hallgaton, szerényen jártál közöttünk, mint a ki talán nem is ismeri önnön értékét. Művészeleked néma szemérme félt a vásári zajtól, önmagadban kerested és találtad a jutalmat. Csak belső ihleted sugallatára hallgattál s ez sohasem csalt meg. Az igazságot kerested, mert tudtad, hogy csak az lehet szép, a mi igaz; erkölcsi tisztaságra törekedtél, mert hittél a lélek égi származásában; magyar szívvel szóltál magyar szívekhez s a magyar nyelv bűbája hamisítatlan tisztasággal ömlött írásaidban. Szeretted a szabad természetet, meleg szíved talán éppen ezért fordult oly szokatlan melegséggel azok felé, kik a természethez közel állanak. Hófehér ruhában jártad az irodalom és hirlapírás nem egyszer sáros országútját s csodálatosképpen, hófehér köntösödre sohasem fröcsesent semmi sár. Példád megmutatja, hogy az, a kit a muzsa homlokon csókolt, a vad tolongást messze maga után hagyva, glóriás fejjel s szűzi tisztaságban megy át a halhatatlanságba. Halálod lesújtott, életed főlemel bennünket. Isten veled!

DALMADY GYŐZŐ RENDES TAG RAVATALÁNÁL.

Beöthy Zsolt búcsúztató beszéde 1916 jul. 2-án.

Tisztelt gyászoló közönség!

Egy jó és hű szívet, egy munkás és gyöngéd kezét, egy szép és összhangos életet zár le Dalmady Győző koporsója. Életének nemes tartalmából, melylyel nemzetének nagy családját és a maga kis családját szolgálta, a Kisfaludy-Társaság képviselőjében csak egy mozzanatot emlegethetek: költészetét. Társaságunknak legrégibb tagja volt, kit ezelőtt ötven évvel még Toldy Ferencz vezetett be ezzel a nyájas szóval: íme, a mi lyrikusunk. Valóban a mi lyrikusunk volt és maradt mindvégig. A miénk, kik a költőt Longfellowval még az «isten küldöttének» érezzük, ki az emberszív igazságainak és érzéseinek egyszerű, tiszta, meleg tolmácsolásával az ég felé mutatja útunkat. Nem azok közül való volt, kiknek lépteit viszázhangozza az Idő csarnoka, hanem az igaz és kedves dalosok közül, kik fényt és meleget derítenek egyszerű szívekbe, azokba, kik legjobban reászorultak. A nagy költészetbe, mely, hogy ismét az amerikai énekessel szóljak, a bájnak, az erőnek és az érzésnek összetétele: ő a szeretetnek, hazaszeretnek, emberszeretnek, családi szeretetnek őszinte, egyszerű, de igazságában, közvetetlenségében megillető hangjával olvadt. Sokan és méltán szerették, sokan és méltán fognak emlékezni reá. Volt egy verse, melyet ezelőtt félszázaddal talán minden fakadó fiatal szív ismert hazaszerte. Az ákáczfákat áldotta meg benne, melyek alatt boldog órákat töltött; megáldotta, hogy kétszer virágozzanak. Legyünk mi is hálásak a neki köszönt boldog órákért és áldjuk meg a majdan sírja fölé boruló ákáczfákat: költőjük sírján kétszer virágozzanak. Kedves társunk, a Kisfaludy-Társaság kegyelete, mely általam búcsúzik tőled, őrizni fogja nemes emlékedet. Isten veled.

SOMLÓ SÁNDOR RENDES TAG RAVATALÁNÁL.

Kozma Andor búcsúztató beszéde 1916 szept. 4-én.

A Kisfaludy-Társaság koszorúját hoztam el nagyon megbecsült és szeretett tagjának, Somló Sándornak koporsójára. Társunk, barátunk, a ki elpihent, a mi körünkben előkelő képviselője volt nem csupán a magyar szinpadai költészetnek, hanem a nemzeti irodalmat szent érzésekkel szolgáló magyar színművészetnek is. Jeles művein kívül egész élete méltóvá tette őt, hogy benne tiszteljük és szeressük meggyőződés-teljes, lelkes folytatóját annak az évszázados nemzeti hagyománynak, mely szerint a magyar színiköltészet és a magyar színművészet egyaránt áhítatos, komoly és tiszta hazafiúi feladat.

Ő, mint ifjú rajongó, elhagyva úri családját, letéve két predikátumos nemesi nevét, ihletetten rohant a színpadra, hogy mint annak művésze és költője a magyarság eszményeinek áldozzon. Küzdelmei, szenvedései, sikerei és csalódásai mind nem másíthatták meg. Költészetében, művészetében, érzéseiben, gondolataiban és tetteiben mindhalálíg ideálista, romantikus és a magyar eszmények rajongója maradt. Hiába tette le feleszületett nemesi nevét; felvett színészi és írói neve is mindenkinek, a ki megismerte őt, emelkedett szellemű, finom érzésű nemes férfit jelentett. Olyant, a kinek örök becsvégya a babér és a siker, de a ki még ezekért sem hajlandó s nem is képes erkölceiből és eszményeiből engedni.

Művészi és költői pályáján része volt a közönség zúgó tapsaiban is; mégis jól esett tapasztalnunk, hogy a mi irodalmi baráti körünk csöndes, de komoly és hű elismerése neki értékes és kedves volt. Viszont nekünk ő maga, az ő költői, művészi és emberi egyénisége volt értékes és kedves — s mint emlékezet is mindenkor az marad.

Elpihent nemes barátunk! Komor, vészes időben, gyorsan és szelíden zárta le lelkes szemeidet a halál. Sokat nem látsz már, a mit igaz magyarnak nem látni jobb. A te halálad «oly sors, minőt óhajthat a kegyes». És mégis, fáj téled válnunk; és mégis gyász nekünk a te boldog halálad a magunk boldogtalanságában is. Mert azokra a kedves lényekre gondolunk, a kiknek a te gyöngédséged és gondosságod elvesztése végtelen fájdalom. S mert szerettünk téged s mert, miként te hittél, mi is hiszünk a magyarság eszményeiben, most és mindörökké. Ámen.

Isten veled!

ÁGAI ADOLF RENDES TAG RAVATALÁNÁL.

Alexander Bernát búcsúztató beszéde 1916 szept. 25-én.

A Kisfaludy-Társaságnak, mely szeretett téged, és melynek körében jól érezted magadat, hozom utolsó fájdalmas üdvözetét. Nem az a feladatomban, hogy midőn elmulásod a gyász és a mulandóság súlyos gondolatával tölti el lelkünket, én irodalmi művészetedet, melyért a Társaság megválasztott téged, leírjam és elemezzem. Igenis művész voltál, művésze nyelvünknek, művésze a formának, melynek szépségét eltagadtatással szeretted, élvezted és nagy közönséggel élveztetni tudrad. Összegyűjtött és szétszórt műveidnek hosszú sorával, finom, érzelmes elbeszéléseiddel, színes útleírásaiddal, humoros és szellemes dolgozataiddal helyet biztosítottál magadnak irodalmunk történetében. Ha majd ennek bűvárai, még késő időkben is, rád fognak találni — és igen sok helyen fogsz eléjük kerülni — örülni fognak minden ily találkozásnak, mely föl fogja deríteni rideg mesterségüket. De ma nem tudunk ezekre a gondolatokra figyelni, ma a gyász érzése uralkodik lelkünkön. Gyászoljuk a kedves és lélekderítő barát elvesztét, a kiváló író halálát, a nagy éltetőnek élettelenységét. Igaz, hogy kissé hozzászoktattál bennünket ehhez a mai gyászhoz, félre kellett vonulnod, keveset dolgozhattál, és mi, háládatlanok, kezdtünk megfélekedezni rólad; de most, hogy örökre elhagytál bennünket, most érezzük a magunk és a köz nagy veszteségét. És most, holttested előtt, föltérül elöttünk valódnak, egyéniségednek titka.

Mert te is, művészi érzékenységeddel, formaszereteteddel egyikévé válhattál volna azoknak az aesthetáknak, kik a szépet, mintha rablott kincs volna, féltékenyen őrzik, csak maguknak élnek és csak maguk akarnak gyönyörködni kincseikben. De te nagy ellentétet harmonizáltál nagy lelkedben, finom voltál, mintha aestheta volnál és kimentél az emberek közé, hogy a szép számára meghódítsad őket. Csupa odaadás voltál és pazarul szórtad kincseidet. Aristokrata voltál érzésben és demokrata cselekvésedben. Semmit se tartottál meg magadnak, mint a jó fejedelmek, kik legszebb kertjeiket megnyitják a közönség előtt. Te nem zártad ki kertjeidből még a gyermekeket sem, kiket úgy szeretted, mint csak az igen jó emberek és a humor isteni adományával megáldot-

tak tudják őket szeretni. Te csak az emberek közt tudtál igazi ember lenni. Te egyetemes emberi életet éltél és fogékony voltál az egyetemes élet ezer villanása iránt, mely ezer visszahatást váltott ki lelkedből.

Csak így tudtad megalapítani, vezetni és győzelmesen fölvirágoztatni a *Borsszem Jankót*, melyet én legnagyobb alkotásodnak tartok. Az igazi irodalomtörténet, mely az érzések és gondolatok, az eszmék és formák fejlődését is vizsgálja, azt hiszem, hatalmas, nevezetes műnek fogja a te *Borsszem Jankó*dát minősíteni. Csak te tudtad létrehozni, te, a ki a hozzá való tehetséget magaddal hoztad és korod lelkével össze tudtál forni. Emberi nagyság igen rejtelmes és bonyolódott valami. Nemcsak egyéni erő kell hozzá, hanem az a mélységes együttérzés az emberekkel, mely arra képesíti a nagyot, hogy a kor tolmácsa legyen, az embereket igaz valójukra emlékeztesse és ebben megerősítse. A könnyű tárczaformát akkor honosítottad meg hazánkban, a mikor az embereket fogékonyná kellett tenni és meghódítani az irodalom számára. A *Borsszem Jankó*t pedig akkor keltetted életre, mikor itt zord pártharczok dühöngtek és a virágos phrasisok, mint kártékony dudva, elborították a földet. Akkor te nekiestél és kiírtottad a dudvát, a mennyire lehetett, és fegyvereid voltak a humor, a tréfa, a szatíra, a józan ész, a világlátottság, az éles szem és a bátor szó. Vannak, a kik egy nagy művel hatnak korukra. Te olyan voltál, mint a jótékony országos eső, mely egyetemesen megtermékenyíti a földet, mint a közepes erejű szél, mely nem dönt fákat, de a mérges levegőt megtisztítja. Éltető erő voltál a te idődben.

A mit az előttem szóló főtisztelendő úr oly remek formában mondott a zsidóság körül szerzett érdemeidről, összevág azzal, a mit egyéniségedről mondtam. Itt is harmonizálni tudtál kettőt, a zsidó érzésedet nemzeti érzéssel. Itt is meghallottad a kor kiáltó szavát, meghallottad és megfogadtad. Csodálatos intuitio vezetett téged ebben is. Nem szónokoltál, nem prédikáltál, szokott fegyvereiddel, a humorról és az észszel, végezted e nagy munkát és te tettél tán legtöbbet a magyar zsidóság magyarrá neveléséért. Gazdag sikerrel dolgoztál ezen a téren is. És ez onnét van, mert soha sem éltél csak magadnak, aestheta kedvteléseknek. Egyéni erőddel mindig a közön-ségért dolgoztál, népedért, nemzetedért. Ha valamikor az emberek el találnák feledni érdemeidet, a történet fogja őket rendreutasítani és kioktatni.

De ebben a pillanatban a történetre sem tudom tovább szegezni gondolataimat. Itt a ravatalod előtt nem vagyunk fogékonyak a törté-

net vigasztaló szava iránt sem. Most csak azt tudjuk, fájdalmas közvetlenséggel, hogy elvesztettünk téged. Ne akarjuk ezt a fájdalmat elmélkedésekkel elnyomni. A fájdalomnak is adjuk meg, a mi az övé, nem lehet és nem szabad azt megcsalni. A fájdalom pedig azt parancsolja nekem, hogy hagyjam abba a szót; hallgassunk, hogy szomorkodhassunk. Kiváló egyéniséget, kedves társat, szeretetreméltó barátot veszítettünk. És csak azt az egyet gondoljuk: nem fogunk többé sohasem látni, sem téged, sem másodat.

Berzeviczy Albert másodelnök jelentése a Deutsche Shakespeare-Gesellschaftnak Weimarban 1916. április 23-án tartott közgyűlésén való részvételéről.

(Az 1916 május 10-iki ülés jegyzőkönyvének 2. pontjához.)

A tisztelt Társaság Shakespeare-Bizottságának megbízásából s egyúttal mint a Deutsche Shakespeare-Gesellschaft tiszteleti tagja, ez utóbbinak közgyűlésére, mely Shakespeare halálának háromszázados évfordulója megünneplésével volt egybekötve, Weimarba utaztam.

A gyűlés aránylag szerény keretben ment végbe, tekintettel arra, hogy a még mindig dúló világháború a közlekedést megnehezíti és sokakat elvont az összejöveteltől. Mindazonáltal igen szép közönség gyűlt össze a város nagytermében, közte a helyi tekintélyek is, élükön dr. Rothe államministerrel, a szász-weimari nagyhercezség kormányának fejével, megjelentek.

A gyűlést Brandl Alajos, berlini egyetemi tanár, a Shakespeare-Társaság elnöke nyitotta meg, lelkes alkalmi beszéddel, melynek már elején üdvözölt engem s az általam képviselt Magyar Shakespeare-Bizottságot és ezzel egyúttal szólásra hívott föl. Én fölszólalván, a következőket mondtam:

«Rendkívül megtisztelve érzem magamat, hogy itt, a Magyar Shakespeare-Bizottság nevében szót emelhetek s átadhatom Magyarország szintén Shakespeare-ünnepélyre készülő irodalmi köreinek szívélyes üdvözlését.

Magyarországon már 56 év előtt alakult Shakespeare-Bizottság, a nagy költő művei magyar fordításának kiadása céljából. Három évtized óta birjuk Shakespeare összes műveit mértékes magyar fordításban, melynek létrehozásában legnagyobb nemzeti költőink vettek részt. Körülbelül egy évszázad óta tartoznak a nagy angol színművei magyar játékszínünk műsorához, tehát ebből láthatják, tisztelt Hölgyeim és Uraim, hogy mi, magyarok becsületesen igyekeztünk az európai Shakespeare-cultus nagy vezérbajnokának, Németországnak nyomdokaiba lépni, és a mint most válllvetve küzdünk az ellenségeknek egy egész világa ellen, a mint ebben a küzdelemben egymást jobban ismertük meg és jobban becsüljük meg, úgy egyesít bennünket az az elfogultatlanság is, melylyel egy ellenséges földön született nagy költő emlékét ünnepeljük.

Mert mi éppen abban különbözünk ellenségeinktől, hogy a küzdelemtől fölszított szenvedélyek dúlása közepett sem veszítettük el a bevált eszményi javainkba vetett hitünket. Az elfogulatlan gondolkozásnak ez a fölénye, mely erős kezessége majdani győzelmünknek, meg fogja könnyíteni ránk nézve a visszatérést is az összes művelt népek békés szellemi érintkezéséhez a háború után, mert szükségtelenné fogja tenni ránk nézve az elkövetett hibák helyrehozását, a töredelmes beismerést és kinos irányváltoztatást.

Nehéz idők szilaj küzdelmében egyesülve Önökkel, mint számra nézve sokkal kisebb nemzet, bizalommal és megértéssel pillantva föl a nagy Németországra, küldi Önöknek Magyarország üdvözlét s részvétét az elmulthatatlan szellemi nagyság ez ünnepélyében, melyet utólréhetetlen hősi lelki nagyság napjaiban ülünk meg.»

Beszédemnek úgy az elnök válaszában, mint a közönség helyeslésében kifejezésre jutott meleg és rokonszenves fogadtatása után az ünnepély tovább folyt, nevezetesen az elnöki beszéd végeztével Brotanek úr, a prágai német egyetem tanára ünnepi előadást tartott e czím alatt: *Shakespeare és a háború*, mely nagy tetszést aratott. Azután a közgyűlésnek ügykezelési része következett.

A gyűlés után tartott, szintén háborús jellegű, de lelkes hangulatban lefolyt lakomán Max Förster, lipcsei egyetemi tanár úr, a Német Shakespeare-Társaság alelnöke, rendkívül meleg felköszöntőt mondott rám és a magyarországi Shakespeare-törekvésekre, melynek folyamában oly alapos ismeretét tanusította a mi eddigi Shakespeare-irodalmunknak és Shakespeare-cultusunk jelenlegi állásának, mely valóban bámolatba ejtett.

A személyes érintkezés a Shakespeare-Gesellschaft vezetőivel sok, a mi törekvéseinkre nézve is fontos kérdést érlelt meg s további sűrű és termékeny érintkezés alapjait tette le. Így nevezetesen megnyilvánult az a kívánság, hogy *Shakespeare-Tárunkat* a német *Shakespeare-Jahrbuch* ezentúl évről-évre terjedelmesebben ismertesse és hogy lehetőleg összes magyar Shakespeare-kiadványainkat megküldjük a Deutsche Shakespeare-Gesellschaft központi könyvtára részére, a minek közvetítésére készséggel tettem ígéretet, melyet már a Shakespeare-Bizottság is magáévá tett.

Az ünnepélyeknek, melyekről a német sajtó is fölötté rokonszenvesen emlékezett meg, egyik főpontja volt az a villásreggeli, melyet másnap az ifjú nagyhercegi pár, a Shakespeare-Társaság vezetői és vendégei részére az ősi Wartburgban adott.

Az Eisenach melletti erdős hegy a tavasz teljes pompájában virágzott, mikor fölvonultunk azon az úton, melyen Tannhäuser és dalmok-

társai indultak versenyökre s átléptük az összehasonlíthatatlanul szép és regényes wartburgi várnak dobogóhídját...

Az udvari személyzet legelőzékenyebb kalauzolása mellett megtekintvén a vár összes nevezetességeit, a nagyhercegi pár bennünket abban a régi bolthajtásos teremben fogadott, mely egykor magyarországi Szent Erzsébet lakószobája volt s a melynek újabb keletű mozaiképei egyebek között II. András királyunk udvarát is ábrázolják. Az ehhez csatlakozó, Szent Erzsébet társalgóterméül szolgált helyiségben volt a villásreggeli tálalva, melyet a nagyhercegi pár valóban lebilincselő vendégszeretete tett különösen emlékezetessé.

A beszélgetések folyamában élénken nyilvánult meg a Fenségeknek igaz érdeklődése a magyarországi irodalmi viszonyok és közállapotok iránt.

Mély benyomásokkal tértem vissza németországi utamról, melyről kötelességemnek tartottam a tisztelt Társaságnak e rövid jelentéssel beszámolni.

Öszinte tisztelettel

Budapesten, 1916 április végén.

Berzeviczy Albert.

**A kassai magyar színészet száz éves multjának jubileumi
ünnepén 1916 május 10-én tartott beszéd.**

VARGHA GYULÁTÓL.

(Az 1916 május 10-iki ülés jegyzőkönyvének 3. b) pontjához.

Tisztelt díszgyűlés!

A Magyar Tudományos Akadémia és a Kisfaludy-Társaság üdvözlétével jöttem. Meleg üdvözlét hoztam a mai ünnepélyt rendező Kazinczy-körnek, a régi megszentelt nyomokon haladó kassai színészetnek s magának Kassa városának, mely száz évvel ezelőtt a hazátlanul bolygó magyar muzsát vendégszerető hajlékába fogadta.

Más boldogabb nemzeteknél a költészet és művészet úgy nyílt ki, mint a virág, magáért és magának. Nálunk, a gyönyörködtetésen kívül más, mélyebb és komolyabb czélt is szolgált s hazánkban a muzsák fölmentjei s Thalia vándorpapjai egyúttal nyelvünknek és nemzetiségünknek is apostolai voltak. A Rákóczi név dicsőségét és gyászát hirdető hősi küzdelem bukása után bekövetkezett álmos kor gyáva halálba ringatta volna nemzetünket, ha a hű virrasztók, a költők nem ébresztetik a tetszhalottat sirató dalukkal. A költőkkel együtt fáradt, együtt lelkesedett és lelkesített a színművészek ép oly hű gárdája, túrve gúnyt és megvetést, éhezve, fáзва, de lelkében a nemzet jövő nagyságába vetett erős hittel. Költők és színészek tömjén gyanánt saját szívük vérért hintették az oltér égő tűzére.

Az áldozat nem volt hiába: annyi küzdelem és viszontagság után a magyar nemzet él, a szép zengő magyar szó él, s a magyar dicsőség rég nem látott fényességgel ragyog. A hősi vér kiömlő árja, az anyagi áldozat milliárdjai s az itthon maradt nők, öregek és gyermekek verejtékes munkája és csöndes tűrése biztosítani fogják ezutánra is nemzeti létünket s meghozzák a diadalmas békét. De a rég óhajtott boldogabb kor nem jó azonnal s nem jön magától. A vér mezején megszűnik a harc, de itthon a megpróbáltatásoknak még nagyon nehéz évei következnek. Új küzdelem előtt állunk, mely nem kisebb a mai titáni harcnál, erényekre van szükségünk, melyek fölérnek katonáink legendás hősiességével. Az egész magyar társadalomnak a legalsótól a legfelsőig újjá kell születnie, le kell vetni magunkról minden bűnt, minden hibát

s kifejteni magunkban mindazt az erényt, a mi az egyéneket erőssé, a nemzeteket nagygyá teszi.

A nemzeti újjászületésnek ebben a nagy munkájában az irodalomra és művészetre új dicsőséges feladat vár. Az érzékeket ingerlő léhaság helyett, tartson — a mint Hamlet mondja — tükröt a természetnek. Mutassa a bűnt, mely diadalában is elbukik; az erényt, mely bukásában is diadalmaskodik. A művészet ne elernyeszteni, hanem aczélni igyekezzék az erőket, ne posványba süllyeszteni, hanem fölemelni, megnemesíteni az erkölcsöket, ne kioltani a hit világát, hanem világosságot gyujtani az élő hit erejével.

Ezzel a szent és magasztos feladattal lépje át a kassai magyar színészet a második évszázad küszöbét. Ez a szép város pedig, Felső-Magyarország gyöngye, büszkesége, hintse a Kárpátok aljában minél messzebb a műveltség fényét és sugározza minél hatalmasabban a magyar szó zengésével a hazaszeretet áldó és áldott melegét.

A NÉPKÖLTÉSI GYÜJTÉS ORSZÁGOS SZERVEZÉSE.

(Az 1916 ápr. 5-iki ülés jegyzőkönyvének 3. pontjához.)

Magyar Népköltési Gyűjteményünk szerkesztője, dr. Sebestyén Gyula rendes tag, mint a Folklóre Fellows néphagyománykutató nemzetközi tudományos szövetség magyarországi elnöke, a hazai néphagyomány emlékeinek rendszeres összegyűjtése céljából 1912-ben országos mozgalmat indított. Mivel a Magyar Nemzeti Múzeum és a Magyar Néprajzi Társaság részéről hathatósan támogatott vállalkozás megkezdése előtt tagtársunk bejelentette, hogy a gyűjtött kézirati anyag örök leltéreményként a Magyar Nemzeti Múzeum Orsz. Széchenyi-Könyvtárába kerül, az így megőrzött gyűjtemények magyar részének kiadási joga pedig Társaságunk részére lesz fenntartva, a Kisfaludy-Társaság a nagyarányú mozgalom megindítását örömmel tudomásul vette s a magyar néphagyomány emlékeinek országos gyűjtését kezdet óta hathatós anyagi támogatásban részesítette.

Tagtársunk az úttörés nehéz munkáját vidéki gyűjtőszövetségek szervezésével kezdte meg. A mely városban több tanintézet tanéri testületének és érettebb tanulóifjúságának támogatására lehetett számítani, ott a Magyar Néprajzi Társaság egyidejűleg vándorgyűlést tartott, a F. F. magyar osztálya pedig a gyűjtés gyakorlati részéből tartatott tájékoztató ifjúsági előadásokat és kihirdette a Magyar Nemzeti Múzeum, a Kisfaludy-Társaság, a Magyar Néprajzi Társaság és a magánosok adományából kitűzött pályadíjakat. Az így elért siker minden várakozást felülmut. Hogy tehát a gyűjtőszövetségek foglalkoztatása s az újabb szövetségek szervezése, valamint a más téren megindított gyűjtések irányítása is fennakadást ne szenvedjen, — a beküldött gyűjtemények nagy tömegének elhelyezése, rendszeres feldolgozása, hozzáférhetővé tétele s értékesebb részeinek kiadása pedig biztosítva legyen: tagtársunk a nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi m. kir. Ministeriumot és a Magyar Nemzeti Múzeumot külön emlékiratokban fölkérte az országos gyűjtés ügyének anyagi biztosítására és egy külön múzeumi folklórosztálynak finn és dán mintára való megszervezésére. Emlékiratot nyújtott be továbbá Társaságunkhoz és a Magyar Néprajzi Társasághoz is,

az utóbbitól a F. F. magyar osztályának kebelébe való befogadását kérelmezvén. (L. *Ethnographia*, 1914. évi f. Sebestyén: *Négy emlékirat*. — Egyidejűleg megjelent külön füzetben is.)

Mivel az együttesen kiadott emlékiratok kérelmei teljesültek, közöljük a Társaságunkhoz benyújtott emlékirat egész szövegét, az eddigi gyűjtések eredményeiről szóló jelentést és dr. Jankovich Béla vallás- és közoktatásügyi minister úr levelének azon részletét, a melyben a Magyar Nemzeti Múzeum folklore-osztályát megalapította s ezen új osztály szervezésével tagtársunkat megbízta.

I.

Sebestyén Gyula r. tag emlékirata.

Tekintetes Társaság!

Idei költségvetésünk tárgyalása alkalmával a *Magyar Népköltési Gyűjtemény* tételénél a gazdasági bizottság kezdeményezésére az Elnökség nekem, e gyűjtemény szerkesztőjének, kötelességemmé tette, hogy arról a mértékről, a melylyel Társaságunkat egyrészt a Folklore Fellows magyar osztályának országos gyűjtésével, másrészt a Magyar Nemzeti Múzeum Orsz. Széchenyi-Könyvtárával kapcsolatba hoztam, tüzetesen tájékoztató írásbeli előterjesztésemmel nyujtsak felvilágosítást.

Midőn a F. F. néphagyományt kutató nemzetközi tudományos szövetség magyar osztálya országos gyűjtést indított, vállalkozása sikerének legfőbb biztosítékát a Kisfaludy-Társaság hathatós anyagi és erkölcsi támogatásában látta. Már eleve tisztában volt azzal, hogy e vállalkozással tulajdonképen azt a nagy gyűjtési munkálatot kell kataszteri pontossággal folytatnia és befejeznie, a melyet a M. Tud. Akadémia első kísérletei után Erdélyi János kezdeményezésére Társaságunk az 1844. év elején indított meg s kisebb-nagyobb megszakítással folytatott máig, vagyis teljes 70 esztendeig.

Erdélyi János 1846—1848-ki három testes kötetének Gyulai Pál és Arany László 1872—1882-ki három kötete lett a folytatása. Amaz a Társaság 1844-ik évi, ez az 1861-ik és 1867-ik évi gyűjtői felhívásainak lett eredménye. Mivel mindkét esetben Társaságunk és nem a néphagyomány forrása merült ki, Beöthy Zsolt elnökünk Wlassics Gyula akkori vallás- és közoktatásügyi ministerünkénél 1898-ban 3000 koronás állandó évi állami segélyt eszközölt ki a népköltés gazdátlan termékeinek és régi emlékeinek hathatósabb gyűjtésére és kiadására. Mivel ilyen körülmények közt a *Magyar Népköltési Gyűjtemény* tulajdonosa, az Athenaeum Részvénytársulat is hajlandó lett évente egy-egy újabb kötetet

kiadni, a gyűjtemény folytatásának szerkesztője, Vargha Gyula, 1902-től fogva csakugyan minden esztendőre juttatott egy-egy kötetet.

Midőn a szerkesztés Vargha Gyula kezeiből reám szállott, a kézirati anyag már annyira ki volt merítve, hogy újabb gyűjtők foglalkoztatásához kellett látnunk. Mielőtt azonban tőlük és a megsüregtetett régebbi gyűjtőktől kiadásra alkalmas új anyagot kaphattunk volna, gyűjtői vállalkozásunktól függetlenül elkészítettem Kriza János *Vadrózsáinak* újabb kétkötetes kritikai kiadását, Kálmány Lajossal pedig elkészítettük Ipolyi Arnold eddig kéziratban lappangott népmese-gyűjteményének kritikai kiadását és saját alföldi gyűjteményének még kiadatlan gazdag kötetét. A mese-kutatás összehasonlító nemzetközi irodalmi kényszere következtében Berze Nagy Jánossal megirattuk a kétkötetes magyar mese-szótárt. Végül magam is készenlétben állok a magyar bányászok birtokában felfedezett népszínhátékok kötetével és dolgozom a *Népdalok és Mondák* három kötetének, illetőleg az Erdélyi-féle gyűjtés újabban ismét napfényre került összes kézirati anyagának kritikai kiadásán is. A nyomdába beszolgáltatott Kálmány-féle és Berze Nagy-féle 2—2 kötet 1912-ben és 1913-ban a háborús idők sanyarú pénzügyi és gazdasági viszonyai miatt nem jelenhetett meg. Az Athenæum Részvénytársulat e mulasztást avval az ajánlatával kívánja helyrehozni, hogy az országos gyűjtés arányaira való tekintettel ezentúl évente már nem egy, hanem több kötetet is kiad. Ez teszi aztán lehetővé, hogy a most elkészült Ipolyi-kötet után az országos gyűjtés első eredménye gyanánt az idén még a sárospataki gyűjtőszövetség első kötete is megjelenhetik.

Mivel az újabb gyűjtőkre rá voltunk utalva, régi gyakorlatunkhoz híven támogattunk minden érdemesebb jelentkezőt. Noha az elnökség e vállalkozókkal szemben már szigorítással élt, az utóbbi években mégsem tudtunk elérni megnyugtató eredményt. Gyűjtőink éveken át halogatják gyűjteményeik beszolgáltatását; a kik pedig hevenyészett beszámolókat nyújtottak, gyűjteményeiket megválogatás, pótlás és kiegészítés végett sorra visszakapták. Mivel a vállalkozás nem jelenti egyszersmind a rátermettséget is, a meddőbb kísérletezők és a sikertelenségnek illetéktelen magyarázói kezdték népköltésünket rossz hírbe hozni. Utóbb már komoly emberek is kétségeskedtek, hogy talán már nincs is a népköltés apadó forrásaiból mit meríteni.

Őszintén meg kell vallanom, hogy az ekként kialakuló viszonyok engem szintén gondolkodóba ejtettek. Sehogysem tudtam belenyugodni abba, hogy Társaságunknál gyűjtésre többnyire vidéki tanintézetek érdemes tanárai és igazgatói, jeles tanfelügyelők, tudósok, írók és művészek, szóval csupa olyan derék férfiak jelentkeznek, a kik a néppel

közvetlenül csak ritkán érintkeznek; vagy ha így érintkeznek, arra, hogy a nép fiai velők közvetlenkedjenek, már nem számíthatnak. Hiszen azoknak a választékosan öltözködő, keztyűs, szemüveges, éltés gyűjtőknek, a kiket otthon már «meguraznak» (tekintetes, nagyságos és méltóságos uraknak tisztelnek, szólítanak), vagy a kiket idegenben már a pusztá érdeklődés is gyanussá tehet, bizony nagyon kevés keresni valójuk akad a tengerihántásnál, dohányesomózásnál, disznótorokon, keresztelőkön, paszitákon, névnapokon, esküvőkön, a füstös falusi kocsmák és útszéli csárdák dőzsölői közt, a tollfcsztókon, az esős időben veszteglő aratók pajtaiban, az uradalomak télen benépesedő meleg baromistállóiban, a szőlőrendekben nótázó leányok közt, az egész éjjel virrasztó szüreti préselők, téli pálinkafőzők és a malomalját meglakó őrletők közt, a kaszárnyák szobáiban és kántinjaiban, a katona-barakkokban s a «rukkolás» közben is vígan nótázó katonák társaságában, a vasárnapi pletykapadokon és pipázgató társaságokban, a falusi gyerekek ünnepi játszóterein, a libapásztorok közt, a pásztorok «Dömötör»-jén, a búcsúsok és vásárosok sokadalmaiban: szóval mindenütt, a hol a társas együttlét élénkebbé teheti az érdeklődést, segítheti az emlékezetet, ellenőrzi az énekest és serkenti a mesemondó beszélőkedvét. Természetesen még kevésbbé hozzáférhetők az ilyen vállalkozók számára a népelet ama nagyon elrejtett zugai, a honnan a néphit, a babonás szokások, kuruzslások, bájoló igék és minden egyéb nehezen felidézhető népi hiedelmeink és nehezen felismerhető mythikus természetű ősi emlékeink is előkerülnek.

Sikerrel csak az a folklorista gyűjthet, a kit a nép még maga közé valónak tart. Csak ez előtt nem röstelli magát tájnyelvűsége miatt s a beszéd rendes menetéből kizökkenve nem beszél «ékesen» és «urasan». Nem röstelli, ha társai előtt akár elszólja is magát, ha jókedv nélkül, pusztán a gyűjtő kívánságának eleget téve, nekiereszti hangját, ha alkalom nélkül köszöntőket, játékrigmusokat diktál és megfelelő hallgatóság híján mesemondásba elegyedik. Idegemmel csak akkor bizalmasodik, ha vele szemben fölényes helyzetben érzi magát. Elég a különbség s letegezi a fiatalabb «cizfatararisznys» diákot; sőt a maga részén beéri egy-két tekintélyes fél jelenlétével s ilyenkor még a leányok is bátran kikezdenek a falujukba vetődött fiatal «tintanyalóval».

Ez a titka annak, hogy a híres folkloristák rendszerint fiatalabb korukban gyűjtötték sikerrel vagy hogy később már ügyes mesterkedéssel leplezik, tompítják a nép együgyű fiaitól elválasztó különbségeket. És ez a titka annak is, hogy a gyűjtés hivatásos mesterei idősebb korukban a néppel már csak közvetve szeretnek érintkezni. Gyűjtőket foglalkoztatnak s a gyűjtők vagy azok lesznek, a kik — mint tanítók, jegyzők,

orvosok — a nép közt élnek, vagy pedig lesznek a nép fiai közé tartozó s a nép fiai közé időnként visszaszáradó fiatal diákok.

Mivel tudtam azt, hogy a finnek nagyszerű gyűjteményét túlnyomó részben önként vállalkozó egyetemi hallgatók hordták össze; tudtam, hogy Lönnrot példájára Kaarle Krohnnak Helsingforsban, Molke Moe-nak Kristianiában, Axel Olrik-nak Kopenhágában az egyetemi katedrájuk köré seregülő hallgatók lettek legkitünőbb munkatársai: abban a pillanatban, midőn e kitünőségek buzdító szavaira és példájára a F. F. magyar osztályát megalkottuk, már foglalkoztunk azzal a gondolattal, hogy Magyarországon szintén igénybevevesszük a gyűjtésre termett érettebb tanulóifjúság munkásságát. Mikor aztán az országos gyűjtést is tervbe vettük, a magyarság nagy nyelvterületének kataszterszerű pontossággal történendő felkutatását már csakis a tanulóifjúság és a tudós tanári kar közreműködésének számításbevitelével tudtuk elképzelni. Ezért a gyűjtés *Tájékoztatóját* számukra szerkesztettük meg s a Kisfaludy-Társaságtól is csak ifjúsági jutalomdíjakra kértünk anyagi támogatást.

Társaságunkra is támaszkodva 1912-ben Sárospatakon és Egerben szerveztük a két első vidéki gyűjtő-szövetséget. E két szövetségben összesen kilencz tanintézet tanulóifjúsága és tanári kara volt egyesítve. Az eredmény minden várakozásunkat felülmúlta. A beérkezett kézirati anyag terjedelemben megközelítette azt, a mit Erdélyi János a Kisfaludy-Társaság hírlapi felhívásaival az egész ország területén 1844-től 1848-ig, tehát négy esztendőn át összegyűjtött. Ezért a két gyűjtő-szövetségnél a Kisfaludy-Társaság minden apró pályadíját, összesen 675 koronát, oda kellett a gyűjtőknek ítélni.

E sikeren fellelkessedve szerveztük a pályadíjak odaítélése idején, vagyis a mult évi nyári szünet előtt, a győri szövetséget 4, a komáromi 1, a pápait 6, a kaposvárit 1, a csurgóit 2 és a csáktornyait 1 intézettel; a karácsonyi szünetek megkezdése előtt pedig folytatólag szerveztük a szegedit 7, a kecskeméti 5, a kisújszállásit 1, a nagyszalontait 1 és a gyulait 1 intézettel. Ugyanekkor jelentették be nálam, hogy egy előző évi előadásomra támaszkodva a kassai gyűjtőszövetség is megalakult 2 intézettel. Összesen tehát 14 vidéki városban van gyűjtő-szövetségünk 41 intézettel. Örömmel hozzátehetem, hogy két virágzó alföldi városunkban — Szegeden és Kecskeméten — már a helybeli néptanítói kar is csatlakozott gyűjtő-szövetségeinkhez.

A Sárospatakról és Egerből érkezett értékes kéziratok nagy tömege teljes mértékben igazolta azt, hogy a F. F. magyar osztályának anyagi erői hiányában már eleve le kellett mondani a gyűjtött anyag kéziratainak megőrzéséről, nyilvántartásáról, hozzáférhetővé tételéről, megválo-

gatásáról és kinyomatásáról. A F. F. egyébként mindenhol beéri azzal, hogy a néphagyomány kéziratos gyűjteményeinek tartalmát ügyes lajstromok segítségével megismerheti s a szövetség nemzetközi szabályai szerint bármely ország vagy nép bármely adalékát rövid úton lemásolhatja vagy kivonatoltathatja. Kinyomatni még a saját hazai adalékaiból is csak azt tartja kívánatosnak, a miről összehasonlító művelettel meg tudja állapítani, hogy a hiányos lejegyzések és hiányos változatok özönében viszonylag a legtökéletesebb szöveget nyújtják. Ezért elégzik meg egyelőre a gyűjtemények kéziratainak beraktározásával és nyilvántartásával; viszont ezért ellenzi a szórványos gyűjtések esetleges képen felmerült és lejegyzett fogyatékos adalékainak költséges és merőben felesleges kinyomatását. Tudományos téren lépten-nyomon igazolni tudja, hogy a rendkívül nagy irodalomtörténeti értékkel bíró nyomtatott régebbi gyűjtemények szintén zsúfolva vannak hibásan kiválasztott, hibásan lejegyzett, hibásan megtisztogatott, összerótt s a későbbi gyűjtők és kiadók eligazodását is megnehezítő, romlott szövegekkel. Fájdalmasan bizonyítja továbbá, hogy a kiadványok létrejötté a gyűjtők hiányosan kiaknázott, értékes kéziratainak megsemmisítését vagy elkallódását vonta maga után.

E tekintetben a hazai viszonyok semmivel sem jobbak az európai művelt népekéinél. Egész tömege jelent meg a folkloristikánkban ezután már állandóan nyilvántartandó mese- és népdalszövegek pillanatnyi alakulatainak, a rossz diktáló emlékezetében összezavarodott meseelemeknek és versszak-egyvelegeknek. Viszont örökre elvesztek értékesebb régi kiadványaink írott forrásai. Kriza *Vadrózsái* első megjelent kötetének gyűjtőitől semmi kézirat sem maradt reánk s a tervezett második kötetének is csak pár kézirata menekült meg. Épen így kallódtak el **Báró Orbán** Balázs népmeséi és **Thaly** Kálmán kurucz tárgyú gyűjtéseinek kéziratai. Sok mindent mellőzve, a magam munkakörében is felpanaszolhatom, hogy *Dunántúli gyűjtés*-em megjelent kötetének anyaga az előszóban érintett 20 évi várakozás alatt körülbelül háromakkora tömegből bontakozott ki. Közben végleg elkallódott egy kötetre való olyan népmesém, a melynek lejegyzésére maga Gyulai Pál szerkesztő-elődöm buzdított. Eddig azt hittük, hogy **Ipolyi Arnold** és **Erdélyi János** gyűjtéseinek kéziratai szintén elpusztultak. Szerencsére ez a két rendkívül gazdag gyűjtemény elkerülte sok társának sorsát s csak részben ismert tartalmával Társaságunk *Magyar Népköltési Gyűjtemény*-ét fogja gazdagítani.

Az ilyen és ezekhez hasonló jelenségek már magukbanvéve is eléggé igazolhatják azt az újabb törekvést, hogy egy nép egész nyelvtérületének minden zugát fel kell kutatni, a gyűjtők kéziratait s a nép

birtokában talált feljegyzéseket a tartalom értékére való tekintet nélkül ép úgy meg kell őrizni, mint a hogy ugyanilyen tekintetek nélkül a nemzeti könyvtárak az összes sajtótermékeket gyűjtik és őrzik. Ennek tudományos értéke egy-egy nyelvterület tüzetes felgyűjtése alkalmával önként kidomborodik. Kiderül, hogy az ethnologiai okok miatt, például idegen nyelvűek beolvadása és nyelvváltozása miatt kialakult tájnyelvi szigeteken a néphagyománynak lehetnek olyan ősi adalékai, a melyeknek rokoni kapcsolata az ősi nyelvrokonság területeire vagy valamely más régi érintkezési és alakulási pontra irányítja a kutatót. Hazai példával élve, utalok a kataszteri pontossággal felgyűjtött pogányeredetű *regös-énekekre*, a melyekről csakis ilyen munkálattal és az együgyű változatok tömegével lehetett bebizonyítani, hogy csakis az árpádkori határőrző székelyek területein fordulnak elő. Ugyanilyen jelenség tapasztalható *régi balladáink* változatainak tüzetes kutatása körül is. Csakhogy itt fordított a viszony. A regös-ének az erdélyi székelyek földjén gyérült meg; az ó-székely balladák változatai pedig a dunántúli regölő-területeken és a felsőmagyarországi régi székely végeken bukkannak fel szórványosan.

Mivel Társaságunkat *a felesleges változatok közlésének erősen fenyegető veszedelmétől, gyűjtéseinek földrajzi, gyűjteményeinek pedig tartalmi egyenlenségeitől* egyrészt a magyarság egész nyelvterületének minden folkloristikus anyagra kiterjeszkedő felgyűjtésével, másrészt a gyűjtés összes kézirati anyagának megőrzésével és módszeres feldolgozásával lehet megmentenünk: következnie az, hogy Társaságunk az országos gyűjtésnek immár elodázhatatlan ügyét vállalja s ezzel kapcsolatban vállalja a gyűjtemények kézirattári kezelését, folkloristikai feldolgozását és az utóbbi munkálatokhoz szükséges szakkönyvtár létrehozását is. Noha mindezt előttünk a helsingforsi Finn Irodalmi Társaság már megtette, Társaságunk kebelében minden könyvtári és kézirattári berendezettség híján ezt én javaslatba hozni meg sem kísérltem. Viszont minden erőmmel rajta voltam, hogy a F. F. magyar osztálya a nemzetközi szövetkezésből folyó kényszer következtében az országos gyűjtés ügyét magára vállalja és egyben tisztába jöjjön azzal is, hogy a Kisfaludy-Társaság eddigi gyűjtői munkásságát lesz majd kénytelen olyan arányokban és olyan eszközökkel folytatni, a milyen arányokban és a milyen eszközökkel a Kisfaludy-Társaság, ez az egész magyar irodalom képviselőjében tevékenykedő és időnként csak egy-két folklorista taggal rendelkező szellemi testület már csakugyan nem működhetik. Ezért a nagy vállalkozáshoz a F. F. magyar osztálya teljes mértékben igénybe vette a Kisfaludy-Társaságtól telő összes erkölcsi és anyagi támogatást. De ennek fejében kötelezte magát arra, hogy a gyűjtés összes eredmé-

nyeinek kiadási jogát a Kisfaludy-Társaságra ruházza. A gyűjtés kéziratait a Magyar Nemzeti Múzeum Orsz. Széchenyi-Könyvtára kapja meg, mert egyedül e nagy kultúrintézetünknek van módjában, hogy a kéziratok könyvtári kezelésével járó terheket a Kisfaludy-Társaságról és a F. F. magyar osztályáról végleg elhárítsa.

Íme, tekintetes Társaság, a magyar folklóre országos ügyének szövevényeiben ekként eligazodva, szerény törekvéseim érvényesítésével legelső sorban a *Magyar Népköltési Gyűjtemény* számára biztosítottam a megindított országos gyűjtés összes értékes eredményét. Ezzel kapcsolatban biztosítékot szereztem arra nézve, hogy ezután ne csak a gyűjtésben, hanem a kiadásban is a folklóre legteljesebb rendszere érvényesüljön. Ezért aztán nem is lepődtem meg, hogy szerkesztői minőségemben kifejtett fenti munkásságom Társaságunk kebelében némi nyugtalanságot keltett. Költőinket, aesthetikusainkat aggodalom szállta meg, midőn a népköltés mezején «tudós botanikusok» jelentkeztek a «virágszedő» régi gyűjtők után. Gyulai Pál hóbortnak tartotta a regös-énekek végletekig menő gyűjtését s utalt Arany Jánosra, a ki ezen énekek egész kötetre terjedő magyarázata nélkül is meg tudta írni gyönyörű regéjét a csodaszarvasról. Az igazság pedig az, hogy pogánykori naiv költészetünknek még ma is élő népi emlékeiből az összehasonlító folklóre segítségével teljes fenségében rekonstruálnunk lehet a napisten születésének téli napfordulóján megjelenő, az újszülöttet agancsaira emelő, a téli vizek szörnyetegei közül égi útjára emelkedő, a fagyos világot fölengesztő, mindent életrekelő, mindent megtermékenyítő, Hunor és Magor belári királyleányaihoz és a nyugati magyar vármegyék mai paraszt lányos-házaihoz egyaránt ellátogató ősi csodaszarvasnak, a keleti ősnépek állatköri epopcéjája e mythikus vezérállatjának egész szerepkörét, csillagászati vonatkozásainak symbolikáját és a vele összefüggő szertartásos ünnepi szokásokat. Midőn Kiss Áron a gyermekek játékrigmusait rendszeresen gyűjtötte, rendszerint pædagogiai szempontból méltányolták. Holott a mai folkloristákat megelőzve, úttörő munkát végzett s nyomában az utódok már játszva bogoizhatnak ki ámulatbaejtő szövevényű népköltési rejtelmeket. Például felhozhatom azt, hogy ilyen előmunkálatok nélkül pünkösztí játékainkban én sem ismertem volna fel soha a négyéves korában eljegyzett és Thüningiába szállított magyarországi Szent Erzsébetnek és atyjának, II. András királynak alakoskodásokkal kapcsolatos Árpád-kori eredetű emlékeit.

Az aggodalmat természetesen ma már nem az kelti, hogy a regös-énekek, gyermekjátékok és mesék külön kötetei után népszínjátékok, bethlehemes énekek, vízkeresztí játékok, népi hiedelmek stb. külön kötetei következnek; hanem az, hogy az országos gyűjtés óriási keretei-

ben azok a határok is kitolódnak, a melyeken túl egy irodalmi társaság a néphagyományban található emlékek iránt már nem érdeklődhetik. Félő, hogy a bájoló imádságok, ráolvasások, varázsigék stb. gyűjtői kezdik idekeverní a népies gyógyítás, kuruzslás tárgyi elemeit; félő, hogy a népszokások megfigyelői köteteket töltenek meg gyarló lakodalmi mondókákkal, kántorok búcsúztatóival és az ünnepi kántálók ugyanilyen eredetű rigmusaival; félő, hogy a folklorista valamely jelentéktelenebb tudományos szempontnak lesz a rabja s csupa olyan adalékkal terheli meg kötetét, a melyet már nem «népköltési gyűjtemény»-ben keres a kutató. De nyomban hozzá is tehetem, hogy ilyen megtévelyedésre számítanunk már csak azért sem lehet, mert a gyűjtés eredményei ezután kéziratban is hozzáférhetőek lesznek s így a másodrendűnek vagy a folklore körén kívül esőnek bizonyult anyag közzététele is meg lesz nehezítve.

A gazdasági bizottság részéről hangoztatott aggodalomra is ráterve, a fentiek után feleslegesnek tartom bizonyítani azt, hogy a gyűjtés rendszerének és arányainak megváltozása a gazdasági tekintetek figyelembevételével nélkül történt volna. Midőn 50—100 K-t kértem egy-egy tanintézetnél kitűzendő apróbb pályadíjaink fedezésére, a gyűjtő-szövetségek számának szaporítását a sárospataki és egri szövetségek eredményeitől tettem függővé. Midőn e két helyről 53 értékes gyűjteményt kaptunk, az első évi 2 gyűjtő-szövetség 9 intézetéhez a második évben 12 újabb szövetség 32 intézete járult. Mivel az akadémiákból, felsőkereskedelmi és felsőbb leányiskolákból kevés gyűjtőt remélhattunk: úgy számítottam, hogy a kitűzött 3500 K jutalomdíjból elég lesz 3000 K is a beérkező gyűjtemények díjazására. Mivel kezdetben igen sok tételből álló egyéb jutalmakkal rendelkezünk, azt hiszem, hogy a mostani esztendőben még ennyi sem kerül kiosztásra. Tekintettel arra, hogy Társaságunknak ezidőszereint csaknem három évi állami segély (a 3000 K) áll rendelkezésére, szerintem minden újabb évi bevételünket, vagyis 3000 K-t gyűjtésre kellene fordítanunk mindaddig, a míg kiadványainkra a tartalékalapot egészen ki nem merítettük. Hiszen most, midőn Társaságunk kéziratára sürgősen kiadandó értékes régebbi gyűjteménnyel nem rendelkezik, nemcsak a folyton és rohamosan pusztuló hagyomány megmentése szempontjából, hanem Társaságunk gazdasági szempontjából is *a rendszeres gyűjtés a legsürgősebb teendőnk.*

Abban a reményben, hogy Társaságunk jól felfogott tudományos érdeke a sikeresen megkezdett országos gyűjtés érdekével a jövőben is állandóan összeegyeztethető lesz, mély tisztelettel azt kérelmezem, hogy *a Kisfaludy-Társaság saját kebelében állandó folklore-bizottságot szervezzen.* E bizottság feladata lenne, hogy a gyűjtés ügyének irányítására állandóan befolyást gyakoroljon, a Magyar Nemzeti Múzeum folklore-osztá-

lyával s a F. F. magyar osztályával a kapcsolatot fenntartsa s a *Magyar Népköltési Gyűjtemény* szerkesztőjét az évi két-három 30-íves kötet kiadásában támogassa. E pillanatban még minden az én vállaimra nehezedik, de a jövőben folkloristikus munkásságomat a Folklore Fellows magyar osztályával és a Magyar Nemzeti Múzeum folklore-osztályával már fokozott mértékben meg kell osztanom és így nemcsak újabb munkatársakra, hanem tanácsadókra, bírálókra és ellenőrzőkre is szigorúan rá leszek utalva.

Maradtam a Folklore Fellows magyar osztálya nevében a tekintetes Társaságnak

Budapest, 1914 május hó végén

alázatos szolgálja

Dr. Sebestyén Gyula
a F. F. magyarországi elnöke,
r. tag.

II.

Sebestyén Gyula r. tag első jelentése az országos gyűjtés eredményéről.

A Kisfaludy-Társaság tekintetes Elnökségének

Budapecsten.

A F. F. néphagyományt kutató nemzetközi tudományos szövetség magyar osztályának újabb jelentését azzal a tiszteletteljes kéréssel van szerencsém bemutatni, hogy a Kisfaludy-Társaság hathatós anyagi és erkölcsi támogatásával folytatott országos gyűjtés benne jelzett 1912—1915. évi eredményeiről tudomást venni szíveskedjék.

A F. F. magyar osztályának hálás köszönetét tolmácsolva, maradtam mély tisztelettel a Kisfaludy-Társaság tekintetes Elnökségének
Budapest, 1916 április 2.

lekötelezett híve :

Dr. Sebestyén Gyula
a F. F. magyarországi elnöke.

E jelentést Bán Aladár a F. F. magyar osztályának titkára írta a Magyar Néprajzi Társaság 1915. évi közgyűlése számára. Egész terjedelmében megjelent az *Ethnographia* 1915. évi III. füzetében. A benne jelzett táblázatos kimutatást mi is egész terjedelmében közöljük :

1.

A F. F. magyar osztálya 1912–1915. évi gyűjtésének eredményei.

A) Népköltés, népnyelv, népzene.

Műfaj	Adatszám	Műfaj	Adatszám
1. Népmese	309	18. Emlékvers	16
2. Mysterium és alakoskodó játék	54	19. Husvétii öntözködő vers ..	35
3. Ballada-féle	336	20. Gyermekdal, játékv.	330
4. Zsiványhistória és rabének ..	28	21. Találós kérdés és mese ..	602
5. Monda	215	22. Közmondás, szólásmód ...	1360
6. Legenda	56	23. Állathivogató mondóka ..	37
7. Regösének	2	24. Szójáték	73
8. Adoma	60	25. Népdallam	100
9. Népdal összesen	18,901	Összesen	25,721
Ebből szerelmi dal	6732		
katonadal	2758		
bortal	125		
kortesdal	130		
gúnyos és tréfásdal ..	424		
pásztor- és betyár-dal	808		
vegyes dal'	7386		
tót népdal	23		
10. Verses levél	322		
11. Lakodalmi vers és kurjantás	1403		
12. Verses köszöntő, rígmus ..	352		
13. Verses imádság	155		
14. Halotti ének	342		
15. Vallásos vers	67		
16. Hintadal	9		
17. Verses sírfelirat	302		

B) Babonás szokások, hiedelmek s egyéb népszokások.

1. Babonás szokás	470
2. Babonás hiedelem	4039
3. Mythikus lényekről szóló hagyományok	8
4. Jósítás	126
5. Ráolvasás	16
6. Egyéb népszokás	302
7. Gyermekjáték, kiolvasó	331
8. Vegyes adalékok	114
Összesen	5406
Az összes adatok száma ..	31,127

C) Teljes gyűjtemények.

1. Menyegzői szokások leírása ..	15
2. Tájnnyelvi tanulmány	18
Összesen ...	33

2.

A F. F. magyar osztályának ifjúsági gyűjtőszövetségei gyűjtői.

I. Sárospataki ifjúsági gyűjtőszövetség:

A gyűjtőszövetségek és A gyűjtők

intézetek:	száma:
1. a) Református teológia	7
2. b) „ jogakadémia	4
3. c) „ főgymnasiuma) tanár ..	3
b) tanuló ...	26
4. d) Áll. tanítóképző-intézet ..	19
Összesen ...	59

II. Egri ifjúsági gyűjtőszövetség:

A gyűjtőszövetségek és A gyűjtők

intézetek:	száma:
5. a) Róm. kath. theologia	8
6. b) Cisterci főgymnasium	10
7. c) Állami főreáliskola	6
8. d) Érseki tanítóképző-intézet ..	1
9. e) Róm. kath. segédlelkész ..	3
Összesen ...	28

III. Győri ifjúsági gyűjtőszövetség:		A gyűjtőszövetségek és intézetek:	A gyűjtők száma:
	A gyűjtőszövetségek és intézetek:		
10. a) Szentbenedekrendi főgymn.	2	18. e) Református segédlelkész .	1
11. b) Állami főreáliskola	9	19. f) Áll. tanítóképző-intézet . .	1
Összesen . . .	11	Összesen . . .	20
IV. Csongói ifjúsági gyűjtőszövetség:		20. VI. Nagyszalontai állami főgymn.	
		a) tanár	1
12. a) Református főgymnasium	5	b) tanuló	10
13. b) « tanítóképző-intézet	2	Összesen . . .	11
Összesen . . .	7	21. VII. Csáktornyai áll. tanító-	
V. Pápai ifjúsági gyűjtőszövetség:		képzőintézet	5
		22. VIII. Kassai premontrai főgymn.	2
14. a) Református theologia . . .	3	23. IX. Kaposvári áll. főgymn.	1
15. b) « főgymnasium	11	24. X. Komáromi Szentbenedek-	
16. c) Szentbenedekrendi főgymn.	1	rendi főgymnasium	1
17. d) Református tanítónőképző-		25. XI. Kisújszállási ref. főgymn.	3
intézet	4	Mindössze . . .	149

Ha szemügyre vesszük e két táblázat adatait, látjuk, hogy különösen a sárospataki és az egri gyűjtőszövetség szerepel nagyobb számú gyűjtővel. Első helyen áll a sárospataki és pedig nemcsak gyűjtőinek számával, hanem a gyűjtött anyag mennyiségére és minőségére nézve is. E szövetség az összes anyagnak körülbelül 44 százalékát szolgáltatta. Utána következik az egri, a mintegy 25 százalékra rugó s hozzátehetjük, kiváló minőségű gyűjtéssel. Ki kell még emelnünk a pápai és győri gyűjtőszövetségeket s a nagyszalontai főgymnasiumot. Ez utóbbit főképp rendszeres, szép munkájáért, melylyel Arany János várocsanak, Nagyszalontának népköltészetéből gazdag bokrétát kötött. A gyűjtés sikerét nagymértékben a vezetőtanárok buzgalmának köszönhetjük. A sárospataki főgymnasium tanárai közül három: *Deák Geyza*, *Harsányi István* és *Novák Sándor*, a nagyszalontai főgymnasiumból pedig *Szendrey Zsigmond* szerepelnek értékes gyűjteményekkel s így személyes részvételükkel szép és buzdító példát nyújtottak a tanulóifjúságnak.

III.

Folklore-osztály a Magyar Nemzeti Múzeumban.

Midőn dr. Jankovich Béla v. b. titkos tanácsos, vallás- és közoktatásügyi ministerünk 60,501/916. III. sz. leiratában Társaságunk r. tagját, dr. Sebestyén Gyula magyar nemzeti múzeumi új osztályigazgatót az ő előterjesztésére történt királyi kinevezésről értesítette, a következő irodalomtörténeti fontosságú sorokban adta tudomásul a Magyar Nemzeti Múzeum folklore-osztályának megalapítását:

«... A Magyar Nemzeti Múzeum folklóre-gyűjtése oly széleskörű továbbfejlődési lehetőséget nyújt, hogy annak a Magyar Nemzeti Múzeum külön osztályává való szervezése természetszerű követelmény. Az a kiválóan nagy és eredményes szaktevékenység, melyet Nagyságod, mint a Folklóre-Fellows Néphagyományt Kutató Nemzetközi Tudományos Szövetség magyar osztályának megalapítója s elnöke, e téren, vagyis a hazai néphagyomány emlékeinek felgyűjtése terén s az országos gyűjtés munkájának szervezése érdekében évek során át kifejt, kívánatossá teszi, hogy ez osztály megalapozása s szervezése Nagyságod nevéhez fűződjék.

«A midőn tehát Nagyságodat a Magyar Nemzeti Múzeum Széchenyi Orsz. Könyvtára kéziratári osztályának további vezetésével való megbízás mellett az említett külön folklóre-osztály szervezésével s igazgatásával is ezennel megbízom, ama reményemnek adok kifejezést, hogy Nagyságod e két múzeumi osztály igazgatásának nagyszabású feladatába egész kipróbált munkaerejét fekteti belé s azok ügyeit a legjobb megoldásra juttatja.

«Teljes bizalommal az iránt, hogy Nagyságod az e megbízatáshoz fűzött várakozásnak mindenben megfelel: Nagyságod javaslatait az új osztály megszervezését s munkaprogramját illetőleg, a Magyar Nemzeti Múzeum igazgatósága útján szívesen elvárom.

Budapest, 1916 június hó 18.

Jankovich s. k.»

TAGAJÁNLÁSOK

a Társaságnak 1917 február 7-én megtartott tagválasztó ülésére.

I.

A költővel betölthető rendes tagsági helyekre:

1. *Lampérth Géza*t ajánlja Berczik Árpád rendes tag.

Lampérth Géza költőt, a Petőfi-Társaság tagját, országos al-leveltárnokot ajánlom a Kisfaludy-Társaság rendes tagjának.

Ajánlottam neve 25 év óta ismeretes és kedvelt a közönség körében. Lankadatlan, sikeres tevékenységnek köszönheti népszerűségét. Öt kötet költemény jelent meg tőle, négy kötet prózai (elbeszélő) munka, négy színdarab, melyek közül *Veér Judit rózsája* cz. három felv. tört. színműve 1905-ben a Nemzeti Színházban, *Rodostó* cz. tört. színműve (Géczy Istvánnal) a Vígsházban, *Rendületlenül* cz. egy felv. színjátéka a kolozsvári Nemzeti Színházban, *Megjöttek a huszárok!* cz. egy felv. vígjátéka a Fővárosi Nyári Színházban került színre. Jelenlét munkása az ifjúsági irodalomnak, e téren kilencz kötet ifjúsági elbeszélése és több verse jelent meg. Irodalmi működése a M. T. Akadémia részéről két ízben részesült elismerésben. *Falusi levél* című satiráját, mely a nemzetietlen, francziáskodó írókat ostorozza, a Farkas-Raskó díjjal, *Kuruczvilág* cz. három felv. történeti színjátékát a Kóczándíjjal jutalmazta az Akadémia. A Kisfaludy-Társaság 1903-ben a székesfőváros díjával koszorúzta meg a *Deák Ferencz emlékezetét* dicsőítő ódáját, a Társaság felolvasó-ülésein, mint vendégnek, szintén több művét mutatták be.

Az előbbieket kiegészítésére megjegyzem, hogy hazafias versei és elbeszélései az iskolakönyvekben és könyvtárakban az ifjúság nemzeti szellemű nevelésének immár jelentős tényezői. A *Három pápai diák*, a *Kis dárda* meg a *nagy dárda* cz. könyvei már több kiadást értek. E mellett a népies irodalom terén is értékes munkásságot fejtett ki s a magyar nép meleg szeretetét tükröző munkáit szerte olvassák. Megemlíthetem még történeti elbeszéléseit és cikkeit, melyeknek anyagát eredeti forrásokból meríti és színes magyar nyelven dolgozza fel. Legutóbb jelent meg *A magyar katona ezer éven át* című nagysikerű könyve.

Ezekből látható, hogy Lampérth Géza megválasztásával a Kisfaludy-Társaság értékes taggal gyarapodnék, kire mint termékeny

felolvasóra is bármikor számíthatunk, mert munkásságának java-erejében van. Írói egyéniségének jellemzésére felhozhatom Beöthy Zsolt szavait, melyekkel első verskötetét az irodalomnak és közönségnek bemutatta. Beöthy ezeket mondja róla: «...ihlete és iskolája egyaránt magyar... Jó úton indult, mely nem lefelé visz, hanem felfelé.»

Lampérth Géza beváltotta Beöthy jóslatát, nemcsak költői, hanem prózai munkáival is, melyek tősgyökeres, jóízű magyar szellemükkel és tiszta levegőjükkel, eszményi irányzatukkal a multnak hagyományait belekapcsolják a jelen forrongásaiba és törekvéseibe. Az ilyen írókat, a kikben az igaz magyar sajátságok, őszinteség, egyenes-ség, melegség, kedélyesség fénylenek, szívesen kell látnunk a Kisfaludy-Társaság meleg fészében.

Budapest, 1916 december 12.

Bercsik Árpád.

2. *Molnár Ferenczet* ajánlják Ábrányi Emil rendes tag és Alexander Bernát rendes tag.

Tisztelt Társaság!

A Kisfaludy-Társaság rendes tagjául ajánlom Molnár Ferenczet.

Molnár Ferenczet már több ízben volt szerencsém rendes tagúl ajánlani. Ennélfogva — Társaságunk alapszabályai értelmében — nem vagyok arra kötelezve, hogy ajánlásomhoz részletes megokolást csatoljak.

Budapest, 1916 december 29.

Ábrányi Emil.

Tisztelettel bátorkodom, szabályainknak megfelelően, Molnár Ferencz urat Kisfaludy-társasági tagnak ajánlani.

Nem első ízben történik ez ajánlás, úgy, hogy nem szükséges Molnár Ferencz irodalmi érdemeit ez alkalommal mintegy kezdetektől fogva felsorolni. Azt hiszem, Társaságunkban nincs senki, a ki el nem ismerné, hogy Molnár Ferencz fiatalabb íróink első sorában áll, hogy mint drámaíró és elbeszélő kevesen hivatkozhatnak nagyobb tisztán művészi sikerekre, mint Molnár Ferencz. Az is köztudomású, hogy elbeszéléseit sűrűn fordítják és drámáit igen sok helyen előadják külföldön, nagy elismerés mellett. Ebben a tekintetben is kevesen mérkőzhetnek vele. Nem olvastam külföldi kritikát műveiről, mely műveinek belső értékét ki nem emelné. Nem routine, szemképrázató ügyesség szüli sikereit; technikájának tökéletessége nem magáért van, hanem igazi művészi célokat szolgál. Sőt azt lehet mondani, a mindennapias-

ságtól, banalitásoktól irtózik; művészi meggyőződését követi, a mi néha műveinek külső sikerét veszélyezteti, mert hiszen a kritikusoknak egy része olyan, hogy a mi mindennapi, az untatja; a mi azonban a mindennapitól eltér, a mi új, az mehökkenti, megzavarja és vele szemben ragaszkodik a mindennapihoz. Így pl. a mennyországi jelenetek a *Liliom*-ban sok kifogásra adtak okot; mégis el van ismerve, hogy az egész igazi művészi alkotás; de a mennyországi jelenetek szerves részei az egésznek; akkor talán mégis a költőnek lesz igaza, nem pedig az említett kritikusoknak. De ezt csak azért említem, hogy ráutaljak Molnár művészi sikereinek tiszta forrására. Molnár sok tekintetben valósággal szembeszáll a közönséggel, illetőleg ennek chablonos ízlésével. Hogy mégis mindig győz ebben a küzdelemben, ez éppen művészetének varázsa, melyet a legtöbben kiéreznek alkotásaiból.

De külön kell említenem legújabb műveit: *Egy haditudósító emlékeit* és a *Farsangot*. Ezekről sem akarok részletesen szólni, hiszen a ki irodalommal foglalkozik, ismeri ezeket, csak azt a meggyőződésemet fejezem ki, hogy Molnár, ki húsz évi írói pályára tekinthet vissza, még mindig, mint igazi tehetségek szoktak, fejlődik, sőt ezekben a művekben szinte ugrásszerűen. Haditudósításai német nyelven is megjelentek és ott is kiváltak, holott az írói tehetségek igen tetemes része írt hasonlókat. Tiszta, szép nyelven, melynek nem ártott meg, hogy az író a pillanatban rögzít meg pillanatnyi benyomásokat, képeknek, hangulatoknak, leírásoknak nagy tömegét adja, mindig e műfajnak határai közt maradva, azaz sem nagyképűsködve, sem anekdotizálva, átéreztetvén a nagy idők viharát és a saját lelke igaz érzéseit. Nem mint stratégia akar szerepelni; nem hazudik; nem politizál; művész minden ízében ebben a művében is. A *Farsang* pedig csak a *Liliom*mal szemben szorul tán második helyre az ő alkotásaiban, de a *Farsang* más sphaerában él és nagyobb ambitio műve. A szerző bonyolult lelki történetet akar szemünk elé állítani, de nem francia vagy norvég analitikus módszerrel, hanem igaz drámai módon, cselekvéssel, habár történet és cselekvés symbolikusnak is gondolható, azaz valami egyetemeset is jelent. A mű állandóan a műsoron van és nem is azok közül való, melyek ha elvégezték ezt a pályafutást, vissza nem térnének a színre.

Tisztelettel ajánlom, hogy a Társaság válaszsza meg az egyik megüresedett költői helyre.

Budapest, 1916 december 31.

Alexander Bernát.

3. Pakots Józsefet ajánlja Ábrányi Emil rendes tag:

Tisztelt Társaság!

A Kisfaludy-Társaság rendes tagjául ajánlom Pakots Józsefet.

Pakots József azok sorában áll, a kik sokoldalú, jeles tehetségüknél és eddig kifejtett, már is nagy munkásságuknál fogva teljesen méltók ama kitüntetésre, hogy a Kisfaludy-Társaság rendes tagjai közt helyet foglaljanak. Elbeszéléseiben, nagyobb regényeiben nemcsak a cselekvés élénk szövése, fordulatos, érdekes áramlása lebilincselő, hanem az alakok igaz jellemzése, a lélektani rajznak sokszor művészi magaslatra emelkedő finomsága is. De nemcsak mint prózaíró elsőrangú. Verses költészete szintén nemes, szép lélekről tanuskodik. A *Fiamhoz* című kötetet senki sem olvashatja gyönyörűség és meghatottság nélkül.

Eddig megjelent művei: *Legényavatás* (elbeszélések), *Madame Napoleon* (regény), *Egy karriér története* (regény és színdarab), *A bolond ember legendája* (regény), *Sok asszony, egy férfi* (regény), *Az éjszaka* (regény), *Asszonyok rágalmazója* (elbeszélések), *A forradalmár* (színdarab), *Tévelygő lelkek* (színdarab). Regényei — a legjobb czégek kiadásában — kapósak a könyvpiaczon; drámai műveit a Nemzeti Színház hozta színre.

Regényeiben, drámaiban a modern társadalom arczulatát tükrözi Pakots József, sokszor az erkölcsi érzékében megbántott satirikus kemény szigorúságával, sokszor a szellemes megfigyelő könnyed elmés-ségével, de mindig annak az írónak a becsvágyával, a ki az embert állítja mindenek fölé, örök érzéseivel, örök indulataival; a ki tendenciákon, időhöz kötöttségeken túl szerencsésen emelkedik fel a lélekfestés magasabb területére, a hol a psychologia vezetőfonalával biztosan jár, tévedés nélkül igazodik el. Lélekrajz, lélekelemzés, lélektani problémák felvetése: csaknem valamennyi munkája, még a napilapokban közölt sok apró tárczarajz is, ennek a jegyében áll, ennek a bélyegét viseli magán.

Írói egyéniségének ezt a nagyon értékes oldalát a kritika még nem vette észre, vagy nem méltányolta kellőkép. De én épen erre tekintek, a mikor Pakots Józsefet, mint az újabb gárdának egyik kiváló és minden támogatásra érdemes tagját, a Kisfaludy-Társaság legszívesebb figyelmébe ajánlom.

Budapest, 1916 december 29.

Ábrányi Emil.

4. *Sajó Sándort* ajánlják Hegedüs István, Négyesy László és Alexander Bernát r. tagok és Zempléni Árpád r. tag.

Tekintetes Társaság!

A Kisfaludy-Társaság decemberi zárt ülésén három üresedésbe jött tagsági helyre nézve úgy határozott, hogy költőt választ.

En e három hely egyikére Sajó Sándort ajánlom. Sajó Sándortól három kötet költemény jelent meg, *Fiatal szívvel*, *Útközben* és *Gordonka* címek alatt. E kötetek egy tiszta lelkű, színmagyar költő alkotásai, kinek főjellemvonása a komoly elmélyedés, az érzésnek őszintesége, a hang tiszta csengése, kiváló formaérzék. Különösen családias lyrája ad ki édes zsongású lágy dalt, vagy a *Gordonka* címmel jól symbolizált édes melancholiát. Engem nem e dalokon érzett gyönyörűségem indított arra, hogy Sajó Sándort a Kisfaludy-Társaság különös figyelmébe ajánljam. Nap-nap után annyi érzelmes lyrai dalt olvasok, melyek zsongása betölti addig a lelkemet, míg olvasom; visszhangot is kelt bennem és ez jól esik; de az ily dalok örök élete a képzelem és az ihlet oly ritka pillanatához van kötve, hogy csak a legnagyobbak érik el.

Engem Sajó Sándor hazafias lyrája bírt arra az elhatározásra, hogy abban a fenséges hangversenyben, melyben lyránk legkiválóbb hangjai csodálatos összhangban zengnek felénk a múlt időkből, helyet kérjek Sajó Sándor számára, kinek egynéhány oly mélyen megrázó, erőteljes, hazafias költeménye nyerte el az Akadémia, Kisfaludy-, Petőfi-Társaság pályadíját, melyek messze jövőre szólanak. A tártalan magyar nép bűját, gondját, aggodalmát, sírva-vigadó hangulatát, sors-verte küzdelmeit, nagyratörő, de annyiszor szárnyaszegett álmait oly gazdag színezésű, oly könnyekre fakasztó bensőséggel fejezi ki, mely erős költői tehetségre vall.

Feledhetetlen jelenet volt a Magyar Tudományos Akadémiában, mikor a Farkas—Raskó-pályázat bíráló bizottságának előadója Sajó Sándor pályanyertes ódáját: *Az utolsó magyart* bemutatta. De ennél még erőteljesebb, a sötét hangulat bámulatos színfokozásával gazdagabb egy másik pályanyertes költeménye, melynek címe: *Magyarnak lenni*, mely szintén akadémiai díjat nyert.

A nagyra hivatott, de a népek tengerében vergődő magyar hazaszeretet sajátos jellegét, melyet már Eötvös József is érint a *Búcsúban*, e költemény megragadó igazsággal, intuitív belátással és erővel fejezi ki.

Hogy Sajó hazafias lelke átérzi a honfikebel gondját, mélabűját, abból a költeményből is kitetszik, melyet volt szerencsém a Kisfaludy-Társaság decemberi felolvasó ülésén bemutatni. Sajó *Útközben* című kötetét (1904), valamint a *Gordonka* (1910) címűt is oly epiloggussal

végzi, melyben hirdeti, — és ez kiérzik mindkét kötetből, hogy úgy is van — hogy még sok dal zsong lelkében:

Sok dal van még a szivemben,
A melyet még el nem zengtem,
Érzéseknek gazdag árja —
Cseng még bennem dalra várva — —

Nagyon óhajtanám, hogy a dalra váró és dalra váló érzésekből jusson a Kisfaludy-Társaságnak is. A mi Társaságunk hagyományait érti, hiszen mint tanár az ifjúság lelkébe önti, a mi törekvéseink, eszméink fegyveres társa lesz még javakorbeli erejével és ifjú lelkesedésével. Az ő költészetében az erkölcsi eszmények világa él. A mint édes atyja emlékének szentelt *Útközben* című kötetében (1904) édes atyjának képét úgy rajzolja meg, mint Horatius a maga atyjáét, ezzel is megnyert engem. Mindazok a nemes emótiók, melyek legjobb tagtársaimnál megszólaltak, visszhangot találnak az ő költészetében is.

Mindezek együttvéve, remélem, igazolják és kellőkép megokolják az én szerény ajánlatomat, mely szerint kérem tisztelt tagtársaimat, hogy az egyik költői helyre Sajó Sándort válaszsák meg.

Budapest, 1916 december 18.

Hegedüs Istrán.

Hozzájárul:

Négyesy László,

Alexander Bernát.

Tekintetes Társaság!

Sajó Sándor költőt, a magyar verselés egyik jeles művészt, ajánlom az egyik megürült költői helyre. Nem túlságosan termékeny, vagyis inkább nem bőbeszédű lélek, de tárgyai változatosak, műveinek belső szerkezete és külső formája elsőrendű, nyelvének mocsoktalan magyarsága legjava költőinkével vetekszik.

E tulajdonságai szerezték meg neki a Magyar Tudományos Akadémia és a Petőfi-Társaság több koszorúját. E pályázatokon Sajó mindig embermagasságnyira emelkedett versenyző társai fölé. A *Tarpataki völgy* beethoveni mélysége, a léghajós *Andrée* éjszarki tragédiájának meg rázó mozgalmassága, *Az utolsó magyar* szívfagyasztó rémlátomása eltörülhetlen emlékü lelki élményei maradnak mindazoknak, a kik e műveket olvasták vagy elszavalva hallották.

Három kötetnyi lyrát adott ki Sajó: *Fiatal szívvél*, *Útközben* és *Gordonka* címek alatt. Gyönyörűség e komoly léleknek e férfias szépségekben gazdag verseskönyveit kézbe venni és nehéz megválni

tőlök, hiszen a gyakori sötét felhők közül a természetes jókedv áldott sugara is ki-kicsillan olykor. Borúja is, derűje is természetes, igaz, emberi, magyar.

Sajó Sándor lyraiságában mély hangulat, nagy epikai készség és meglepő drámaiság egyesül. E képességei ragyognak pompás verses vígjátékában, a *Zrínyi György házasságában* is, melylyel a Magyar Tudományos Akadémia gróf Teleki-jutalmát nyerte meg s mely a Nemzeti Színházban is sikerrel került színre. Sajó e darabja legjobb verses színműveink közé sorozható. Nem shakespeare-i hangú munka. Egyéni kedvesség és gyökeres magyarság teszi becsessé. Egy darab élet a török-magyar végbeli vitézkedések korából. Néhány szerepe a legjobb színművészek becsvágására lesz méltó bármikor.

Engedjék kérnem és remélnem, tisztelt tagtársak, hogy jeles költőnket, Sajó Sándort, ezt az ízig-vérig művészt, delelőjén zajtalan munkában töltött életének, mely annyi jót adott már és még oly sok szépet ígér, meg fogják választani egyik elhunyt költőtársunk helyére.

Tisztelettel

Budapest, 1916 december 24-én.

Zempléni Árpád.

5. Szemere Györgyöt ajánlja Pekár Gyula r. tag.

A Kisfaludy-Társaságban megüresedett három költői hely egyikére tisztelettel ajánlom Szemere György elbeszélőt. Szemere, egyik tagja annak a Szemere-családnak, mely a XIX. század első felében négy író adott nemzetünknek (Pál, Krisztina, Miklós, Bertalan), híven a családban élő irodalmi hagyományhoz, minden erejét a költészet művelésének szenteli. Működésében a l'art pour l'art a legtisztábban érvényesül: a költészetet önmagáért műveli, cél az szemében, nem pedig eszköz. Irt drámákat, — közülök az *Egyéniség*, az *Erősek és gyengék* meg a *Siralomházban* címűeket a Nemzeti Színház hozta színre — de sajátos műfaja: a prózai elbeszélés, mind a terjedelmesebb regény, mind a rövidebb novella és rajz. Hirlapokban és szépirodalmi folyóiratokban megjelent, de eddig össze nem gyűjtött kisebb dolgozataim kívül tizenegy kötet regénye és négy kötet elbeszélése látott napvilágot; közös vonásuk az érzés- és gondolatvilág gyökeres magyarsága. Egész lelkével fáján és nemzetén csüng, minden írása abból a nagy szeretetből és érdeklődésből fakad, melylyel a magyar föld és népe iránt viselkedik. Megfigyelő ereje nagyobb, mint képzeletgazdagsága, erősebb a jellemző vonások megragadásában és ábrázolásában, mint a compositio-

ban, ennek következtében regényeiben a részletrajz a becses, s hosszabb elbeszéléseinél értékesebbek a kis novellák és a rajzok. Különösen a nép egyszerű fainak bemutatásában remekel; a magyar paraszt lelkébe olyan mélyen pillant bele, mint kevesen újabb íróink közül, s azok az apró történetek, melyeket parasztjainak ügyes-bajos dolgairól, egyszerű szívéletükről elbeszél, mint «document humain»-ek is becsesek, de ezenfelül igazi aesthetikai értékük is van, korunk elbeszélő prózájának java természetéhez tartoznak. Egész iránya rokon Mikszáthéval, nyilván vett is tőle ösztönzést; mivel pedig ennek az iránynak legkiválóbb folytatóját, Sebők Zsigmondot, éppen imént vesztettük el, s Baksay meg az ő halálával éppen azoktól az elbeszélőktől fosztott meg a sors, a kik költői tárgyakért a legnagyobb kedvvel merültek el a magyar nép életének vizsgálatába: Szemere Györgyöt melegen ajánlom a Társaság figyelmébe. Jelenleg életének 54-ik évében van, férfiúi és írói erejének teljében: így a Társaság még sokat várhat tőle s mivel közönségünk is nagyon kedveli derült, jóhumorú elbeszéléseit, szereplése felolvasó üléseink népszerűségét és sikerét is elő fogja mozdítani.

Budapesten, 1916 december 27-én.

Pekár Gyula.

II.

Az íróval betölthető rendes tagsági helyekre:

1. *Kéky Lajost* ajánlják Ábrányi Emil r. tag és Négyesy László s Alexander Bernát r. tagok.

Tisztelt Társaság!

A Kisfaludy-Társaság rendes tagjául ajánlom: **Dr. Kéky Lajost.**

Kéky Lajost a műbírálattal, irodalomtörténettel, aesthetikai tanulmányokkal foglalkozó ifjabb nemzedék legkiválóbb, legképzettebb, legszorgalmasabb tagjai közé sorolom. S a mikor ezt teszem: bizonyára találkozom mindazoknak a helyeslésével, a kik Kéky Lajosnak eddigi munkásságát figyelmes érdeklődéssel kísérték.

Előkelő irodalmi és tudományos társaságok megbízásából értékes tanulmányok, nagyoobszabású essay-k egész sorozatát tette közzé önálló kötetekben és különböző folyóiratokban. Valamennyi feladatát a teljes felkészültség alaposságával, a tárgyait részekre bontó elemzőnek biztos kezével, az igazságos bírálónak elfogulatlan objectivitásával és a mesterkéletlen, tiszta magyar stilusnak élvezetet nyújtó művészetével végezte.

Állításom igazolására mindenekelőtt három önálló kötete szolgál, sorrendben és címeik szerint a következők:

Szász Károly Salamonja. Budapest, 1905.

Tompa Mihály. A Kisfaludy-Társaságtól 1909-ben a Széher Árpád-díjjal jutalmazott pályamű. Budapest, 1912.

Baksay Sándor. Budapest, 1917.

(E két utóbbi a Kisfaludy-Társaság *Költők és írók* című vállalatában.)

Munkásságának további jellemzésére legyen szabad a következő részleteket kiemelnem:

A Magyar Tudományos Akadémia Lévay-pályázatán megbízást kapott *A magyar verses elbeszélő költészet a XIX. század második felében* című pályatétel kidolgozására. Az egésznek részletes, terjedelmes vázlatául közrebocsátotta két nagyobb dolgozatát: *Arany János elbeszélő költészete* (Budapesti Szemle, 1911 február) és *A magyar verses elbeszélő költészet a XIX. század második felében* (Irodalomtörténet, 1912. évfolyam).

Ugyancsak a Magyar Tudományos Akadémia Lévay-pályázatán megbízatást nyert *A jellemrajz a magyar szépirodalomban* című pályatétel kidolgozására. Ebből két terjedelmes tanulmány jelent meg: *A jellemzés* (bevezető fejezet, mely szinte önálló æsthetikai tanulmánynyá szélesedett ki) és *A széplélek a magyar irodalomban*. (Az első a Budapesti Szemlében jelent meg, a második az Irodalomtörténeti Közlemények 1916. 4. füzetében.) Egy harmadik terjedelmesebb fejezete: *Zrínyi jellemrajzoló művészete* a Kisfaludy-Társaság egyik havi ülésén került bemutatásra.

Nagyobb tanulmányok, essay-k, írói arcképek néhány év alatt tömegesen kerültek ki bámulatosan serény tollal. Ezek közül csak a legfőbbeket sorolom fel: *Arany János pályakezdése*, *Arany János Utolsó Magyarja*, *Petőfi János vitézének hatása Arany Toldijára* (jutalmazott pályamű a Magyar Tudományos Akadémia Lehr Albert-pályázatán), *Tompa Mihály ifjúkori költészete*, *Az orvos alakja a magyar szépirodalomban*, *A szabadságharc verses krónikája*, *Gárdonyi Géza történeti regényköltészete*. Írói arcképek *Herczeg Ferenczről*, *Móricz Zsigmondról*, *Somló Sándorról*, *Sebők Zsigmondról*, *Dalmady Győzőről* stb.

Saját neve és különböző jegyek alatt egész sereg bírálata jelent meg a Budapesti Szemlében, Irodalomtörténetben, Egyetemes Philológiai Közlönyben és az Országos Középiskolai Tanáregyesületi Közlönyben. Ezeken kívül sajtó alá rendezte *Berczik Árpád színműveit* öt kötetben és a Kisfaludy-Társaság megbízásából *Baksay Sándor összegyűjtött*

irodalmi dolgozatait három kötetben. Kiadta továbbá a Kisfaludy-Társaság Nemzeti Könyvtárában *Tompa Mihály műveinek* első kötetét és sajtó alá készítette a másodikat, életrajzzal és jegyzetekkel ellátva.

Ilyen széleskörű, pályadíjakkal sokszorosan jutalmazott, értékes munkásság szól Kéky Lajos jelölése mellett. És ezt a gazdag termést egy küzdő ember aratja, a kinél az ifjúság legszebb éveit nehéz életharczok, súlyos betegeskedések töltik be s a kit utóbb a középiskolai tanárkodás a maga terhes mellékességeivel akadályoz abban, hogy kedve szerint való odaadással szentelhesse magát még nagyobb arányú munkásság kifejtésére. Talán nem kell még többet mondanom, hogy ajánlásomat a Tisztelt Társaság igazoltnak és Kéky Lajos megválasztását magára nézve nyereségnek tartsa.

Budapest, 1917 december 29.

Ábrányi Emil.

Tekintetes Társaság!

Van szerencsém Kéky Lajos irodalomtörténeti író, a VIII. ker. m. kir. állami főgymnasium rendes tanárát, egyetemi magántanárt, a Magyar Irodalomtörténeti Társaság titkárát a Kisfaludy-Társaság rendes tagjául ajánlani.

Megválasztása csak egy eddig is meglevő kedves viszonyt fűzne szorosabbra. Kéky Lajos, mint író, valósággal a Kisfaludy-Társaság neveltje. Működésének indítékai, iskolája és iránya Társaságunk hagyományainak és élő szellemének meggyőződéses átöröklését mutatják. Írói tehetsége első nyilvános elismerését Társaságunk egy gazdag eredményű pályázatán aratta, a mikor *Tompa Mihály életrajza* című munkája több, szintén jeles és jutalomra méltónak ítélt versenytársa fölött elnyerte Társaságunk pályadíját. A dolgozat elsőbbsége éppen abban a művészi érdemben állt, hogy míg tudományos szempontból a legalaposabbak egyike volt, compositio és előadás tekintetében valamennyi fölött kimagaslott. E tanulmány Társaságunk szép vállalatának, a Költők és Írók sorozatának egyik dísze. Ugyancsak ő adja ki a Társaság egy másik, nagyszabású vállalatában, a Nemzeti Könyvtárban *Tompa Mihály műveit*, első ízben alkalmazva Tompa-kiadásban a szigorú időrendet s főszerelve a költeményeket a mai tudománynak megfelelő kritikai jegyzetekkel. Az 1914-ben megjelent első kötet Tompának 1847-ig írt költeményeit foglalja magában egy kétíves bevezető tanulmánnyal együtt. Ismét egészen a mienk Kékynek legújabb könyve, *Baksay Sándor*, mely Költők és Írók cz. vállalatunkban csak most hagyta el a sajtót és Társaságunk nemrég elhunyt tagjának és maradandó díszé-

nek alapvető részletes életrajzát és írói jellemzését adja, a tudományos és művészi követelmények nála megszokott összhangjával.

Kéky Lajos azonban az Akadémia pályázatain is győzelmekeket aratott. 1912-ben megbízást kapott, mint az 1908-iki Lévy-pályázat nyertese, hogy írja meg *A magyar verses elbeszélő költészet történetét a XIX. század második felében*. Ennek a most készülő művének alaprajza, ugyane címmel, az Irodalomtörténet cz. folyóirat 1912-iki évfolyamában megjelenvén, mint a maga tárgyára nézve úttörő munkálat széleskörű tájékozottságával és biztos æsthetikai ítéletével nagy figyelmet keltett. Ugyane művének részei kritikai és történetírói tollának Tompa mellett másik főhőséről, Arany Jánosról közétett tanulmányai: *Arany János pályakezdése* (Beöthy-Emlékkönyv), *Arany János elbeszélő költészete* (Budapesti Szemle, 1911. évf. CXLV. kötet) és *Arany János Utolsó Magyarja* (Irodalomtörténet 1912.); az első és második Arany költői, illetőleg epikai fejlődésének, az utolsó Arany egyik érdekes töredékének lélektani és irodalomtörténeti tényezőit világítja meg, teljes philologiai készület alapján, de a részletekbe el nem vesző biztos áttekintéssel s a jellemző vonások iránt művészi érzékkel. *Petőfi János vitézének hatása Arany János Toldijára* cz. akadémiai pályakérdésnek 1913-ban szintén egyik nyertese volt Kéky. Bennünket közvetlenül érdekel Kékynek egy másik pályanyertes műve, *A jellemrajz a magyar szépirodalomban*, mely az 1915-iki akadémiai Lévy-jutalmat nyerte el s most készülőben van. Eddig közölt részletei tanúságot tesznek róla, hogy erről az elsőrendű kérdésről irodalomtörténeti és æsthetikai szempontból egyaránt avatott munkára számíthatunk. Csak említem Kékynek a folyó irodalomról szóló kritikai dolgozatait, így Herczegről és Gárdonyiról szóló becses tanulmányait, melyek kezességet nyújtanak arra nézve, hogy Kéky társaságunk kritikai feladataiban is használható erő lesz.

Általában Kéky javában dolgozó és fejlődő író. Ajánlásomat abban a meggyőződésben terjeszthetem elő, hogy Kéky tehetsége Társaságunk kötelékében csak fejlődni és gazdagodni fog s benne igen értékes és megbízható munkatársra teszünk szert.

Budapecsten, 1916 deczember 31.

Négyesy László.

Csatlakozik: Alexander Bernát.

2. *Takáts Sándort* ajánlják Angyal Dávid és Alexander Bernát rendes tagok.

Tekintetes Társaság!

A betöltendő írói helyek egyikére bátorkodom ajánlani Takáts Sándort, a képviselőház levéltárnokát, az Akadémia 1. tagját.

Első könyve: *Péteri Takáts József* (1890) érdemes irodalomtörténeti monographia, mely a nyelvújítás korát tárgyalta. Majd három könyvében (*Benyák Bernát, Pállya István, A budapesti piarista collegium története. 1891—1895*) a magyar közoktatásügy és irodalomtörténet eddig kevésbé ismert kérdéseivel foglalkozott. E könyveiben gazdagította ismereteinket az iskolai színjátékokról és megvilágította a magyar piaristák hazafias érdemeit. Különösen *Benyák Bernát*-ja meleg érzéssel s vonzóan írt életrajz.

Azután Takáts figyelme kiterjedt a régi magyarok belső életének minden ágára. Fáradhatatlan buzgalommal, ritka kutatói szenvedéllyel egészen új világításban tűntette fel a magyar társadalmi életet a török hódítás korában. Takáts felfedező munkája által a régi magyar élet hősieinek, változatosságában érdekesnek s eredetiségében vonzóknak tűnik fel ott is, a hol azelőtt csüggedtnek, kopárnak és fárasztónak látszott.

Ezek a kutatások a régi magyar irodalom megértését is elősegítették, a mennyiben világosan kimutatták ez irodalom kapcsolatát a régi társadalmi élettel.

De Takáts mint kutató nem csupán ilyen közvetett úton fejlesztette a XVI. és XVII. századi magyar irodalom ismeretét. Jellemezte Balassa Bálint egyéniségét és ismertette költészetének hatását. Azonkívül Takáts tisztázta Zrinyi. Miklós életrajzának főbb adatait.

Végül Takáts mint író is megérdemli figyelmünket. Stílusának régies zamatú és magyaros bősége, nagy ügyessége a tájak, a régi katonai vagy polgári szokások, a régi állapotok, viseletek leírásában megalapították írói hírnevét.

Társaságunk körében ismereteivel és tehetségével lényegesen előmozdíthatná céljainkat.

Angyal Dávid.

Csatlakozik: Alexander Bernát.

A TÁRSASÁG VAGYONA

1916 deczember 31-én.

1. Kinn fekvő alapítványokban	13,920 K — f.
2. Értékpapirokban névérték szerint	491,000 « — «
3. A Magyar Földhitelintézetnél vezetett folyószám- lákon	19,094 « — f.
Összesen	524,014 K — «

A KISFALUDY-TÁRSASÁG KIADVÁNYAI

1911—1917.¹

53. MAGYAR NÉPKÖLTÉSI GYŰJTEMÉNY. Új folyam. 1872—1908-ig megjelent 10 kötet. A Kisfaludy-Társaság megbízásából szerkesztik és kiadják az I—III. kötetet ARANY LÁSZLÓ és GYULAI PÁL; a IV—X. kötetet VARGHA GYULA; a XI—XIII. kötetet SEBESTYÉN GYULA. Újabb kötetek:

XI—XII. kötet: Vadrózsák. Székely népköltési gyűjtemény. Szerkesztette KRIZA JÁNOS. Két kötet. 1911.

XIII. kötet: Ipolyi Arnold népmese-gyűjteménye. Szerk. KÁLMÁNY LAJOS. 1914.

150. KÖLTŐK ÉS ÍRÓK. Élet- és jellemrajzok az irodalom köréből. A Kisfaludy-Társaság megbízásából szerkeszti FERENCZI ZOLTÁN. 1907—1910-ig megjelent 9 kötet.

Újabb kötetek:

164. GOETHE. Barabás Ábeltől. 1911.

165. TOMPA MIHÁLY (Széher Árpád-díjjal jutalmazott pályamű.). Kéky Lajostól. 1912.

166. BAKSAY SÁNDOR. Kéky Lajostól. 1917.

159. MAGYAR SHAKESPEARE-TÁR. Megjelent 1912-ig évenként 4 füzetben Bayer József szerkesztésében; 1912-től kezdve évi 1 kötetben

* A Társaság kiadványainak utolsó összefoglaló jegyzéke 1910-ben jelent meg az *Évlapok* XLV. k.-nek 233—259. lapjain. E jegyzék kiegészítésére szolgál ez összeállítás, mely csak az azóta megjelent kiadványokat sorolja fel. A gyűjteményes vállalatoknak ez időre eső folytatásai is ugyanazt a számot nyerték, melylyel jelezve voltak a fentebb említett jegyzékben, úgy hogy e számok segítségével az előbbi kötetekre nézve is könnyen szerezhető tájékozódás. A fentebb említett jegyzék a 163. folyószámmal végződik s 369 kötet és önálló füzetben összesíti a Társaság kiadványait. E számokhoz járulnak a következőkben felsorolt újabb kiadványok. Maga a *Kisfaludy-Társaság* tudvalevőleg Kisfaludy Károly barátaiából, elhunyt mesterük műveinek kiadására és múzeumkerti szobrának elkészíttetésére, emléktársaságként alakult 1830-ban; magyar széptudományi intézetté átalakult, illetőleg ilyenül megalapított 1836-ban; működik tehát 87, illetőleg 81 év óta.

Ferenczi Zoltán szerkesztésében. 1908—1910-ig megjelent három kötet. Újabb kötetek:

IV. kötet (1911).

HEVESI SÁNDOR: Shakespeare egy vígjátékáról.

KISS ERNŐ: Shakespeare és Vörösmarty.

BODROGI LAJOS: A Piros és a Fehér Rózsa háborúja Shakespeare első tetralogiájában.

LUKÁCS GYÖRGY: Shakespeare és a modern dráma.

VÁRDAI BÉLA: Falstaff és első magyar ábrázolója, Szentpétery Zsigmond.

WEBER ARTUR: Shakespeare hatása a vígjátékíró Vörösmartyra.

BAYER JÓZSEF: Egy vándorló szintársulat Shakespeare-műsora 1820-1837 közt.

DE PEROTT JÓZSEF: A Vihar és az Ördögsgiget a «Lovagok Tükrében».

CZEKE MARIANNE: Lemouton Emilia, Shakespeare összes drámai műveinek első magyar fordítója.

SZÜCSI JÓZSEF: Bajza és Shakespeare.

VÁRDAI BÉLA: Csengery Antal mint Shakespeare-kritikus.

V. kötet (1912).

BERZEVICZY ALBERT: Shakespeare-problémák.

BEÖTHY ZSOLT: Néhány szó Shakespeare hatásáról a magyar drámaköltészetre.

RÓZSA DEZSŐ: Shakespeare előzői. I. Marlowe.

BODROGI LAJOS: Tizenkét ál-Shakespeareinek mondott színmű.

YOLLAND B. ARTUR: Shakespeare kora.

ALEXANDER BERNÁT: Shakespeare és a drámai műforma.

SALGÓ JAKAB: Shakespeare lelki betegei.

HEGEDÜS ISTVÁN: Shakespeare két utolsó sonette-jének görög forrása.

RÓZSA DEZSŐ: Az újabb Shakespeare-irodalom.

RADÓ ANTAL: Shakespeare-fordításaink revisiójáról.

FERENCZI ZOLTÁN: Az első magyar Shakespeare-fordítás (Aranka György fordítása II. Richárd királyból.)

FEST SÁNDOR: Magyar vonatkozások egy Shakespeare-korabeli drámában.

VI. kötet (1913.).

BERZEVICZY ALBERT: Michel-Angelo és Shakespeare sonettjei.

ALEXANDER BERNÁT: Hamletiana.

RÓZSA DEZSŐ: Shakespeare előzői. II. Greene Róbert.

LATZKÓ HUGÓ: Ben Jonson.

MARLOWE: Második Edward. Fordította RÓZSA DEZSŐ.

FEST SÁNDOR: Mit tud a Shakespeare-korabeli angol irodalom Magyarországról?

WEBER ARTUR: Shakespeare és Kisfaludy Sándor.

HEINRICH GUSZTÁV: Shakespeare és Ariosto.

RADÓ ANTAL: Michel-Angelo sonettjeiből. I—V.

BODROGI LAJOS: A Yorkshirei tragédia (Bevezette és fordította —).

DE PEROTT JÓZSEF: A Nausikaa-epizód a Lovagok Tükrében és Shakespeare Pericles-e.

DE PEROTT JÓZSEF: Archirosa királykisasszony története a Lovagok Tükrében, mint adalék Philaster és Cymbeline magyarázatához.

BAYER JÓZSEF: Visszaélés Shakespeare nevével. [röl.

KRISTÓFGYÖRGY: Kölcsey Shakespeare.

GINEVERNÉ GYÖRNY ILONA: A nyári Shakespeare-idény Stratfordban.

VII. kötet. (1914).

- HEGEDÜS ISTVÁN: A hyperbole Shakespeare-nél és Senecánál.
 ALEXANDER BERNÁT: Shakespeare IV. Henrikje.
 LATZKÓ HUGÓ: Thomas Heywood.
 ELEK OSZKÁR: Stendhal és Hugo Shakespeare-cultusa.
 REXA DEZSŐ: Magyar Shakespeare-paródiák. (I. Jókai Shakespeare-paródiái. II. Gaal Peleskei Nótáriusa.)
 MARLOWE: A máltai zsidó. Fordította RÓZSA DEZSŐ.
 RADÓ ANTAL: Arany bírálata Ács Zsigmond Shakespeare-fordításáról.
 BANDELLO-BOISTEAU: Romeo és Julia története. Fordította PAINTER után angolból FERENCZI ZOLTÁN.
 RÓZSA DEZSŐ: Shakespeare előzői. III. Greene mint regényíró. Első rész.
 KROFF LAJOS: Shakespeare síremléke és arcképei.
 ALEXANDER BERNÁT: A német Shakespeare-társaság alapításának ötvenedik évfordulóján.
 IVÁNYI JENŐ: Macbeth a színpadon.
 DE PEROTT JÓZSEF: Das Belauschen aus einem Versteck im Ritterspiegel und bei Shakespeare.
 GINEVERNÉ GYÖRY ILONA: A tavaszi Shakespeare-hét. — A National Theatre és a People's Theatre.

VIII. kötet (1915).

- BERZEVICZY ALBERT: Shakespeare és a magyar nemzetiélek.
 BEÜTHY ZSOLT: Shakespeare és Arany.

HEINRICH GUSZTÁV: Ayter és Shakespeare.

ANGYAL PÁL: Lady Macbeth, mint felbujtó.

LATZKÓ HUGÓ: Írók harcza Shakespeare korában.

WEBER ARTUR: Shakespeare és a legújabb német irodalom.

BAYER JÓZSEF: Egy magyar beszély «Romeo és Julia»-motivuma.

RÓZSA DEZSŐ: Shakespeare előzői. III. Greene mint regényíró. Második rész.

CZEKE MARIANNE: Lemouton Emilia Shakespeare-fordítása. I. rész.

BODROGI LAJOS: Contra librum et pro domo.

FERENCZI ZOLTÁN: Shakespeare-emlékünnepek.

IX. kötet (1916).

HEGEDÜS ISTVÁN: A sententia Senecánál és Shakespearenél.

WEBER ARTUR: Shakespeare és az osztrák irodalom.

KÁDÁR JOLÁN: Shakespeare drámái a magyarországi német színpadokon.

FERENCZI ZOLTÁN: Döbrentei második Macbeth-fordítása.

MARLOWE: Doktor Faustus tragikus története. Ford. RÓZSA DEZSŐ.

CZEKE MARIANNE: Lemouton Emilia Shakespeare-fordítása. (Második rész.)

RÓZSA DEZSŐ: A drámaíró Lyly.

FERENCZI ZOLTÁN: Shakespeare szonettjeiből. (I—XXVI. szonett fordítása.)

FERENCZI ZOLTÁN: Szemere Pál és Bajza József vitája Shakespeare körül.

162. A KISFALUDY-TÁRSASÁG ÉVLAJPAI. Új folyam. 1860—1910-ig megjelent 44 kötet. Az újabb kötetek tartalma a hivatalos közleményeken kívül:

XLV. kötet. (1910/1911.)

- JAKAB ÖDÖN: Lejárt istenek. (Költemény.)
- RIEDL FRIGYES: Korhatások Petőfi költészetében.
- BÁRD MIKLÓS: Palimon és Katicis. (Költemény.)
- GÁRDONYI GÉZA: Világtalan Miska.
- ALEXANDER BERNÁT: Az ember tragédiája. (Jubiláris emlékezés.)
- BEÖTHY ZSOLT: Üdvözlő beszéd Mikszáth Kálmánhoz a Mikszáth-jubileumon.
- KOZMA ANDOR: A mesemondó. (Költemény.)
- SZÁVAY GYULA: Apró versek. Büntett a gyufagyárban. A májusfa vörös virága. (Költemények ; székfoglaló.)
- BEÖTHY ZSOLT: Arany János nagykőrösi szobra előtt.
- KOZMA ANDOR: Erkel Ferencz. (Költemény.)
- HEGEDÜS ISTVÁN: Tolsztoj. (Költemény.)
- NAGY ZSIGMOND: Vondel Lucziferjéről.
- THALY LORÁNT: II. Napoleon. (Műfordítás HUGO VICTOR után.)
- BÁN ALADÁR: A Kalevipoegből. (Műfordítás észtből.)
- SZÁVAY GYULA: Szűry Dénes emlékezete.
- BEÖTHY ZSOLT: Mikszáth Kálmán ravatalánál.
- ERŐDI BÉLA: Emlékezés Guiseppe Cassonéről.
- SEBESTYÉN GYULA: Emlékezés Katona Lajosról.
- KONT IGNÁCZ: Emlékezés Charles de Bigault de Casanoveról.
- E kötet tartalmazza a Kisfaludy-Társaság 1831—1910-ig megjelent összes kiadványainak jegyzékét.

XLVI. kötet (1911/1912).

- KOZMA ANDOR: Gyulai Pál, a költő.
- VARGHA GYULA: Gyulai Pál emlékezete. (Költemény.)
- BERZEVICZY ALBERT: Gyulai Pál emlékére.
- KOZMA ANDOR: A Bükkben. (Költemény.)
- PEKÁR GYULA: Világ folyása.
- JAKAB ÖDÖN: Lévay Józsefhez. (Költemény.)
- NÉGYESY LÁSZLÓ: Tompa szelleme.
- HEGEDÜS ISTVÁN: Félbeszakadt dal. (Költemény.)
- GÁRDONYI GÉZA: Mese a lángról.
- LÉVAY JÓZSEF: Ők hárman. (Költemény.)
- ÁBRÁNYI EMIL: A negyedik. (Költemény.) [foglaló.]
- ANGYAL DÁVID: Gyulai Pál. (Székfoglaló.)
- ZEMPLÉNI ÁRPÁD: A halál vőlegénye. (Költemény ; székfoglaló.)
- BEÖTHY ZSOLT: Kisfaludy Károly téti szobra előtt.
- LÉVAY JÓZSEF: Aratás. A szobor beszél. (Költemények.)
- VÉRTESI ARNOLD: Batori Gábor. (Tragédia.)
- SOMKUTI: Erkö János Ajnója. (Műfordítás finnől.)
- ZEMPLÉNI ÁRPÁD: Mikszáth Kálmán emlékezete.
- VARGHA GYULA: Vértesi Arnold ravatalánál.
- KOZMA ANDOR: Görgey István ravatalánál.
- BEÖTHY ZSOLT: Dickens születésének százéves fordulóján.

XLVII. kötet (1912/1913).

- SZABOLCSKA MIHÁLY: Hír a falunkból. Őseim nyomán. Elsülyedt világból. (Költemények.)

PEKÁR GYULA: Haza!

ZEMPLÉNI ÁRPÁD: Mogyoróbél hercege. (Költemény.) [lása.

RÁKOSI JENŐ: Az idegen elem beáram-

BEÖTHY ZSOLT: Báró Eötvös József emlékére.

BRÁBEK FERENCZ: Megemlékezés Vrhlicky Jaroslávról.

GYÖNGYÖSY LÁSZLÓ: A kosaras tót.

REZEK ROMÁN: Galamb Péter.

XLVIII. kötet (1913/1914).

BEÖTHY ZSOLT: Kemény, a regényíró.
HEGEDÜS ISTVÁN: Báró Kemény Zsigmond emlékezete. (Költemény.)

RÁKOSI JENŐ: Kemény, a publicista.
HERCZEG FERENCZ: Szigligeti Ede emlékére.

BEÖTHY ZSOLT: Eötvös, a szónok.
NÉGYESY LÁSZLÓ: Eötvös költeményei.
CSÁSZÁR ELEMÉR: Eötvös József mint regényíró.

ALEXANDER BERNÁT: Eötvös József gondolatai.

VOJNOVICH GÉZA: Jánosi Gusztáv emlékezete. (Székfoglaló.)

CSÁSZÁR ELEMÉR: Vértesi Arnold emlékezete. (Székfoglaló.)

KROHN KÁROLY: Az új Kalevala megjelenése 1849-ben. (Székfoglaló.)

KOZMA ANDOR: A második fehér ló. (Költemény.)

ZEMPLÉNI ÁRPÁD: Hermelin. (Költemény.)

SOMKUTI: Leino Ejno Tavaszünnepi dalai. (Műfordítás finnől.)

ALSZEGHY ZSOLT: Petőfi és az ötvenes évek magyar lírája.

PEKÁR GYULA: Ábrányi Kornél ravatala mellett.

XLIX. kötet (1914/1915, 1915/1916.)

BEÖTHY ZSOLT: Zrinyi Miklós emléke.

ÁBRÁNYI EMIL: A tábornok. (Költemény.)

ALEXANDER BERNÁT: Világirodalom és világháború.

JAKAB ÖDÖN: Hangoka viharból. (Költemények.)

SEBŐK ZSIGMOND: A trombita.

RÁKOSI VIKTOR: Ezerkilencszáztizen-nég. (Költemény.)

KOZMA ANDOR: A XXXIII. Zsoltár. (Költemény.)

BEÖTHY ZSOLT: Shakespeare és Arany.
BERZEVICZY ALBERT: Shakespeare és a magyar nemzetlelek.

ARANY JÁNOS: Shakespeare Macbeth-jéből. (Fordítás-töredék.)

VARGHA GYULA: Magyar katonáinkhoz. (Költemény.)

HERCZEG FERENCZ: A hadiárva.

SZABOLCSKA MIHÁLY: Könnyesepp az égből. Üzenet egy harezttérre küldött bibliában. (Költemények.)

KISS JÓZSEF: Ballada a lábakról. (Költemény; székfoglaló.)

KOZMA ANDOR: Goethe Faustjából: 1. Ajánlás. 2. Előjáték a színházban. (Műfordítás.)

ALEXANDER BERNÁT: A német Shakespeare-Társaság alapításának ötvenedik évfordulóján.

SZERELEMHEGYI TIVADAR: A magyar nyomorultak.

TÓTH SÁNDOR: Merse György.

KOZMA ANDOR: Lechner Gyula ravatalánál.

BEÖTHY ZSOLT: Baksay Sándor ravatalánál.

167. RUSKIN, JOHN. Sesamok és liliomok. Fordította Farkas Klára. 1911.

168. VÁRADI ANTAL. Régi magyar színészvilág. 1912.

169. LUKÁCS GYÖRGY. A modern dráma fejlődésének története. A Lukács Krisztina-díjjal jutalmazott pályamű. Két kötet. 1912.
170. GYULAI PÁL. Varju István. Elbeszélés. 1913.
171. KATONA LAJOS. Irodalmi tanulmányok. Két kötet. 1913.
172. HORATIUS ódái és epodásai. Fordította: IFJ. SZÁSZ BÉLA. 1913.
173. AURORA. A Kisfaludy-Társaság almanachja az 1914. évre. Szerkesztette: VOINOVICH GÉZA. 1913.
174. SHAKESPEARE összes színművei. Átvizsgált vagy új fordításokban kiadja a Kisfaludy-Társaság Shakespeare-bizottsága.
- XI. A makranczos hölgy. Újból fordította LÉVAY JÓZSEF. Bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta HEINRICH GUSZTÁV. (Vígjátékok. V.) 1914.
- XIII. A velenzei kalmár. Fordította, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta RADÓ ANTAL. (Vígjátékok. VII.) 1916.
- XIV. A windsori víg asszonyok. Újból fordította RÁKOSI JENŐ. Bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta ALEXANDER BERNÁT. (Vígjátékok. VIII.) 1914.
- XVI. A hogy tetszik. Újból fordította RÁKOSI JENŐ. Bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta ALEXANDER BERNÁT. (Vígjátékok. X.) 1916.
- XXIV. Hamlet, dán királyfi. Fordította ARANY JÁNOS. Bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta ALEXANDER BERNÁT. (Tragédiák. IV.) 1914.
- XXIX. Coriolanus. Fordította PETŐFI SÁNDOR. Bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta FERENCZI ZOLTÁN. (Tragédiák. VIII.) 1916.
175. A KISFALUDY-TÁRSASÁG NEMZETI KÖNYVTÁRA. Szerkesztik Beöthy Zsolt, Négyesy László, Császár Elemér.
- IX. kötet. Magyar drámai emlékek a középkortól Bessenyeiig. Kiadja ALSZEGHY ZSOLT. 1914.
- XIV. 1. kötet. Gróf Zrinyi Miklós művei. Kiadja NÉGYESY LÁSZLÓ. Első kötet: Költői művek. 1914.
- XXIII. 1. kötet. Deákös költők. Kiadja CSÁSZÁR ELEMÉR. Első kötet: Rájnis, Baróti Szabó, Révai versei. 1914.
- XLIII. 1. kötet. Bajza József művei. Kiadja SZÜCSI JÓZSEF. Első kötet: Költemények, novella, kritikák. 1914.
- LVIII. 1. kötet. Tompa Mihály művei. Kiadja KÉKY LAJOS. Első kötet: Költemények 1840–1847. 1914.
- LXXXII. kötet. Szigeti József drámái. Kiadja BAYER JÓZSEF. 1914.
176. BÁRÓ KEMÉNY ZSIGMOND hátrahagyott munkái. Sajtó alá rendezte, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta PAPP FERENCZ. 1914.
177. SCHEFFEL JÓZSEF VIKTOR. Ekkehard. Történet a X. századból. Fordította ANTAL GÉZA. 1915.
178. VARGHA GYULA költeményei. 1915.
179. KNIGHT, WILLIAM. Az æsthetika története. Fordította: HUSZTINÉ RÉVHEGYI RÓZSI. A magyar æsthetika történetével kiegészítette JÁNOSI BÉLA. 1915.

180. VOINOVICH GÉZA. Madách Imre és Az ember tragédiája. 1915.

181. BÁRD MIKLÓS költeményei. 1915.

182. NÉGYESY LÁSZLÓ. Arany. A költő születésének százados évfordulója alkalmából a Kisfaludy-Társaság ajándéka a magyar tanulóifjúságnak. 1917.

183. KOZMA ANDOR. Hetedhét országtól. (Úti emlékek és rajzok.) 1917.

184. BAKSAY SÁNDOR összegyűjtött irodalmi dolgozatai. Össze-
gyűjtötte és sajtó alá rendezte KÉKY LAJOS. Három kötet. 1917.

Összesen 49 kötet és önálló füzet. Hozzáadva az 1911-ig megjelent kiadványokhoz, a Társaság összes kiadványainak száma 418 kötet és önálló füzet.
